V D KUDRYAVTSEV-PLATONOV VOLUMUL DOI • STUDII ȘI ARTICOLE DE TEOLOGIA NATURALĂ " EMISIUNEA A DOUA Publicarea Frăţiei Sfântului Serghie hipografie îü ¿ъ (asregeyoam Ziasa^t UIAakoësk eyt£ V D KUDRYAVTSEVA-PLATONOV VOLUMUL DOI STUDII ARTICOLE DE TEOLOGIE NATURALĂ EMISIUNEA A DOUA Publicarea Frăţiei Sfântului Serghie ■- în Demonstr Evang Tom VII Dar această concluzie va fi solidă chiar și într-un asemenea caz, dacă admitem pentru o vreme adevărul primei propoziții istorice: "Ce găsesc inițial toate popoarele istoriei în idolatrie și politeism? Are această poziție semnificația care i se atribuie? Rezultă din aceasta că până și religia primitivă era un politeism grosolan? Evident nu Oricât de vechi ar fi dovezile scrise sau arheologice ale popoarelor păgâne despre politeism în vremurile străvechi, păstrate până în vremea noastră, ele nu pot vorbi decât despre starea religioasă a epocii căreia îi aparțin sau despre vremuri foarte apropiate de aceasta Dar ce ne dă dreptul să transferăm această stare în vremuri îndepărtate anterioare? Nu trebuie să uităm că cele mai vechi dovezi istorice cunoscute de noi aparțin de departe de vremurile primitive, că în spatele acelor vremuri din care s-au păstrat amintiri istorice, se află încă cele mai vechi timpuri ale vieții primitive a rasei umane, la care nimic nu ne dă dreptul să aplicăm concluziile pe care le-am putea deduce din observarea religiei, deși din vremuri foarte străvechi, dar nu din cele mai vechi și primitive timpuri Existența rasei umane, și odată cu aceasta religia, datează cu mult dincolo de ziua apariției istoriei și a monumentelor scrise în rândul popoarelor păgâne, astfel încât, dacă într-adevăr, în epoca indicată de dovezile istorice antice, toate popoarele au trăit în politeism, atunci din aceasta este încă imposibil de concluzionat că același tip de religie era dominantă în vremurile premergătoare acestei ere O astfel de concluzie nu ar fi o concluzie istorică, ci o consecință a gândirii deja preconcepute despre îmbunătățirea treptată a religiei, ca lege naturală a dezvoltării ei, gândul că religia nu se poate îmbunătăți decât cu trecerea timpului și nu cădea, care, prin urmare, dacă este imperfect la un moment dat, atunci înainte trebuie să fie încă imperfect și mai rău Gând, evident, adus din afară pentru a explica istoria, și nu direct dovedit și explicat prin ea *) *) Această idee, după cum am văzut, este de fapt exprimată de Hume ca bază a concluziei sale pseudo-istorice Argumentând că antichitatea politeismului nu ne permite să recunoaștem ideea unui primitiv, mai mult Astfel, dacă într-adevăr toate dovezile istorice vorbeau în unanimitate despre grosolănia religiei acelor vremuri căreia îi aparțin, atunci aceste mărturii pentru un investigator imparțial, neduși de nicio gândire preconcepută, nu pot fi dovada de grosolănie și religie primitivă Ei ar dovedi doar că erorile politeismului în rasa umană sunt foarte vechi, nu mai mult Dar este adevărată acum cea mai elementară propoziție istorică, din care ne gândim să trageți concluzia care decurge din ea? Este într-adevăr "adevărul incontestabil", după cum spune Hume, și așa cum cred apărătorii teoriei îmbunătățirii treptate a religiei, că rasa umană, în măsura în care ajunge la monumentele istorice, este cufundată în politeism? sublim și mai pur decât erorile păgânismului și, astfel, trebuie să renunțe la orice speranță de a clarifica prin mijloace istorice problema religiei primitive? Pentru a rezolva această problemă, să ne întoarcem la cele mai istorice dovezi, care pot servi drept bază pentru concluzia despre starea religioasă antică a omenirii Evident, pentru a fi adevărate și potrivite acestui scop, ele trebuie fie să aparțină vremurilor foarte vechi și, într-un astfel de caz, cu cât sunt mai vechi, cu atât se raportează mai direct la subiectul lor - religia, cu atât gradul de

certitudine mai mare ei au; sau, dacă nu sunt străvechi în sine, trebuie să păstreze în sine indicii adevărate ale celor mai vechi credințe religioase Primul fel de dovezi, mai importante, se regăsesc în cele mai vechi monumente scrise cu conținut religios, aparținând popoarelor antice; acestea din urmă constau în indicarea credințelor religioase ale acelor popoare și triburi, care sunt de obicei numite sălbatice și care, fără a fi supuse religie perfectă, el dovedește acest lucru spunând că a gândi altfel ar însemna a spune că oamenii au știut-o când au fost ignoranți și au uitat-o când au devenit educați, ceea ce, în opinia lui, este absurd Dar pe ce se bazează o astfel de judecată decisivă? soțiile influențate de educația altor popoare și-au păstrat uneori mai invariabil opiniile religioase originale decât popoarele educate Să fim atenți la acestea și la altele) La o amintire a monumentelor scrise antice, gândul se îndreaptă involuntar spre cele mai vechi dintre ele, către viața lui Moise și, după aceea, către alte cărți istorice ale Vechiului Testament - Dar, în mod surprinzător, dovezile acestor cărți, care în conținutul lor au legătură directă cu religia, este aparent cea mai puțin apreciată, și, mai mult, într-o întrebare legată de religie În adevărul neîndoielnic al zicerilor cuprinse în cărțile Sfintei Scripturi, pentru un creștin adevărat nu poate exista nicio îndoială Dar chiar și pentru cei care șovăiesc în credință și pentru cei străini de ea, oricât ar fi părerile lor, în ceea ce privește inspirația cărților lui Moise, rămâne în orice caz indubitabil și de netăgăduit că aceste cărți sunt mai vechi decât toate monumente scrise cunoscute de noi, și că în comparație cu monumentele antice păgânismul, precum Vedele indiene, regii chinezi și zendavesta persană posedă un adevăr și o puritate incomparabil mai mari a indicațiilor lor istorice Prin urmare, mărturiile lor, chiar ca simple mărturii istorice, și fără cea mai înaltă garanție pentru adevărul lor incontestabil, au cea mai mare putere și semnificație față de toate celelalte mărturii în raport cu vremurile primitive Dar întreaga istorie a religiei, expusă în cărțile sacre ale Vechiului Testament, nu este altceva decât istoria păstrării neîntrerupte a credinței în singurul Dumnezeu adevărat, de la timpurile primitive ale rasei umane până la apariția Mântuitorului în lumea, când această credință a început să se răspândească în tot universul Nu o condiție asemănătoare cu cea a animalelor, nici o sălbăticie a moravurilor, la început străină oricărei religii, iar apoi dând naștere la primele idei grosolane despre zei, este descrisă ca soarta primilor oameni Primul cuplu creat este împodobit cu perfecțiunea spiritului și a trupului și se bucură de beatitudine în paradis Dar nici perfecțiunea, nici fericirea nu ar putea fi adevărate și complete dacă nu ar fi unite cu cunoașterea pură a adevăratului Dumnezeu, cunoașterea care era firească - o consecinţă firească a apropierii omului de Dumnezeu Dar omul a căzut; pe măsură ce s-a îndepărtat de Dumnezeu, lumina cunoașterii curate a lui Dumnezeu care curgea din Dumnezeu s-a slăbit în sufletul său Această slăbire a fost treptată, pe măsură ce omul s-a îndepărtat de Dumnezeu și a atins limita sa extremă în momentul apariției pe pământ a Fiului lui Dumnezeu Istoria primelor generații ale neamului uman reprezintă pentru noi universalitatea și unitatea credinței în Dumnezeul unic, adevărat În ciuda faptului că calitățile morale au împărțit curând poporul antediluvian în fii ai lui Dumnezeu și fii ai oamenilor, o astfel de împărțire nu a fost însoțită, aparent, de nicio schimbare și diferență în conceptele de bază ale Divinității În urmașii fiilor lui Dumnezeu, adevărul religiei revelat în paradis a fost păstrat invariabil Fiii oamenilor, trădați de vicii, au uitat de

Dumnezeu, nu s-au temut de dreptatea Lui și nu au onorat puterea Lui, dar nu este clar că au îndrăznit, de altfel, să denatureze religia devotată lui Dumnezeu, sau să inventeze noi superstiții *) Pedeapsa teribilă care s-a abătut asupra lipsei de Dumnezeu și imoralității oamenilor din lumea primitivă a curățat pământul și a protejat rasa umană de răspândirea răutății antediluviane Dar amintirea acestei pedepse, în timp ce protejează oamenii de necredință, nu i-a împiedicat pe oameni să se grăbească *) Sfânta Scriptură, arătând spre crimele oamenilor care au adus potopul pe pământ, vorbește despre stricăciunea lor morală, că ei au fost predați faptelor și patimilor trupești (Gen ,) și că au crezut rău în lor inimile în toate zilele (v): dar nu menționează nici una dintre erorile lor cu privire la adevărul credinței Crima lor, care a adus o pedeapsă exemplară și severă, nu a fost orice doctrină falsă, ci o uitare completă a lui Dumnezeu și a tuturor viciilor care rezultă din aceasta - necredința morală sau lipsa de Dumnezeu Baza unei astfel de concluzii despre starea religioasă a fiilor oamenilor poate fi găsită în cuvintele lui Ap Pavel, care furnizează necredința drept motiv pentru respingerea jertfei lui Cain (Evr , v ; cf v), și în cuvintele Ap Iuda, care, înfățișând pe învățători falși umblând pe calea lui Cain, crede, de asemenea, că esența erorii lor este în necredință și blasfemie (Iuda ,) Într-adevăr, numai lipsa de Dumnezeu ar putea alcătui acea adâncime a relelor în care oamenii au căzut curând Dar în ceea ce privește superstiția sau idolatrie, "este de necrezut că numai ea ar putea distruge sentimentul de onestitate fără urmă și fără speranța îndreptării; şi acest lucru s-a întâmplat înainte de potop în multe* Cerneală Biblie Sursa, p - la extrema opusă - superstiția Odată cu împrăștierea națiunilor, însăși lumina credinței a început să se risipească și să slăbească; odată cu înlăturarea lor de pe scaunul urmașilor lui Simov, în care trebuia păstrată adevărata Biserică, oamenii au început treptat să uite adevărurile credinței și să le amestece cu erori Dar nu mai puțin, a fost nevoie de mult timp pentru ca lumina adevăratei credințe în Dumnezeul unic să se întunece până la punctul în care doar o țară și un singur popor, și chiar și atunci cu ajutorul special al lui Dumnezeu, puteau rămâne paznici credincioși ai ei La începuturile sale, politeismul nu era nici răspândit, nici foarte puternic Slujirea altor zei, care au început să-i captiveze pe strămoșii poporului ales, a început în țara Caldeilor (Ios :), iar răspândirea ei a fost motivul apelului lui Avraam către țara Canaanului, unde, după cum istoria arată că atunci dominau concepte destul de pure ale Divinității Dar prima pasiune pentru alți zei era încă străină acelor iluzii și acelui spirit de opoziție față de adevărata credință, cu care păgânismul apare mai târziu Începutul erorii a fost doar confuzia adevăratei credințe cu superstiția - o confuzie încă insuficient de puternică încât adevărul să nu poată triumfa uneori în lupta împotriva lui Așadar, deși Sfânta Scriptură o plasează pe Tara printre cei care au slujit altor zei, dar hotărârea acestui patriarh de a-și părăsi patria împreună cu Avraam nu poate fi închipuită niciun alt motiv decât credința Rămășițele cunoașterii curate a lui Dumnezeu și virtuții, păstrate de multă vreme chiar și în acea parte a urmașilor lui, care era mai aproape de eroare, arată că nici el, nici urmașii săi imediati, în afara felului ales de Dumnezeu, nu erau ca alți idolatri și că lumina cerească s-a zbătut îndelung cu întunericul răspândit de spiritul dominator al vremurilor *) Deci Laban, deși are idoli în familia sa, totuși îl recunoaște și îl onorează pe Iehova, Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Nacor

(Gen , , de asemenea: ,) Locuitorii din țara Canaanului, pe vremea patriarhilor, se pare că erau departe de a fi idolatri atât de înrăiți ca ei ') Inscrie Biblie Est , p - - în timpul lui Iosua și al Judecătorilor, când răutatea lor iremediabilă a doborât judecata dreaptă a lui Dumnezeu În Sfintele Scripturi, nu numai că nu găsim acele acuzații puternice de idolatrie ale canaaniților, pe care le rostește asupra urmașilor lor, dimpotrivă, găsim exemple clare de păstrare a adevăratei credințe și de închinare la Dumnezeu între ei Deci Abimelec, regele Gherarului, recunoaște stăpânirea lui Iehova (Gen , , ; , ,); Melhisedec, regele Salemului, a fost preotul Dumnezeului Preaînalt, care a făcut cerul și pământul (Geneza :); Hitiții recunosc pe Dumnezeul lui Avraam (Geneza :) În afara țării Canaanului, îl găsim pe Iov, un om renumit pentru credința, sfințenia vieții și răbdarea sa Conversația sa cu prietenii care i-au împărtășit felul de a gândi despre Dumnezeu arată că puritatea credinței nu era un fenomen neobișnuit în vremea lui, dar că triburile din nordul Arabiei erau încă libere de erorile păgânismului În Egipt însuși, unde începutul idolatriei este ascuns în cea mai profundă antichitate, faraonul din vremea lui Avraam și moștenitorul său din timpul lui Iosif a cunoscut și a recunoscut stăpânirea lui Iehova (Gen , ;) ,) și nu a spus cum Moise: oricine este al lui, voi asculta glasul nu în el a lui Iehova (Ex ,) Separarea poporului israelit de alte popoare a fost principalul motiv pentru întărirea pe scară largă a politeismului Deși pe vremea lui Moise încă mai găsim închinători ai adevăratului Dumnezeu, în țara Madian (Ex :) și printre moabiți (Num), dar odată cu trecerea timpului, întunericul păgânismului se intensifică până la într-o măsură atât de mare încât cu greu putem, dincolo de granițele poporului ales, să observăm din când în când scânteile slabe ale luminii adevărului revelate de Dumnezeu și apoi amestecate deseori cu iluzii Astfel, în zilele lui Solomon, Hiram, regele Tirului, îl binecuvântează pe Iehova și dă lemne pentru a construi un templu (Regi : :); regina din Saba mărturisește măreția Dumnezeului lui Israel (Regi :); Cei Nouă-Vityani ascultă predicile pocăinței profetului adevăratului Dumnezeu (Ion); Cir al Persiei recunoaște stăpânirea singurului Dumnezeu (Esdr ,); Darius participă la aducerea de jertfe constante în templul Ierusalimului (Esdr ,); Artaxerxe (Es :) și însuși Nabucodonosor, deși - siliți de calamități (Dan :), recunoașteți măreția și puterea adevăratului Dumnezeu Astfel, cărțile din Vechiul Testament ale Sfintei Scripturi, contrar ultimelor teorii ale religiei, nu numai că înfățișează un întreg popor, din timpuri imemoriale pentru monumentele istorice seculare din antichitate, mărturisind credința în unicul Dumnezeu, ci, înainte de alegerea acestui popor ca gardian al adevăratei credințe și întreaga umanitate posedând mai mult sau mai puțin comoara aceleiași credințe pure Nu de la noțiuni imperfecte și brute de politeism se înalță rasa umană, ca și poporul lui Dumnezeu, pe căi mai desăvârșite, îndepărtate ale erorii și căutări dificile ale adevărului Cunoașterea lui Dumnezeu, dăruită de sus primului om, desăvârșită după desăvârșirea lui, se întunecă treptat odată cu îndepărtarea omului de Dumnezeu Când acest întuneric devine atât de puternic încât amenință uitarea completă și universală a adevăratului Dumnezeu, Dumnezeu, pentru a păstra lumina adevărului dată oamenilor de El, alege un trib special în persoana lui Avraam, strămoșul său, înmulțește acest lucru trib într-un popor și face din acest popor, în ciuda infidelității sale și a unei înclinații constante către păgânism, vasul ales pentru păstrarea credinței printre oameni, până când în lume a apărut însăși Lumina adevărului, Iisus Hristos, care a strălucit în

revelație către limbile din tot universul Un astfel de progres al omenirii de la desăvârșire la imperfecțiune în termeni religioși și morali, până la vremea Mântuitorului, este descris atât de clar în Sfânta Scriptură și este în legătură atât de strânsă cu întreaga dispensație a lui Dumnezeu despre mântuirea omului căzut, încât poate par extrem de ciudat că ar putea apărea vreodată ideea în evidenţa Sfintei Scripturi însăşi este de a căuta indicii şi confirmări ale unei opinii complet opuse despre viaţa religioasă a unei persoane Între timp, în vremurile moderne, sub influența teoriei filozofice a mișcării necesare a omenirii de la imperfecțiune la perfecțiune, s-au încercat într-adevăr să se găsească o confirmare istorică a acestei teorii în însăși Sfânta Scriptură, ceea ce este o infirmare evidentă - - a ei Istoria poporului Israel nu este, spun ei, o excepție de la legea generală a vieții umane Deși cărțile sacre antice ale Vechiului Testament au fost modificate și completate de scriitorii de mai târziu, încă mai găsim în ele urme de politeism, ca fiind cea mai veche și originală religie a poporului evreu Doctrina unicului Dumnezeu, care deosebește atât de puternic poporul Israel de toate popoarele păgâne ale lumii antice, a luat naștere din politeism prin ridicarea treptată a unei zeități dintr-un număr de alți zei, prin venerația specială a lui, ca un patron și protector special, mai întâi al tribului evreiesc, apoi al poporului israelian Iehova, Dumnezeul poporului israelit, nu a fost la început singurul și singurul Dumnezeu, ci doar cel mai puternic și mai înalt dintre ceilalți zei, zeii poporului lui Israel, a căror venerare specială nu excludea recunoașterea altor zeități păgâne Cu cât slujirea specială a lui Iehova era mai înălțată, cu atât zeii altor popoare au fost umiliți, până când în cele din urmă au fost complet eclipsați în nesemnificația lor, iar în vremurile de mai târziu, poate în preajma captivității Babilonului, conceptul de exclusivitate divinitatea lui Iehova a fost formată *) Asemenea opinii sunt atât de evident contrare spiritului și literei Sfintei Scripturi încât, pentru a le confirma, apărătorii lor ar putea indica doar câteva locuri separate și private, în care se presupune că există urme ale politeismului originar al poporului evreu și ale recunoașterii ulterioare a existenței altor zei, la romii lui Iehova Deci, în apărarea opiniei despre politeismul original al evreilor, ei indică numele cel mai vechi și original al Zeității: Elohim Terminarea pluralului, pe care o are, este considerată dovada originalului, comun tuturor popoarelor păgâne, a credinței strămoșilor poporului israelit într-o mulțime de zei Dar în același timp uită că nicăieri Sfânta Scriptură nu dă cel mai mic *) Apărătorii acestei opinii, în diferitele ei forme, sunt Klerpk, Herder, Dewette, Hartmann, Wattke și parțial Ewald Vezi V orlesul lui Hăveruik, iiber d Theol d alt testam p , o Hengstenberg: Authenthie des Per tateuches B str și mp - - indicii că și conceptul oricărei pluralități de ființe divine ar trebui să fie legat de acest nume Folosește în mod constant acest nume ca nume al singurului Dumnezeu adevărat, Iehova, și toate proprietățile și calitățile celei mai înalte Ființe sunt unite cu el EIoYt nu este esența niciunui zeu, printre care Iehova, Dumnezeul poporului evreu, ia locul, ci Iehova însuși, singurul Dumnezeu adevărat Ambele nume sunt folosite în Sfintele Scripturi indiferent ca nume ale unei singure Ființe Supreme *) Mai mult, este imposibil să nu vedem că, dacă vreodată, chiar și printre păgâni, o idee asemănătoare politeismului a fost combinată cu numele Elohim, atunci, desigur, scriitorii de cărți sacre, zeloți stricti ai legii lui Moise, împiedicând cu grijă tot ceea ce i-ar putea conduce pe israeliți la ispita politeismului, ar

interzice sau distruge folosirea acestui nume și nu l-ar folosi ei înșiși în mod liber și indiferent ca nume al singurului Dumnezeu adevărat O astfel de utilizare arată că nu ar putea fi legată nicio neînțelegere Și dacă terminația de plural, care a stârnit o astfel de neînțelegere printre cercetătorii de mai târziu, nu a dat naștere acesteia atunci când limba ebraică era vie și în uz general, atunci aceasta, desigur, depindea de faptul că, prin natura limbii în sine, cuvântul în sine nu a constat de fapt, o asemenea ocazie încât niciunul dintre evreii antici nu s-a gândit să vadă în el ceva contrar adevărului unității lui Dumnezeu sau care să amintească de politeism Și într-adevăr, un studiu atent al proprietăților și particularităților limbii ebraice arată că era deja cunoscut interpreților evrei **) că pluralul *) Deci, de exemplu unitatea și identitatea numelor lui Iehova și Elohim este clar exprimată într-un loc important din Sfintele Scripturi, unde Domnul îi descoperă lui Moise semnul numelui Său: iar Dumnezeu (Elohim) i-a spus lui Mogsey: Eu sunt El, și vorbire: așa spun bufnițele lui Israel: M-a trimis la voi Și Dumnezeu i-a spus lui Mogsey: așa spun fiii lui Israel: Domnul (Iehova) Dumnezeu tatăl este gol, Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov m-a trimis la tine (Ex ,)) **) Rabini este de obicei pluralul care se termină în numele Elohim - - Noua terminație a numelui Elohi/ni înseamnă nu conceptul de pluralitate de Zeități, ci cea mai înaltă măreție a Ființei semnificată prin acest nume *) Dar, în sensul său literal, fără a-i ispiti pe credincioșii din Vechiul Testament cu vreo semnificație păgână, numele sacru al lui Dumnezeu Elohim pentru cei care sunt mai inițiați în tainele credinței, prin însăși particularitatea sa, dezvăluie ceva mai profund, mai misterios în cunoaștere al Divinului, arătând spre misterul Preasfintei Treimi **) Când, în trăsăturile chipului lui Iehova, ca Domnul, Furnizorul și Mântuitorul poporului Israel, ei încearcă să vadă conceptul despre El ca doar o zeitate a poporului, a cărui slujire predominantă se presupune că nu distruge recunoașterea alți zei, cărora popoarele păgâne i-au închinat, apoi din nou o astfel de părere nu poate apărea decât cu uitarea completă a spiritului comun al Sfintei Scripturi și a esenței religiei poporului lui Dumnezeu Dacă Iehova este descris în principal ca Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacov, strămoșii poporului israelit, sau este numit în special Dumnezeul lui Israel (Ex ,), dacă Sfânta Scriptură indică adesea relația specială dintre Iehova pentru poporul lui Israel și poporul lui Dumnezeu pentru Iehova; atunci nu pentru că scriitorii sacri limitează stăpânirea explicați fie în sensul unei venerații speciale potrivite Ființei Supreme (consuetudo honoris), precum Aben-Ezra și Kimchi, fie în sensul combinării mai multor forțe și perfecțiuni într-o singură Ființă "Elohim, spune unul dintre ei în comentariul la versetele - din cap carte A fi, înseamnă și că stăpânul tuturor forțelor un astfel de nume se cuvine mai ales Zeității, ale cărei feluri multiple de stăpânire sunt nenumărate, de la Care numai toți cei care stăpânesc își primesc stăpânirea, Care este una, dar ale cărei puteri sunt multe" (Bêchai și colab în Gengstsnberg în sa Authentie d) Pentatéuches V p) *) Folosirea pluralului în limba ebraică este mult mai variată și extinsă decât în limbile moderne În acest sens, desinența de plural este atașată atât numelor lui Dumnezeu (de exemplu, Adonaim: Malav , etc), cât și numelor altor ființe pentru a semnifica puterea și semnificația lor deosebită (de exemplu, Baadim) : Iov ,) Gesenius Lehrgebâude d Hebr Sprache, p **) Note despre carte Geneză p - - Unicul său popor din Israel, dând altor popoare alți conducători speciali, dar ca rezultat al economiei

speciale a lui Dumnezeu, conform căreia Dumnezeu a ales și a separat poporul evreu dintre toate popoarele și l-a unit cu Sine prin unirea unui legământ special Prin aceasta, conducând și urmărind peste toate limbile, El, prin grija și binecuvântările deosebite arătate poporului Israel, a devenit pentru ei în primul rând Stăpânul, Mântuitorul și Binefăcătorul lor Întrucât Israel, din toate limbile pământului, după buna plăcere a lui Dumnezeu, era parte a Domnului și a poporului Său (Deut Pentru el și puterea legământului Dar, recunoscându-l pe Iehova ca Dumnezeul lor, poporul Israel nu s-a gândit niciodată să excludă alte popoare de sub stăpânirea Lui și să le recunoască ca parte și proprietate a oricărei alte zeități Când legiuitorul poporului evreu în numele lui Iehova a înscris prima poruncă a legii: Eu sunt Domnul Dumnezeul tău să nu fie alt dumnezeu pentru tine în afară de Pene (Ex , , Z), atunci aceasta, desigur, nu spune doar că pentru poporul Israel nu ar trebui să existe alți dumnezei venerați, cu excepția lui Iehova, dar că nu există astfel de dumnezei și că nu ar trebui să creadă în existența lor Nu numai înfățișările înalte ale proprietăților lui Dumnezeu, puterea și puterea Sa infinită, aplicabile numai ființei cu adevărat cele mai înalte și una, nu ne permit să credem că israeliții ar putea permite existența oricărei alte zeități, cu excepția lui Iehova, ci de asemenea indicii clare ale unității lui Dumnezeu și despre nesemnificația zeilor păgâni Domnul Dumnezeul nostru, zice Moise, acest Dumnezeu este și nu este (Deut :); Domnul Dumnezeul nostru este un singur Domn (- ,) Unde sunt esenţa Bozilor, încrezându-se în ei, spune el, în numele adevăratului Dumnezeu, adresându-se păgânilor; Eu sunt Dumnezeu și nu există Eu (Deut ,) Așa că Solomon îl roagă pe Dumnezeu să accepte în templu el a creat nou rugăciunile nu numai ale evreilor, ci și ale neamurilor: ca și când toți oamenii pământului ar înțelege că Domnul Dumnezeu, că Dumnezeu Însuși și nu există altul (Regi ,) Când Rapsak, guvernatorul regelui Asiriei, îl consideră pe Iehova Dumnezeul poporului SOCH V KUDRYAVTSEV, vol - - Israeliții, în asemănarea zeilor și a altor popoare cucerite de asirieni, îndrăznesc să bată joc de puterea și puterea Lui, Ezechia mărturisește unitatea și atotputernicia lui Iehova asupra tuturor popoarelor și neînsemnătatea zeilor păgâni: Domnul oștirilor, Dumnezeu al lui Israel Tu ești singurul Dumnezeu, rege al oricărei împărății a universului Tu ai creat cerul și pământul Dacă zeii păgâni nu și-au scăpat popoarele de sabia asirienilor, este pentru că sunt cerești, ci lucrarea mâinilor omului, a lemnului și a pietrei (Is ,) Profetul Isaia, reproșând israeliților care au fost duși de idolatrie, înfățișează cu o claritate deosebită nesemnificația zeilor și idolilor păgâni, unitatea adevăratului Dumnezeu și convertirea tuturor popoarelor la El din amăgirile politeismului: de exemplu: nu fii Dumnezeu și pentru mine nu voi fi (Isaia :) Eu sunt cel dintâi și sunt încă, în afară de Mine nu există Dumnezeu; cine este ca Az (- , ; , ,) *)? Cu dovezi atât de evidente ale Sfintelor Scripturi despre unitatea necondiționată, și nu numai relativă, a Divinității și nesemnificația zeilor păgâni, unele locuri pe ea, în care, aparent, vorbesc despre ființe care au o ființă reală **) , desigur, nu poate avea sensul care li se atribuie dorind să umilească puritatea monoteismului Vechiului Testament În unele dintre aceste locuri, zeii păgâni apar cu adevărat ca și cum ar fi ființe vii cu scopul ca prin această personificare să fie mai clar și mai grafic să înfățișăm nesemnificația și neputința lor în fața puterii și atotputerniciei adevăratului Dumnezeu Deci Domnul, prin înfrângerea întâiului născut al Egiptului, promite că va crea răzbunare tuturor zeilor Egiptului (Ex ,); Moise, într-un cânt de

biruință, după ce a trecut Marea Roșie, exclamă: cine este ca Tine în Dumnezeu, Doamne, cine este ca Tine (Ex ,)? Deși Yothor nu era Israelul direct, *) În general, zeii popoarelor păgâne sunt numiți direct în Sfintele Scripturi zadarnice, adică nesemnificative, zei- ceri, de exemplu Este , ; , ; paradă I, : Lev , etc **) de exemplu Ref , ; , ; Psalm , ; , etc - - un țăran și, prin urmare, modul lui de a gândi nu poate servi drept dovadă a modului de gândire al poporului Israel, dar nu mai puțin, probabil, și în acest sens, și nu altul, îl numește pe Iehova mai mare decât toți zeii (Ex ,) Scriitorii sacri, așadar, cu mare dreptate, puteau uneori să vorbească despre zei păgâni, ca vii, ostili adevăratei Zeități și forțelor cucerite de El, pe care le vedeau în păgânii îndumnezeați, în fețele zeilor lor, ființelor, forțele secrete reale ale împărăției întunericului, care guvernează conștiința Iyu Neamuri Așa că Mosey despre israeliți, cărora le plăcea să slujească zeii păgâni, spune că ei i-au devorat pe demoni, și nu pe Dumnezeu, zeii lor nu știu nimic ,); la fel, Psalmistul vorbește despre cei care au lucrat cu chipuri cioplite, că și-au devorat fiii și fiicele cu demoni (Isaia :) Evident, chiar în acest sens, Psalmistul îi reprezintă pe zeii vii ai păgânilor când spune: Domnul este mare și răul este lăudat, zeii sunt îngrozitori peste toate: precum limba demonilor este înveșată, Domnul a creat cerurile (Psalmul ,) Uneori, prezentând zeii păgâni vii, scriitorii sacri îi identifică direct cu idoli, a căror nesemnificație și lipsă de suflet este imediat descrisă, ceea ce arată clar că o astfel de reprezentare a lor este doar o întruchipare și nu o recunoaștere a existenței lor Așa, de exemplu, Psalmistul, exclamând: Domnul nostru este mare: Domnul nostru este peste toți zeii, aici arată și motivul unei asemenea înălțări a lui Iehova: Doamne, creează totul, în cer și pe pământ, în mări și în tot abisul, - atunci cum idolii sunt lucrările fără valoare ale mâinilor omului; nu aud, nu vorbesc, nu văd: dedesubt este duhul în gura lor (Psalmul , -) *) - În sfârşit, în alte locuri ale Sfintei Scripturi, citate de adversarii noştri, numele - zei - se referă evident nu la zei păgâni, ci la diverse făpturi, care, după demnitatea lor *) O identificare similară a zeilor păgâni cu idolii și opoziția lor față de adevăratul Dumnezeu se găsește în Psalmi: , - ; , - * - - sunt uneori numiți zei în Sfintele Scripturi în sens figurat Deci, când psalmopoveții spune: oricine îl egalează pe Domnul, îi place Domnului în Fiul lui Dumnezeu (Psalmul ,), atunci sub numele celor vii și fii ai mâniei lui Dumnezeu, așa cum ținuturile mari numesc cuvintele: Dumnezeu oaste de zei, printre zei va judeca (Psalmul, , ; ,), sau: nu defăima pe zei și nu vorbi de rău prințului poporului tău (Ex ,) Deci Sfânta Scriptură ne arată clar și incontestabil un întreg popor care are idei curate și sublime despre Dumnezeu, din vremurile celei mai profunde antichități Acest popor nu inventează astfel de concepte prin eliberarea dificilă a minții de amăgirile de lungă durată, ca urmare a grosonierei inițiale a minții, ci le primește de la Dumnezeu prin revelație și apoi le păstrează ca o moștenire sacră din timpurile primitive , neschimbat, în ciuda tuturor istoricelor îmi schimb destinele Dar dacă o astfel de moștenire a adevărurilor veșnice ale religiei, păstrată mai ales cu ajutorul lui Dumnezeu în poporul ales, la început înainte de alegerea acestui popor, era proprietatea comună a întregului neam omenesc, atunci o are cu totul și fără o urmă a dispărut de la alte popoare, lipsite de grija deosebită a lui Dumnezeu? Nu au păstrat ei, printre amăgirile lor, vreo rămășiță din cele mai bune credințe din vremurile cele mai apropiate de cele primitive? În ciuda vechimii păgânismului și a puterii erorilor, este greu de

imaginat că urmele adevărurilor primitive ale credinței au dispărut în păgânism complet și fără urmă Gândirea diferită este cauzată de caracterul rezonabil al naturii umane, care nu respinge cu răutate adevărul, ci doar prin slăbiciunea minții îl distorsionează și îl întunecă, și prin fermitatea credințelor religioase, bazate între toate popoarele pe tradiție Obiceiurile, obiceiurile, instituțiile publice etc , se schimbă ușor odată cu schimbarea habitatului și din influența naționalităților străine Credințele religioase sunt posesiunea cea mai sacră a omului și, prin însăși natura lor, sunt mai puțin supuse schimbărilor arbitrare; sunt transmise din secol în secol, protejate de însăși sfințenia lor pentru om - - secole de la uitare și deformare voită Istoria religiilor, păstrată invariabil în esența lor milenii întregi, cu toate răsturnările populare; paza, deseori pana la incapatanare, a traditiilor si obiceiurilor religioase din cele mai vechi timpuri, chiar cu schimbarea insasi a religiilor si obiceiurilor, marturiseste constanta si insolubilitatea lor Dar dacă în religii se păstrează multă vreme și cu încăpățânare amăgirile, datorită respectului pentru vechimea lor, atunci cu atât mai mult trebuie să recunoaștem ca posibilă păstrarea conceptelor și credințelor adevărate străvechi Sfânta Scriptură justifică această presupunere a existenței unor rămășițe de credințe mai pure printre erorile păgânismului, arătându-ne (cum am văzut) exemple de păstrare a urmelor adevăratei credințe în afara poporului ales Acuzându-i pe păgâni că ascunde adevărul în nelegiuire (Rom ,), Apostolul arată astfel clar că sub învelișul a numeroase erori, uneori se ascunde un conținut mai strălucitor, interior al adevărului, și el însuși dezvăluie un astfel de conținut în închinarea atenienilor la Dumnezeul cămin (Fapte : :) Sub simbolul Dumnezeului necunoscut, Apostolul găsește venerarea adevăratului Dumnezeu, care este proclamată de păgâni, care nu este recunoscută de păgânii înșiși: nu-l cititi (frumos), aceasta vă propovăduiesc (v) Desigur, judecând după conținutul și timpul monumentelor antichității păgâne, nu ne putem aștepta să găsim în ele dovezi clare, pe baza cărora să ne putem forma un concept clar de religie primitivă, independent de Sfânta Scriptură Însă ne este suficient dacă din ei reiese limpede că religia tuturor popoarelor, în vremurile străvechi, era mai pură, mai sublimă și mai apropiată de monoteism decât în vremurile ulterioare, că în acest fel nu politeismul grosier a fost originar religie, ci, dimpotrivă, cu tot mai mare Odată cu marea dezvoltare a popoarelor păgâne, s-au dezvoltat erori și superstiții în materie de religie Mai mult decât toate popoarele din antichitate, sunt cunoscute și studiate credințele religioase ale grecilor și romanilor; dar, în ciuda acestui fapt, mai puțin de toate ne putem aștepta ca în religia acestor popoare urme clare de vechi, primitive - convingerile omenirii Grecii și romanii intră foarte târziu în domeniul istoriei, în comparație cu alte popoare ale lumii antice Această împrejurare a fost de două ori fatală pentru demnitatea și puritatea religiei Până la apariția independentă a acestor popoare în istorie, gajul religiei primitive nu a putut fi păstrat intact timp de multe secole în rândul triburilor grosolane, care nu aveau o limbă scrisă, care au fost primii locuitori ai Greciei și Italiei Iar când tribul elen, ale cărui credințe au dat un conținut esențial religiei romane, a început să dobândească independență și semnificație istorică, a găsit deja alte popoare în fața sa, cele mai vechi pe calea cetățeniei și, conform legii istorice generale , ar fi trebuit să primească de la ei primele principii și semințe ale educației Astfel, a fost expus devreme influenței străine a Egiptului și a Feniciei,

influență care nu putea decât să întunece, nu să clarifice, credințele populare O astfel de întunecare treptată era cu atât mai convenabilă cu cât elenii, ca și alte popoare răsăritene, nu aveau nici o clasă preoțească permanentă și ferm stabilită care să se ocupe de păstrarea adevărurilor religiei, nici monumente scrise, care, fiind considerate sacre, ar stabili limite inovațiilor și ar servi ar fi dovezi ale credințelor din antichitate Problema religiei a fost lăsată în seama oamenilor, iar poeții populari au apărut printre greci ca interpreți și educatori ai credințelor populare Este ușor de imaginat ce s-ar putea aștepta de la astfel de lideri ai educației religioase și în ce măsură, printr-o prezentare poetică liberă a credințelor populare, s-ar putea păstra adevăratul sens și sensul lor antic Dar, în ciuda tuturor condițiilor nefavorabile pentru păstrarea credințelor originare în puritatea lor, în ciuda celei mai puternice răspândiri a păgânismului în Grecia, observarea atentă în diversitatea incoerentă a politeismului elen găsește un indiciu că acest politeism nu a fost original, că s-a dezvoltat treptat , că în cele antice, conceptele religioase erau mai pure și mai sublime Aceste indicații le găsim în mărturiile istoricilor, în lucrările celor mai vechi poeți și, în final, în opiniile - - scriitori de mai târziu, care au cunoscut în mod intim viața poporului lor și istoria lor Cel mai vechi istoric al Greciei, Herodot, în ciuda oricărui respect pentru credințele populare din timpul său, spune clar că aceste credințe nu erau vechi și originale, că au apărut treptat și încetul cu încetul și indică însăși sursele originii lor El spune că pelasgii, strămoșii grecilor, nu au cunoscut la început numele zeilor individuali; că au oferit sacrificii zeilor în total, fără să-i deosebească; că nici ei, nici ceilalți locuitori ai Greciei, carii, lidienii, arcadienii, nu cunoșteau idoli; că primele concepte ale diferenței dintre zei și numele lor au fost aduse din Egipt; si ca locuitorii Greciei, numai ca urmare a raspunsului afirmativ al oracolului Dodona, i-au acceptat si au inceput sa se inchine *) Mai departe, cu diverse ocazii, el indică și originea istorică a venerării diferitelor zeități din diferite popoare străine Astfel, de pildă, mărturisește că slujirea Afroditei a trecut în Grecia de la fenicieni și s-a răspândit de la Ascalon prin Cipru și Citera **); că slujba lui Dionysos a fost introdusă de un anume Melamp, împrumutând-o de la cei care s-au mutat la Teba şi în Beoţia fenicienilor ***), ş a m d În general, Herodot consideră că întreaga doctrină a originii zeilor, numărul și diferitele tipuri ale acestora sunt foarte recente și îi numește pe Homer și Hesiod, care au trăit cu nu mai mult de o sută de ani înainte de vremea lui ****, drept compilatori pentru teogoniile greceşti Mărturiile fragmentare și accidentale ale lui Herodot despre originea politeismului grecesc sunt pe deplin confirmate de studii atente ale mitologiei grecești și compararea acesteia cu mitologia altor popoare, în timpurile moderne Aceste studii arată că cele mai multe, și dintre ele toate cele mai importante și mai venerate zeități ale grecilor, mitologia și ritualurile lor, au fost inițial transferate în Grecia din Egipt și Fenicia; ce de fapt *) Irod lib П, , **) Irod eu, ***) Irod il, *'·*) Irod P Euterp - - Greaca, în religia acestui popor, este transformarea artistică a acestor zeități împrumutate inițial de la exterior, în conformitate cu spiritul poporului grec, sub influența poeților și artiștilor și, în plus, a poveștilor mitice despre viața lui eroii antici ai Greciei, de exemplu Hercule, Castor și Polydeuces, Thezeus și alții Dar ambele aparțin vremurilor istorice ulterioare și sunt un bonus suplimentar și nu proprietatea originală a religiei grecești Deci

întreaga mitologie a lui Zeus nu este altceva decât o modificare a istoriei lui Osiris; Atena, Okeanos, Thetis, Demeter, Hermes, Aesculapius, Pan, Phoebus, sunt zeități pur egiptene; Artemis, Cybella, Adonis, fenician etc Trecerea zeităților și ritualurilor străine în Grecia a fost constantă și a continuat până în ultimele vremuri ale declinului păgânismului, de exemplu, ministerul lui Cybella și Serapis *) Astfel, încetul cu încetul, se rezolvă toată variația și țesătura încâlcită a mitologiei grecești și constatăm că toată varietatea zeilor este ceva străin, adus în Grecia treptat, de-a lungul secolelor, că religia originară era mai simplă, mai pură și liber de erorile politeismului Dar ce era această religie originară acum, înainte de a fi distorsionată de influențele străine și de arbitrariul poeților populari? Nu avem dovezi antice directe, cu excepția expresiei nedefinite a lui Herodot, că vechii locuitori ai Greciei se închinau zeilor în mod impersonal și fără să le cunoască numele și trăsăturile; dar pentru aceasta, în însăși lucrările poeților religioși antici, găsim concepte ale unei zeități mai înălțate și mai departe de conceptele populare obișnuite ale vremurilor de mai târziu, care dovedesc marea puritate a religiei în timpurile străvechi și declinul ei în vremurile de mai târziu Astfel, în cele mai vechi imnuri, cunoscute sub numele de Orphic, există o învățătură despre prima cauză a tuturor lucrurilor și despre originea tuturor lucrurilor, diferită de ideile incoerente ale păgânismului de mai târziu Această învăţătură exprimă clar *) Pentru studii detaliate despre originea zeităților grecești, vezi Aegyptische und Zoroastr Glaubenslehre, v Ed Roth S și sq - - gândul unui singur vinovat suprem al tot ceea ce există, care se numește Zeus Zeusul imnurilor orfice este destul de diferit de Zeusul mitologiei populare El este înfățișat ca un singur, original, cel mai înalt, vinovat de toate, o singură putere și zeitate, de la care a venit lumea și toți zeii *) Deși alte trăsături atribuite lui Zeus ascund acest concept pur al Zeității, prezentându-l în raport cu lumea, fie ca suflet revărsat în toate părțile naturii și însuflețindu-le, așa cum sufletul animă trupul, fie ca principiu panteist, inseparabil legat de lumea materială, dar, cu toate acestea, în învățăturile poeților orfici despre Zeus sunt exprimate gânduri străine păgânismului ulterior Originea lumii este înfățișată de orfici sub forma formării haosului primitiv prin puterea luminii, a Erosului divin, care se repezi în mijlocul întunericului și al dezordinei și formează cerul și pământul, zeii și oamenii **) În ceea ce privește apariția și originea Erosului însuși, pasajele din vechii teosofi care ne-au supraviețuit nu par să fie de acord între ele Pentru unii, toată creația este atribuită unei singure ființe raționale, care este înfățișată ca fiind vinovată de Eros însuși ***), coevală cu haosul ****) În altele, de exemplu, în Hesiod, Erosul care formează lumea pare să iasă din adâncurile haosului, iar întreaga doctrină a originii lumii primește o conotație fizică în aceea că materia este considerată a fi inițială, iar spiritul după ce s-a născut din adâncurile materiei Dar, cu toate acestea, scriitorii și interpreții antici înlătură această ambiguitate în originea lui Eros prin faptul că Hesiod, ca și alți orfici, este creditat cu ideea de independență și independență *) Zeus - primul născut, Zeus este capul, Zeus este capul, astfel încât totul este făcut, Zeus în stare, născut din demoni Gesneri, Orphica, p De asemenea: Euseb Praep Evang III **) Поэтическое спачания образования мира дѣйствиемъ Ероса, особенноное вѣроятно на дроятно на дроятно на другино на дроятно на дроствиемъ Ероса имъ у Аристофана: Птицы, ст Taftee Argon, v Hesiod Theogoti v ***) Argon, v ***♦) Proci, în Tim p

Другия мѣста у Причарда вы его Egipt Mitul übers v Hayman p - - din substanță, principiul care formează lumea, divin, care se numește Eros *) Dovezile prezentate de noi cu privire la existența în timpurile străvechi a Greciei a unor concepte mai pure și mai apropiate de monoteism, ceea ce, ulterior, este confirmat de opiniile scriitorilor antici Deci Platon numește foarte veche doctrina că Dumnezeu conține în Sine începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor și guvernează totul **), și spune că învățătura eleaților despre originea tuturor lucrurilor dintr-un singur principiu spiritual a existat chiar și în Grecia înaintea lui Xenofan, întemeietorul acestei şcoli * **) Vechiul scriitor al cărții despre lume, atribuită lui Aristotel ****, numește doctrina originii lucrurilor de la Dumnezeu și providența Sa, răspândind în întreaga lume, aceeași tradiție străveche și strămoșească Tot ce am spus despre cursul religiei în Grecia se repetă la Roma Dacă noutatea comparativă a poporului roman în istorie și lipsa de independență a educației sale intelectuale și religioase nu ne permit să căutăm din el tradiții religioase originale și autentice, păstrate din vremurile de profundă antichitate; de aceea, întreaga istorie a politeismului roman ulterior este un exemplu clar al modului în care puritatea religiei poate fi deteriorată, iar extremele politeismului pot fi dezvoltate prin introducerea nerezonabilă a diverselor erori de la diverse popoare, după diverse cazuri Într-adevăr, erau foarte puține zeități romane, sau mai corect, etrusce acceptate de primul întemeietor al stăpânirii romane Acești zei nu aveau nici temple, nici statui, nici numeroase rituri de cult, a căror introducere, după conștiința scriitorilor romani înșiși, nu este foarte veche și nu merge mai departe decât pe vremea lui Numa, la care istoricul roman roman tradiţia atribuie educaţie şi aranjamente *) Mărturiile a șapte dintre scriitorii și scolaștii antici sunt adunate de la Cudworth, în Syst Intelect T p ? ** De legib IV p - "παλαιός λόγος" **') Sof p Xenofan, unul dintre cei mai vechi filosofi ai Greciei, aproape contemporan cu Thales și Pitagora, a înflorit pe la Olimp, adică î Hr Chr ****) Lib de mundo Capac p Op Arist T - religie *) Odată cu trecerea timpului, apropierea de greci și influența lor mentală asupra romanilor a fost motivul transferului la Roma a multor zei eleni și în special a diferitelor povești mitologice asociate cu zeități populare antice Răspândirea treptată a stăpânirii romane în Orient a avut ca efect transferarea treptat a credințelor și zeilor popoarelor cucerite în capitala universului, până când în cele din urmă păgânismul roman a ajuns la acele extreme absurde ale politeismului, pe care toate celelalte religii păgâne le reprezintă cu greu Am văzut că sursa principală a politeismului, care a inundat Grecia cu erorile sale, și apoi Roma, parțial prin Grecia, parțial direct, au fost Egiptul și Fenicia cu țările vecine din Asia Mică Extremitatea superstiției populare, în special venerația animalelor, în Egipt a stârnit ridicol în rândul păgânilor înșiși, iar vechimea acestei superstiții i-a forțat în acea țară să presupună chiar începutul păgânismului Dar, în mijlocul întunericului credințelor populare, în casta preoțească, chiar și aici, din cele mai vechi timpuri, ocrotită de inviolabilitatea scrierilor sacre, s-au păstrat idei mai solide și mai rezonabile Deși aceste idei erau încă departe de adevăr, totuși, pe de o parte, în ciuda vechimii lor, ele erau mult mai pure decât celelalte, pe de altă parte, conțineau indicii ale unui concept și mai înalt al Divinității, arătând spre oamenii de moștenire religioasă originară Doctrina religioasă egipteană pune în fruntea și fundamentul a tot conceptul de un singur început al tot ceea ce există O astfel de divinitate supremă, sursa a

tot ceea ce există, se numește Amun (secret; grecii au tradus acest nume: Zeus) Se manifestă în cele patru principii principale, personificate sub formă de zeități Aceste începuturi: Spiritul primitiv sau Knef, materia primitivă - Neit, timpul primitiv - Seveh și spațiul primitiv - Pasht Combinație reciprocă a acestor zeități, dintre care două (Knef și Seveh) par a fi masculin, iar celelalte două *) Barron, la Bl Augustin: De Civ Dei Lib VII, cap Lib IV, cap - - (Neit și Pasht) femeie, produce o nouă generație de zei cunoscuți printre cei opt și numiți Kabirs (adică puternici) Manifestarea acestor zeități precede formarea pământului Pentru a-l aranja și a-l popula cu ființe vii, cei patru zei superiori și opt inferiori coboară pe pământ (în Egipt) și, prin combinare reciprocă, produc o nouă generație de zei, pe care îi poartă nu un abstract, ci un caracter local și național Acești zei inferiori, numeroși, asemănători oamenilor, al căror număr aparțin cei mai venerati mai târziu, Osiris și Isis, produc rasa umană, se încarnează și cutreieră pământul în folosul oamenilor Poveștile mitice despre acțiunile acestor zeități și rituri, exprimând în mod figurat aceste acțiuni, constituie conținutul principal al religiei populare Cele mai recente cercetări în domeniul mitologiei egiptene arată că generațiile sau succesiunile de zeități nu sunt doar produsele unei minți care se gândește la originea lucrurilor, ci, ca și în alte religii păgâne, ele descriu cursul istoric real al religiei Zeitățile originare sunt originale, nu numai în sensul vechimii lor față de cele inferioare, ci și în sensul că au fost într-adevăr zeitățile originale și cele mai vechi ale poporului egiptean Creșterea treptată a numărului de zei a avut loc istoric, iar succesiunile lor diferite semnifică diferite perioade ale religiei populare În consecință, religia originală și cea mai veche a Egiptului este prezentată într-o formă mai simplă și mai rezonabilă; odată cu trecerea timpului, cu o afirmare din ce în ce mai mare a originalității naționale, crește și numărul zeilor, primind tot mai mult caracter local și național În cele din urmă, înclinând din ce în ce mai mult spre antropomorfism, poporul Egiptului a început să îndumnezeiască vechii regi și eroi, celebri în istoria țării lor, și să-și împodobească faptele cu fantezii Astfel religia a căzut treptat din ce în ce mai mult, devenind întunecată de idei senzuale; incapabil, odată cu declinul înțelepciunii antice și a clasei preoți, de a concepte abstracte și de a înțelege imaginile pur simbolice, hieroglifice, - - oamenii au fost din ce în ce mai atrași de imaginile mitice ale unor persoane istorice reale, îndumnezeite de ei și, în principal, înaintea vechilor zeități semnificative, l-au înălțat pe Osiris și Isis, cele două zeități principale ale ultimei generații, zeități, ale căror legende mitice sunt cuvinte clare, dovada existenței reale, istorice, a acestor chipuri, ulterior zeificate Astfel, în ultimele timpuri ale existenței păgânismului egiptean, ei au fost principalele zeități și, concentrând toate celelalte credințe, au eclipsat conceptele antice, cele mai bune, religioase; venerația cea mai crudă a animalelor, combinată cu mitologia fantastică, a luat locul simbolismului antic, care în forme figurative exprima adevăruri, ulterior inaccesibile înțelegerii majorității oamenilor *) Așadar, religia egipteană reprezintă și în dezvoltarea sa istorică o mișcare treptată de la concepte mai pure și mai rezonabile la o dominație din ce în ce mai mare a politeismului și idolatriei nerezonabile Deși tipul antic de religie egipteană, în comparație cu stările sale ulterioare, are doar superioritate în ceea ce privește o mai mare rezonabilitate a conceptelor, dar nu în raport cu adevărul lor, deoarece sistemul doctrinei egiptene tinde spre panteism cosmic, dar nu mai puțin în el,

amestecat cu fals se păstrează și adevăratele concepte ale Zeității Cea mai importantă dintre ele este vechea doctrină a unei singure Zeități supreme, originatoarea lumii Această învățătură, deși a fost ascunsă treptat de politeismul în creștere, a supraviețuit totuși până în ultimele vremuri ale păgânismului egiptean Deci, conform mărturiei lui Iamblichus și a altor scriitori, egiptenii au recunoscut că "înainte de tot ceea ce există și înainte de a începe toate lucrurile, Dumnezeu, unul, cel dintâi" **) Adică nu *) Conținutul religiei egiptene și cursul ei treptat sunt expuse pe baza studiilor lui Reth (Aegypt und Zoroastr Glaubenslehre v Roht) și IIrichard (Aegypt Myth über v Haymann) **) Confuzie de Myster Egiptul VIII, c ***) Plut, de Iside et Osyr c - treizeci - comprehensibilitatea ființei sale, l-au numit "ascuns" sau inaccesibil simțurilor, întuneric de neînțeles, ființă venerată doar prin tăcere *) Această Zeitate supremă era considerată atât de înălțată încât egiptenii, din evlavie, au evitat chiar să-i pronunțe numele **) Conceptul unui singur, cel mai înalt început al tuturor lucrurilor a fost adesea combinat și identificat cu o idee mai precisă a lui Knef, Spiritul care formează lumea, primul și cel mai înalt descendent al Divinității supreme, astfel încât lui Knef i s-au atribuit adesea trăsăturile cea mai înaltă Zeitate în sine și el s-a contopit cu Ammun, primind numele - Ammun-K nava (adică cel mai înalt spirit ascuns) ***), O astfel de combinație de concepte arată că Ființa supremă a fost reprezentată nu numai de original, dar şi de către fiinţa spirituală Deci, după Iamblichus, egiptenii au pus Mintea și Cuvântul sau rațiunea (λόγος) autoexistente, care a aranjat totul, iar înaintea cerului, forța vie din cer ****, în fruntea tuturor *) Plut, al lui Isid s Damascius, despre prinț prim, p ed Corr De asemenea: Prichard, Egipt Mit p ♦*) Jambl de Myst Egiptul VIII, , - Cu toate acestea, întrebarea dacă egiptenii au recunoscut un principiu unic, suprem și rațional al tuturor a fost decisă diferit în timpurile străvechi Diodor din Sicilia și Cheeremon credeau că toată mitologia egipteană nu este altceva decât adorarea forțelor naturii Dar alți scriitori, în special Iamblichus și Plutarh (care au lăsat nu note întâmplătoare, ci studii despre mitologia egipteană), au fost de cu totul altă părere; iar opiniile lor sunt susținute mai mult de cercetările ulterioare (pentru o discuție a acestor opinii, vezi Pritchard, în Aegyth Myth p et sq) Eusebiu însuși, deși nu este de o înaltă opinie asupra doctrinei egiptene, pe baza mărturiei lui Porfirie, spune că egiptenii au recunoscut un originator sau organizator rezonabil al lumii, sub numele de Knef (Praep Evang Lib III) , cap I) ***) Rõth Egipt și Zoroastru crede p Prelegere adică Mythol v Eckerman B p ****) de Myster Egiptul VIII, c Alte locuri din Iamblichus și alți scriitori sunt adunate în Syst Intelect Cudworti, - - Vechea doctrină egipteană a lui Amon, principiul suprem al tuturor lucrurilor, și Knef, Spiritul cel mai înalt, zeitatea întâi născută, aparent, au servit oamenilor de știință păgâni, odată cu răspândirea creștinismului, un prilej pentru amestecarea acestor concepte cu doctrina lui Chris tian despre Dumnezeu Tatăl și Fiul născut din El O astfel de învățătură, care pretinde a fi asemănătoare cu învățătura creștină despre Dumnezeu și Cuvântul Său, o găsim într-o lucrare atribuită lui Hermes Trismegistus, vechiul mitic al Egiptului, dar care - - Așa cum conceptele religioase din Egipt le sunt prezentate într-o puritate mai mare decât sunt antice, la fel sunt și riturile de închinare Venerarea idolilor și animalelor ca obiecte divine, precum și riturile imorale legate de această venerare, este un fenomen mai târziu în istoria Egiptului Imaginile simbolice ale conceptelor religioase,

bazate pe proprietățile limbajului hieroglific, ulterior, odată cu declinul înțelepciunii religioase, au fost luate drept imagini ale zeităților înseși și au servit drept scuză pentru venerația superstițioasă Dar ideea că aceste imagini, venerate de oameni, nu sunt imagini ale zeităților în sine, ci doar simboluri ale acestora și că idolatria este un fenomen străin de profundă antichitate, nu s-a pierdut în Egipt și în vremurile ulterioare Așa că preoții egipteni, întrebați de Cezar despre venerarea animalelor, i-au răspuns că în ele venerează o zeitate, a cărei animale sunt doar simboluri *) Lucian spune despre egipteni, împreună cu sirieni, că aceste popoare nu aveau statui sau idoli în templele lor vechi ; că el însuși a văzut multe temple antice în Siria, în care nu erau imagini **) Plutarh spune despre locuitorii Tebaidei din Egipt că nu cinsteau animalele și nu sacrificau nimic pentru întreținerea lor, pentru că nu recunoșteau niciun zeu muritor, ci se închinau doar celui pe care îl numeau Knef, o Ființă necreată și nemuritoare** *) spiritul paro și imaginea expresiei indică în mod clar vremurile creștinismului Totuși, însăși încercarea de a combina conceptele păgâne cu cele creștine arată că în scrierile religioase antice și în învățătura secretă a înțelepciunii egiptene existau niște adevăruri, mai înalte și mai pure decât ideile mitice obișnuite Și, desigur, ținând cont de un anumit acord al gândurilor expuse în lucrarea lui Trismegistus cu conținutul actual al învățăturii egiptene antice, unii Părinți și Doctori ai Bisericii, de exemplu Iustin, Lactantius, Ciprian și mai ales Clement din Alexandria au citat pasaje din această lucrare pentru a dovedi că egiptenii cunoșteau credința într-un singur Dumnezeu Cudworthy: Syst Intelect T p - *) Lucan Phars lib Sinesius, Calvit Encom **) Lucian, de Dea Syra ***) De Iside et Osir - - Antichitatea profundă a formării poporului fenician și influența extinsă pe care credințele religioase ale fenicienilor au avut-o asupra religiilor diferitelor popoare, cu care au intrat în strânsă relație prin comerțul mondial și numeroase colonii*), acordă o importanță deosebită întrebări: care au fost cele mai vechi religii noi concepte ale acestui popor? Ce fel de schimbări au experimentat în perioada lungă a vieții istorice a acestui popor?Dar, din păcate, absența surselor și dovezilor antice sigure nu ne permite să dăm un răspuns satisfăcător acestor întrebări importante pentru istoria religiei Mărturiile fragmentare și slabe ale scriitorilor greci, în raport cu cea mai veche religie a fenicienilor, au valoarea unor mărturii foarte târzii În ceea ce privește pasajele atribuite lui Sanchoniaten, cel mai vechi istoric fenician, falsitatea și originea lor târzie sunt acum fără îndoială **) Cât de mult se poate judeca dintr-o comparație a diferitelor nume, proprietăți și trăsături atribuite diferitelor zeități feniciene, amintirea unei singure zeități supreme, venerată în vechime, a fost păstrată de fenicieni în reprezentarea divinității principale, numită de ei El sau Bel (Baal), pe care scriitorii greci l-au numit Satur nom, considerându-l divinitatea supremă a fenicienilor El, al cărui nume înseamnă puternic și care este numit vechiul, eternul Elem, este înfățișat ca capul și șeful tuturor celorlalți zei, "care primesc numele de la el " El este numit și ființa primordială fără început, eternitatea, tatăl al eternității; el *) Despre influența religioasă a fenicienilor asupra diferitelor popoare, vezi Movers, Die Phõnizer V - **) Fragmente din Sanchoniaton, păstrate în principal de Eusebiu (Lib p), sunt împrumutate de acesta din opera lui Philon of Biblos "Istoria feniciană" tradusă de Filon din fenician nu este altceva decât mitologia feniciană expusă în spiritul lui Eugemer, adică sub forma

unei istorii cu aplicații clare la mitologia greacă și la Sfintele Scripturi însuși îl compune din numele lui Sanchoniaton (care ar fi trăit cu de ani înainte de Hristos), sau a fost înșelat de altul, în orice caz, este evident opera unui scriitor foarte vechi, bine familiarizat cu învățătura greacă Movers, Die Phõnizer Vol I - - regele zeilor și părintele oamenilor, el este fără început, a rânduit lumea și o guvernează *) Tradiția religioasă leagă stăpânirea inseparabilă a acestei zeități și venerarea lui cu vremurile străvechi **) În ciuda faptului că mai târziu această zeitate străveche nu este mai înaltă, ci printre alți zei și că slujirea lui este însoțită de toate extremele superstiției păgâne, în învățătura despre el nu se poate să nu se vadă urme ale venerației antice a lui o divinitate supremă Religia feniciană nu este un produs independent al poporului fenician, puțin capabil de activități abstracte și contemplative Este o modificare a unui sistem antic de concepte religioase, care a fost odată comun tuturor popoarelor din Asia de Vest, care a avut loc sub influența credințelor străine, în principal egiptene O comparație a religiilor din Fenicia, Siria, Asiria, Chaldeaua, triburile canaanite și arabe duce la concluzia că forma originală și veche a religiei tuturor acestor popoare a fost monoteismul Numele comun al singurei Zeități supreme dintre toate aceste popoare era El, numit Bel în Asiria, Baal și Bel în țările arabe Închinarea acestei zeități supreme și chiar numele lui au fost păstrate printre triburile canaanite în timpul șederii patriarhilor acolo Credința în unicul Dumnezeu s-a întunecat treptat sub influența crescândă a venerației luminarilor, în special în Haldea și Babilon Dar, cu toate acestea, gândul despre divinitatea unică originală nu a dispărut complet în mijlocul revărsării politeismului; s-a exprimat prin faptul că zeității, inițial singura, i s-a asimilat constant primatul și supremația într-un număr de alte zeități și i-au fost atribuite astfel de calități și trăsături care amintesc în mod clar de serviciul străvechi adus singurului Dumnezeu adevărat, conceptul de Care a fost păstrat în toată curăția printre poporul lui Dumnezeu Deci, conform tradiției comune tuturor popoarelor din Asia de Vest, cea mai înaltă Zeitate este atribuită exclusiv *Movers, Unters Uber d Religie der Phõnizer p **) Ibid p OOC V KUDRYAVTSEV T P - - crearea lumii prin separarea întunericului și luminii *); această Divinitate singură și indivizibilă domnește în primele timpuri ale omenirii; timpul dominației sale speciale pe pământ este descris ca un timp al fericirii și al beatitudinii; le dă oamenilor legi scrise, ordonanțe; dar, înfuriat de răutatea și nelegiuirea sporită a oamenilor, îi pedepsește cu potop, salvând de el mai mulți evlavioși, în chip miraculos Asemenea trăsături atribuite Divinității supreme, în special asemănătoare legendei biblice, legendele despre starea primitivă a oamenilor, corupția lor ulterioară și despre potopul mondial, combinate cu ideea celor șapte Zeități, arată în mod clar că această idee nu este altceva decât o rămășiță a venerației originare a unicului Dumnezeu adevărat în toată Asia de Vest **) Religiile greco-romane, egiptene și ale popoarelor din Asia de Vest, atât ca urmare a influenței lor istorice una asupra altora, cât și datorită contiguității și legăturii strânse a acestor țări, sub influența dominației romane, ♦) Deci, după asirieni, Bel este principalul stăpân al tuturor; a fost o vreme când nu era nimic altceva decât întuneric și apă Dar Bel, care este numit și Zeus, a împărțit întunericul, a separat cerul de pământ și a creat lumea Berosus, Fragm in Fabricii Bibi Graec L VI, c O legendă asemănătoare despre originea lumii la fenicieni, - Euseb Praep Evang lib p *) Tot ce am spus despre forma originară a

religiei popoarelor occidentale Asia se bazează pe studiile detaliate ale lui Mowers despre religiile feniciene și înrudite (Unters über d Religion d Phõnizer · spec pp -) Păstrând amintirile unicului Dumnezeu adevărat, transferate ulterior către principalele zeități din religiile păgâne din Asia de Vest, Mavers explică de ce păgânii au găsit uneori asemănări între ei și adevăratul Dumnezeu al poporului Israel Deci de exemplu Răspândit între păgâni pe care evreii îl închină lui Saturn, el o produce din faptul că Fenicia și Asirienii, în poveștile lui El sau Bel, au găsit asemănările asemănării creației Zeului Mira și istoria primitivă a umanității la evrei De asemenea, înclinația frecventă a vechilor israeliți către închinarea lui Baal poate fi parțial explicată prin faptul că, la începutul răspândirii politeismului, urmele religiei primitive erau mai clare decât mai târziu în rândul neamurilor, iar israeliții în vremurile străvechi mai ușor decât mai târziu să fie duse unele trăsături ale zeităților supreme ale fenicienilor și asirienilor, amintindu-le de conceptele lor, mai adevărate, despre Divinitate - - pun multe lucruri în comun și asemănătoare în credințele și tradițiile lor religioase Zeii venerați pe malurile Nilului, când au devenit celebri, erau venerați în Roma și Grecia (de exemplu, Serapis sau Isis) Riturile din Asia Mică s-au răspândit liber în tot Imperiul Roman (de exemplu, cultul lui Cybella și Dionysus), etc Scriitorii greci și-au recunoscut zeii, numai sub alte nume, printre egipteni și fenicieni și, cu faima mai mare a diferitelor religii, ei a ajuns la concluzia că zeii toate aceste popoare sunt la fel; numai numele şi riturile de cult sunt diferite*) O astfel de asemănare a principalelor credințe și concepte ar trebui să-i conducă în mod firesc pe păgânii învățați la ideea unității inițiale a religiei tuturor popoarelor cunoscute grecilor și romanilor și a creșterii treptate a numărului zeilor și ritului din diferența dintre numele zeităților din diferite țări, de diferența de moravuri, obiceiuri și instituții din diferite țări O astfel de idee despre originea politeismului, bazată pe un studiu comparativ al religiilor diferitelor popoare, când acest studiu a devenit posibil odată cu unirea acestor popoare sub stăpânirea romană, este exprimată clar de scriitorii greci și romani din vremurile de mai târziu Cu toată diversitatea particulară a credințelor religioase, ei au găsit în toate învățătura care vine din profundă antichitate și este comună tuturor despre un singur început al lucrurilor și o tradiție comună despre simplitatea și puritatea originară a riturilor religioase Deci Iamblichus, Proclu, Simplicius și alți neoplatoniști, în cele din urmă, Iulian Apostatul, au încercat să apere păgânismul, împotriva acuzatorilor creștini de absurditățile politeismului, pentru a demonstra că doctrina unicului Dumnezeu, Creatorul lumii, se afla în păgânism , că zeii nu sunt altceva decât cele mai înalte creații și lucrări ale unicului Creator al tuturor **) Aceasta este convingerea păgânilor de mai târziu în existența adevărului unității lui Dumnezeu în *) Plut, de Iside et Osyr **) Toate pasajele relevante din scriitorii menționați sunt adunate și explicate de Cudworth în Syst Intelect T c § § p - şi alţii * - - religia era atât de puternică încât unii dintre ei le reproșau chiar și creștinilor și evreilor că și-au derivat doctrina monoteismului din credințele păgâne *) Alții, adâncind în esența religiilor păgâne, au ajuns la concluzia că nu numai între greci, ci și între toate popoarele pământului, există credință în singurul Dumnezeu, Rege și Părinte al tuturor, că elenii și barbarii , locuitorii pământului solid și a insulelor, sunt de acord numai asupra acestui lucru , înțelepți și neînțelepți; și că diversitatea credințelor și a zeilor provine din diferența naturală a obiceiurilor

și obiceiurilor diferitelor popoare**) Macrobius susține că printre teologii antici, Jupiter este venerat ca mintea, sufletul lumii și primul motiv pentru toate, că în vremurile străvechi nu exista o imagine a acestei zeități și că el este mai presus decât spiritul și natura ** *) Potrivit lui Teofrast, religia a constat la început în slujirea cea mai simplă și pură a Divinității Atunci nicio imagine senzuală nu era venerată; nu a oferit jertfe de sânge Pe atunci, numele și genealogiile acelei mulțimi de zei, cărora au început să se închine mai târziu, nu fuseseră încă inventate Primului principiu al tuturor lucrurilor i s-a adus o închinare nevinovată, adică oamenii i-au sacrificat ierburi și fructe, ca recunoaștere a stăpânirii sale supreme ****) Asemenea mărturii ale păgânilor de mai târziu nu pot fi respinse cu hotărâre, doar pentru că sunt entuziasmați de influența crescândă a creștinismului și de convingerea generală a absurdității poveștilor mitice obișnuite despre zei Dacă sunt multe împrumuturi din învățătura creștină în prezentarea conceptelor divinității, prezentate ca păgâne (de exemplu, printre neoplatoniști), atunci, în orice caz, ideea principală pe care au apărat-o, și anume, aceea că în *) Faust' la bl Augustin contr Faust L XX capac IV și XIX *) Maxim Tirsky, Diss , p Proclu mai spune că toate religiile și sectele recunosc o singură primă cauză și începutul tuturor, în ciuda recunoașterii anumitor zei (Sot in Timaeum Plat) Dio Chrysostom spune că toți poeții l-au recunoscut pe unicul zeu suprem, iar oamenii învățați de ei au acordat cele mai mari onoruri speciale lui Zeus, numindu-l rege și tată (Og p -Cudw Syst Intel T) str ***) Macrob Saturnală lib c **") Teofr ap Porfir De abstin anim lib n - - Din cele mai vechi timpuri, păgânismul a păstrat tradiția unicului Dumnezeu, nu poate fi ficțiunea lor Le-ar fi greu pentru păgâni să predea drept învățături proprii și străvechi complet necunoscute păgânismului și noi, dacă nu ar exista temeiuri pentru aceasta în religia păgânilor; și noi înșine am văzut deja aceste temelii în vechea poezie sacră a grecilor, în tradițiile religioase ale Egiptului și ale altor popoare Astfel de dovezi, în favoarea antichității monoteismului, păgânii învățați înșiși puteau găsi și mai multe Răspândirea creștinismului și reproșurile făcute de creștini păgânilor nu au putut decât să le agraveze și mai mult atenția asupra studiului monumentelor lor religioase, pentru care nu exista niciun motiv în vremurile străvechi Însăși direcția filozofiei neoplatonice, care era îndreptată în primul rând spre cercetarea divină și spirituală, a fost mai favorabilă unei astfel de chestiuni decât direcția filozofiei anterioare, în just dispreț față de credințele populare, le-a îndepărtat complet din cercul studiilor sale , ca nedemn în nimaniya, sau frică să vorbească despre religia poporului de adevăr contrar părerii majorității Pe de altă parte, scriitorii creștini, nu mai puțin familiarizați decât păgânii cu monumentele scrise și tradițiile păgânismului, n-ar lipsi să le denunțe dacă afirmațiile lor ar fi o ficțiune completă *) Dar vedem, dimpotrivă, că Părinții și Doctorii Bisericii, care au dezvăluit fără milă tot ce este rău și fals în păgânism, ei înșiși au fost de acord că în el, într-adevăr, în mijlocul întunericului erorii, s-au păstrat urme ale adevărului , iar printr-un studiu atent al literaturii păgâne, au încercat, să denunțe păgânii, să descopere astfel de urme Clement de Alexandria **), *) Scriitorii creștini mai amintesc de părerea, răspândită printre mulți păgâni din vremea lor, că și cu religia lor, după venerarea unui singur Dumnezeu, și că Zeus este acest singur Dumnezeu "Unii, spune Lactantius, convinși de adevărul unității lui Dumnezeu și neputând să-l tăgăduiască, afirmă că și ei se închină pe singurul Dumnezeu, numindu-l

în felul lor Jupiter " Lactantius respinge apoi legitimitatea unui astfel de Dumnezeu nume (Divin Tnstit Lib c) ♦*) Parțial în Stromatis, ex Lib VI c , și mai ales în Protrept capac Clem operă Editați | × Klotz T IH p - - Athenagoras *), Teofil al Antiohiei **), Chiril al Alexandriei ***), Iustin Martir ****), Tertulian *****), Minutsiy Felix ******), Lactantius **** ***) iar alții au folosit toate monumentele scrisului și religiei păgâne cunoscute la vremea lor pentru a dovedi adevărul monoteismului ********) Învățătorii creștini au găsit sursa unor credințe mai bune și mai pure în păgânism fie împrumutând adevărurile credinței de la evrei, fie în tradiția antică Bl Augustin, denunţându-l pe Maniheul Faust, care susţinea că creştinii au împrumutat de la păgâni doctrina unicului Dumnezeu, spune: "Deci, să ştie Faust, sau mai bine zis cei care îi admiră scrierile, că nu am primit părerea mono-ului domni de la păgâni, dar că păgânii nu au căzut în fața unor zei falși în așa măsură încât să abandoneze complet ideea de singurul Dumnezeu adevărat, de la care provine toată ființa" *********) Din cercul popoarelor mai cunoscute scriitorilor clasici și ale căror credințe sunt în strânsă relație reciprocă, să trecem acum la alte popoare din Orient cu o educație străveche și independentă, precum perșii, indienii și chinezii Dacă religiile popoarelor unite sub sceptrul Romei ne-au prezentat urme clare ale străvechii doctrine a unicului Dumnezeu, păstrate printre numeroasele erori care au crescut odată cu trecerea veacurilor; apoi cu mult mai multă încredere *) Legat, pro Chr capac **) Către Autolyc Lib Il, c Lib Ei vad ***) Lib contr Julian '***) Doar Cohortă la Gent și a Monarhiei lui Dumnezeu *****) În Apologetică, cap Terțul, lucrări, ed Ohler T p **"♦**) La Octavius, cap '****·*) Divin El insistă Capitol V VII **********) Dintre multele locuri citate de scriitorii creștini de la poeții și filozofii antici, cunoscute și necunoscute nouă acum, pe lângă dovezile din oracolele sibiline, locul de la Sofocle (care nu există operele acestui poet); în ea poetul spune: "unul, într-adevăr, unul este Dumnezeu, care a creat cerul și pământul, abisul pontusului și puterea vântului" și așa mai departe " (Strom Lib V, p și altele Clem opera, ed Klotz) *********; contr Faust, c Tot Clement al Alexandriei Strom Cu VI, p ed ceramică - - într-adevăr ne putem aştepta să le găsim în religiile popoarelor răsăritene Nici printre greci, nici printre popoarele din Asia Mică nu găsim monumente scrise deosebit de vechi care ar putea servi drept dovezi ale stării religioase a acestor popoare în epoci îndepărtate; în judecarea acestor epoci ne bazăm în cea mai mare parte pe luarea în considerare a mărturiilor scriitorilor de mai târziu Dacă în Egipt au existat mărturii autentice ale antichității, închise în scrierea hieroglifică, atunci ele au devenit inaccesibile nu numai nouă, ci, probabil, scriitorilor creștini și păgâni înșiși din primele timpuri ale creștinismului *) V popoarele răsăritene educate găsim scrieri care au fost considerate sacre de cea mai mare parte a antichității îndepărtate și cu o mai mare certitudine putem judeca din ele conceptele religioase ale popoarelor din aceste vremuri, le comparăm cu cele ulterioare și tragem concluzii despre starea religiei în cea mai mare parte cele mai vechi timpuri Monumentul antic al religiei persane este o colecție de lucrări cu conținut religios, cunoscute în general sub numele de Zendavesta Originea sa, precum și viața scriitorului său Zoroastru, o atribuie ultimii cercetători VI î Hr Chr **) Dar Zoroastru nu a fost inventatorul uneia noi, ci doar restauratorul și reformatorul unei religii antice pe care a găsit-o în stare de declin Prin urmare, credințele de bază expuse în Zendavesta datează din vremuri și mai îndepărtate Conținutul principal

al întregii religii persane antice este, după cum se știe, doctrina celor două principii a tot ceea ce există *) Nu se știe dacă secretul strict cu care preoții egipteni și-au păstrat monumentele antice sau, mai probabil, pierderea acestor scrieri și uitarea semnificației scrierii hieroglifice în Egipt însuși, odată cu declinul înțelepciunii antice, a fost motivul pentru care nu întâlnim referiri la scrierile autentice din Egipt din partea scriitorilor care s-au ocupat de Egipt Scrierile care au ajuns până la noi, sub numele de egiptean, sunt fie false, ca, de exemplu, Trismegistus, fie nu antice (ca pasaje din Manetho) Scriitorii greci și-au obținut informațiile despre religia egipteană în mare parte din povești orale și din propriile lor observații **) Anquetil determină timpul vieții lui Zoroastru - î Hr Zendavesta, v Kleuker - th R De asemenea: Anhang zu Zend R Rõth Egiptul și Zoroastru Glaubenslehre, p și următoarele - - bine și rău, Ormuzd și Ahriman; primul dintre acestea este simbolizat de lumină, ultimul de întuneric Acceptând aceste două principii, perșii s-au gândit să explice contrariile perfecțiunii și imperfecțiunii, binelui și răului, care sunt pretutindeni în lumea fizică și morală În esență, religia persană este venerarea unei singure zeități - Ormuzd Numai lui, ca divinitate adevărată și binefăcătoare, îi aparține orice slujire și venerație religioasă Arimap, principiul malefic, nu este vreo zeitate care s-ar bucura de venerație religioasă; lupta împotriva lui cu ajutorul unui început bun, posibila opoziție față de el - aceasta este singura atitudine în care Zendavesta își pune adepții față de el Ari-man, în ciuda forței și importanței sale, este descris în trăsături care arată mai multă ostilitate și dispreț față de el decât frica de puterea sa și respectul pentru puterea lui Ormuzd, pe de altă parte, este înfățișat cu toate proprietățile exaltate demne de conceptul de adevărată Zeitate Iată, de exemplu, începutul unei rugăciuni către Ormuzd în Zendavest: "Mă rog și îl chem pe Ormuzd, cel mare, strălucitor, luminos, atotperfect, atot-excelent, cel mai pur, atotputernic, atotînțelept, a cărui natură întrece totul în puritate și este mai strălucitor decât toate, al cărui gând este - este un bine pur, care este sursa tuturor bucuriilor, care îmi dă tot ce am, care este puternic, eficient, hrănește totul și se odihnește inexprimabil peste tot în măreție al gloriei "*) În alte locuri este numit marele stăpân al tuturor lucrurilor, începutul luminii și al binelui, temelia tuturor ființelor, creatorul cerului și al pământului, mintea cea mai înaltă, înțelepciunea, izvorul tuturor cunoașterii, plinătatea fericirii pentru toată lumea etc **) Desigur, perfecțiunile înalte atribuite lui Ormuzd sunt întunecate și limitate când ne amintim că el se opune unui principiu ostil, răzvrătit față de el, asupra căruia nu are putere deplină Dar deja vechii perși simțeau contradicția ascunsă *) Zendavesta, ed Kleuker Riga th p ** Zend th p Ormusd - în recunoaşterea a două principii supreme echivalente Pentru a o evita, ei au căutat un principiu unic al ființei și mai înalt și i-au ridicat originea atât a lui Ormuzd, cât și a lui Ahriman Acest principiu suprem în Zendavesta se numește ființă necreată, care cuprinde totul în sine, în cea mai înaltă perfecțiune o ființă odihnitoare, veșnică și mai ales "timp nelimitat" (Zeruane-Akerene)*) Nu are nici început, nici sfârșit; a produs atât Ormuzd și și Ahriman, două ființe inițial pure și perfecte Căderea lui Ahriman în rău este o consecință a propriei sale voințe rele, asupra căreia începutul binelui va triumfa în cele din urmă, purificând și restabilind la perfecțiunea primitivă atât pe Ahriman, cât și tot răul pe care îl adus în creație Zoroastru spune puțin despre esența și proprietățile acestui principiu superior și unic

al tuturor lucrurilor Rămâne misterios, nedefinit, parcă inaccesibil venerației religioase și cunoașterii începutului ființei Hormuz d este zeitatea cu adevărat vie a lui Zendavesta, iar slujirea lui și a spiritelor pure care coboară din el constituie conținutul principal al religiei conform învățăturilor ei Totuși, unele trăsături arată că nu a fost înțeles doar ca un principiu abstract al tot ceea ce există, ci ca o ființă supremă Deci este descris ca creând atât Ormuzd, cât și Ahriman cu toate spiritele, dând putere și putere lui Ormuzd **); numele lui, ca fiinţă cu adevărat existentă, este chemat o dată în rugăciune împreună cu Ormuzd şi alte duhuri ***); cuvântului creator (Novover), prin intermediul căruia Ormuzd creează lumea, se atribuie uneori şi celui mai înalt principiu al tuturor ****) Că, în ciuda vagului conceptului de prim principiu al tuturor lucrurilor din scrierile lui Zoroastru care au ajuns până la noi, nu dualismul perfect, ci doctrina unui singur principiu suprem al tuturor, a fost o învățătură străveche și constantă a persanului religie, acest lucru este dovedit, ca și părerile celor mai apropiati *) Zend ed v Kleuker th II p Anhang zu Zend p **) Zendavesta, ed Kleukeri, Th II, p **♦) Ibid p ****) Roth Egiptul și Zoroastru Glaub p - - lui Zoroastru al urmașilor săi și mărturiile scriitorilor greci În ciuda diferenței dintre secte, cei mai apropiați adepți ai lui Zoroastru sunt de acord să recunoască un principiu suprem din tot ceea ce există *) Mărturiile scriitorilor greci, dintre care cele mai vechi indică vremurile premergătoare lui Zoroastru, vorbesc și despre doctrina unui singur început al tuturor, ca pe o învățătură distinctivă a perșilor Deci Herodot spune că perșii, neavând idoli și zei umanoizi, se închină divinității supreme, pe care o numește Zeus în greacă, deși vede în acest Zeus personificarea eterului **) În Cyropaedia lui Xenofon, Cyrus și perșii sunt descriși ca închinându-se în primul rând zeității supreme și apoi tuturor zeităților inferioare Aristotel, vorbind despre relația dintre binele moral și prima cauză a tuturor, îi plasează pe magicieni printre apărătorii doctrinei că primul și singurul început al tuturor este binele cel mai înalt și nenăscut ***) Eusebiu citează următoarea învățătură despre Dumnezeu din scrierile lui Zoroastru cunoscute în vremea lui: "Dumnezeu este originalul, nemuritor, invizibil, nenăscut, nedivizat, nu ca oricine, autorul a tot ceea ce este frumos, imparțial, cel mai bun din cel bun, cel mai înțelept dintre înțelepți b El este părintele legii și al adevărului; el este sursa viziunii originale; cunoaște natura, este perfect, înțelept și singurul inventator al cunoașterii sacre; acesta este zeul care are capul coccisului" ****) *) Așa că o sectă a învățat că începutul luminii și al bunătății (Ormuzd) este cel mai înalt și primul, iar începutul întunericului și al răului (Ariman) este produs de el; alții au recunoscut lumina sau bunătatea ca principiu cel mai înalt, de la care a venit Zeruane-Akerene și prin el Ormuzd și Ahriman Cei trei și cei mai numeroși adepți ai lui Zendavesta, care se considerau adevărații discipoli ai lui Zoroastru, au produs lumină și întuneric de la Dumnezeu, considerându-l pe acesta din urmă ca pe o umbră care este inseparabilă de trupul lui Kleuker Aiih zu Zendav p **) Îl cheamă: Ζέυς πατρώος ίϊερσων Irod , Conceptul de eter amintește de numele celui mai înalt principiu, "timp nelimitat" la perși "·) Aristot Metaf lib XIV capac IV "**) Ultimele cuvinte se referă în mod evident la imaginea simbolică a zeității O astfel de imagine, ca simbol al puterii divine, se găsește adesea în picturile descoperite recent în ruinele din Ninive Eusebiu - - Astfel, printre vechii perși, s-a păstrat constant doctrina unui singur principiu suprem al tuturor, deși acest principiu suprem a

rămas neclar și îndepărtat de venerația religioasă, iar Ormuzd a luat locul Divinității supreme vii, pentru credința populară Nu se poate crede că doctrina unui singur început al tuturor lucrurilor, premergătoare separării începuturilor binelui și răului, a fost produsul gândirii abstracte de mai târziu Am văzut că scriitorii greci antici nu pomenesc de dualism, ei vorbesc doar despre venerarea de către perși a divinității supreme și apoi a zeităților inferioare Că doctrina primului, un început al tuturor, nu este o invenție a lui Zoroastru, este evident din faptul că nu este dezvăluită de el în detaliu, sub forma unei doctrine de bază sau deosebit de importantă (ceea ce Zoroastru ar fi făcut dacă el însuşi introdusese această importantă doctrină); este menționat în Zendavesta în diverse locuri, ca o doctrină cunoscută tuturor Cei mai apropiați adepți ai lui Zoroastru sunt, de asemenea, de acord să recunoască această învățătură Dimpotrivă, considerentele istorice dau dreptul de a crede că cel mai recent fenomen din religia persană este un dualism decisiv, neelevat la un principiu superior, și care este atribuit perșilor de scriitorii de mai târziu (ex Plutarh) *) Doctrina unei singure origini a fost uitată treptat, odată cu predominanța venerației lui Ormuzd și dezvoltarea poveștilor mitice despre ființe inferioare și spirite descendente din el, care au devenit subiect de venerație deosebită, în timpul declinului independenței perșilor A apărut un dualism care a pus bazele maniheismului, ultima degenerare a religiei persane Chiar mai mult, o astfel de scădere a credințelor inițiale ale perșilor este vizibilă în răspândirea idolatriei, inițial străină de religia lor, și în îndumnezeirea obiectelor de natură materială, care în antichitate erau considerate a spus că locul dat de el este citit în colecția de cărți sacre persane Zoroastru și că înțeleptul persan Gostan spune același lucru despre Dumnezeu în Osmoknizhii (Praep Evang L p) *) Mărturia lui Plutarh și a altor scriitori de mai târziu în Kleuker, în Anhand-ul său zu Zendavest p și următoarele **) Asemenea concluzii se bazează pe cercetările lui Anquetil (Kleuker Anh zu Zend - Vezi și Hyde, Rei vet Pers , p) - - doar simboluri ale zeității, de exemplu, focul și soarele, ca surse de lumină Herodot spune clar că perșii timpului său "nu considerau permis să construiască statui ale zeilor, să construiască temple și altare, fără îndoială pentru că nu credeau, ca grecii, că zeii au originea ca oamenii Obiceiul lor este de a oferi sacrificii lui Zeus pe vârfurile munților înalți În plus, din cele mai vechi timpuri au adus sacrificii nu multor zei elementali sau spirite care controlează forțele naturii Dar deja pe vremea lui, au împrumutat de la asirieni și arabi venerarea Afroditei cerești, pe care prima o numea Milita, și a perșilor Mitroya *) Singurele semne vizibile de cult în antichitate erau pyraea, sau stâlpii pe care era aprins focul sacru și a căror introducere este atribuită lui Zoroastru **) Dar în timpul următor găsim în Persia nu numai temple ***), ci și o îndumnezeire perfectă a luminii sub formă de foc, soare, lună și alte lumini, care au servit anterior fie ca simboluri ale lui Ormuzd, fie ca presupuse locuințe de diverse spirite ****) Monumentele religioase scrise din India au fost atribuite de mulți antichității extreme, ridicându-și originea cu trei sau mai multe mii de ani înainte de R Chr Dar un studiu mai atent al acestora arată că ele au fost compilate în vremuri foarte diferite și că cea mai veche parte a Vedelor (Rig Veda) nu datează de mai mult de de ani î Hr ; iar legătura dintre diferite părți ale Vedelor într-un întreg nu a avut loc mai devreme de secolul al VII-lea î Hr Ceva mai devreme de secolul VI î Hr a alcătuit un alt monument minunat pentru luni- *) Irod , **) După mărturiile scriitorilor persani

și arabi Kleuker Anh zu Zend p **') Deci, de exemplu Artaxerxes a construit un templu zeiței Anaitis la Ekba-tan (Plut, vita Artax) *'**) O astfel de denaturare a religiei antice explică mărturiile contradictorii ale scriitorilor de mai târziu despre esența ei Ei fie spun că perșii se închină la un singur Dumnezeu, soarele (precum Strabon), apoi divinitatea supremă este Miera (ca Porfirie), apoi focul și așa mai departe Kleuker Anh zu Zend p , , Despre starea religiei perșilor în vremea sasanizilor, ibid R mp - - limbajul scris, legile lui Manu Vedele, în funcție de momentul originii, sunt urmate de epopee religioase - Ramayana și Magabharata, a căror origine, distribuție și completare se crede a fi din secolul I până în secolul al III-lea, potrivit R Chr În spatele acestuia se află sistemele filozofice, parțial bazate pe învățături religioase, parțial ostile acesteia, și în cele din urmă scrieri istorice (Puranas) Formarea literaturii indiene se extinde până în secolele al XII-lea și al XIII-lea după nașterea lui Hristos *) Oricât de dificil ar fi să se determine cu exactitate succesiunea reciprocă a diferitelor monumente scrise ale Indiei, din cauza lipsei de istorie sigură, dar, cu toate acestea, comparând concepte religioase din diverse lucrări, a căror succesiune relativă este cunoscută, vedem parțial mișcarea treptată a religiei însăși i În primul rând, o reverență clară pentru un singur principiu suprem, deși înconjurat de zeități inferioare, dar nu ascuns de acestea Apoi, în epoca înfloririi poeziei epice, uitarea treptată a slujirii divinității supreme, întărirea venerației zeilor inferiori și răspândirea puternică a poveștilor mitice În cele din urmă, odată cu apariția filozofiei, schimbarea credințelor străvechi simple în concepte panteiste în rândul oamenilor educați și răspândirea superstițiilor grosolane în rândul oamenilor Dar, cu toată varietatea de povestiri poetice și de concepte filosofice despre zeitate, întotdeauna și pretutindeni învățătura de bază a religiei indiene rămâne neschimbată Conform acestei învățături, o singură ființă, supremă și spirituală este recunoscută drept începutul tuturor Această creatură, numită Parabrama, Brahma Ishvara (Brahma-domn), Magan-Atma (marele spirit) și alte nume, produce trei zeități principale, personificând puterile creatoare, conservatoare și distructive ale zeității - acestea sunt: Brahma, Vishnu și Shiva Din ele provin toate celelalte ființe, atât ființe divine, cât și ființe non-divine Doctrina lui Parabram, așa cum este expusă în cele mai vechi cărți sacre, mărturisește clar existența ideii unei singure zeități supreme, la acea vreme *Wuttke, Gesch d, Heidenthums th II p - - numele celei mai profunde antichităţi a poporului indian Deși deja în cele mai vechi părți ale Vedelor sunt menționați mulți zei, dar, conform învățăturii lor clare, ei nu sunt zeități independente Există doar trei zeități principale; toți ceilalți zei sunt doar părți sau proprietăți ale lor În funcție de diversele lor activități, ei sunt numiți și descriși diferit Dar chiar și cei trei zei principali sunt doar revelația unui singur principiu cel mai înalt și sunt îmbrățișați de acesta; de fapt, există o singură Zeitate, marele spirit, Magan Atma *) Imaginile supremului Brahma din diferite scrieri religioase antice ale indienilor arată conceptele lor înalte despre cel mai înalt început al tuturor În legile lui Manu, Brahma este adesea numit "ființa lui însuși", având "o ființă a lui însuși" Din el se descind toți zeii; el "a fost înaintea tuturor zeilor și nu există nimic mai înalt decât el " El este "cel mai înalt conducător care a creat zeii și "multe spirite" "Brahma este o ființă atotpătrunzătoare, dar ea însăși impenetrabilă, care există în sine " "Brahma este invizibil, de neînțeles, există din sine, nu are culoare, nu are ochi, nu are auz; el este etern,

atotcuprinzător, subtil, nepieritor, izvorul fiinţelor " nu prin cuvânt, nu prin inimă, nu prin vedere; numai el îl cuprinde pe cel ce spune: el este; esența ei ni se dezvăluie atunci când o înțelegem ca sugestii Brahma este "nedivizat, nedistins, fără cauză sau asemănare; el este o ființă indivizibilă de o calitate simplă, fără secundă sau altfel El este infinit, gândește fără gândire, este în afara spațiului (viditatea), este în spațiu, dar totuși deasupra lui "El este pur, liber, infinit de fericiți, nu este afectat de schimbările din lume etc **) *) Abhandl lui Colebrooke ttber die heil Schriften d Indier liberali, v Poley p **) Aceste și alte pasaje similare sunt adunate în Geschichte des Heidenthums v Anunț Wuttke th II, p - -Tot în Windischmann în Philosophie im Fortgang d Weltgesch th H p , și următoarele - - Asemenea descrieri înalte ale zeității, adesea găsite în scrierile antice ale indienilor, indică în mod clar conceptele religioase înalte care existau în India în zilele antichității îndepărtate În general, potrivit renumitului cercetător al antichităților indiene, Colbrook, o comparație a diferitelor scrieri religioase antice arată clar că "vedea, bazată pe Vede, religia indienilor recunoaște un singur Dumnezeu, dar nu separă suficient pe Creator de creație *) Acesta, desigur, a fost motivul pentru care filozofii ulterioare au dat învățăturii religioase a indienilor un caracter panteist Dar cea mai înaltă ființă primordială, Parabrama, în ciuda concepțiilor înalte despre el, deja în epoca apariției celor mai vechi cărți sacre, nu a fost subiectul principal al închinării și slujirii active Ideea ființei originale a fost combinată cu conceptul de Brahm ca expresie a puterii creatoare a Divinului, iar pe acel Brahma, care a apărut mai târziu împreună cu Vishnu și Shiva, toate atributele și conceptele înalte atribuite lui Parabram au fost transferat Venerarea lui Brahma, ca divinitate principală și supremă, a cărei ceilalți doi sunt doar asistenți, pare să fie dominantă în perioada structurii sociale ierarhice a poporului indian, sub controlul brahmanilor Dar odată cu declinul puterii preoțești, a început în India și declinul religiei Nemulțumită de predominanța moșiei preoțești, casta oamenilor nobili sau războinici, încetul cu încetul, a intrat într-o luptă morală și politică cu aceasta Consecința acestui fapt a fost dezintegrarea unității poporului indian, apariția multor conducători și prinți individuali și războaie constante între ei, constituind perioada eroică a istoriei indiene Predominanța castei Kshatriya în termeni religioși a fost marcată de creșterea serviciului lui Vishnu, care a fost considerat din cele mai vechi timpuri patronul castei militare și de uitarea slujirii lui Brahma După perioada Vedelor a venit perioada compozițiilor epice, iar în aceste compoziții Vishnu prevalează decisiv asupra *) al lui Colebrock, tratat iib mântuirea Scris adică indian iib v Poley p - - toate celelalte zeități Conceptul de Vishnu exprimă ideea constructivă, atot-conservatoare și aranjată în beneficiul puterii Providenței; Încă din cele mai vechi timpuri, ideea participării active a zeității la aranjarea binelui lumii și al rasei umane a fost unită cu conceptul de Vishnu, idee care a fost descrisă în mod sensibil în învățătura despre diferitele încarnări a lui Vishpu (Avatar), despre aparițiile sale pe pământ sub diferite forme, cu diverse ocazii, unde se cerea oamenilor ajutorul special al zeității Dar o asemenea idee despre apariția unei zeități în imagini senzuale pe pământ, fiind percepută de fantezia poetică, ar putea fi un prilej pentru nenumărate ficțiuni și povești mitice În epoca eroică, poveștile despre aparițiile lui Vișnu pe pământ s-au amestecat cu poveștile despre faptele și faptele regilor și ale eroilor, iar un asemenea

amestec, sub influența poeziei, a produs acea țesătură pestriță a mitologiei pe care o vedem acum în religie indiană În timp ce imaginația poeților s-a străduit la fragmentarea conceptelor religioase, și transformându-le în imagini senzuale, a inventat un zeu după altul, unele aventuri mai monstruoase decât altele, filozofii au încercat să ridice diverse idei religioase la unitate, să găsească în ele legătura și semnificaţie Dar nedeterminarea relației divinității supreme cu ființele coborâte din el și cu lume în scrierile religioase antice și imposibilitatea rațiunii de a înțelege o astfel de relație fără ideea de creație din nimic, străină tuturor păgânismul, i-a condus în cea mai mare parte la panteism *) Odată cu pierderea independenței politice și odată cu declinul educației, poporul indian a căzut și mai mult într-o atitudine religioasă Slujirea lui Brahma și Vishnu, scăzând treptat, în cea mai mare parte a oamenilor a fost înlocuită de venerarea lui Shiva, în slujba căruia predomină în special elementul senzual Cu ideea de distrugere și moarte în această zeitate, conceptul de naștere și apariție senzuală a fost combinat: din aceasta au fost legate rituri sângeroase și barbare *) În plus, influența fragmentării politice a Indiei, pe de o parte, și a filozofiei, pe de altă parte, s-a exprimat în formarea a numeroase secte, dintre care acum există până la în India Wuttke, Gesch d Heidenthums p - - a băut aici cu imoralul și senzualul În aceste rituri și diferite feluri de superstiții grosolane, mulți oameni de știință văd influența credințelor străine braminismului băștinașilor străvechi, nepoliticoși ai Indiei, subjugați de tribul indian venit din nord și amestecați cu clasele inferioare ale poporului *) Suprimate de brahminism în epoca prosperității sale, aceste credințe și rituri au apărut din nou într-o nouă formă aplicată religiei brahmane, odată cu declinul educației antice și au distorsionat credințele pur brahmane În orice caz, cei mai educați dintre indienii actuali se îndepărtează de astfel de rituri senzuale și văd în răspândirea lor declinul religiei antice Monumentele vechi scrise ale Chinei au fost adunate, puse în ordine și completate cu explicații de Confucius cu de ani înainte de nașterea lui Hristos Cea mai veche dintre ele datează cu câteva secole înainte de Confucius **) Religia Chinei ni se pare în cele două forme principale: în cea mai simplă și veche, așa cum este descrisă în cele mai vechi cărți sacre înainte de Confuzie și la un moment dat, și mai dezvoltată și abstractă, așa cum s-a format treptat după-amiaza și diverse opinii ale interpreților cărților sacre antice Amestecul acestor două epoci diferite a fost cauza unor opinii diferite, chiar opuse, despre religia chineză În timp ce unii, bazați pe dovezi antice directe, vedeau în ea o învățătură religioasă pură și sublimă, alții, ținând cont de comentariile și scrierile filozofice de mai târziu, i-au considerat pe chinezi a fi materialiști desăvârșiți Între timp, opinia medie și adevărată aici este că conceptele pure originale ale Divinității treptat *Wuttke, Gesch d Heidenth p **) În ceea ce privește cartea simbolică I-Rege, formată din linii drepte și întrerupte și atribuită de chinezi întemeietorului statului lor, Fo-gi, i se acordă o vechime de de ani î Hr Inscripțiile misterioase ale acestei cărți au servit în orice moment drept subiect pentru diverse, dar în esență, puține interpretări de încredere ale cercetătorilor chinezi V KUDRYAVTSEV T P - - distorsionate și schimbate, pe de o parte sub influența filozofiei perverse, pe de altă parte, sub influența unor superstiții străine religiei chineze, aduse din India Cărțile istorice antice, păstrate de Confucius, mărturisesc că chinezii antici se închinau unei singure zeități supreme, pe care o numeau Xan-ti, adică cel mai înalt domn

Această zeitate este descrisă ca o ființă personală, binefăcătoare, care guvernează lumea Cel mai vechi templu pentru el a fost construit de al treilea împărat Goang-ti după Fogi Numele Xan-ti, ca nume al Divinității supreme, se găsește în cele mai vechi părți ale cărților sacre Mai departe, alături de acest nume, există și un nume antic, dar mai târziu, al Zeității care a intrat în uz mai mare - Tien, de fapt: cerul Experții în limba chineză găsesc motivul pentru un astfel de nume al unei ființe personale prin numele comun al cerului nu în nicio particularitate a conceptului, ci în proprietățile utilizării cuvintelor chinezești, care adesea își asumă numele obiectului însuși a persoanei care posedă lucrul sau conținut în acesta *) Mai mult, calitățile și proprietățile personale atribuite cerului, precum înțelepciunea, bunătatea, atotputernicia, atotștiința, puterea de a răsplăti și pedepsi etc , precum și diferența clară dintre cerul fizic și cel mai înalt și rațional, arată că acest nume denota conceptul de un singur principiul suprem al tuturor **) În ceea ce privește riturile de cult și credințele populare private, scriitorii chinezi înșiși mărturisesc că idolatria a apărut în China foarte târziu, odată cu răspândirea religiei și a idolilor lui Buddha din India (aproximativ d Hr)***) Scrierile antice culese de Confucius sunt esența conținutului istoric sau moral: prin urmare, ele reprezintă doar indicii succinte ale venerării antice a unicului Domn al tuturor Sisteme mai complete ale doctrinei chineze aparțin vremurilor ulterioare Dar lipsa scrierilor cu conținut pur religios în antichitate *) Confucius Sinarum Philosophas Paris , Prom p **) Ibid p Ibid p - - oarecum completat cu scrierile filosofului Confucius modern și fondatorul unei secte religioase speciale, Lao-tzu Particularitatea învățăturii sale, precum și faptul că este acceptată numai de adepții săi, fără a deveni populară, duc la ideea că această învățătură s-a format nu fără influența unor concepte străine *) Dar antichitatea profundă a învățăturilor lui Lao-dzu este dincolo de orice îndoială și îi oferă un indiciu important al imaginii conceptelor religioase din vremuri îndepărtate Singurul principiu suprem al tuturor, conform învățăturilor lui Lao-tzu, este Tao - rațiune, gândire, putere spirituală "A fost înainte ca cerul și pământul să apară și vor exista când vor dispărea " Este misterios, de neînțeles, nu are nume "Dacă mă întrebi ce este Tao, răspund: nu are nici început, nici sfârșit, nu are se schimba, nu are corp, nu are loc, nu devine nici mai mult nici mai putin, nu moare si nu se naste Nu are nici interior, nici exterior, nici imagine, nici sunet "si asa mai departe" In toate lucrurile Tao nu are egal sau asemănător cu sine; ea stă în afara oricărei ființe reale și nu se schimbă: pătrunde totul și ea însăși nu este pătrunsă de nimic " Tao ascuns și nemuritor răspândește binele tuturor ființelor și, învățându-l, le face desăvârșite prin el Dar aceasta cea mai înaltă, nenumită, minte supremă, în crearea lucrurilor finite se dezvăluie, devine "numit Tao" O astfel de revelație a minții celei mai înalte, dar conform unor interpreți ai învățăturilor lui Lao-tzu, este manifestarea minții divine prin creație, conform altora, lumea însăși este revelația Divinului, este cea mai sinceră mintea divină, a doua, având numele, Tao *) Unii găsesc urme de influență indiană în învățăturile lui Lao Tzu, alții de influență evreiască Lucrarea sa Tao-te-King, scrisă într-un stil întunecat și fragmentar, a devenit ulterior subiectul diverselor interpretări în rândul adepților săi Mulți dintre ei demonstrează un efort de a-și armoniza învățătura cu conceptele filozofice predominante în China sau de a-i da o tentă panteistă (Wuttke, Gesch d Heideath pp - Win-dischmann,-Die Piftos în Fortg d

Weltgeschichte, Th , p -) * - - Astfel, învățătura lui Laodza capătă o tentă panteistă la mulți dintre adepții sectei Tao *) Astfel, în China, în vremuri străvechi, găsim concepte destul de înalte despre divinitate, absența mitologiei, care de timpuriu au denaturat aceste concepte în rândul altor popoare și puritatea cultului Declinul religiei începe în China odată cu răspândirea budismului din India, în jurul anului d Hr **) Budismul, în esența sa și așa cum apare în învățăturile fondatorului său Shakiamuni și a celor mai apropiați ai săi, nu este altceva decât materialism deghizat Dar o astfel de învățătură anti-religioasă și abstractă, a cărei răspândire inițială în India a fost facilitată de circumstanțe politice speciale, nu putea să reziste și să devină o religie numai cu condiția unei denaturari complete a ei Religia nu poate exista fără o divinitate; și din moment ce nu a existat o adevărată zeitate în budism, adepții săi au început să-l divinizeze pe însuși întemeietorul religiei lor - Buddha Shakiamuni, iar după el alți Buddha sau profesori ai sectei lor venerați de ei Așa că o concepție greșită a dat naștere unei alte opuse, iar budismul, care nu a dat oamenilor o zeitate, s-a transformat în divinizarea oamenilor Budismul, care s-a răspândit în China și Asia Centrală (în special Tibet), a fost și mai distorsionat de ignoranța oamenilor de rând care l-au acceptat, de introducerea iluziilor și superstițiilor locale În prezent, religia lui Buddha, venerată de chinezi sub numele de Fo, a devenit aproape populară; numai clasa cea mai înaltă şi educată a poporului nu o urmează Dar în timp ce învățătura străină, străină de antichitatea chineză, a eclipsat vechile credințe religioase pentru oameni, filosofia, la rândul ei, nu mai puțin a contribuit la declinul complet al religiei Scrieri filozofice antice și interpretări ale cărților sacre, de exemplu, Confucius și Men- *) Extrase din Tao-te-King, vezi Windischmann în Die Philos, im Fortg d Weltgesch th - De asemenea, Wuttke în Gesch-ul său d Heidenth th , p - **) Timpul apariției budismului în India, căruia unii îi atribuie o mare antichitate, nu merge mai departe de tabelul VI, î Hr - - dzy (despre tabelul IV, înainte de naștere Chr), erau preponderent de conținut moral Filosofia teoretică, care servește drept bază pentru credințele religioase ale părții educate a chinezilor, a apărut nu mai devreme de secolul al X-lea d Hr După un declin îndelungat al științei și educației, ca urmare a tulburărilor interne, sub domnia dinastiei Sung, care a patronat științele (a domnit între și d Hr), o mulțime de interpreți savanți au apărut nu numai pe cărțile antice, ci de asemenea asupra scrierilor proprii ale lui Confucius şi Men -dzy Pe baza unor locuri din scrierile antice, unde, pe lângă principiul spiritual al tuturor, este permis, aparent, un alt principiu al ființei - materia primordială, gânditorii chinezi au început să recunoască două principii egale, supreme, independente unele de altele ale toată ființa - activă și pasivă, forță primordială și materie primordială (Yin și Yang), prin combinația cărora s-au format diferite obiecte ale lumii în diferite grade și grade Deasupra acestor două principii ale ființei, a fost livrată doar unitatea lor abstractă, sau indiferența, Tai-ki (Da-nu), precedând formarea lucrurilor separate ale lumii Întrucât o asemenea unitate abstractă a forței și materiei nu ar putea avea nici conștiință, nici raționalitate, iar lumea însăși nu este produsă aici de principiul suprem, ci este compusă în diferite forme din materie și forță, atunci, evident, toată învățătura filozofică tinde spre materialism , din reproș la care gânditorii chinezi nu sunt liberi*) Desigur, cele mai profunde dintre ele, de exemplu Chu-gi (vechi de de ani) a văzut natura nesatisfăcătoare a unei astfel de doctrine pentru

minte: ei au pus în fruntea tuturor principiului unic al ființei, puterea supremă, și din acesta au produs deja principiile active și pasive ale viața și a înfățișat această putere supremă în trăsături exaltate, atribuindu-i rațiunea și alte proprietăți divine Dar astfel de opinii erau prea private și, din cauza nedeterminarii lor, nu puteau *) Iată o altă părere despre începutul tuturor lucrurilor a celebrului filozof chinez Lo-pi: "Am citit marea legendă (adică I-Kiyag) și acolo am aflat că cerul și pământul au un început Rațiunea precede începutul lucrurilor Win-dischin lib cit p - - pentru a schimba direcția generală, mai mult sau mai puțin materialistă a filosofiei, care rămâne până astăzi *) Astfel, istoria religiei din China ne prezintă, ca și istoria altor religii, un progres treptat de la concepte religioase mai pure și perfecte la cele mai puțin perfecte La început, în profundă antichitate, vedem urme clare ale venerării singurului Dumnezeu, Domn și Organizator al lumii; apoi, decăderea treptată a acestei credințe, prin invazia superstiției și idolatriei, pe de o parte, și întunecarea adevărurilor religioase de către o filozofie străină de religia antică, pe de altă parte) Tradițiile religioase, cuprinse în monumentele scrise ale popoarelor antice, oferă o dovadă destul de clară și fermă a purității inițiale a religiei și a declinului ei treptat spre declin În credințele altor popoare, mai noi și neavând monumente scrise ale antichității, desigur, urmele religiei originare nu pot fi păstrate cu atâta claritate: atât timpul cât și lipsa păstrării conceptelor religioase străvechi *) În prezent, așa-numita "Carte a naturii" Sim-li-ta-Çiven, compilată, în jurul anului d Hr , de de oameni de știință, în numele guvernului, este în principal compilată și compilată din studiile filozofilor Sheu - su (d Hr) și Chu-gi (d Hr) Pare o interpretare a învățăturii antice, dar este imposibil să nu vedem că, expunând învățătura materialistă a scriitorilor de mai târziu, ea contrazice învățătura antică, deși prin în mod nepotrivit și citează adesea cuvintele sale Compilatorii acestei cărți iau ca bază pentru interpretările lor cartea misterioasă a lui I-King, scrisă de fondatorul statului chinez Fo-gi, constând din linii drepte și întrerupte indiferent cât de diverse sunt interpretările morale și cosmologice ale acestei cărți, dar însăși diversitatea lor arată în mod clar arbitrariul tuturor (fără a exclude comentariul lui Confucius), cu atât mai mult cu cât cheia înțelegerii conturului simbolic al acesteia a fost de mult timp pierdut) ca început al vieții (Tai-ki), atunci, potrivit sinologilor, doctrina ei aparține timpurilor moderne Acest nume însuși, ca nume al primei cauze a ființei, este întâlnit pentru prima dată într-un loc extrem de întunecat în scrierile lui Confucius, într-o adăugare (Hi-çu), pe care el l-a adăugat la vechea "carte a schimbărilor" explicată de el (Confucius, Sinarum Philos, p) - - de către persoane speciale solicitate pentru acest lucru și printr-un mod sigur de a scrie, le-ar putea schimba și denatura Dar cu atât mai merită surprinderea noastră sunt acele cazuri când, în ciuda tuturor condițiilor nefavorabile, în ciuda ignoranței și grosolăniei unor triburi, printre numeroasele lor superstiții și idei copilărești, se păstrează concepte religioase destul de înalte despre Zeitate Aceste concepte, judecând după umilirea mentală și morală a acestor triburi, nu ar fi putut fi inventate de ele însele Evident, ei sunt o moștenire sfântă, deși păstrată inconștient, din vremuri mai strălucitoare și mai fericite pentru religie Astfel, credințele triburilor antice care au locuit Europa, în comparație cu ideile religioase contemporane ale grecilor și romanilor, reprezintă adesea un remarcabil grad de puritate Triburile germanice antice au recunoscut existența unei singure Ființe

supreme, Creatorul zeilor, al lumii și al oamenilor Numele lui este "Tatăl tuturor"*) Numai în ea sunt combinate toate puterile și proprietățile divine, care sunt posedate într-o anumită măsură și separat de diferite zeități Natura lui este secretă și inaccesibilă înțelegerii oamenilor, de aceea se numește Surtur, adică secret, ascuns El este creatorul și păstrătorul universului; zeii, oamenii și lumea prezentă vor dispărea din puterea lui de a face loc noului; dar "omul i-a dat un suflet care va trăi şi nu va dispărea, chiar dacă trupul s-a prăbuşit în ţărână şi a fost ars în cenuşă" **) străin de erorile păgânismului roman modern După Tacit, ei nu au construit temple , nu a avut idoli, în convingerea că ființele cerești sunt prea înalte pentru a fi închise în pereții templelor, sau pentru a-și face imaginea umană ***) *) Alfadir (adică All-vater) sau Alfadir-Odhin **) Kraft, Religionsgesch p ***) Tacit germen c íSimbolic d alten Võlker v Creuzer th VII p - - monoteismul și printre vechii celți, gali și etiopi-lyap *) Cât de mare este declinul în care se află în prezent triburile păgâne sălbatice și semieducate, dar păstrează și amintiri ale unei singure Zeități supreme Astfel, conform mărturiilor călătorilor, legenda unui singur vinovat de tot, tatăl tuturor celorlalți zei și al întregii lumi, se păstrează printre popoarele sălbatice ale tribului negru care trăiesc de-a lungul coastei Africii, printre triburile malaie locuind in insulele arhipelagului indo-chinez si Oceania **) O zeitate supremă, ca cap al altor zei, este recunoscută de locuitorii Siberiei, Tupguzes, Ostyaks, Buryats, Kamchadals etc ***) Chiar și printre triburile pe care toată lumea le recunoaște ca fiind pe treapta cea mai de jos a cetățeniei, cum ar fi hotentoții și locuitorii din Noua Olanda, au fost păstrate amintiri întunecate ale unui singur Principiu suprem, deși i se opun unui principiu malefic echivalent *** *) O caracteristică esențială a religiei tuturor triburilor aproape sălbatice este că recunoașterea unui singur Vinovat suprem al tuturor nu distruge venerația multor zei și idoli inferiori Singura ființă supremă, deși recunoscută, este puțin respectată; rămâne la distanță, nu se bucură de vreo venerare și cult religios activ; gândul la el nu are nicio influență morală asupra vieții Obiectele obișnuite de cult sunt zeități inferioare, în care forțele naturii sunt personificate, și idolii care le înfățișează, iar în cel mai de jos grad de păgânism, obiectele materiale, cărora le este atribuită puterea divină, sunt fetișuri Printre unele dintre cele mai grosolane triburi, de exemplu, locuitorii New Holland, sentimentul religios a atins un asemenea grad de distorsiune încât, admițând existența unui început bun, se îndreaptă spre religie *) Cudworthi, Syst Ititeli T , p - **) Mărturia călătorilor din Leland, în Dem Evang T III p Pentru negrii de pe Coasta de Aur, vezi Afrika lui Ritter, p De asemenea Kraft, Religionsgesch p **D Gorres, Mythol , ''***) Călătorind în întreaga lume Dumont-Durville Partea a IX-a p - - cu mare evlavie nu pentru el, ci pentru principiul malefic opus lui: sentimentul religios care predomină printre ei este frica de forțe întunecate, invizibile, care trimit dezastre, boli și fenomene naturale teribile; sub influența acestei frici, ei își limitează aspirațiile religioase la a împăca aceste spirite rele prin diferite sacrificii Deosebit de importante și remarcabile pentru noi sunt mărturiile călătorilor despre credințele triburilor native ale Americii Obscuritatea Lumii Noi până la vremuri destul de târzii, viața separată a acestor triburi, lipsite de relațiile cu popoarele educate și creștine din emisfera noastră înainte de descoperirea Americii, ne face să vedem în credințele lor religioase credințe independente, neschimbate de niciun fel influența, adică religiile străine, nici

dezvoltarea internă a educației, care, în lumea antică, fiind lipsită de o adevărată bază religioasă, a fost însoțită în sens religios doar de o mare denaturare a religiei originare, cu o mare dezvoltare a păgânului popoarele Dar cu cât America era mai departe de lumea educată, cu atât mai surprinzător li s-a părut primilor călători să întâlnească printre băștinași concepțiile ei pure și sublime despre unitatea Divinității și cele mai înalte proprietăți ale Sale Toate triburile Americii, fără excepție, recunosc stăpânirea supremă a unui singur Dumnezeu, care este numit "Marele Spirit" (Manitu) sau Creator Deși mulți dintre ei recunosc alte zeități în afară de el, ei separă întotdeauna clar de ei cea mai înaltă zeitate, ca primul creator și inițiator al tuturor lucrurilor Această divinitate supremă nu rămâne la ei doar recunoscută, dar nu venerată ca origine a ființei, ca și în cazul majorității triburilor sălbatice ale Lumii Vechi; credința în el este însoțită de acțiuni religioase, rugăciuni, jertfe și rituri care exprimă o vie venerație religioasă*) *) Mărturii ale călătorilor despre religia diferitelor triburi ale Americii recenzie, în Geschichte Amerik Urregionen v J Millier, p și urm Așa că mexicanii, sub numele de Teotl (un nume aparent legat de grecescul Θεός, latină Deus și sanscrită Deva) l-au onorat pe cel mai înalt Dumnezeu și conducător al universului Au chemat așa la el în mine - - În general, conceptele unei singure Zeități supreme printre nativii Americii sunt exprimate atât de clar și atât de aproape de adevărata doctrină a lui Dumnezeu, încât mulți dintre foștii călători învățați s-au gândit să-și explice originea în alt mod decât prin producerea americanilor din vechii evrei, împrăștiați după robia Babilonului *) Deși studii mai amănunțite ale antichităților americane nu confirmă această idee, dar, în orice caz, aceste studii dovedesc clar, contrar părerii unora ***), că ideea unui singur principiu suprem nu ar putea fi împrumutată de către Americani de la predicatori creștini în data viitoare Independența ei este dovedită: prin mărturiile celor mai vechi călători din America, care au vizitat pentru prima dată triburi care nu avuseseră încă relații cu europenii; universalitatea distribuirii sale între toate triburile Lumii Noi - împrumutul nu putea fi o credință universală, ci limitată; mai departe, diverse nume native ale Divinității supreme, exprimând conceptele de creativitate, stăpânire, spiritualitate; după cum arată istoria păgânismului, împrumutul unei zeități a fost întotdeauna însoțit de împrumutul propriului nume, sau cel puțin de traducerea lui într-o altă limbă; în cele din urmă, povești complet populare despre acțiunile acestei zeități în relație cu oamenii, rituri populare de slujire a lui, arătând că însuși conceptul despre el este străvechi, deținut inițial de americanul ***) Dar oricât de scurtă și neînsemnată a fost mișcarea inițială a popoarelor americane pe drumul spre Lituaniană: "Dumnezeul prin care trăim este omniprezent, cunoscând toate gândurile, dăruind toate darurile" "Dumnezeu, fără de care omul nu este nimic, nevăzut, necorporal, unul, având cele mai desăvârșite perfecțiuni și puritate " ♦) Această idee, însă, își găsește apărători până în zilele noastre printre oamenii de știință americani Theol Stud und Kritik IV p - **) Ibid p ***) Pentru o discuție detaliată a acestor dovezi, vezi Millier, Gesch, Amerik Urrelig p și următoarele - - educația însă și istoria ei confirmă ideea, mărturisită de istoria altor popoare, și anume că, cu cât concepțiile religioase mai vechi, cu atât mai libere de eroarea politeismului, cu atât înmulțirea numărului zeilor, și odată cu ele mitice cele, se spune și rituri superstițioase, merg cu dezvoltarea publică a popoarelor din lumea păgână În timp ce religia triburilor

nomade și semi-sălbatice ale Americii constă în venerarea unui singur mare Spirit, liber de idolatrie, printre popoarele formate independent din America, îi găsim pe mexicani și peruveni, în ciuda recunoașterii unei singure Zeități supreme, o răspândire puternică a politeismului, idolatriei, mitologiei și cu aceea b în loc de rituri superstițioase și crude Prima, pe lângă divinitatea supremă, a recunoscut peste de zeități inferioare, cărora le-au făcut sacrificii sângeroase și umane *) Dar, conform propriilor tradiții, introducerea unor astfel de sacrificii nu este o instituție străveche, ci o invenție, al cărei început datează cu cel puțin două sute de ani înainte de cucerirea Mexicului **) Locuitorii din Peru, sub stăpânirea incașilor, recunoscând mulți zei inferiori, se închinau în principal soarelui, în care personificau principiul suprem al naturii Dar această închinare, introdusă de cuceritorii incași din Peru, era diferită de cea mai veche religie autohtonă, care consta în venerarea "marelui, invizibil Spirit" (Pacha-Kamak) Conceptul despre el nu a dispărut complet în cele ulterioare vremuri, iar ruinele închinătorilor săi antici templu au fost atrase lângă Lima chiar și sub dominația unei noi religii ***) Amintirile religioase ale unicului Dumnezeu, păstrate printre triburile sălbatice, sunt importante pentru că indică conceptul de unitate a lui Dumnezeu, ca expresie principală și inițială a ideii de Divin în spiritul uman, păstrată în ciuda tuturor celor de mai târziu adaosuri si distorsiuni Ideea unității lui Dumnezeu între sălbatici, evident, nu poate fi, cu ei *) Prescott, Zavoev Mexic Patrie Note T LVI p **) Ibid , p Humboldt citează chiar cazul în care sunt introduse sacrificiile umane ***) Wuttke, Ges adică Heidenth TI p - - subdezvoltarea mentală, o consecință a oricărei reflecții sau convingeri filozofice în neadevărul politeismului Poate un sălbatic, gândindu-se puțin la tot ceea ce depășește limitele lumii sensibile și satisfacerea nevoilor vitale, să ajungă la acest gând înalt? Cu atât mai puțin se poate crede că ideea unității Dumnezeirii ar putea fi împrumutată de ei de la creștini Distribuția sa în țări îndepărtate unele de altele și neavând comunicare reciprocă; nume pur populare, care sunt date Divinității supreme; chiar erorile cu care este asociată și, în sfârșit, faptul că primii călători l-au găsit printre astfel de popoare și triburi care nu avuseseră anterior relații cu europenii - toate acestea arată că nu putea fi împrumutat peste tot Dar nefiind nici un produs propriu al minții umane, nici o achiziție împrumută, ideea unității lui Dumnezeu între triburile sălbatice este, evident, singura rămășiță a credințelor primitive comune întregii omeniri, rămășița religiei primitive Astfel, pe baza dovezilor istorice și a tradițiilor popoarelor, am ajuns la o viziune complet opusă a istoriei religiilor decât cea care se prezintă ca un adevărat apărător al opiniei perfecționării treptate a religiei În opinia lor, este un "fapt incontestabil" că religiile tuturor națiunilor au început cu politeismul brut și că ideea unității zeității a apărut odată cu trecerea timpului și a educației, care a perfecționat conceptele religioase din antichitate ne-a arătat că, dimpotrivă, la începutul credinței religioase popoarele erau mai curate și mai înalte că ideea unității lui Dumnezeu era predominantă și clară în antichitate, că, odată cu trecerea timpului și odată cu dezvoltarea de educație externă, doar superstițiile populare, noi zeități, mituri, idoli și rituri au fost multiplicate și dezvoltate, iar adevăratele fundamente ale religiei au fost întunecate, de uitat perfecțiunea primitivă a credinței și despre unitatea lui Dumnezeu, ca dogma principală a originalului, comună întregii omeniri, religie și despre - - declinul

ei treptat printre popoarele păgâne, până când, odată cu apariția în lume a Răscumpărătorului neamului omenesc, lumina a strălucit în descoperirea adevărului tuturor păgânilor DESPRE VDFFEREENTIZH RELIGIOS') Printre afecțiunile spirituale care slăbesc viața religioasă în prezent, poate locul principal îi revine acelei răceli și indiferență față de Credință, care se numește de obicei indiferență religioasă Neaparținând numărului de dușmani văditi ai Credinței Creștine, mulți, totuși, îi fac rău, referindu-se la credințele religioase și la viață cu acea tristă indiferență, care arată clar că înțeleg prea puțin și apreciază înalta și vitală unire a lui Dumnezeu cu omul , care constituie esența religiei Cine nu este cu Mine, este pe Ml, și nu mai adună cu Mine, risipește (Mt ,) Aceste cuvinte formidabile ale Mântuitorului pot fi acum aplicate acelor oameni care, considerându-se creștini, deși nu aparțin numărului dușmanilor văditi ai lui Hristos, dar, datorită răcelii și indiferenței lor față de Credință, nu pot fi numiți adepți ai Hristos Nu numai dușmanii deschisi ai adevărului pe care Domnul îi pune printre adversarii Săi, ci și pe cei care nu au nici curajul, nici dorința de a lupta cu El și pentru El împotriva acestor dușmani, deși ei stau în rândurile urmașilor Săi În Biserica lui Hristos, cel care, din cauza indiferenței criminale față de Credință, nu numai că nu este el însuși un ascet al adevărului, dar *) Acest articol a fost publicat în jurnalul: Spiritual Conversation (, nr , și) - - se uită cu indiferență la prietenii și dușmanii ei și, așa cum se întâmplă adesea, sub pretextul libertății de conștiință și al imparțialității, îi împiedică pe ceilalți să lupte împotriva dușmanilor adevăratei Credințe, numind o astfel de luptă numele de intoleranță și fanatism Dar indiferența religioasă, o boală, și în sine, după cum vedem, extrem de periculoasă, în timpul nostru este cu atât mai periculoasă cu cât cei care suferă de ea nu numai că nu își dau seama de situația lor, ci chiar o consideră a fi destul de legitimă, naturală si sanatos Și pe vremuri, răceala și indiferența față de Vera nu erau fenomene neobișnuite; dar această stare de spirit tristă nu era justificată în mod deschis A fost ascuns prin introducerea evlaviei, - un liths, care, oricât de imoral în persoana însăși, dar a exprimat involuntar conștiința secretă a inimilor, care este indiferentă față de religie este nefirească, că toată lumea ar trebui să fie o persoană de religioși și, prin urmare, oamenii, nu așa, au încercat deși par să fie În zilele noastre, indiferența față de religie nu consideră deseori necesar nici măcar să te ascunzi Dimpotrivă, cu ajutorul unor considerații și concepte diverse, mai mult sau mai puțin plauzibile, mulți indiferenți ai timpului nostru încearcă să se justifice și să se convingă pe ei înșiși și pe alții că aceasta este tocmai atitudinea unei persoane față de credințele religioase, în care ei ei înșiși sunt Vom încerca să evidențiem principalele surse ale acestor concepte și, în același timp, motivele care au contribuit la răspândirea indiferenței în vremea noastră, apoi dezvăluim slăbiciunea și falsitatea lor Desigur, cauzele indiferenței sunt înrădăcinate nu numai în concepte teoretice false despre religie, semnificația ei și relația cu viața morală; sursa principală, mai internă, a acestei boli nu este atât o amăgire a minții, cât o răcire a sentimentelor religioase și o slăbire a energiei morale a voinței Prin urmare, remediile medicale împotriva acesteia ar trebui să fie de așa natură încât să acționeze nu atât asupra minții, cât asupra inimii și voinței Asemenea mijloace ar trebui căutate nu numai în cunoaștere, ci în puterea cuvântului creștin, pornind din inimă, acționând - - direct pe inimă și stârnind în ea o iubire pentru etern și nepământesc, o iubire

care va da putere morală voinței În prezent, predicatorii creştini au o datorie specială, nu numai să înveţe pe om adevărurile Credinţei şi regulile moralei şi ■ voinţa de a trezi în om o conştiinţă profundă a necesităţii şi mântuirii religiei creştine pentru om Dar, nu mai puțin, denunțarea conceptelor false despre sensul religiei și despre atitudinea unei persoane față de aceasta, stabilirea unei viziuni adevărate asupra îndatoririi religioase a unei persoane, poate avea propriul beneficiu în lupta împotriva indiferenței Poate măcar să distrugă acea încredere mândră și pernicioasă în sine pentru viața religioasă și morală, conform căreia unii consideră normală poziția lor indiferentă în raport cu adevărul religios - și, în același timp, trezește conștiința falsității acestei poziții iar dorința scăpa de ea Dacă trăsătura distinctivă a bolii spirituale a timpului nostru este nu numai răceala și indiferența practică în religie (fenomen repetat în alte vremuri), ci și efortul de a justifica teoretic o astfel de indiferență ca adevărata atitudine a unei persoane față de adevărurile religioase, atunci cu siguranță suntem sursa acestui ultim fenomen trebuie să caute în unele noțiuni false despre esența religiei și semnificația ei în viața umană Într-adevăr, observând direcția cunoașterii moderne în acea zonă a acesteia, care are cea mai strânsă relație cu problemele religioase, în filozofie, nu putem decât să admitem că, dacă nu este direct vinovată de răcirea modernă a vieții religios-creștine, atunci nu mai puțin în concluziile ei le-a dat oamenilor care s-au răcit față de Credință mijloace înșelătoare pentru a-și justifica răcirea și din conceptele teoretice ale religiei, pe care le-au găsit în sistemele filozofice predominante, să deducă indiferența, - - ca singura relatie cu religia care li se pare rezonabila Trebuie să acordăm credit filozofiei moderne (al cărei fondator Kant trebuie considerat) că a apreciat golul, frivolitatea și lipsa unei adevărate direcții filosofice la gânditorii secolului al XVIII-lea, care aveau o atât de puternică și atât de ostilă creștinismului influență asupra minții timpului lor Ea a recunoscut că religia, ca fenomen universal și istoric mondial, nu poate fi un produs al unor cauze aleatorii, nu poate fi un produs al ignoranței, fricii, înșelăciunii deliberate din partea diferitelor persoane care doreau să dobândească putere și influență socială (de exemplu : preoti si legiuitori) Ea a recunoscut nu numai semnificația esențială a religiei în general (care a fost admisă și de unii deiști francezi și englezi, limitând, totuși, conținutul religiei la conceptele foarte slabe ale minții lor), ci și semnificația istorică mondială a diferitelor religii pozitive și, bineînțeles, creștinismului i s-a dat locul cel mai înalt propriu, ca cea mai perfectă și mai favorabilă îmbunătățire a rasei umane de religie Dar, cu toate acestea, filosofia idealistă, care a dominat sub diferite forme de la Kant aproape până în vremea noastră, cu o mână a distrus semnificația religiei creștine, pe care a afirmat-o cu cealaltă Să nu mai vorbim de personajul principal al tuturor sistemelor idealiste: tendința panteistă, care era mai mult sau mai puțin clar exprimată în toate, desigur, nu putea da nici un adevărat concept al religiei în general, nici un adevărat concept al creștinismului Însăși noțiunea de perfecțiune a religiei creștine și de superioritatea ei asupra tuturor celorlalte era de un fel care ducea inevitabil la indiferența practică, în ciuda recunoașterii teoretice a semnificației sale Pe de o parte, religia nu era deloc recunoscută ca fiind cel mai înalt și atot-determinant principiu al vieții umane, atât în cunoaștere, cât și în morală; deasupra s-a pus cunoașterea pură - filozofia, în care a dispărut, ca moment inferior într-unul superior,

ca etapă de tranziție de la cunoașterea senzorial-artistică la cea filozofică: ce se putea aștepta de la creștinism, SOCH V KUDRYAVTSEV, t și - - cu o asemenea perspectivă asupra lui, cu excepția respectului rece și inutil care ar putea să se raporteze la el în același mod ca la un sistem filozofic demn de respect în vremea lui, dar învechit, în ceea ce privește un fel de importanță în timpul său și pentru starea binecunoscută a rasei umane, instituție publică - dar apoi înlocuită cu una nouă și mai bună? Pe de altă parte, și chiar avantajul care a fost atribuit religiei creștine în comparație cu alte religii, nu a fost o superioritate absolută care să o deosebească de alte religii, ca adevărată de falsă, ca mântuitoare de dăunătoare și dezastruoasă Dimpotrivă, pe baza situației că orice manifestare non-accidentală, dar universală a vieții umane generale (toată activitatea, în spiritul idealismului) este rezonabilă și necesară, noul panteism ar trebui recunoscut ca fiind la fel de inteligent și necesar în dezvoltarea istorică a umanității și a întregii religii, care avea o cunoaștere istorică Cu un astfel de concept, creștinismul și-a pierdut complet semnificația adevărată, la nivel mondial, ca o singură religie necondiționată adevărată și salvatoare, a devenit, în esență, la nivelul tuturor celorlalte religii și, dacă s-a ridicat deasupra lor doar în grad, ca formă cea mai înaltă de dezvoltare a conștiinței religioase, atunci această înălțare aparentă a fost imediat distrusă de faptul că ea, împreună cu altele, a fost recunoscută doar ca un moment, un fenomen temporar necesar în viața omenirii și, în plus, după unii, un moment care depășise deja timpul și semnificația sa istorică Care ar putea fi rodul unor asemenea vederi asupra esenței religiei și a creștinismului, dacă nu indiferența moral-religioasă? Singura participare pe care religia creștină ar putea s-o merite, în opinia minților pseudo-iluminate, crescute sub influența conceptelor filozofice de o anumită direcție, nu putea fi decât o participare rece a minții la ea, ca important și în ea timp necesar şi oportun fenomen în istorie şi al rasei umane Dar ce este în comun între o astfel de participare entuziastă, pe care creștinismul o împărtășește pe picior de egalitate cu toate celelalte religii semnificative și o credință vie în adevărul și mântuirea sa? - - Oricât de jignitor pentru adevăratul sentiment creștin a fost respectul stearp și rece pe care filosofia idealistă l-a avut față de religia creștină, dar, din păcate, a început să cadă odată cu declinul acestei filozofii și odată cu apariția unor noi direcții de gândire opuse, dând mod, dacă nu chiar ostilitate față de religie, ci dispreț mai mult sau mai puțin deschis față de aceasta Unilateralitatea acestei filozofii, așa cum era de așteptat, a provocat o reacție din partea minții gânditoare Dar din moment ce o extremă, din păcate, provoacă adesea alta, atunci în cazul de față predomina idealismului a început să cedeze în domeniul cunoașterii predominanța treptată a empirismului, de la care, cu mulți oameni de știință unilateral, trecerea la desăvârșire materialismul nu era departe O astfel de schimbare, pe lângă nesatisfăcătoarea idealismului, a fost condiționată și de predominanța științelor experimentale și pozitive în detrimentul pur mentalului, precum și a direcției practice a timpului, care adesea ținea mai mult de comoditatile exterioare și materiale ale temporare viaţă decât despre nevoile eterne ale spiritului Este limpede ce poziție în raport cu creștinismul trebuiau să devină atât gânditorii, vădit pătrunși de o direcție materialistă, cât și mulți oameni educați, supuși influenței spiritului, care dominau vizibil în științele experimentale Dacă nu există nimic real și important pentru o persoană în afară de interesele materiale și materiale ale vieții,

atunci, evident, religia cu cerințele ei nu este altceva decât o ficțiune goală a unei minți miop sau cu prejudecăți Consecința firească a unei astfel de concepții este neîncrederea interioară, iar în raport cu alte concepte religioase credincioase și existente, indiferența totală, care doar nu se transformă în dușmănie deschisă, deoarece religia, indiferent de sensul ei intern, este atribuită de mulți puterii influență morală și socială janiya, reținând vicii în acele clase ale societății care, datorită dezvoltării lor mentale insuficiente, sunt capabile să se supună forței sale morale Există o cale de mijloc între extremele idealismului și materialismului * - - există acea direcție a minții, foarte variată în nuanțele sale particulare, în raport cu credința, care poate fi numită cu denumirea generală de raționalism Mulți care se consideră oameni educați cred că pentru a se proteja de extremele necredinței și superstițiilor, că, recunoscând adevărurile generale ale religiei, determinate arbitrar de ei, se uită la toate dogmele particulare și la stabilirea diferitelor credințe și religii, ca și cum nu erau nimic important și aleatoriu, ca despre apartenența unei persoane propriu-zise, modul și imaginea de a înțelege adevărurile religioase universale și, prin urmare, atât în viață, cât și în cunoaștere, devin indiferenți față de religiile pozitive; Acest tip de viziune asupra religiei este foarte diverse etape, sub diverse forme; ceea ce este comun între ele este arbitrar, bazat pe considerații personale ale rațiunii (din care numim o astfel de viziune raționalism), separarea esențialului și a neesențialului în religie - și aceasta este cea mai mare parte, deși nu întotdeauna direct și conștient, contribuie la răspândirea indiferenței în timpul nostru Unul, lăsând în sarcina arbitrarului său personal definiția principalului și neimportant în religie, recunoaște ca necesare toate dogmele Bisericii sale, dar privește cu indiferență riturile și instituțiile liturgice ale ei, ca pe ceva cu totul lipsit de importanță, și devine indiferent în raport cu statutele exterioare ale Bisericii sale Celălalt merge mai departe: recunoscând adevărul dogmelor fundamentale ale credinței creștine, el consideră nesemnificative nu numai riturile, ci și deosebirile dogmatice ale credinței și, drept consecință a acesteia, și faptele indiferente, aparțin unuia sau altele dintre ele Al treilea, condus din nou de considerentele propriei sale rațiuni, determină deja la propria discreție esența creștinismului și sensul dogmelor sale esențiale (mulți germani, de fapt, așa-zișii raționaliști) și devine deja indiferent față de astfel de distorsiuni ale învățăturii creștine, care contrazic direct spiritul și învățătura ei, justificând o asemenea atitudine față de religia creștină prin libertatea de conștiință și drepturile unei convingeri personale, libere Alții, în sfârșit, merg și mai departe: recunoscând ca esențiale pentru om adevărurile cele mai generale ale religiei naturale, de exemplu, - - credința în existența lui Dumnezeu, în Providență, în nemurirea prostiei, este considerată o chestiune indiferentă nu numai prin diferența de credințe creștine, ci și prin însăși diferența de religii, înclinând astfel spre deismul perfect Oricât de diferite ar fi formele și gradele de raționalism, spiritul general care predomină în el este, după cum am observat, unul dintre principalele motive pentru răspândirea indiferenței în timpul nostru O astfel de tendință raționalistă nu exprimă întotdeauna clar și conștient fundamentele convingerilor sale; dar este cu atât mai periculos cu cât în multe cazuri, neînstrăinând aparent creștinismul și considerându-se în acord cu cerințele sale, poate de fapt, încetul cu încetul, să ducă la distrugerea completă a puterii sale Idealismul şi

materialismul, prin influenţa lor directă, nu pot acţiona într-un cerc prea larg; prima, pentru răspândirea sa, presupune o anumită educație filosofică, rămășițele unui sentiment religios și moral îi protejează pe mulți de extremele celui din urmă; dar spiritul raționalismului, care promite o aparentă reconciliere a cerințelor de cunoaștere și de iluminare cu nevoia de credință, este cel mai ușor capabil să stăpânească mințile instabile și oricine cedează la primii pași, aparent nesemnificativi, este în pericol de a stăpâni mințile instabile mergând din ce în ce mai departe pe calea indiferenței în afaceri Vedem deci că mediul cunoașterii moderne și tendințele sale dominante sunt favorabile dezvoltării acelei boli periculoase a spiritului, pe care o numim indiferență religioasă Dar am fi pe nedrept de stricți cu cunoștințele dacă toată vina pentru acest nefericit fenomen ar fi pusă numai pe el Spiritul general și direcția cunoașterii sunt foarte mult supuse vieții, aspirațiilor dominante ale epocii, mult mai mult decât poate părea la prima vedere, și mai ales supuse acelor părți ale acestora care au o relație strânsă cu activitatea și influența umană asupra vietii lui Și este evident că o astfel de influență aparține mai ales conceptelor religioase Nu este deci surprinzător că cauzele contributive la cutare sau cutare formare a acestor concepte la un moment dat, mai ales la o distribuție mai mare sau mai mică - ele, pot sta în înclinațiile predominante și în direcția unui timp cunoscut În ceea ce privește timpul nostru, nu este greu de observat că efortul său cel mai clar și evident contribuie tocmai la apariția și răspândirea unor concepte religioase false care conduc la indiferență Sub acoperirea direcției practice, sub care denumirea este caracterizată adesea aspirația predominantă a timpului nostru, se ascunde adesea o predilecție exclusivă pentru conforturile exterioare ale vieții, pentru satisfacția materială, cu neglijarea, chiar uitarea, a nevoilor spirituale superioare Cu o astfel de schimbare a secolului, răceala și indiferența față de religie sunt surprinzătoare? Și care este preferința unilaterală a facilităților materiale de îmbunătățire a spiritualității interioare consistente de consistență a formei de formare a religioșilor corespunzătoare, martorul acestui lucru este multele destul de comune economice și terapia socială și prosperității Comoditățile materiale și îmbunătățirile externe, comerțul, meșteșugurile, sunt furnizate în ele atât de unilateral - înalt, încât toate acele acțiuni sunt atribuite numai lor, care au fost de multă vreme considerate ca aparținând în principal religiei De la răspândirea mulțumirii materiale, de la o mai bună aranjare a relațiilor economice și nu de la purificarea, exaltarea și întărirea sentimentelor religioase, ei așteaptă o îmbunătățire a stării morale a societăților și apariția pe pământ a vremurilor de pace și de fericire imperturbabilă Cu asemenea concepte, evident generate de direcția unilaterală a timpului, religia, cu mijloacele ei puternice de influență morală și socială, este complet pusă deoparte, ca ceva de prisos și inutil pentru bunăstarea publică, la fel de indiferentă față de viață, descoperirea a unor opinii teoretice personale care nu au nicio legătură directă cu viața reală și cu cerințele ei reale Dar o asemenea viziune asupra semnificației religiei, care se dezvăluie fie direct, fie printr-o tăcere deplină despre ea printre mijloacele și condițiile bunăstării morale și sociale, despre care se vorbește atât de multe în timpul nostru, nu este ultima consecință a unilateralitatea așa-zisului direcție practică a noastră - timp Sunt oameni care, respingând adevărul religiei și uitând dovezile istoriei cu privire la influența benefică a acesteia asupra vieții morale și sociale, văd în

creștinism și în instituțiile sale ceva chiar ostil punerii în aplicare a bunăstării publice și a bunăstării sociale presupuse de ei oamenii care sunt indiferenți față de creștinism devin dușmanii acestuia ·■ ··'■ În general, în vremea noastră, sub influența unei părți a conceptelor false despre religie, o parte a celor politice și economice unilaterale teoriile care exagerează semnificația îmbunătățirilor externe, de zi cu zi și influența lor asupra vieții morale, sunt mai des distribuite în în diverse forme, gândul pr independenţa moralei faţă de religie "Doar daca a fi o persoană bună și un cetățean util, altfel nu contează ce religie urmează "Sunt cuvinte care pot fi auzite des și cu care, de fapt, raționamentul multor oameni de știință sunt de acord În aceste expresii și similare , există o neînțelegere completă și chiar negare cea mai strânsă legătură între religie și morală, al cărei rod firesc este indiferența față de cauza Credinței Noi a încercat să indice acele cauze eterogene, parțial în direcția cunoașterii moderne, parțial în cursul vieții însăși, care au contribuit la apariția răcelii, la credință și indiferența religioasă, sesizate în timpul nostru Acțiunea comună a tuturor acestor cauze, inconștientă, în cea mai mare parte, de către cei mai afectați de acestea, atât de dăunătoare vieții spirituale, a dat naștere și la mai multe opinii false, destul de răspândite, prin care persoanele care au fost supuse bolii de indiferență încearcă adesea să justifice starea lor, și asupra cărora intenționăm acum să acordăm atenție Esența tuturor acestor opinii se rezumă la un astfel de raționament: "diferența dintre convingerile religioase private nu este ceva esențial - important pentru o persoană; o persoană are dreptul de a-și păstra libertatea de a alege între opiniile religioase și nu poate fi considerată responsabilă moral pentru convingerile sale Esențial și important în viață este o viață bună și cinstită, în general, moralitatea; dar moral - - cineva poate fi un om cu orice religie, chiar și fără religie: prin urmare, a se ține de una sau de alta opinii religioase teoretice este o chestiune de indiferență "- Este ușor de observat că un astfel de raționament este rezultatul practic natural și identic al tuturor concepțiilor teoretice despre religie pe care le-am prezentat, indiferent de sursa ar proveni În cele din urmă, duce la ea teoria panteistă, care vede în religie nu o cerință esențială și veșnică necesară a spiritului nostru, ci doar un moment temporar și trecător din viața omenirii, iar materialismul, care atribuie religiei doar o origine accidentală și sensul, - și raționalismul, care determină în mod arbitrar conținutul religiei și tot ceea ce depășește linia presupuselor granițe din ea, considerându-l neimportant și indiferent - și acel practic modern, unilateral, care consideră lucrul esențial și principal în viață să fie zilnic, multe, bunăstare morală Așadar, fără a atinge parțial sursele eterogene, mai mult sau mai puțin îndepărtate, ale indiferenței acum sesizate față de religie (aceasta ne-ar duce foarte departe), ne vom concentra atenția chiar asupra acestui raționament, în care se concentrează totul în care indiferența de diverse direcţii şi nuanţe "Diferența de credințe private nu este ceva esențial în chestiunea religiei " Dar celor care spun asta, le vom pune următoarea întrebare: este religia însăși, în general, există, în opinia lor, ceva esențial și important și necesar pentru o persoană? Neîncredere completă Desigur, va da o întrebare negativă pentru această întrebare și va fi, desigur, foarte amânată atunci când, respingând însăși religia, respinge sensul și toate religioase private nicio intenție de a discuta despre religie, Nu ne referim aici la dușmanii religiei, ci la cei care, recunoscând conținutul esențial al

cunoștințelor religioase, privesc cu egală indiferență și neîncredere la diferitele forme în care acest conținut este de fapt exprimat- - - la diferite religii pozitive Dar ei, dacă cred cu adevărat și sincer în Dumnezeu, trebuie să fie de acord că între El și om, între Creator și creația Sa, trebuie să existe o relație constantă, o adevărată legătură religioasă și că această relație este o chestiune de importanță esențială pentru om Că trebuie să existe o relație permanentă între om și Dumnezeu, pe care se întemeiază religia, trebuie neapărat să rezulte din însuși conceptul de Dumnezeu ca Ființă vie, atotbună și care acționează veșnic pentru binele creaturilor Sale Dumnezeu nu este îndepărtat din lume, nu este închis în niciun spațiu separat, ci este prezent pretutindeni și acționează veșnic în lume -Dumnezeu, după ce a creat lumea și omul în ea, nu i-a lăsat în voia lor și întâmplării, ci în mod constant le susține ființa și viața prin Providența Sa atotputernică și înțeleaptă Că o astfel de relație trebuie să fie o chestiune de importanță esențială pentru om, aceasta rezultă din nou cu nu mai puțin evident din însuși conceptul de om Ca ființă limitată, el nu poate, în viața sa spirituală, la fel ca și în viața sa trupească, să existe necondiționat, de unul singur În raport cu latura fizică a ființei sale, observăm cu ușurință această dependență esențială a lui de lumea exterioară din jurul său, de natură, cu care se află într-o legătură diversă și strânsă, în viața sa organică Dar, limitat pe o latură senzuală, omul, prin însăși esența naturii sale, deși liber rațional; dar nu necondiționat liber și rezonabil, trebuie să experimenteze aceeași limitare pe cealaltă parte, spirituală Cum este el, prin condițiile vieții sale pământești, strâns legat de natura exterioară? deci aici, pentru a-și menține și continua existența spirituală în adevărata ei formă normală, el trebuie să fie într-o relație vie, constantă cu lumea suprasensibilă, cu Spiritul cel mai înalt și atotperfect Cum un om nu poate trăi pe pământ fără hrană, lumină, aer etc , condițiile exterioare ale existenței sale corporale; deci în viața spirituală nu poate trăi fără adevăr, fără bunătate, a cărui sursă originară este Adevărul necondiționat și Bunătatea necondiționată Și adevăr și bunătate - - nu este ceva inventat sau creat de omul însuși dar ei au ființa lor adevărată și reală (obiectivă) în Ființa Supremă actuală Adevărul și bunătatea într-o persoană este doar o reflectare a razelor, cea mai înaltă lumină; o reflectare mai mult sau mai puțin puternică și clară, în funcție de puritatea persoanei însuși și de capacitatea și forța sa morală de a percepe razele acestei lumini și de a însufleți fiinţa sa spirituală şi morală Dacă acum, religia are un sens atât de esențial în viața unei persoane, dacă nevoia ei se bazează pe însăși proprietatea naturii sale raționale și pe legile vieții ei; atunci este de la sine înțeles că nu poate fi, așa cum cred unii oameni, o manifestare temporară a vieții spiritului uman, într-un stadiu al dezvoltării sale numai cunoscut, nu poate fi nevoia unor oameni, care chiar și acum stau la acest lucru grad învechit Este nevoia eternă și constantă a spiritului uman; este la fel de necesar şi esenţial pentru popoarele antice pentru cei noi și pentru cei luminați precum și pentru cei neluminați; este necesar pentru omenire la începutul vieții sale istorice, precum și pe parcursul întregii sale continuări, dacă numai o viață spiritual-inteligentă, și nu existența fizică, este destinul omului Este clar acum că, având o astfel de semnificație esențială a religiei pentru o persoană, îi revine o înaltă datorie morală să găsească o cale directă de a stabili o uniune religioasă adevărată și vie cu Dumnezeu; iar dacă de fapt există multe astfel de căi oferite de diverse religii, atunci

nu este o datorie mai puțin sacră să căutăm printre ele pe cea care ar satisface cel mai mult nevoia religioasă a omului, de a căuta adevărata religie și de a fi un adept fidel al acesteia Nicio donație, nicio muncă nu poate fi prea mare în atingerea acestui obiectiv înalt Răceala, indiferența și neglijența în acest sens vor fi nedemne de indiferența unei persoane față de cele mai înalte interese ale vieții sale morale și spirituale Dar, în ciuda importanței mai mult sau mai puțin clar recunoscute - - Realitatea religiei, indiferența, încearcă și aici să se sustragă exigențelor pe care le impune conștiința acestei importanțe - a căuta adevărata religie și a o urma cu fidelitate, încearcă să se sustragă sub două pretexte complet opuse, referindu-se acum la dificultățile acestei probleme, apoi spre uşurinţa lui Unii rămân indiferenți față de religie și indiferenți față de credințele religioase, pentru că, în opinia lor, este greu, aproape imposibil, să găsești adevărul religios; alții, pentru că este ușor de găsit, că nu e nevoie să-ți pese prea mult de alegerea dintre religii, toate sunt la fel de bune pentru a-și atinge scopul "Religiile, spun ei, sunt foarte multe; fiecare dintre ei se preface a fi singurul adevărat și duce la Dumnezeu Dar însăși multitudinea lor nu face oare extrem de dificilă alegerea între ele și nu servește ea în sine ca dovadă a neputinței minții noastre în cunoașterea obiectelor care se află atât de mult dincolo de limitele înțelegerii noastre, ceea ce este lumea suprasensibilă, Dumnezeu și relațiile Lui cu omul? Așadar, nu este oare mai bine și mai sigur să lăsăm munca zadarnică - să încercăm să înțelegem neînțelesul și să ne limităm în cunoaștere la cea care ne este la dispoziție, iar în viață în îndeplinirea îndatoririlor morale prescrise în același mod - conform și rațiunea și conștiința și toate religiile pozitive"? Să presupunem pentru prima dată că este într-adevăr foarte greu pentru un om din diverse religii să găsească pe cea adevărată și singura mântuitoare Dar dificultatea căutării justifică lenea și indiferența noastră față de realizarea unui subiect atât de înalt precum adevărul religios? Dacă o persoană, fiindu-i frică de dificultăți, ar refuza să lucreze pe calea atingerii celor mai înalte scopuri ale vieții sale spirituale și raționale; atunci ar rămâne mereu la cel mai de jos nivel de dezvoltare spirituală Ce s-ar întâmpla cu adevărat cu o persoană dacă s-ar gândi să aplice în alte sfere ale vieții regula pe care uneori își permite să o considere destul de legitimă în raport cu religia? Au existat și există multe teorii diferite despre diverse subiecte ale științei: deci, este cu adevărat necesar să renunțăm la știință și la dorința de a cunoaște adevărul doar pentru că este greu de găsit? - - printre diferențele de opinie? În viața publică, există din nou multe puncte de vedere diferite asupra căilor către cel mai important, realizarea bunăstării publice: ce s-ar întâmpla dacă, pe această bază, o persoană ar refuza vreo încercare de îmbunătățire și de orice participare la viața publică? O asemenea nepăsare a convingerilor, o asemenea indiferență în știință și viață, toată lumea ar numi rușinos pentru o persoană, dovadă a depravării sale interne, a neputinței sale mentale și morale De ce tocmai în religie o atitudine atât de indiferentă a minții față de adevăr și fals este uneori considerată, dacă nu chiar legală, atunci cel puțin scuzabilă? Un vechi legiuitor i-a pedepsit pe cetățeni care, în timpul luptei publice chiar civile și a luptei partidelor, nu i-au supărat pe niciunul dintre ei, din cauza lașității și indiferenței criminale față de treburile patriei lor Există un sens profund în această legalizare, îndreptată împotriva indiferenței sociale Dacă este demn de condamnat, ca cetăţean rău, cel care refuză să aibă propria sa convingere pozitivă

cu privire la cea mai bună aranjare a treburilor publice şi să o apere, în ciuda muncii şi a pericolelor; Nu este oare mai criminal și nedemn de numele unei persoane care, în chestiunile ce țin de cele mai înalte interese ale vieții sale spirituale, în materie de religie, rămâne el însuși indiferent și pretinde la fel de la ceilalți? Cel care, pe baza o convingere sinceră și conștiincioasă, deține chiar și concepte religioase insuficiente, nu este oare cu mult mai înaltă moral decât cel care încearcă să se sustragă la întrebările de cunoaștere religioasă sub pretextul dificultății lor, pretext care acoperă de obicei lenea morală și apatia minții? "Există multe religii": dar rezultă că nu există nici una adevărată printre ele și că este o pierdere de timp să cauți o astfel de religie și că în general cunoștințele religioase sunt inaccesibile omului? Cine recunoaște importanța esențială a religiei pentru viața spirituală a omului (și nu o recunoaște, așa cum am văzut, nimeni nu o poate, pentru care credința în Dumnezeu nu este doar un cuvânt gol), el trebuie să fie de acord că trebuie să existe un adevărat și adevărat cale de a realiza o uniune religioasă cu Dumnezeu, că trebuie să existe o singură religie adevărată, - - printre altele neadevărate sau amestecate cu eroare Ar fi o stare tristă pentru o persoană dacă, în timp ce recunoaște nevoia esențială a religiei pentru viața sa spirituală, i s-ar refuza mijloacele potrivite și convenabile de a-L cunoaște pe Dumnezeu și de a intra într-o relație religioasă dătătoare de viață cu El Un astfel de gând ar fi hotărât contrar atât conceptului de Dumnezeu, cât și conceptului de religie Dumnezeu, care l-a creat pe om și i-a stabilit scopul unei abordări active constante față de Sine, sursa adevărului etern, a bunătății și a fericirii: desigur, i-a dat mijloacele pentru a atinge acest scop - mijloace care sunt mai credincioase, de încredere și accesibile pentru toată lumea, h ѣмъ necesar pentru o persoană este comuniune religioasă constantă cu El Aceste mijloace se află în mintea însăși, în puritatea conștiinței, în voință, în care este pusă ținta spre bine, iar vina persoanei însuși, dacă acesta, din neglijență, nu folosește aceste mijloace așa cum ar trebui să folosească lor "Căutați și veți găsi", aceasta este ceea ce se poate spune celor care se plâng de dificultatea de a cunoaște adevărul religios: cu o căutare atentă, se poate dovedi că dificultatea imaginară este mai degrabă o chestiune de lenea noastră mentală și relaxare morală, mai degrabă decât o dificultate reală în a găsi adevărul printre multe opinii religioase diferite Dar nu numai că Dumnezeu, în însăși structura naturii spirituale a omului, a postulat necesitatea religiei, în însăși abilitățile de această natură, El a dat și mijloacele pentru a realiza adevărul religios: El Însuși nu rămâne în același timp un martor inactiv al eforturilor minții noastre, dar, în consecință, măsura și puritatea acestora eforturi, se descoperă celor care Îl caută și, prin aceasta, dă un nou mijloc pentru descoperirea adevăratei religii Dacă de fapt, religia, am avea în vedere doar forțele naturale ale omului, atunci ne-am putea scuza totuși spunând că sunt prea slabe pentru a descoperi adevărul Dar religia nu este doar lupta omului pentru Dumnezeu, pentru cunoașterea Lui, pentru unirea cu El; este o uniune bilaterală și vie, la care, în mod activ, participă nu numai omul - prin strădeuința lui pentru Dumnezeu, ci și Dumnezeu - prin condescendența Sa față de om Dumnezeu nu este cunoscut doar de om, ci și - - se dezvăluie omului; El nu numai că servește scopului cel mai înalt al aspirațiilor morale ale unei persoane, dar El Însuși acționează constant asupra unei persoane, dându-i forțele reale pentru o viață morală Din aceasta rezultă clar că adevărata religie nu poate

fi decât un produs mai mult sau mai puțin imperfect al minții umane și al străduinței sale de a se apropia de Dumnezeu; este doctrina adevărată și mântuitoare comunicată de Însuși Dumnezeu și asimilată de om despre toate subiectele cunoașterii și vieții religioase - într-un cuvânt, adevărata religie este religia Revelată Dar cât de repede este lucrarea religiei nu numai a omului, ci și a lui Dumnezeu, cât de curând Dumnezeu Însuși Se revelează omului și îl informează despre cunoștințele religioase în Religia Revelată; atunci dificultățile în căutarea adevăratei religie cad de la sine atunci când lumina adevărului superior pare să ajute mintea slabă a omului Dacă există o religie Revelată (și trebuie să admitem o astfel de religie), atunci ea trebuie să poarte urme și semne clare ale originii sale divine Și dacă religia este esențială pentru toți oamenii, atât educați, cât și needucați, atunci, evident, aceste semne ar trebui să fie atât de clare încât oricine să poată în mod clar și fără cercetări speciale plictisitoare să o poată găsi și să o deosebească de invențiile minții umane în chestiune de religie, chiar dacă aceştia din urmă pretind autoritatea Revelaţiei divine Aceste semne, care fac ca o persoană să descopere atât de ușor religia adevărată, desigur, trebuie să constea în satisfacția sa deplină cu toate cerințele religioase și morale care stau în sufletul unei persoane, în acțiunile sale supranaturale care mărturisesc despre divinitatea sa originea și, în sfârșit, în influența ei dătătoare de viață asupra vieții spirituale o persoană care nu este poate avea religii false Nu trebuie să intrăm aici într-o analiză critică a diferitelor religii existente, pentru a arăta cărora dintre ele pot fi aplicate aceste semne ale unei religii adevărate și revelate de Dumnezeu Aceasta nu este o sarcină dificilă pentru o persoană, de îndată ce devine sincer convins că religia este o chestiune de importanță esențială pentru o persoană și, animată de această convingere, va căuta cu sârguință adevărata religie - - El va vedea cu ușurință că doar în religia creștină spiritul uman găsește satisfacția deplină a nevoilor sale religioase, că numai el este confirmat în adevărul său prin multe semne supranaturale, că singurul, în cele din urmă, oferă unei persoane mijloacele cu adevărat pline de har pentru îmbunătățirea morală Dar dacă pentru unii dificultatea imaginară de a găsi adevărul religios servește drept pretext pentru indiferența și inactivitatea în materie de religie, atunci pentru alții, așa cum am spus, un astfel de pretext este, dimpotrivă, aparenta ușurință și comoditate de a găsi adevărul religios necesar unei persoane în orice religie; fără grija specială pentru singura şi singura religie adevărată "Noi, spun ei, indiferent, fără a dăuna moralității noastre, ne putem raporta la toate religiile, pentru că fiecare dintre ele este aceeași, doar sub forme diferite, conține adevărul religios și atinge scopul religiei Lucrul esenţial în religie este credinţa în existenţa lui Dumnezeu şi în caracterul obligatoriu al legii morale; cu excepția acestui fapt, orice altceva în religii este neimportant și neimportant, ceea ce poate fi tratat indiferent Dar o astfel de opinie provine dintr-o concepție complet falsă a conținutului religiei Să presupunem că fiecare religie vorbește despre Dumnezeu și învață să fie bună; Dar este întregul conținut al cunoașterii și vieții religioase limitat la o singură recunoaștere rece a existenței lui Dumnezeu și a sfințeniei legii morale? Evident nu Este suficient să ne uităm la conținutul tuturor religiilor existente pentru a vedea asta, oricare ar fi ele demnitatea interioară, niciuna nu este limitată de conținutul slab pe care deismul abstract dorește adesea să-l limiteze: un semn clar că nevoile religioase ale spiritului uman sunt incomparabil mai vii și mai

largi, că mintea umană cere de la religie, ci doar o confirmare generală a existența lui Dumnezeu și importanța legii morale, dar eventual cunoașterea completă, despre Dumnezeu, atitudinea Lui față de lume și om, și despre mijloacele de a-i plăcea lui Dumnezeu și a mântui Într-adevăr, din însuși conceptul de religie prezentat de noi, reiese clar că ar trebui să fie o unire și o relație constantă, vie, cu mai multe părți a omului cu Dumnezeu, și nu doar o recunoaștere a ființei - - Dumnezeu și legile conștiinței; este o simplă consecință a unei conștiințe clare, directe și nu constituie încă religie Deci faptul că indiferentismul numește neimportant și secundar în religie, cunoașterea particulară a lui Dumnezeu și a relațiilor Lui cu Kom, despre mijloacele de apropiere de Dumnezeu și de a-I plăcu, dimpotrivă, dimpotrivă, nu există nimic substanțial în viata religioasa Adevărata religie, așadar, trebuie să conțină în sine nu numai recunoașterea conceptelor divine și morale, ci să comunice o cunoaștere clară, completă și satisfăcătoare a lui Dumnezeu și a relației Lui cu omul, trebuie să comunice cea mai fidelă și mai potrivită pentru fiecare caz și situație particulară a regulilor unei vieți caritabile și În sfârșit, printr-o unire vie cu Dumnezeu, să dea putere și mijloace pentru a pune în aplicare aceste reguli Acum este evident că, dacă acestea sunt cerințele adevăratei religie, atunci este extrem de nedrept să credem că toate religiile sunt în esență egale și la fel de potrivite pentru atingerea scopului esențial al religiei, că "în fiecare religie cineva poate fi pe placul lui Dumnezeu" Cineva poate fi pe plac lui Dumnezeu numai în acea religie care comunică concepte adevărate și demne de Dumnezeu despre El și care oferă mijloacele și ajutorul vieții morale de a-i plăcea lui Dumnezeu Dar toate religiile dau toate acestea în mod egal? Adevărat, toate religiile învață despre Dumnezeu, dar cât de diferite, cât de opuse sunt conceptele pe care le comunică despre El și despre alte adevăruri esențiale ale religiei? Cu ce iluzii teribile sunt conectate în majoritatea religiilor! Toate religiile spun la fel: fă binele, evită răul Dar cât de diferite sunt părerile despre ceea ce în special ar trebui considerat bun și ce este rău! Câtă diversitate în determinarea celor mai morale îndatoriri și fapte de binefacere! Este într-adevăr la fel, indiferent de conceptul de Dumnezeu pe care îl deține, atâta timp cât cineva crede în existența Lui și recunoaște caracterul obligatoriu al legii morale în general? A vorbi astfel, nu înseamnă oare să râzi cu cruzime de adevăr și de demnitatea omului și de religia însăși? Dacă în știință, în informațiile cele mai obișnuite de zi cu zi, nimeni nu va spune că nu contează ce concept al subiectului, adevărat sau fals, atâta timp cât să recunoască existența - - un obiect care există în mod evident; atunci cum se poate spune asta despre Dumnezeu; cel mai înalt obiect al cunoașterii, cum se poate decide să spună că nu contează ce concept despre Dumnezeu avem, atâta timp cât credem în El? Nu umilesc ei religia în cel mai înalt grad, care neagă ei singuri ceea ce se cere necondiționat unei persoane în alte domenii ale cunoașterii și vieții - obligația de a cunoaște adevărul și de a respinge minciuna? Deci, chiar dacă religia ar fi opera unei singure minți omenești, străduindu-se să cunoască adevărul despre Dumnezeu și despre lumea suprasensibilă, atunci nici atunci nu am putea spune că este la fel să atingem un scop religios, indiferent de religia pe care o urmăm Și atunci ar fi datoria noastră cea mai sfântă, morală, să aderăm ferm și exclusiv la aceea a lor, care ar comunica cele mai demne concepții despre Dumnezeu Dar opinia despre egalitatea internă și meritul relativ al religiilor este și mai evident de nesuportat când ne amintim că religia nu este doar o

chestiune umană, ci și a lui Dumnezeu, că adevărata religie, prin însuși conceptul ei, trebuie neapărat să fie Dezvăluită Și dacă da, atunci, evident, adevărata Religie Revelată nu poate fi decât oÒHat, iar dacă există multe religii, atunci toate se pot raporta la ea, nu ca egale, ci ca falsă și amestecată cu minciună - adevărate A gândi altfel ar însemna să presupunem că Dumnezeu în momente diferite, pentru popoare diferite, S-a revelat în moduri diferite, a comunicat concepte diverse, chiar opuse, despre Sine și despre mijloacele de mântuire Dar o astfel de presupunere, numai în baza căreia este posibilă ideea aceleiași oportunități a tuturor religiilor, este complet în contradicție cu demnitatea Cauzei supreme a religiei A fi aplicat la cerințele în schimbare ale oamenilor, la amăgirile lor și uneori la dorințele nu tocmai pure, a ascunde adevărul în neadevăr, este o faptă nedemnă de Dumnezeu Da, și din partea omului, o astfel de aplicare nu este deloc cerută de nicio proprietate a naturii sale Jugul religios este, ca și cum, întotdeauna în sine clar și de înțeles pentru oameni; nu este nevoie ca ea, pentru o mai mare acceptabilitate din partea omului, să apară în atât de multe SOCH V KUDRYAVTSEV T P θ - - în diverse forme, întunecate și false, așa cum ni le prezintă diverse religii false Comparând aceste forme, putem observa cu ușurință că ele nu numai că nu îndepărtează adevărul, nu îl adaptează la conceptele de oameni, ci, dimpotrivă, îneacă și distorsionează acel fir de adevăr slab care stătea cândva la bază dintre ei Trebuie să fim extrem de preocupați de gândul la semnificația și demnitatea absolută a tuturor religiilor pentru a presupune că alegoriile complicate și miturile și ceremoniile fără sens ale religiilor păgâne ar putea servi ca o expresie demnă și oportună a adevărului pentru orice moment Deci, să repetăm, dacă religia nu este doar o chestiune a omului, ci și a lui Dumnezeu, care se dezvăluie oamenilor, atunci trebuie să existe în orice moment o singură religie adevărată și cu adevărat revelată de Dumnezeu, raportată la toate celelalte, nu ca cel mai bun numai pentru cei mai puțin buni, dar la fel de adevărat necondiționat pentru fals Că o astfel de religie unică și adevărată de la începutul lumii este cea creștină, care apare sub două forme, Vechiul și Noul Testament, este ușor de convins de oricine printr-o comparație imparțială a ei cu toate celelalte religii În sfârșit, pentru a fi și mai convins de infidelitatea ideii că toate religiile pot conduce în mod egal o persoană la atingerea unui scop religios, că cu orice credință se poate plăcea lui Dumnezeu, trebuie să se acorde atenție și faptului că nu numai cunoaşterea teoretică a adevărului religios constituie conţinutul religiei Ca unire vie a omului cu Dumnezeu, religia adevărată nu trebuie doar să-l învețe pe om, ci să îi ofere și mijloace vii și reale pentru realizarea adevărului religios în viață, pentru perfecțiunea morală Dar din nou, este posibil să spunem că toate religiile sunt în esență aceleași în această privință, că toate, doar în moduri diferite, duc la perfecțiunea morală, oferă mijloace și ajutoare pentru aceasta? Dacă cineva ar fi vrut să afirme așa ceva, atunci istoria l-ar prinde imediat într-o minciună Ar arăta în însăși distrugerea și dispariția multor religii o dovadă clară a eșecului lor și, în influența lor dăunătoare, ce - aveau asupra vieţii morale şi sociale a popoarelor care le mărturiseau, semne nu mai puţin evidente ale extremei lor nesatisfăcătoare pentru nevoile religioase ale spiritului uman Ar arăta că religiile false, în ciuda faptului că au recunoscut și existența unei zeități și au cerut perfecțiune morală, au condus totuși rasa umană atât la necredință, cât și la imoralitate extremă - în general, la moarte morală perfectă și la o stare fără speranță, de care este

salvat a fost doar creștinismul, Istoria ar arăta în continuare că într-o singură religie creștină există nu numai concepte adevărate și strălucitoare despre Dumnezeu, ci și o forță puternică dătătoare de viață, capabilă să sprijine o persoană pe calea aspirațiilor sale morale , dându-i acea putere și putere în viața morală, care îi lipsește firii sale slăbite de păcat Există multe religii în prezent în afară de cea creștină, dar este suficient să ne uităm la starea morală, intelectuală și socială în care se află popoarele care le profesează, pentru a vedea cât de neputincioase sunt aceste religii ceea ce ar trebui să constituie demnitatea esenţială a adevăratei religie, în trezirea şi menţinerea puterii morale în om Dacă popoarele care mărturisesc creştinul religie ocupă primul loc în istorie; dacă ot ei răspândesc razele dătătoare de viață ale iluminarii și ale cetățeniei: care este cauza acestui lucru, dacă nu puterea dătătoare de viață a adevăratei religie? Dar să lăsăm din lecțiile oferite de istorie, oameni care umilesc creștinismul comparându-l după demnitate cu alte religii, se vor întoarce pentru mintea și inimile lor: vor găsi ei în concepțiile lor slabe despre esența religiei, limitate de deism abstract, acea pace, acea liniște a conștiinței, acea statornicie a convingerilor morale, pe care ar trebui să le dea adevarata religie, sa fie tocmai rmiivu, si nu numai o doctrina abstracta a lui Dumnezeu? Dar credem că cineva cu toată sinceritatea va răspunde afirmativ la această întrebare, cu excepția cazului în care, într-o amăgire jalnică de sine, ia răceala și nesimțirea inimii pentru pacea și liniștea interioară Dar nu toată lumea intră pe calea indiferenței religioase - - până acolo încât să facă toate religiile indiferente; mulți recunosc demnitatea divină a religiei creștine, o consideră nu numai mai bună și comparativ mai perfectă decât altele, ci singura adevărată, absolut necesară și salvatoare pentru om: dar în același timp ei privesc greșit diferențele existente în credințele creștine , considerându-le a fi esenţiale şi neimportante În opinia lor, doar conținutul său cel mai general este important și salutar în creștinism - Credința în Hristos, a cărei esență și limite sunt din nou înțelese foarte diferit; toate celelalte diferențe reciproce ale societăților creștine în dogme, în statutele și ritualurile bisericești, sunt o chestiune lipsită de importanță, la care cineva poate fi tratat cu indiferență O astfel de opinie arată din nou la fel de mult o lipsă de adevărat respect față de religie, precum și uitarea că creștinismul nu este un produs al minții umane, în care un lucru poate fi mai mult, celălalt mai puțin adevărat și mai important, ci Religia Revelație, în care totul trebuie să fie la fel de adevărate Ca să nu mai vorbim de nedreptatea ideii că diferențele dintre credințele și învățăturile creștine privesc uneori doar întrebări neimportante și neimportante Este de ajuns să arătăm spre Socinieni, sau spre școala destul de numeroasă a raționaliștilor, pentru a vedea că diferențele dintre aceștia și principalele confesiuni creștine privesc deloc întâmplătoare și lipsite de importanță, ci aspectele cele mai esențiale ale creștinismului Să fim de acord că în toate confesiunile creștine se pot distinge anumite adevăruri generale, în care toate sunt de acord și care constituie piatra de temelie a creștinismului De aici rezultă că orice altceva asupra căruia nu sunt de acord ar trebui să fie o chestiune zadarnică și lipsită de importanță, pentru care nu merită să vă faceți griji? În religia adevărată și mai ales revelată de Dumnezeu, nu trebuie să existe nimic lipsit de importanță, gol, astfel încât să poată fi acceptat și nu, despre care să se poată gândi cu egalitate într-un fel sau altul Religia adevărată trebuie să fie adevărată atât în general, cât și în

special, atât în general, cât și în detalii Însuși respectul pentru religie și însăși demnitatea omului ne cere să căutăm adevărul și să ne menținem la dreapta? - - opinii şi despre asemenea subiecte de credinţă şi viaţă, care, deşi nu sunt de o importanţă atât de importantă ca dogmele fundamentale ale creştinismului, dar, rio de strânsă legătură cu acestea, trebuie să aibă o puternică influenţă asupra vieţii noastre religioase, ceea ce, de exemplu, instituții și ritualuri bisericești? Neglijarea și indiferența față de așa-zisele amănunte și fleacuri în materie de religie nu vor duce, încetul cu încetul, la neglijarea lucrurilor importante și esențiale? Într-adevăr, cei care se gândesc cu ușurință la diferențele particulare ale credințelor creștine, fără să le observe ei înșiși, pornesc pe o cale foarte alunecoasă și periculoasă, care, începând cu indiferența și neglijarea așa-ziselor particularități în materie de religie, poate duce, încetul cu încetul, foarte departe, de la indiferență diferență în raport cu credințele la indiferența în religie în general Ei spun: în creștinism este important doar generalul și esențialul, și nu diferențele dogmatice și de altă natură particulare Dar cine își va lua asupra sa dreptul și curajul de a trasa hotărâtor o linie în creștinism între important și neimportant, necesar și lăsat la arbitrariul personal?, dar și dogmele lor distincte; în consecință, atunci când indiferentismul se gândește să distingă principalul și esențialul de neimportant și lipsit de importanță, va trebui să nu se îndrepte către autoritatea vreunei Biserici anume, nu către propria sa rațiune și să facă din propria sa rațiune judecătorul adevărului creștin, determinând, la propria discreție personală, important și neimportant Dar a permite o astfel de judecată arbitrară a rațiunii ar fi foarte periculos în religia creștină, care conține multe adevăruri misterioase, deși inaccesibile rațiunii, dar totuși necesare pentru mântuire Se poate face cu ușurință ca, măsurând obiectele divine după criteriul uman, judecând ceea ce îi este inaccesibil și de neînțeles, mintea să considere ca esențial și important ceea ce este neesențial și, dimpotrivă, în detrimentul mântuirii, să-l respingă ca ceva lipsit de importanţă, esenţial în creştinism Istoria raționalismului arată într-adevăr că, cu respect pentru religia creștină, dar cu libertatea perfectă a rațiunii față de autoritate - - Bisericii, dându-i dreptul exclusiv de a determina conținutul esențial al creștinismului, o persoană poate ajunge la astfel de concepte despre el care să-și lase doar numele, distrugându-i toată puterea Nu vedem scriitori care se numesc teologi creștini, dar care dezvăluie cele mai perverse concepte despre sacramentul mântuirii, despre chipul lui Iisus Hristos, despre inspirația divină a Sfintei Scripturi etc , într-un cuvânt, despre cele mai esențiale prevederi ale Creştinism? Însuși conceptul de religie creștină, ca religie Revelată, ne interzice să facem în ea o distincție arbitrară între important și neimportant, esențial și neimportant, și să permitem credința într-un caz, indiferența în altul Într-adevăr, dacă religia creștină este o religie Revelată, dacă este uniunea mereu continuă a lui Dumnezeu cu omul; atunci nu putem crede că doar unele dintre cele mai generale adevăruri ale creștinismului au fost comunicate oamenilor în același timp, iar orice altceva, dezvăluirea și înțelegerea lor, a fost lăsat în seama arbitrarului opiniei personale Dacă mintea omului greșește adesea și ușor, dacă din amestecul lui în dezvăluirea și explicarea adevărurilor misterioase ale religiei, pot apărea erori dăunătoare vieții religioase; atunci nu este firesc să presupunem că Creatorul suprem al Religiei Revelate va preveni pericolul unor astfel de erori, El Însuși contribuind treptat la dezvăluirea și clarificarea

conținutului religiei? despre toate celelalte subiecte despre care nedumerire a apărut vreodată în lumea creștină și a produs o diferență de opinii Printre diferitele învățături trebuie să existe o singură învățătură adevărată; printre diferitele mărturisiri, există o singură credință ortodoxă adevărată, în care mintea și inima credincioșilor pot găsi satisfacție completă și rezolvarea tuturor nedumeririlor De aceea, să găsească o astfel de mărturisire corectă și să adere cu strictețe la ea este datoria fiecărui creștin A crede că nu există o astfel de mărturisire, că, cu excepția dogmelor esențiale ale creștinismului, odată încheiate în - - Evangheliile, orice altceva în creștinism nu este important și este lăsat la libertatea opiniei personale, nu înseamnă oare să umilești conceptul lui Dumnezeu ca Mentor și Conducător constant al lumii creștine, să respingi participarea Sa vie și constantă la destinele sale? Dar nu numai nevoia de a avea o înțelegere completă, clară și cuprinzătoare a adevărului creștin este cea care determină o persoană să caute singura mărturisire adevărată și perfectă printre altele Religia creștină nu se limitează doar la crez; ca religie adevărată, ca unire vie a omului cu Dumnezeu, ea trebuie să dea și să-i dea omului forțe pline de har pentru îmbunătățirea morală, ca rod al acestei uniri Dar, potrivit dispensației înțelepte a lui Dumnezeu, un astfel de dar al forțelor și mijloacelor de mântuire pline de har nu are loc în nici un alt mod decât în comunitatea de credincioși stabilită de Dumnezeu Însuși și unită prin ierarhia și succesiunea harului - în Biserică În Biserică, nevăzută pe pământ, Iisus Hristos este prezent ca capul ei; prin Biserică, prin sacramentele ei mântuitoare, prin ziditorii acestor sacramente consacrate de Însuși Dumnezeu, numai un creștin poate nădăjdui să primească puterea plină de har a progresului în bine, conducându-l la mântuire Fără ca această forță interioară să se reverse asupra unui creștin din Biserică și prin Biserică, cea mai corectă concepție despre Dumnezeu și cerințele legii morale nu sunt suficiente pentru mântuirea lui, deoarece forțele naturale ale unei persoane nu sunt suficiente pentru împlinirea ei Deci, însăși esența creștinismului, și nu doar statutul social al unei persoane, cere ca un creștin să aparțină neapărat unui fel de Biserică, și tocmai una care ar avea toate mijloacele date de Dumnezeu pentru mântuirea omului Iar cel care, din neglijență și nepăsare față de starea sa religioasă, crede că poate rămâne creștin fără să aparțină vreunei Biserici, cu atât mai puțin Bisericii adevărate, - expune lucrarea mântuirii sale la mare pericol, căci el însuși se lipsește a mijloacelor supranaturale necesare vieţii religioase Cum ar trebui să fie în rândul diverșilor credincioși creștini - - trebuie să existe o singură doctrină adevărată, așa că printre diferitele biserici creștine trebuie să existe o singură Biserică adevărată, pe care harul lui Dumnezeu să o respecte pe deplin și care, în deplină stăpânire a plinului de har, înseamnă mântuire A aparține unei astfel de Biserici este datoria fiecărui creștin căruia îi pasă de propria sa mântuire Desigur, în timp ce recunoaștem singura Biserică adevărată, nu spunem că membrii altor societăți creștine au fost complet lipsiți de ajutorul divin, la mântuire Mila și înțelepciunea lui Dumnezeu sunt inepuizabile în lucrarea de mântuire a omului și nu toți cei care se află în afara gardului adevăratei Biserici sunt de aceea deja condamnați la moarte veșnică Dar toate acestea nu duc deloc la o justificare a ideii, care servește adesea ca un văl al indiferenței, că în toate credințele este la fel de posibil să-i plăcem lui Dumnezeu și să fii mântuit și că, prin urmare, nu are nicio diferență să căruia dintre ele aparține Când numai în adevărata

Biserică izvorul harului curge într-un pârâu plin, curat, din belșug, iar în alte locuri acest izvor, dacă nu se usucă complet din mila lui Dumnezeu, atunci se străpunge în șuvoaie slabe, făcând cu trudă drumul său prin numeroasele obstacole puse de înțelepciunea supranaturală și amăgirile oamenilor; Este într-adevăr o chestiune de indiferență față de mântuire, oriunde se recurge pentru a-și potoli setea spirituală și pentru a-și întări forța morală? Cel care se uită indiferent la sursa de apă vie, trece adesea pe lângă ea, gândindu-se și învățându-i pe alții că contează de unde trage apa - într-un izvor curat, sau în jeturi noroioase și slabe de adevăr amestecate cu eroare? Multe societăți și biserici creștine diferite, în legătură cu mântuirea, sunt uneori comparate cu multe căi diferite care duc la același scop - mântuirea Să o punem astfel; dar ideea este că există o singură cale dreaptă și împărătească, liberă de primejdii, calea Bisericii Ortodoxe unice; toate celelalte căi se abate mai mult sau mai puțin pe măsură ce se îndepărtează de adevărata Biserică; toate sunt asociate mai mult sau mai puţin cu pericole, lipsite de lumina divină în abundenţa în care luminează adevărata Biserică; toate cioturile - - mai mult sau mai puțin se abat de la calea dreaptă a adevărului, iar unii se încurcă în jungla erorii atât de departe încât, în ciuda faptului că la început, aparent, promit să conducă: la Hristos, ei conduc de la El la sfârșit la veșnicie distrugere Acum, cât de nesimțit și criminal ar fi acea persoană care, pe cale să meargă pe o cale decisivă pentru viața lui, și văzând multe drumuri și poteci în fața lui, cu o indiferentă de neiertat ar începe să spună că nu contează pe ce drum mergi, uitând mai mult, că pe unele căi va întâmpina astfel de dificultăți pe care forțele lui nu le pot depăși, dar dacă alții intră, nu va atinge deloc scopul! Dacă, acum, religia are o semnificație esențială pentru o persoană, dacă, deci, pentru mântuirea sa este obligată să urmeze singura religie adevărată și mântuitoare, revelată de Însuși Dumnezeu; apoi nedreptatea opiniei, exprimată adesea de indiferenţiști, că "o persoană are dreptul să-și mențină libertatea deplină a convingerii personale în cauza Credinței și nu poate fi supusă răspunderii morale pentru convingerile lor religioase" "O persoană are dreptul de a păstra libertatea opiniei personale în materie de credință " Această opinie, adesea repetată în vremea noastră, ar fi destul de adevărată dacă nu ar fi înțeleasă prea ambiguu, dacă denumirea de libertate a opiniei personale nu a fost adesea înțeles ca un arbitrar deplin al opiniei în fapte ь religie Ca un om să accepte rațional doctrina Credinței, pe baza unei convingeri sincere, libere, personale în adevărul ei, este un adevăr incontestabil, un drept care decurge din însăși proprietatea naturii sale rațional libere chiar o cere, deoarece absența unei convingeri raționale sincere produce superstiție și nu credință adevărată Dar când, sub numele de libertate a convingerii personale personale este uneori venerat de absența oricărei opere - au împărțit convingerile religioase, apoi prin aceasta ele distrug complet adevăratul concept de libertate și religie Chiar dacă religia ar consta doar într-un anumit cerc de cunoștințe dobândite de mintea despre Dumnezeu și lumea suprasensibilă, atunci nici în acest caz nu s-ar putea spune necondiționat că o persoană, în raport cu aceste subiecte, are dreptul să păstreze libertatea nelimitată a opiniei personale, - cuvânt să gândească așa cum dorește; deoarece toată cunoașterea adevărată nu este o chestiune de arbitrar desăvârșit și libertatea opiniei personale, ci trebuie să se supună strict legii cunoașterii adevărate care există în sufletul nostru și cerinței adevărului însuși Nu avem dreptul să recunoaștem sau să nu recunoaștem adevărul; trebuie

neapărat să recunoaştem ca adevăr ceea ce ni se apare cu semne de adevăr Numai sofiştii antici puteau spune: "omul este măsura tuturor lucrurilor; nu există adevăr în sine; numai ceea ce i se pare adevărat este valabil pentru toată lumea Dar filosofia sănătoasă a respins de mult acest raționament ca distrugând cunoașterea chiar la temelia ei nimeni în materie de cunoaștere obișnuită nu va recunoaște drept adevărată o astfel de regulă: fiecare are dreptul de a gândi despre orice dorește, nimeni nu poate răspunde în fața instanței de bun simț și conștiință pentru opiniile sale Dimpotrivă, toată lumea va fi de acord că adevărata regulă a cunoașterii ar trebui să fie așa: fiecare să se gândească la subiect așa cum cere adevărul - in conformitate cu legile cunoasterii si esenta lucrurilor Numai un nebun nu poate fi responsabil de opiniile sale fie ca este sau nu umileste demnitatea rationala a unei persoane si este supus raspunderii morale in fata instantei de judecata Pe ce temei acum acel drept, al cărui adevăr este recunoscut de toți în cunoașterea obișnuită, este respins în aplicarea cunoașterii subiectelor religioase, cele mai importante pentru cunoașterea umană? Am considera că un prost care ar începe să asigure, de exemplu, despre pământ, că nu contează dacă are opinia că - sferic, sau că este plat, fie să cred că este nemișcat, fie că se învârte în jurul soarelui, fie că se întinde pe o țestoasă uriașă, așa cum cred brahmanii, și am citit că nu merită să caut aici o părere adevărată, pentru că un persoana are dreptul la libertatea opiniei personale De ce să nu-l numim nerezonabil și pe cel care spune că nu contează ce convingeri religioase ai, atâta timp cât își păstrează libertatea de opinie personală? Cunoașterea adevărului este o datorie care trebuie să ne determine libertatea; această datorie este mai înaltă şi mai sacru decât mai înalt şi mai necesare pentru noi aceste sau alte obiecte de cunoaştere Dacă, deci, indiferența față de oricare părere diferită și nepăsare cu privire la a afla mai multe cea corectă nu poate fi tolerată, în cunoaşterea unor subiecte care satisfac doar curiozitatea unei persoane şi necunoașterea căruia nu îi poate aduce un rău semnificativ; apoi, cu atât mai mult, nu poate fi admisă la cunoașterea obiectelor de cea mai mare importanță pentru om, -^ - și astfel, așa cum am spus deja, sunt obiecte care intră în domeniul religiei Indiferența față de cunoașterea adevărului cu privire la aceste subiecte poate fi numită nu doar umilitoare pentru mintea umană, ci și criminală în sens moral; deoarece s Concepția corectă sau incorectă a acestor obiecte leagă activitatea corectă sau incorectă a unei persoane, de care soarta lui depinde pentru totdeauna Puteți avea unul sau altul concept despre glob, despre mișcarea stelelor, despre proprietățile acestei sau acelei plante fără a aduce atingere vieții morale, deși nici aici nu poate fi numit lăudabil atunci când unei persoane, având ocazia și oportunitatea de a dobândi concepte adevărate în locul celor false, din indiferență și neglijență, nu-i pasă volum Dar nu este cazul conceptelor despre subiectele religiei, unde diferența de opinie, datorită legăturii lor strânse cu întreaga viață a unei persoane, se reflectă imediat în activitatea morală Cel care nu crede în viața viitoare, în recompense și pedepse eterne, se va purta altfel decât cel care este sigur de asta: "gropi și pivm, dimineața murim", va fi prima regulă a vieții Un păgân care vede în mod constant exemple de senzualitate și imoralitate - - el se va comporta din nou altfel decât un creștin care are un concept adevărat despre Dumnezeu etc În general, nimeni nu va respinge influența credințelor religioase asupra vieții morale a unei persoane Dacă acum o persoană trebuie să răspundă atât în fața curții conștiinței sale, cât și în fața instanței

societății pentru acțiunile sale morale, atunci, evident, este supusă răspunderii morale și pentru convingerile sale religioase, care determină în principal natura moralității sale Regula conform căreia o persoană este supusă răspunderii morale pentru opiniile sale, de îndată ce acestea au un efect negativ asupra activității, este admisă cu ciudată inconsecvență de către indiferentiștii înșiși în viața publică Deci, acea persoană ar fi supusă disprețului general și judecății publice care ar răspândi, de exemplu, o astfel de opinie că furtul, jefuirea, uciderea este legală și justă, ar fi supusă și atunci, chiar dacă învățătura sa nu ar fi exprimată în acțiuni adecvate Astfel, în viața civilă, societățile din nou nu rămân indiferente și indiferente față de tot felul de teorii sociale, ci le urmăresc pe acelea dintre ele pe care le consideră periculoase pentru sine: toleranța politică, în cele mai libere state, își are limitele ei, care pot fi distruse de acordarea deplină libertate opiniilor și acțiunilor politice ar însemna a permite distrugerea însăși a societății Chiar și în materie de religie însăși, în ciuda libertății necondiționate de opinie și a toleranței propovăduite de unii în teorie, cei mai indiferenți față de religie limitează această toleranță doar la acele religii care nu au o adevărată influență asupra vieții morale Niciun indiferentist, desigur, nu va cere, în numele libertății necondiționate a opiniei personale în materie de religie, ca sacrificiul uman, poligamia și instituțiile similare să fie permise în societățile bine ordonate Dar dacă opiniile teoretice ale oamenilor au o influență asupra activității morale și, prin urmare, trebuie să fie supuse imputației și responsabilității, atunci, pe de altă parte, acest răspuns - - valabilitatea se extinde cu atât mai mult, cu cât în cea mai mare parte, după cum arată experiența, chiar aceste opinii sunt determinate și determinate de starea morală și de caracterul unei persoane Convingerile religioase nu sunt atât de independente de viața și starea morală a unei persoane cum se crede adesea; nu este ca opiniile despre diferite subiecte ale științei, a căror diferență se datorează stării de spirit și puterii diferite a minții, din varietatea de motive și fapte pe care înțelegerea le are în față Dimpotrivă, experiența arată că în religie o persoană crede adesea ceea ce vrea să creadă în funcție de proprietățile naturii sale morale și reflectă convingerile sale cu caracterul vieții sale Forța influenței calităților morale ale unui om, nevoile inimii sale, înclinațiile sale, bune sau rele, pe calea gândurilor sale nu pot fi ascunse de orice observator experimentat al naturii umane Dacă oamenii, spune Malebranche, ar avea vreun interes în faptul că laturile unor astfel de triunghiuri nu sunt egale și dacă geometria falsă ar fi la fel de convenabilă pentru înclinațiile lor vicioase precum religia falsă sau morala falsă, atunci ar începe cu ușurință să facă același absurd paralogisme în domeniul matematicii, precum și în materie de morală, pentru că erorile lor le-ar fi plăcute, iar adevărul nu le-ar face decât să-i îngreuneze și să-i înfurie Într-adevăr, experiența tristă arată că foarte rar concepte morale și religioase greșite au apărut din erorile unei minți, fără participarea voinței și a inimii; dar, în cea mai mare parte, ele s-au bazat pe aspirațiile perverse ale unei voințe corupte și susținute de aceasta Aici, în principal, și nu în false opinii teoretice, se află sursa neîncrederii, care s-a răspândit în secolul trecut, nu numai într-un cerc apropiat de unilateral, ci mai mult sau mai puțin conștiincios în căutarea adevărului, gânditorilor, dar și într-o societate puţin familiarizată cu principiile şi exigenţe gropi ale cunoaşterii abstracte De mult s-a observat că cei care nu cred în Dumnezeu sunt cei care beneficiază de

faptul că Dumnezeu nu există În corupția moravurilor s-au înrădăcinat în orice moment germenii acelor teorii, care propovăduiau senzualitatea și egoismul ca începuturi ale vieții morale - - Coruperea moravurilor explică și fenomenul aparent ciudat pe care multe erori și superstiții religioase, în ciuda slăbiciunii lor evidente în fața judecății rațiunii, l-au păstrat mult timp în mintea și inimile oamenilor Dacă religia păgână, o absurditate de care chiar și cele mai bune minți ale lumii păgâne erau conștiente, s-a ținut îndelung și cu încăpățânare, în ciuda apariției creștinismului; atunci în ce ar trebui să căutăm în principal cauzele acestui fenomen, dacă nu în faptul că învățătura ei flata senzualitatea oamenilor din lumea păgână, care era coruptă la acea vreme și era în concordanță cu dispozițiile lor morale? Legăturile religiei cu morala, ca fapt confirmat de experiență și istorie, desigur, nu vor fi respinse de indiferentiști Dar mulți dintre ei nu recunosc întreaga semnificație a acestui fapt ■ "Nu există nicio dispută, spun ei, că opiniile religioase au adesea o influență asupra activității morale; dar asta fenomenul este posibil și legal doar la anumite niveluri, educație, unde pentru o persoană nu sunt suficiente doar impulsurile interne de îndeplinire a legii morale Dar, în esență, mai ales pentru o persoană dezvoltată, păstrarea demnității morale este posibilă indiferent de: convingerile religioase; , este la fel de posibil ca el să fie bun în orice religie (căci nicio religie nu prescrie să faci rău în loc de bine), chiar și fără nicio religie Principalul lucru în viață este viața însăși, iar diferența de opinii religioase teoretice este o chestiune neimportantă care poate fi acordată libertății fiecăruia • Pentru a înțelege mai clar în ce măsură moralitatea este posibilă fără religie sau cu totală indiferență față de ea, noi trebuie mai întâi să cădem de acord ce înseamnă aceasta să fie înțeles prin denumirea de moralitate; deoarece, în ciuda clarității aparente a acestui concept, doar o neînțelegere despre el ar putea duce la opinia pe care am prezentat-o acum /Ce ce înseamnă să fii o persoană bună sau morală? Dacă morala este înțeleasă doar într-un sens negativ și, în plus, limitat, ca absență a viciilor exterioare grosolane, dacă a fi o persoană bună înseamnă nu numai să provoci un rău vădit altora, nu să furi, - - a nu ucide etc , atunci, desigur, putem fi de acord că nu numai un adept al fiecărei religii, ci și un ateu poate fi o persoană bună în acest sens al cuvântului Legile sociale, corectitudinea, teama de pedeapsă și reputația proastă și propriul interes de a nu face rău altora - toate acestea pot ține o persoană de vicii grave Principiul activ și motivația moralei aici va fi în esență egoismul, dorința de a se asigura siguranța și comoditatea vieții, de care societatea le permite doar celor care nu încalcă legile sociale în defavoarea vecinilor Dar, desigur, niciunul dintre cei care respectă cu adevărat morala și înțeleg esența ei nu va fi mulțumit cu un concept atât de unilateral și îngust al ei Acest concept respinge în esență orice moralitate; pentru că le sunt permise toate viciile și pasiunile, atâta timp cât nu încalcă clar și direct drepturile altora Mai mult decât atât, respectul pentru opinia publică și teama de lege pot servi drept frâu de încredere pentru imoralitate doar atâta timp cât opiniile și legile generale sunt destul de puternice în comparație cu o persoană individuală, dar de îndată ce o persoană le poate disprețui sau încălca cu impunitate , atunci nimeni nu se va opri pe drumul spre rău Adevărata moralitate, după cum va fi de acord orice persoană imparțială, trebuie să constea într-o asemenea dispoziție a sufletului, conform căreia o persoană respectă și îndeplinește legea morală a propriului bine și a liberului arbitru, fără a fi împins să facă acest

lucru de vreo condiție coercitivă exterioară , sau a prezentat beneficii sau considerații egoiste, dar din dragoste pură pentru bine Dar unde putem găsi motivele și forța unei asemenea moralități, dacă o respingem din religie? "Într-o atracție firească, firească, spre bunătate, spun unii; Omul, prin natura sa, se străduiește spre bine, dacă nu întâlnește obstacole speciale din exterior, stricându-și firea bună cu influența lor și forțându-l involuntar să facă răul în loc de bine Eliminați aceste obstacole, de exemplu: sărăcia, - - persoană apăsătoare, ordine socială greșită etc , iar persoana va fi în mod firesc bună și morală * Dar este corect, pe de o parte, că o persoană are o atracție naturală numai pentru bine, care va fi întotdeauna exprimată în acțiune atunci când nu există obstacole în calea acestuia și, pe de altă parte, că obstacolele în calea perfecțiunii morale sunt doar în exterior? , circumstanțe întâmplătoare, așa cum se presupune unii dintre cei mai noi gânditori care văd salvarea de toate relele morale într-o singură transformare a relațiilor sociale și economice? Experiența și conștiința interioară a fiecăruia resping cu tărie TÇ și alte opinii Alături de înclinațiile naturale bune, toată lumea va observa în natura noastră înclinații rele și antimorale, a căror origine nu are nicio influență din împrejurările exterioare Dacă experiența fiecăruia nu ar fi suficientă pentru a confirma acest lucru, atunci nu vedem în mod constant oameni înconjurați de toate condițiile externe favorabile pentru a fi virtuoși și, în schimb, se dovedesc a fi departe de a fi așa? Conform concepției pe care unii o fac despre motivele și condițiile vieții morale, în timpul nostru ne-am putea aștepta ca oamenii bogați și asigurați să fie întotdeauna virtuoși, iar oamenii, asupriți de condiții externe nefavorabile, imorali Dar experiența nu justifică în mod decisiv astfel de așteptări, ceea ce confirmă că condițiile exterioare ale vieții, deși pot avea o oarecare influență asupra vieții morale, sunt foarte slabe, dar în esență moralitatea este independentă de ele Sursa primară a acțiunilor morale se află în adâncul sufletului uman, în aspirațiile și proprietățile sale naturale; dar experiența arată că aceste eforturi sunt îndreptate nu numai spre bine, ci și spre rău Pasiunile pernicioase și înclinațiile rele apar nu numai din circumstanțe exterioare favorabile, ci pot exista și într-un suflet depravat, în ciuda tuturor constrângerilor exterioare; fie rup legăturile care le-au fost impuse de rușine, decență și legi, fie rămân ascunse în suflet, nu spărgând în acțiuni, dar nu mai puțin despre - exterminând starea de spirit vicioasă a sufletului Toate acestea arată că înclinația firească spre bine nu poate servi ca un impuls ferm către morală, pentru că nu numai că ezită în descoperirea ei, dar în însăși natura noastră întâmpină o puternică opoziție față de sine în înclinații malefice care decurg din fire, independente de noi , stricăciunea păcătoasă a voinței noastre Urmând doar înclinații naturale, o persoană este în pericol teribil de a deveni o creatură senzuală, vicioasă, deoarece în natura sa deteriorată, înclinația către rău este, în cea mai mare parte, mai puternică decât înclinația către bine "Adevărat, spun alții, în natura omului, ființă nu numai spirituală, ci și senzuală, există o atracție firească nu numai pentru bine, ci și pentru rău Fiind născută pe pământul senzualității, aceasta din urmă prind ușor rădăcini în sufletul nostru, odată cu inactivitatea minții Prin urmare, înclinația naturală singură nu poate servi drept motiv suficient pentru bine Dar omul, ca ființă rațională, trebuie să reziste acestor înclinații rele: motivația pentru o astfel de opoziție și pentru împlinirea pozitivă a legii raționale a conștiinței ar trebui să fie respectul pentru

importanța și sfințenia acestei legi - Respectul pentru legea morală de către mulți gânditorilor (de exemplu, în școala lui Kant) este furnizată nu numai suficientă, ci și singura motivație altruistă, adevărată și mai înaltă, mai degrabă decât religioasă, pentru virtute Dar respectul, ca sentiment care inspiră o persoană să îndeplinească preceptele morale ale conștiinței, pentru a fi rezonabil și, la rândul său, demn de respect, desigur, nu poate fi instinctiv, ci trebuie să se bazeze în sine pe o înțelegere clară a raționalului motive care servesc drept bază pentru aceasta Pentru a respecta cu adevărat virtutea și a o respecta în așa măsură încât să fim mereu gata să-i urmăm calea, trebuie să știm: de ce virtutea este demnă de respect și nu atracția opusă a naturii senzuale? Dar o bază atât de adevărată și fermă pentru respectul său pentru virtute nu poate fi găsită de cel care separă virtutea de religie Un creștin poate respecta legea morală pentru că, COP V KUDRYAVTSEV T P - - că vede în el sfintele precepte ale Legiuitorului dumnezeiesc, pe care trebuie să le îndeplinească în respectul pentru El Dar pe ce își poate întemeia respectul față de preceptele moralității care caută cea mai înaltă sfințire a acestora nu în religie, ci în altă parte? Va spune el că preceptele moralei trebuie respectate pentru că ele constituie legea naturală a naturii umane? Dar în aceeași natură umană există și alte aspirații, contrare moralei, care, de asemenea, pot fi numite înclinații naturale, a căror satisfacție o cere și natura Va spune el că cerințele morale sunt impulsurile unei naturi superioare, spirituale, în timp ce lucrurile senzuale aparțin unei naturi inferioare, animale și că primele ar trebui să fie preferate din respect pentru superioritatea rațiunii față de sensibilitate? Dar de aici nu va rezulta decât că, dacă cei dintâi vor fi mai respectați, atunci și celor din urmă trebuie să li se acorde un loc, ca cerințe firești și, prin urmare, și demne de respect - și această regulă nu este sigură pentru moralitate cu acea putere extraordinară pe care uneori ajunge la atracția inferioară, senzuală Mai mult, este, de asemenea, nedrept ca impulsurile rele aparțin unei singure naturi senzuale, în timp ce cele spirituale sunt caracteristice uneia bune: cunoaștem multe pasiuni care aparțin unei singure naturi spirituale, de exemplu: mândria, avariția, răzbunarea, invidia și așa mai departe Dacă sunt urmate doar înclinațiile naturale, atunci nu există niciun motiv să o respingem pe una și să o respectăm pe cealaltă Vor spune în sfârșit că legea morală trebuie respectată și apoi împlinită pentru că îndeplinirea ei aduce fericire, pace și bunăstare unei persoane? Dar acest impuls exterior către îndeplinirea legii morale este respins ca eudemonist de însăși teoria care face din respectul pur, liber de orice idee de bine sau de bine așteptat, principiul principal al virtuții În plus, această reprezentare a consecințelor bune ale împlinirii legii morale, singură în sine, nu poate servi drept motivație suficientă pentru activitatea morală, și pentru că, de fapt, năzuința firească pentru virtute, atunci când se luptă cu înclinații puternice opuse, nu poate servi ca motivație suficientă pentru activitatea morală nu aduce întotdeauna - - rodul care răsplătește demn o astfel de luptă este pacea și fericirea sufletului și o stare exterioară fericită corespunzătoare Soarta celor virtuoși de pe pământ este departe de a fi de natură să inducă o persoană la o viață virtuoasă dacă nu are alte motive mai înalte pentru aceasta Deci, respectul numai pentru legea morală, neavând o bază solidă pentru sine fără religie, nu poate servi drept fundament de încredere al moralității În plus, adevăratul principiu al acțiunii morale, desigur, trebuie să fie universal, potrivit nu numai pentru

unii oameni - cărora le este cunoscut și care îl pot asimila și înțelege, dar astfel încât să poată servi drept impuls moral necondiționat pentru toți oamenii fără excepție Dar este acesta principiul abstract al respectului cu care cineva se gândește să înlocuiască impulsurile religioase în exercitarea virtuții? Evident nu Respectul pentru legea morală, care decurge dintr-o înțelegere clară a esenței și scopului ei, poate servi, desigur, ca un impuls moral puternic pentru un filozof care aprofundează studiul naturii omului și al scopului vieții sale Dar cum vor fi ghidați în viața lor majoritatea oamenilor, pentru care nu sunt necesare concepte abstracte, dobândite cu greu, ci motive adevărate, clare, ferme și înțelese pentru bine? Unde găsește astfel de motive? A avea încredere numai în impulsurile naturale, în speranța că vor duce la bine, așa cum am spus, este foarte periculos în acest caz Legile publice care obligă activitatea morală și pedepsesc abaterile de la acestea sunt evident insuficiente Legile nu sunt atotvăzătoare și nu este greu pentru o persoană pricepută și ispitită în rău să se ascundă de ele, în plus, ele pedepsesc doar acțiunile exterioare care sunt contrare binelui public, acțiunile, o stare interioară imorală este inaccesibilă lor hotărâre Rămâne o singură religie, care indică omului un Judecător invizibil, dar atotvăzător, care cunoaște nu numai acțiunile vicioase exterioare, ci și starea interioară a sufletului, răsplătind și pedepsind dreptatea nu numai în această viață, ci și în viitorul O astfel de influență salvatoare și universală a religiei asupra vieții morale este atât de clară încât a fost recunoscută chiar și de cei care nu au - - a crezut în adevărul ei; precepte morale, sfințite prin numele și puterea religiei, ei considerau căpăstrul real al viciilor, cea mai puternică motivație a moralității pentru majoritatea oamenilor Dar izvorul forței morale a religiei, puterea singurei de acest fel și pe care niciun impuls extern sau convingere filozofică nu o poate da unei persoane, nu se află deloc acolo unde cei care nu cred în adevărul ei se gândesc să o caute ea, - nu în superstiţia şi ignoranţa majorităţii oamenilor pentru îndrumarea cărora, parcă, era nevoie de legenda despre Legiuitorul suprem, inventată de înţelepciunea practică a legiuitorilor; această sursă rezidă în legătura profundă și esențială a moralității cu religia și dependența primei de cea din urmă Nu numai oamenii simpli și needucați au nevoie de consacrarea religioasă a preceptelor morale pentru împlinirea lor Am văzut deja că nu numai motivele exterioare care ghidează oamenii nedezvoltați, ci și respectul interior pentru legea morală, care este considerată suficientă pentru oamenii educați, este de fapt complet insuficientă pentru o fundație solidă a adevăratei morale Ar rămâne, așadar, să recunoaștem un lucru - că nici impulsurile externe și nici măcar interne, prin ele însele, nu sunt suficiente pentru realizarea adevăratei morale în om, dacă religia nu ar fi aici pentru a-l ajuta Într-adevăr, este necesar să se acorde atenție faptului că morala constă nu numai în cunoașterea legii morale, nu numai în respectarea acesteia, ci în îndeplinirea activă a prescripțiilor ei Dar înțelegerea cea mai clară a legii morale, respectul cel mai sincer față de ea și conștiința importanței ei, ne pot da puterea de a o împlini, de a rezista patimilor și înclinațiilor rele? Este cea mai intensificată, bazată pe respectul pentru virtute, efortul forțelor naturale ale omului pentru a îndeplini legea morală, este însoțit de eforturi suficiente, adecvate, succes în bunătate? A spune asta înseamnă a fi complet ignorant de natura umană Insuficiența forțelor naturale ale omului pentru îndeplinirea constantă și dezinteresată a legii morale trebuie - - admite fiecare, atât din

propria experiență, cât și din observarea inutilității încercării de a deveni o persoană morală, numai cu ajutorul mijloacelor naturale Dacă nu vreau binele, îl fac, dar dacă nu vreau răul, îl fac", trebuie să spună cu sinceritate fiecare om, ținând cont de starea naturală a forțelor sale Mulți gânditori ai lumii antice au fost pătrunși de un sentiment de respect profund față de legea morală, au stabilit moralitatea ca scop exclusiv atât al cunoașterii, cât și al vieții, au fondat școli care aveau unicul scop de a se îngriji de viața morală - dar nu una dintre ele se poate spune că eforturile lui au avut succes hom to a descoperit mijloacele sigure de a face omul virtuos prin mijloace naturale Mijloacele propuse de unii dintre cei mai recenti savanți pentru a face o persoană fericită morală și societatea, de exemplu, mulțumirea materială universală sau o schimbare a ordinii sociale, pot, desigur, distruge unele motive exterioare ale viciilor, dar nu se pot revarsa în sufletul puterii interioare pentru a reuși bine, ei nu pot vindeca slăbiciunea inerentă a voinței păcătoase și înclinația ei către rău Dacă acum forțele naturale nu sunt suficiente pentru viața morală a unei persoane, dacă nici eforturile rațiunii, care înțelege semnificația înaltă a legii morale, nici condițiile exterioare favorabile unei vieți virtuoase, nu pot distruge înclinațiile rele din el; atunci, evident, ar trebui să ne așteptăm la o asemenea schimbare a naturii morale a unei persoane, la o umplere a deficiențelor forțelor naturale, nu de la persoana însăși, ci de la cea mai înaltă putere divină, de la cea mai înaltă sursă a tot ceea ce este bun și Adevărat Numai în unirea cu Dumnezeu, în religie, omul poate găsi suficientă putere pentru perfecţionarea sa morală şi poate deveni o fiinţă cu adevărat morală, nu numai cunoscând şi respectând legea adevărului şi a bunătăţii, ci şi împlinind-o Că religia și morala sunt într-o uniune esențială și inseparabilă, că o singură religie este capabilă să dea voinței umane o asemenea putere pentru activitatea morală, pe care o persoană nu o poate găsi nici în înclinațiile naturale ale naturii sale, nici în motivele sale - - rațiunea, asta o arată istoria vieții morale în orice moment Deja în religiile păgâne false, simplul gând că o astfel de activitate sau altă activitate este împlinirea unei porunci divine și aduce omul mai aproape de Divin, a dat o asemenea putere voinței umane pentru îndeplinirea unor acțiuni reale, sau aparent numai caritabile, care nu altul ar putea comunica unei persoane impulsuri morale Să ne amintim faptele grele și autotortura ale brahmanilor din deșert, jertfa propriilor copii și autotortura în alte religii, astfel încât în aceste acțiuni deplorabile să putem vedea întreaga forță a influenței credințelor religioase asupra activității Se poate spune chiar: tot ce era moral în lumea păgână era susținut de religie, oricât de insuficientă ar fi fost; odată cu căderea credințelor religioase, în ciuda tuturor eforturilor unor școli filozofice, au dispărut și rămășițele moralei, iar neamul omenesc, înainte de venirea Mântuitorului, a atins, după cum se știe, un grad extrem de dezordine morală Dar religiile false, oricât de puternică ar fi influența lor asupra activității, nu ar putea produce adevărata moralitate, nu ar putea da unei persoane adevărată putere morală O astfel de forță poate fi dată doar printr-o unire reală și vie a omului cu Dumnezeu și printr-o comunicare prin această unire a forțelor speciale, supranaturale, la o viață virtuoasă - și o astfel de unire nu poate exista decât într-o singură religie adevărată Puterea morală a religiilor false a constat doar în presupunerea visătoare a unei astfel de uniuni și numai această presupunere dădea unei persoane o fermitate deosebită a voinței Omul și-a imaginat că, săvârșind

anumite acte religioase, îi plăcea lui Dumnezeu, iar această presupunere i-a stârnit brusc voința de a săvârși astfel de acte, pentru care era incapabil, supunând doar înclinațiilor naturale ale firii sale Dar de vreme ce aceste acțiuni s-au bazat doar pe cerințe imaginare, create de mintea greșită a omului, și nu de la Dumnezeu, este foarte firesc că aceste cerințe nu erau doar false în sine, ci și contrare moralității; forța morală a religiei a fost irosită în mod inutil doar în acțiuni - - părând moral pentru o minte orbită, dar în esență imoral: de aici sacrificii umane, rituri imorale și jignitoare, auto-tortura fără rod și altele asemenea Dacă aceasta este puterea unei sugestii imaginare a semnificației religioase a diferitelor acțiuni; atunci ce putere morală reală, și nu visătoare, poate fi împărtășită de religia adevărată, în care o persoană primește ajutor real de la Dumnezeu? Cât de eficientă și de mare este forța morală comunicată de adevărata religie voinței umane, care este slabă din fire, arată întreaga istorie a creștinismului Ce, dacă nu religia adevărată, ar putea da unui om puterea de a se ridica din această cădere morală profundă, în care se afla în lumea păgână? Ce i-ar putea inspira pe primii creștini să îndure cele mai grele chinuri și să prezinte o serie întreagă de martiri pentru convingerile lor, precum nicio religie falsă, nicio școală filozofică nu reprezintă? Ce le-ar putea da asceților creștini puterea de a realiza isprăvi supranaturale în lupta împotriva pasiunilor și înclinațiilor naturale ale senzualității? Dacă de la acestea, evidente pentru toți, semne ale acțiunii puterii divine comunicate de adevărata religie, trecem la fenomenele vieții obișnuite, atunci aici, la o testare atentă a ei, vom găsi justificarea și în propria noastră viață și viața altora, acel adevăr revelat de Apostol că totul este mai bun în noi de la Dumnezeu, că fără El nu ne putem gândi nici măcar la nimic cu adevărat bun Da, numai prin intermediul unei uniuni religioase cu Dumnezeu un om poate fi cu adevărat virtuos; numai adevărata religie poate produce adevărata morală Prin urmare, ideea că o persoană poate fi bună indiferent de religie sau sub orice religie este unul dintre cele mai periculoase gânduri pentru viața morală Dând naștere aroganței, încrederea în suficiența forțelor naturale și a motivelor numai pentru moralitate, indiferența, fără a o observa, subminează moralitatea însăși, îndepărtând o persoană de singura sursă a adevăratei forțe morale DIN CITIT DAR FILOZOFIA RELIGIEI *) eu religie primitivă Întrebarea religiei originare a rasei umane aparține nu numai istoriei, ci și filosofiei, chiar și cea din urmă cu greu mai mult decât prima Religia istoria antică și cea mai mare monumente istorice antice; de aceea este firesc ca acolo unde istoria tace, ea are dreptul *) O serie de articole publicate în "Revista Pravoslavny" pentru anii - La aceste articole, autorul a făcut următoarea prefață: La această rubrică ne propunem să oferim cititorilor "Revista Pravoslavny" mai multe studii referitoare la cele mai apropiate de "conștiința religioasă a întrebărilor din filozofia religiei zonelor Acestea sunt "întrebările: despre forma inițială a religiei, despre originea și semnificația politeismului și principalele sale forme, despre principalele concepții filozofice, "determinarea viziunii religioase asupra lumii, ce sunt deismul, panteismul, teismul Deși aceste studii, prin însăși natura articolelor de jurnal, "nu pot avea aspectul unui întreg strict sistematic, cu toate acestea, nu va fi dificil pentru un cititor atent al Pravoslavnoye Obozreniya" să descopere "legătura internă atât între ele, cât și cu studiul publicat pe paginile acestui b aceluiași autor: "Religia, esența și "originea" ei (-) care, ca urmare a unei analize critice a principalelor

concepte filozofice ale religiei, sunt exprimate în ultimul secțiunea studiului menționat mai sus - - spune-ți cuvântul filozofie Dar acest drept devine nevoie de el, cât de curând vom acorda atenție faptului că este sau alte probleme ale problemei au o legătură semnificativă cu cea mai înțelegătoare despre religie și originea ei, servind la rândul său la lemnul de trandafir sau incorectitudinea această înțelegere și determinând toată înțelegerea îndepărtată a procesului conștiinței religioase și a diferitelor sale forme Într-adevăr, este ușor de observat că diferența fundamentală de opinii asupra esenței religiei se reflectă în mod necesar în înțelegerea esenței și naturii religiei primitive Dacă religia este produsul exclusiv al puterilor cognitive ale omului, este oare produsul afectelor sale practice și al ignoranței teoretice, întâmplătoare și lipsite de adevăr obiectiv, așa cum cred cei care neagă adevărul religiei, sau este manifestarea firească a activității lui? rațiunea inferențială, așa cum cred gânditorii care neagă posibilitatea revelației supranaturale și care, prin urmare, pot fi numite raționaliști, atunci, evident, în dezvoltarea sa trebuie să se supună legii generale și necesare dezvoltării puterilor cognitive și a altor puteri ale spiritul uman, legea ascensiunii de la o stare imperfectă la una perfectă Religia primitivă trebuie să fie cea mai imperfectă; și întrucât cea mai imperfectă formă a conștiinței religioase dintre manifestările actuale ale acesteia este politeistă, este evident că politeismul trebuie să fie și forma originală a religiei rasei umane Sarcina filozofiei religiei este aceea: să se grăbească, care dintre formele politeiste este cea mai conformă cu înțelegerea primitivului și în care forma îndepărtată a apărut din această formă primitivă, al cărei moment final a servit monotismului, ca formă cea mai pre-legată Dacă religia, prin însăși esența ei, presupune nu numai participarea puterilor cognitive ale omului în latura sa subiectivă, ci și participarea activă și vie a obiectului cel mai înalt al religiei însăși - Dumnezeu și influența Sa misterioasă asupra spiritului omului , atunci trebuie să ajungem la un complet - - o viziune diferită asupra religiei primitive Acțiunea religioasă a lui Dumnezeu asupra spiritului omului primitiv nu a putut fi exprimată sub forma unor idei deliberat false și perverse despre Divinitate, care sunt politeiste Avem dreptul să presupunem că religia primitivă era o pură, vie, deși corespunzând stării date a omului, dar perfectă în esență, o reflectare în mintea lui a unui obiect religios, unul și perfect; trebuie să fie monoteism, și cu cât mai perfect și mai pur, cu atât omul este mai aproape, atât în timp, cât și în toată prospețimea naturii sale imediate, de izvorul și începutul suprem al ființei Sarcina îndepărtată a filosofiei religiei ar trebui să fie întrebarea întrebărilor: cum a fost posibil să existe cea mai perfectă formă de conștiință religioasă în perfectul omului, prin care a trecut și cum a ajuns din nou la recunoașterea teoretică a adevărului acestui fapt? forma initiala Sarcina noastră imediată va fi acum să examinăm și să evaluăm critic argumentele care pot fi prezentate în favoarea fiecăreia dintre aceste teorii opuse Prima dezvăluire științifică aprofundată a originii inițialismului ne prezintă "istoria naturală a religiei" a filozofului sofisticat al Omului *) Esența dovezilor sale în favoarea aurizării sale este adevărul imperfectabil, spune că acesta este î Hr Toate neamurile le gasim idolatri, ca cu cat intram mai mult in antichitate, cu atat gasim oameni cufundati in politeism, nu observam acolo nici cea mai mica urma a unei religii mai inaltate o doctrina stabilita si recunoscuta de toti Atâta timp cât putem urmări firul istoriei, găsim omenire devotată politeismului, atunci ne putem gândi

că în vremuri mai îndepărtate, înainte de inventarea științelor și artelor, ar putea exista *) Istoria naturală a religiei (Opere, Vol IV) - - o religie mai perfectă, ar putea predomina principiile monoteismului pur? A gândi așa ar însemna să afirmi că oamenii au descoperit adevărul când erau ignoranți și barbari și, de îndată ce au început să se formeze, au pierdut brusc acest adevăr și în schimb, de la nimeni nu știe de unde, au adoptat cele mai ciudate erori În opinia noastră, notează Hume, este la fel de nerezonabil să afirmăm că oamenii au știut să-și reprezinte Divinitatea pentru ei înșiși ca un Spirit unic și complet perfect, înainte de a învăța să-L reprezinte în multe forme limitate diferite, precum să afirme că oamenii au trăit în palate de piatră înainte de a trăi în peșteri naturale, colibe de paie și lemn, că au cunoscut geometria și arhitectura înainte de a începe să are pământul Legea fundamentală, neschimbătoare a vieții și a istoriei este legea dezvoltării treptate sau a ascensiunii de la inferior la cel superior, de la mai puțin la mai perfect Ca lege naturală și, prin urmare, universală, ea se extinde în mod necesar și în domeniul religiei Numai rațiunea, mituită de niște interese și calcule egoiste, sau ghidată de o fantezie morbidă, poate contesta acest mod natural, legal de dezvoltare a gândirii religioase și poate afirma în schimb că mintea umană în primul rând și imediat a ajuns pe pământul monoteismului pur Hume, cu toată claritatea și hotărârea, a exprimat principalele fundamente ale opiniei despre politeism, ca formă originară a religiei omenirii În teoriile ulterioare ale religiei primitive, în esență în acord cu gândirea sa, începând cu istoria filosofică a cultelor lui Dupuy și terminând cu concepțiile filozofice ale lui Hegel, Feuerbach și Comte, cu greu vom găsi argumente noi și mai puternice în favoarea originalității a politeismului Deci, Hegel, în gândirea perfecțiunii originale a religiei, cu care ideea perfecțiunii primitive a omului în general este în mod necesar legată, găsește o contradicție cu legea fundamentală a dezvoltării spiritului uman Acea unitate a omului cu Dumnezeu, care este de obicei venerată ca conținut al religiei, desigur, constituie scopul esențial al omului în sine, constituie însăși ideea lui, - - pentru că omul este o minte, este un spirit și, în virtutea acestei particularități a lui, trebuie să posede adevărul Dar nu este în niciun caz posibil să ne imaginăm această stare ideală a ei, care este cuprinsă în însuși conceptul de om, ca o stare inițială, care se pierde apoi accidental; nu se poate confunda absolut primul, primul conform conceptului, și empiric primul, fenomenul inițial în realizarea conceptului O astfel de confuzie ar fi contrară naturii spiritului: spiritul este doar ceea ce ulterior devine liber de la sine Prin urmare, perfecțiunea omului în ideea sa nu presupune în niciun fel perfecțiunea sa primitivă în timp Dimpotrivă, așa-numita "stare de nevinovăție este aceea în care pentru o persoană nu există încă nimic bun sau rău Aceasta este starea animalului, starea de inconștiență, când omul nu cunoaște nici binele, nici răul, când ceea ce își dorește nu este determinat pentru el ca cutare sau cutare; în măsura în care nu știe despre rău, nici despre bine nu știe Că o persoană într-o astfel de stare ar trebui să aibă cea mai înaltă viziune asupra naturii și a lui Dumnezeu, aceasta este ideea cea mai absurdă, care chiar și istoric se dovedește a fi complet nefondată Se consideră că religia directă trebuie să fie cea mai adevărată, cea mai excelentă religie divină și că trebuie să fie prima din punct de vedere istoric; după părerea noastră, spune Hegel, este cea mai imperfectă, și deci prima Această religie primitivă imperfectă, pe care Hegel nici măcar nu o consideră demnă să poarte numele de religie, este așa-numita

religie magică*) Pentru a ajunge la monoteism în iudaism, conștiința religioasă trebuie să treacă mai întâi prin alte trei etape pe care ni le prezintă religiile: fanteziile (indiene), lumina (zoroastriană) și ghicitori (egipteană) După Feuerbach, prima definiție a conștiinței religioase ar trebui să fie sentimentul dependenței omului primitiv de fenomenele naturii; prin urmare, prima formă de religie este naturalismul brut, îndumnezeirea obiectelor private și a fenomenelor naturii Dar din moment ce obiectele și fenomenele naturii erau pentru o persoană fie benefice, fie răuvoitoare, *) Worles ub d Philosophie der Religion Beri V p - , - - pe alţii, apoi a început să-i reprezinte apoi ca simţind, dorind, acţionând, într-un cuvânt, ca fiinţe asemănătoare lor; astfel, a doua etapă a religiei a constat în transferul în natură a proprietăților umane, în transformarea naturalismului în antropomorfism Dar în măsura în care omul se plasează deasupra ființelor naturii, iar conștiința lui este o unitate atotcuprinzătoare, atunci odată cu dezvoltarea ulterioară a conștiinței religioase, el face unul din mulți zei; în acest fel ia naştere în cele din urmă monoteismul Ideea însăși a incompatibilității monoteismului cu legile dezvoltării spiritului uman, pe care o găsim la Hume și Hegel, servește drept bază principală pentru opinia despre imperfecțiunea extremă a religiei originale la Comte Politeismul este în general considerat a fi o denaturare a religiei monoteiste pure originale Dar a crede că monoteismul a fost o religie primitivă, după Comte, este la fel de absurd ca și a spune că un copil poate fi un gânditor abstract, deoarece ideea unei singure ființe necondiționate este, desigur, cea mai abstractă dintre idei Copilul nu gândește în concepte abstracte despre lucruri, ci în idei despre ele sau în imagini concrete Împreună cu aceasta, el îmbină o înclinație firească de a-și transfera propriile stări mentale către obiecte exterioare, neînsuflețite, de a le considera vii, simțind, gândind, acționând ca ei înșiși, într-un cuvânt, pentru a le personifica În virtutea acestei trăsături a naturii copilărești, care este destul de aplicabilă copilăriei omenirii, religia sa originară nu putea fi altceva decât personificarea și îndumnezeirea cea mai concretă a obiectelor naturii Acesta nu este nici măcar politeism în sensul exact al cuvântului, a cărui esență constă în credința în ființe supranaturale, diferite și chiar independente de obiectele materiale care le servesc drept locuințe și care constituie deja un atribut al unei mai perfecte, vârsta tinerească a omenirii, ci mai degrabă un fetișism brut, pe care cel mai neînsuflețit El ia obiecte care lovesc o persoană pentru ființe vii, pentru zei După ce am ascultat părerile celor mai celebri apărători ai ideii de - De - imperfecțiunea extremă a religiei primitive, vedem că motivele principale ale acestui gând sunt pentru ei: a) date istorice; b) legea necesară dezvoltării umane de la o stare imperfectă la una perfectă; recunoașterea monoteismului ca formă originală de religie ar fi contrară atât acestor date, cât și acestei legi Dar sunt aceste fundații la fel de puternice pe cât par la prima vedere?) În ceea ce privește dovezile istorice, ele, desigur, ar putea fi extrem de importante, chiar decisive, în explicarea problemei formei originale de religie, dacă am putea avea astfel de dovezi de încredere despre vremurile primitive și să lumineze istoric epoca apariția religiei Dar, din nefericire pentru ipoteza pe care o avem în vedere, nu există astfel de dovezi, și într-adevăr nu pot exista, iar acele fapte istorice pe care le aduce în favoarea ei, indiferent de fiabilitatea sau nesiguranța lor, nu pot avea nicio putere decisivă în privința chestiunii, solutie de la care se asteapta Dovezile scrise sau

arheologice ale religiei din cele mai vechi timpuri care a supraviețuit până în vremea noastră nu pot vorbi decât despre politeismul care a predominat în epoca căreia îi aparțin, sau în vremuri apropiate acesteia Dar, bazându-se pe astfel de dovezi, ei uită că aparțin unor vremuri departe de primitive și că în spatele acelor vremuri despre care s-au păstrat informații istorice, se poate afla o întreagă eră a vieții preistorice, căreia încă nimic nu ne oferă dreptul de a aplica acele concluzii, ceea ce am deduce din observarea religiei, deși antice, dar mai apropiate de noi ere Existența rasei umane, și odată cu ea religia, datează cu mult dincolo de nașterea istoriei și a monumentelor scrise, astfel încât, dacă într-adevăr în epoca evidenței istorice antice toate popoarele erau devotate politeismului, atunci de aici nu se poate încă atribui în mod decisiv aceeași formă de conștiință religioasă până în vremurile anterioare, preistorice Dacă ne întoarcem la istorie pentru a rezolva problema primei - ili - un pic, religie, atunci nu ar trebui să extindem în mod direct cea mai veche formă de religie cunoscută de noi din punct de vedere istoric la întreaga eră inițială a omenirii, ci să căutăm dacă există indicii în credințele religioase antice și în monumentele politeismului însuși care au a supraviețuit până la o epocă și mai veche, la forma religiilor conștiință conștientă care a precedat apariția chiar a acestor monumente Aici, în primul rând, ne atrage atenția asupra procesului istoric general al dezvoltării religiilor politeiste Acest proces în fiecare religie ne apare ca o complicare treptată a credințelor, ca o creștere și multiplicare treptată a numărului de zei, iar odată cu ei și poveștile mitice despre ei Această adăugare a avut loc în două moduri - extern și intern În primul caz, creșterea zeilor s-a realizat prin împrumuturi de culte și zei de la popoarele străine cu care poporul dat intrau în contact fie prin comerț pașnic și alte relații, fie prin cucerire Acest mod de a extinde politeismul în multe cazuri îl putem urmări istoric, de exemplu în religiile popoarelor mai cunoscute, grecii și romanii În același timp, desigur, vechii zei naționali nu au dispărut, dar au admis în mod pașnic zei noi în adunarea lor, iar acestora din urmă li sa dat în cea mai mare parte o tentă națională Dar și mai important pentru noi este faptul complicării treptate a politeismului pe cale internă datorită modificării constante a conștiinței religioase păgâne vii Cei vii, instabili, din cauza falsității fundamentale a păgânismului, niciodată mulțumiți cu nimic, conștiința religioasă a păgânismului a evocat în mod constant zei noi și noi și, totuși, vechii zei nu au dispărut complet, ca și-au supraviețuit timpului, ci datorită la tradiție, care nu era mai puțin un element esențial al religiei Viața păgânismului, precum și nemulțumirea constantă față de date, au rămas în religie, deși au fost retrogradate pe planul secund în conștiința religioasă, pierzând în vioicitatea și intensitatea religioase cult, care se îndrepta în principal către noii zei Conștiința religioasă a exprimat schimbări mai mari și mai vizibile ale zeilor în reprezentările mitice ale diferitelor generații de zei, de la - - dintre care fiecare succesiv era mai complex şi mai variat decât precedentul În aproape toate mitologiile s-au păstrat idei despre aceste generații de zei, exprimând schimbări succesive ale conștiinței religioase, însoțite de o complicare treptată a politeismului Să luăm ca exemplu mitologia greacă Pornind de la numeroasele zei antropomorfi formate în relațiile religioase și politice ale Eladei, putem urmări formarea treptată și apariția istorică a fiecăruia dintre acești zei; majoritatea au apărut în vremuri istorice și, în afară de principalii zei, puțini datează cu

mult dincolo de vremurile lui Homer și Hesiod Dar generația de noi zei, copiii lui Zeus, nu a stăpânit din timpuri imemoriale asupra conștiinței religioase a grecilor În spatele unei mulțimi mari de olimpici, găsim regatul lui Saturn și Rhea, înconjurat nu de zei, ci de un număr mic de titani, ființe nu de natură pur divină, ci de natură demonică Dar încă mai vechi decât stăpânirea lui Saturn este regatul lui Uranus și Gaia, cei mai vechi zei, de natură pur cosmică Din legea generală a dezvoltării conștiinței religioase politeiste indicată de noi, ce concluzie putem trage acum cu privire la cele mai primitive credințe religioase? Caracterul general al acestei dezvoltări duce, fără îndoială, la concluzia că aici conștiința religioasă a mers de la mai simplu la mai complex și mai variat și nu invers Nu din politeism s-a dezvoltat treptat monoteismul prin reducerea numărului de zei și unirea ideilor mitice, ci, dimpotrivă, un număr nesemnificativ de zei la început s-a înmulțit din ce în ce mai mult, până când a fost pusă o limită acestei reproduceri de către un conștiința hotărâtoare a inconsecvenței politeismului Dar această conștiință, care a servit ca trecere la monoteism, nu a apărut în mijlocul politeismului în sine, ci a pătruns în el din exterior, parțial datorită dezvoltării independente a gândirii filosofice, dar mai ales datorită răspândirii adevăratei religii revelate În această stare de lucruri, suntem îndreptăţiţi să presupunem că chiar şi cel mai simplu dintre politeişti - - ideile nu sunt încă originale și că, urmându-le și mai departe în adâncul secolelor, trebuie să întâlnim cea mai veche, primitivă formă de religie, în raport cu care se va întoarce chiar și cea mai simplă ca număr de zei și mituri, politeismul a fi un fenomen mai târziu și mai complex: o astfel de formă nu poate fi decât monoteism Acea concluzie despre simplitatea și necomplicația credințelor religioase primitive, care ne dă dreptul de a respecta legea generală a dezvoltării religiilor politeiste, este confirmată și de tradiția istorică generală a popoarelor, care adaugă o nouă trăsătură acestor calități - perfecțiunea și înălțimea vieții religioase în comparație cu viața după generații suflate Vocea generală a tradiției religioase, exprimată în poveștile epocii de aur etc , este că în vremurile străvechi oamenii erau mai aproape de Divin decât mai târziu, iar conceptele religioase erau atunci mai pure și mai înalte Aceeași idee despre simplitatea și perfecțiunea comparativă a credințelor originale este purtată foarte des de istoricii și filozofii antici Deci de exemplu Herodot, în ciuda tuturor respectului pentru credințele populare din timpul său, mărturisește că aceste credințe nu sunt vechi și nu sunt originale, că au apărut treptat și subliniază însăși sursele lor El spune că pelasgii, strămoșii grecilor, nu cunoșteau la început numele zeilor, că aduceau jertfe zeilor în total, fără să-i deosebească; că nici ei, nici ceilalți locuitori ai Greciei (carii, lidieni, arcadieni) nu cunoșteau idolii, că primele concepte ale deosebirii dintre zei și numele lor au fost aduse din Egipt și că locuitorii Greciei i-au acceptat și au început să-i venereze numai ca urmare a răspunsului afirmativ al oracolului dodonian În general, Herodot consideră că toate detaliile doctrinei zeilor, numărul lor și diferitele tipuri sunt foarte nevechi și îi numește pe Homer și Hesiod ca compilatori pentru teogonia greacă *) Într-o formă mai definită și mai concretă, credințele religioase primitive sunt descrise de filozofii antici; ei prind clar ideea că politeismul este un fenomen relativ recent și că în mai multe *) Irod lib SOCH V KUDRYAVTSEV T P - - În cele mai vechi timpuri existau idei mai înalte despre divinitate Cu aceste idei mai sublime ele aduc adesea în legătură propriile lor, mai perfecte și îndepărtându-se de

politeismul popular, conceptele filozofice Deci de exemplu Platon numește foarte veche învățătura că Dumnezeu conține începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor și guvernează totul *), și spune că învățătura lui Elea-tov despre originea tuturor lucrurilor dintr-un singur principiu spiritual a existat în Grecia chiar înainte de Xenofan, fondatorul școlii Elea * *) Vechiul scriitor al cărții despre lume, atribuită lui Aristotel ***, numește doctrina originii lucrurilor de la Dumnezeu și Providența Sa aceeași tradiție străveche, ancestrală ***) În urma timpului, odată cu marea cunoaștere a filosofilor antici cu mitologiile diferitelor popoare, se ivește treptat și se întărește între ele ideea unității inițiale a religiei tuturor popoarelor cunoscute de ei și a reproducerii și ulterioară creșterea numărului de zei și mituri din diferența dintre numele Zeității, din diferențele de moravuri, obiceiuri și stabilimente din diferite țări Cu toată diversitatea particulară a credințelor religioase, ei găsesc în toate o doctrină care provine din profundă antichitate și este comună tuturor popoarelor despre un singur principiu suprem al lucrurilor și o tradiție comună despre simplitatea și puritatea originară a riturilor religioase În general, în ciuda întregului respect față de păgânism și vrăjmășie față de creștinism, filozofii perioadei ulterioare a filosofiei antice nu numai că admit vechimea profundă a ideii monoteiste, dar sunt și gata să o recunoască ca religie primitivă ****) *) Din lege p ,, παλαώς λογος **) Sof p ***) Lib a lumii Capitol Arisi op TI * **) Deci Iamblichus, Proclu, Simplicius și alți neoplatoniști, însuși Iulian Apostatul au încercat, în apărarea păgânismului împotriva denunțurilor creștine ale absurdității politeismului, să demonstreze că doctrina unicului Dumnezeu, Creatorul lumii, a fost de asemenea, în păgânism, că zeii nu sunt altceva decât cele mai înalte creații și lucrări ale unicului Creator al tuturor (Toate locurile relatate aici de la scriitorii menționați sunt adunate și explicate de Cudworth în Syst intellect T c § p , - - õ şi alţii) Această convingere a păgânilor de mai târziu în existența adevărului unității lui Dumnezeu în religia lor a fost atât de puternică încât unii dintre ei - - Adevărul acestor mărturii nu poate fi bănuit doar pe baza faptului că majoritatea aparțin scriitorilor de mai târziu, că ei, prin urmare, au fost influențați de ideile creștine și de conștiința de început a păgânismului despre inconsecvența politeismului Nu se pot vedea în ele doar ipoteze filozofice despre religia originară, create în spiritul sistemelor dominante, deși în acest caz ar fi destul de remarcabil opusul teoriilor științifice ale religiei în rândul filosofilor păgâni antici, care au recunoscut monoteismul drept formă originală de religie și printre mulți oameni de știință creștini care acest lucru onorează politeismul Adevărat, scriitorii antici nu însoțesc opiniile lor cu referiri detaliate la anumite fapte istorice; dar motivul pentru aceasta ar putea sta atât în natura generală a cunoștințelor științifice din acea vreme, pentru care cercetările exacte, meschine și arheologice erau străine, cât și în atitudinea ostilă în care monoteismul filozofic era față de politeismul popular dominant O astfel de atitudine ar putea servi drept obstacol în calea exprimării clare a opiniilor filozofice despre religie, în special pentru o asemenea prezentare istorico-critică, care ar include chiar și creștinilor și evreilor li s-a reproșat faptul că și-au extras doctrina monoteismului din credințele păgâne (Faust în Bl Augustin Contr Faust L XX cap Alții, adâncind în esența religiilor păgâne, au venit la ideea că nu numai printre greci, ci și între toate popoarele pământului, există credință într-un singur Dumnezeu, regele și tatăl tuturor, că grecii și

barbarii, locuitorii continentului și a insulelor, înțelepții și cei neînțelepți, sunt de acord asupra acestui singur lucru; și că varietatea credințelor în zei a apărut din timp, din diferența naturală de moravuri și obiceiuri dintre diferitele popoare (Maxim din Tirsk, Proclus, Dion Chrysostomos, de Cudworth în lui Syst intell T p , ,) Jupiter este venerat de teologi pentru mintea, sufletul lumii și prima cauză a tot ceea ce în timpurile străvechi nu existau imagini ale acestei zeități, și că el este mai înalt decât spiritul și natura (Saturn Lib) cel mai simplu și pur serviciu adus divinității, atunci nicio imagine senzuală nu era venerată; atunci numele și genealogiile acelei mulțimi de zei, cărora au început să se închine mai târziu, nu fuseseră încă inventate O închinare nevinovată a fost adusă primului principiu al tuturor lucrurilor, adică oamenii i-au sacrificat ierburi și fructe ca recunoaștere a stăpânirii sale supreme (Theophr ar Porhyr de abstin anim Lib ,) " - Nu- o negare directă a adevărului și sensului credințelor populare Dar însăși familiaritatea cu istoria religiei lor, pe care trebuie să o presupunem la scriitorii păgâni, mai ales la fel de vechi precum Herodot și Platon, ne permite să vedem în opiniile lor despre religia originară mai mult decât simple presupuneri, cu atât mai mult atunci când aceste opinii sunt supuse la dovezi yami din istoria religiilor altor popoare În ceea ce privește faptul că acest tip de dovezi ale perfecțiunii religiei inițiale apar în masă mai mare la filozofii de mai târziu, predominant neoplatonici, un astfel de fenomen este ușor de explicat prin marea trezire a interesului față de cercetarea religiei în timpul neoplatonismului, în chiar direcția acestei filosofii și în funcție de nevoile de timp Răspândirea creștinismului și reproșurile făcute de creștini păgânilor puteau atrage atenția filozofilor asupra studiului monumentelor lor religioase, pentru care în antichitate nu exista niciun motiv Însăși direcția filozofiei neoplatonice, care era îndreptată în primul rând spre studiul divinului și al spiritualului, era mai favorabilă unei astfel de probleme decât direcția filosofiei anterioare, în disprețul credințelor populare, i-a îndepărtat complet din cercul studiilor lor , ca atenție nemerită sau frică să vorbească despre religia populară contrar părerii majorității Tradiția generală, nedefinită și opiniile scriitorilor antici care sunt de acord cu ea cu privire la perfecțiunea religiei primitive nu se limitează la urme istorice după care putem judeca natura acestei religii În religiile politeiste cele mai dezvoltate și armonios organizate, un studiu atent al acestora dezvăluie astfel de concepte și idei despre Dumnezeu, care sunt în totală dizarmonie cu structura generală a credințelor religioase și nu pot fi explicate decât ca rămășițele celor mai vechi, mai mult perfect oh, credințe Înțelegem aici urme de monoteism păstrate în religiile păgâne Deja în vremuri străvechi, Părinții și Doctorii Bisericii le plăcea să arate aceste urme ale unor concepte mai desăvârșite despre Dumnezeu, păstrate printre păgânii înșiși, - cu - - scopul de a evidenţia denunţarea păgânismului în păgânismul însuşi Ei au găsit sursa acestor concepte în cea mai mare parte în religia Revelată și în împrumuturile lor ascunse de aici de către păgâni Desigur, o astfel de presupunere despre originea lor ar putea fi incorectă din punct de vedere istoric; nu toate locurile citate de ei de la scriitorii și mitologii păgâni ar putea fi cu adevărat străvechi (de exemplu, zicerile din așa-numitele cărți sibiline); dar pentru noi însăși ideea prezenței în păgânism a unor concepții religioase mai înalte și mai perfecte asupra conceptelor este importantă - și această prezență nu a fost respinsă de către păgânii înșiși În același timp, trebuie

menționat că vechii apologeți ai creștinismului aveau în fața lor doar mitologia greco-romană, iar despre alte religii aveau un amestec vag și colorat de vederi elene Dar mitologia elenă, în forma în care ne este cunoscută din monumentele antichității clasice, nu putea da prea multe pentru a clarifica problema religiei primitive Mitologia elenă, ca să nu mai vorbim de romană, nu este relativ veche În Grecia nu s-au păstrat din cele mai vechi timpuri monumente religioase scrise, asemănătoare cărților sacre ale popoarelor antice din Orient, din care să putem extrage informații despre credințele religioase originale mai demne decât ne poate oferi cea mai amănunțită analiză Mituri grecești cu scopul de a separa în ele elementul cel mai vechi de stratificarea ulterioară În plus, elinii, spre deosebire de popoarele mai mult sau mai puțin imobile din Orient, au fost mai mult influențați de o dezvoltare istorică vie, care a modificat puternic, alături de alte concepte, credințele religioase Prin urmare, mult mai multă speranță de a găsi urme ale celor mai vechi, originale credințe ne sunt date de monumentele religioase ale popoarelor din Orient aparținând vechimii îndepărtate Și într-adevăr, de îndată ce aceste monumente au devenit cunoscute, cercetătorii lor atenți au observat curând în ele, printre masa reprezentărilor mitologice, asemenea concepte religioase, care, prin conținutul și caracterul lor, indicau credințele și credințele străvechi, mai simple și mai pure originea căruia b nu a putut fi explicată în mod firesc - - proces mitologic Ca să nu mai vorbim de monumentele sacre ale religiei revelate din Vechiul Testament, în monumentele religioase ale indienilor, perșilor, babilonienilor, egiptenilor și chinezilor, ei au găsit nu numai indicii ale marii purități a credințelor religioase antice în comparație cu cele ulterioare și complicarea lor treptată ca urmare a unui proces mitologic, dar și indicii destul de clare ale credinței originare într-un singur Dumnezeu, întunecate și distorsionate de ideile politeiste de mai târziu O prezentare detaliată a acestor indicații, dezvăluirea istorică a urmelor monoteismului original în religiile diferitelor popoare, desigur, ar necesita o muncă specială specială și nu este inclusă în scopul studiului nostru de față *) Existența în cele mai vechi monumente religioase a urmelor de monoteism și în general a ideilor despre Divinitate mai înalte și mai pure decât cele mitologice obișnuite, avem dreptul să acceptăm ca fapt, pe deplin certificat de cercetări istorice imparțiale, mai îndreptățit decât chiar mai mult oponenții imparțiali ai ideii de originalitate a monoteismului nu neagă validitatea multora dintre aceste indicații Ei încearcă doar să explice prezența acestor concepte superioare ale lui Dumnezeu din punctul lor de vedere și, prin urmare, elimină concluzia trasă din ele despre perfecțiunea religiei primitive Dar aceste eforturi de a slăbi semnificația datelor istorice indubitabile nu pot fi considerate valide Nu ne oprim aici la suspiciunile generale și neîntemeiate ale tendinței, exprimate uneori împotriva capturilor religioase religioase originare, potrivit cărora ele par să supună prea strălucitoare sau re-prelungesc în favoarea monoteismului, care sau fac nu o spune, care nu o spune *) Dintre lucrările speciale, în întregime sau parțial referitoare la acest subiect, putem indica: Cudwort, Systeina intellect T I Lucken Die Traditionalen d Menschengeschlechts D'Anselme, Le monde payen Creuzer, Symbolik und Mythologie d alten Volker, de asemenea, un articol în Suplimentele la lucrările Sfinților Părinți pentru : "Despre monoteism ca tip original de religie al rasei umane" - - beneficiu sau foarte puțin Nu ne oprim pentru că doar suspiciunile, până nu sunt dovedite prin nimic, nu înseamnă nimic și că falsitatea sau denaturarea

indicațiilor faptice nu este un lucru care să nu poată fi prins sau observat imediat Mai mult decât atât, dacă poate exista o anumită părtinire nu în transfer, ci în gruparea datelor cunoscute în favoarea monoteismului, atunci trebuie remarcat că poate exista părtinire în direcția opusă - o dorință deliberată de a reduce valoarea acestor date ; acest tip de tendință este destul de comună Mult mai importantă este observația că așa-numitele urme ale monoteismului originar din monumentele religioase antice, locuri care conțin concepte destul de pure și înalte despre Dumnezeu, nu sunt o expresie a credințelor cu adevărat străvechi, ci concepte, introduse mai târziu în cercul religios idei ale unui popor cunoscut deja după ca rod al reflecției, filosofării, dezvoltării conștiinței religioase Deci de exemplu ei spun că doctrina Dumnezeului unic din cărțile Vechiului Testament este rezultatul unei modificări și prelucrări ulterioare a mai multor saga și tradiții vechi ale poporului evreu; deci doctrina lui Brahma cu trăsăturile sale înalte din cărțile sacre indiene este o adăugare ulterioară a minții care reflectă asupra tradiției religioase etc Este, desigur, sarcina criticii istorice să răspundă acestor presupuneri și, în multe cazuri, le-a respins triumfător, de exemplu în ceea ce priveşte cărţile sacre ale Vechiului Testament Aici observăm doar că este de necrezut și contrar tuturor legilor vieții religioase că presupunerea că un concept religios important, care ar merge la perekor și în dezacord cu spiritul și direcția altor concepte religioase Și tocmai acestea sunt conceptele unității Divinității și naturii Sale superioare, întâlnite cu religiile politeiste De asemenea, este puțin probabil ca un astfel de concept să poată fi descoperit de unii cretani și chiar mai puțin probabil să fie admis în cărțile religioase și credințele populare fără a trăi - - protest Dacă, de fapt, un astfel de concept ar apărea ca rod al dezvoltării mentale a unei persoane binecunoscute și al nemulțumirii sale față de politeism, atunci nu ar fi lent să se dezvolte într-un sistem religios definit cu polemici împotriva ideilor opuse și s-ar forma, desigur, nu fără luptă, o sectă cunoscută, dacă nu o religie Dar nu există nimic de acest fel în acele indicații ale unității Divinității, pe care le întâlnim în religiile păgâne: aceste indicații apar sporadic, adesea fără legătură cu alte idei religioase, fără nicio tendință și polemică, ca simple urme sau fragmente ale unora altele, decât contemplarea politeistă a lumii, doar accidental, uneori păstrate în deformare în lumea religioasă deja străină lor Nu respingem, desigur, posibilitatea introducerii în sistemul religios, în perioadele ulterioare ale vieții istorice a unui popor cunoscut, a unor concepții filozofice mai libere despre Dumnezeu, mai sublime decât cele date de politeismul popular, senzual Dar adevărul este că astfel de concepte, pentru a fi introduse în acest sistem, trebuiau să aibă propriul lor teren în el, să fie dezvoltarea și explicația oricăror prevederi deja întâlnite în religie, chiar dacă au rămas la umbră până în momentul de față - într-un cuvânt, astfel încât așa-zisa reflecție să fie o reflecție asupra conținutului religios propriu-zis, și nu ceva care a apărut întâmplător și l-a contrazis Prin urmare, dacă unele idei mai pure și mai apropiate de monoteism despre Dumnezeu în religiile lor păgâne (de exemplu, doctrina lui Zeus din imnurile orfice sau doctrina lui Amun din scrierile așa-numitului Trismegistus) pot fi numite mai târziu, atunci numai în sensul că reprezintă prelucrarea și dezvoltarea celor mai vechi credințe, la care au aderat în ceea ce privește pământul lor religios originar Dacă apărătorii originalității politeismului pot explica uneori cu probabilitate prezența conceptelor monoteiste, mai perfecte,

ale Divinității în monumentele scrise ale popoarelor antice din Orient - prin introducerea în ele a unor idei străine, de mai târziu, filozofice, - - o astfel de explicație este complet inaplicabilă unor concepte religioase similare, care se găsesc adesea în credințele triburilor aflate la cel mai de jos stadiu al civilizației, sălbaticii Mărturiile călătorilor imparțiali indică prezența fără îndoială în rândul multor așa-zise triburi sălbatice a ideilor monoteiste, care sunt încă în mare dizarmonie cu cercul credințelor lor obișnuite, decât o idee similară în monumentele religioase ale popoarelor antice *) Între timp, apărătorii ideii de extremă imperfecțiunile și caracterul politeist al religiei primitive, de foarte multe ori, în sprijinul argumentului presupus istoric despre originalitatea politeismului, se indică acum triburile necultivate existente care ar trebui reprezintă o aparență de umanitate primitivă cu credințele sale primitive Nu vorbim despre faptul că însăși analogia dintre triburi sălbatice și umanitatea primitivă este foarte șubredă și îndoielnică; ar fi necesar mai întâi să demonstrăm că așa-numitele triburi sălbatice sunt cu adevărat exemple de umanitate primitivă, și nu triburi ale sălbăticiei, că în ele vedem adevărata copilărie a omenirii și nu o denaturare dureroasă a tipului uman original care a avut loc ca urmare a iyaniya diferite condiții nefavorabile Însăși posibilitatea prezenței, printre ideile religioase cu adevărat brute, unele mai strălucitoare și perfecte, pâlpâind ca niște sclipici neașteptate de lumină în întuneric, iluzii - ca să nu mai vorbim de bogăția recunoscută științific a limbilor unor triburi sălbatice, departe depășind puterea lor mentală reală și stocul de concepte de numerar, -ideea de analogie între triburile sălbatice reale și umanitatea primitivă ar trebui să fie puternic zdruncinată Dar, indiferent de inconsecvența acestei analogii, starea actuală a credințelor religioase ale triburilor sălbatice nu poate servi deloc ca suport pentru opinia despre originalitatea politeismului Dacă politeismul ar fi o manifestare necesară ♦) Vezi articolul: "Despre monoteism, ca prim fel de religie" din Anexele la Creatorul Sfinţilor Părinţi, , p - - - grosolanul inițial și subdezvoltarea conștiinței religioase și reducerea treptată a acesteia și apoi apariția monoteismului ca urmare a dezvoltării mentale, atunci ar trebui să ne așteptăm că vom întâlni cea mai puternică răspândire a politeismului decât un trib binecunoscut este mai scăzut în grad de dezvoltare culturală şi invers Dar în realitate nu merge așa Printre triburile sălbatice, în general, sunt puțini zei și mitologia lor este slabă; numărul lor ajunge rareori la cinci sau șase, adesea limitat la doi - bărbat și femeie sau bine și rău, iar uneori rămâne ideea unei singure Ființe supreme, ca de exemplu printre mulți nativi ai Americii care se închină marelui Duh; înmulțirea numărului de zei și a poveștilor mitice despre ei, în general, merge în paralel cu dezvoltarea oamenilor Dacă comparăm acest fenomen cu faptul indubitabil că printre ideile religioase brute și infantile se găsesc sclipici ale ideii unei singure Zeități supreme, atunci ajungem la convingerea că această idee nu este atât de străină timpurilor primitive și nu atât de străină incompatibil cu un nivel scăzut de civilizație și, așa cum cred apărătorii ipotezei, originile politeismului) Am văzut că temeiul istoric pe care se gândește să se afirme ipoteza brutității originare a conștiinței religioase, a cărei expresie nu putea fi decât politeismul în cea mai grosola formă, se dovedește a fi foarte nesigur Dimpotrivă, datele și analogiile istorice păstrate, prin care se pot judeca credințele primitive ale omenirii, conduc mai degrabă la o viziune opusă a acestor credințe, cel puțin, arată posibilitatea existenței monoteismului în

vremurile celei mai profunde antichități Să vedem acum dacă fundamentele pe care apărătorii ipotezei pe care o avem în vedere sunt mai de încredere decât pământul istoric, cred că se regăsesc în legea universală și fundamentală a dezvoltării spiritului uman, care constă într-o ascensiune treptată din imperfect până la desăvârșit în toate domeniile vieții spirituale, așadar, și în sfera religioasă Antagoniștii noștri indică această lege cu o perseverență deosebită și găsesc în ea o dificultate insurmontabilă, în opinia lor, în a recunoaște monoteismul ca religie originală - - credinţa demnă a omenirii Cum, se întreabă ei, contrar legii naturale a dezvoltării, ar putea rasa umană să treacă de la perfecțiune la declin? Ce Astfel, dezvoltându-se în toate privinţele, oamenii ar putea cădea doar în cele religioase? Cum au putut ei să cunoască adevărul (pentru a folosi cuvintele lui Hume) când erau ignoranți și barbari și să-l uite când au devenit educați? Nu argumentăm împotriva adevărului general al acestei legi Dar, având în vedere, în primul rând, fenomenul că, în aplicarea vieții religioase, așa cum am văzut, această lege nu numai că nu este justificată istoric, dar, aparent, permite posibilitatea unor fenomene care se contrazic, în mod involuntar apare nedumerirea: această lege este înțeleasă în acest fel, cum ar trebui? Constă oare progresul omenirii în? ascensiune inevitabila, neconditionata si strict consistenta de la imperfectiune la perfectiune? Nu permite ea unele excepții, limitări, opriri, iar scopul mișcării progresive, deși este atins, nu se realizează în mod direct, strict "consecutiv", ci uneori în sens giratoriu, permițând abateri și opriri temporare? Pe ce anume se afirmă ideea mișcării progresive a omenirii către perfecțiune, ca lege a dezvoltării sale? În primul rând, pe analogii din sfera vieții organice și psihice, apoi pe indicațiile istoriei, care mărturisesc, fără îndoială, dezvoltarea omenirii Vb a vieții organice, găsim, într-adevăr, un proces succesiv de dezvoltare de la o stare naştere la o stare completă şi tipul final de ființă organică; în viața psihicului, viața indivizilor, - o gradualitate similară a dezvoltării mentale Dar, având sens deplin în termeni generali, această lege, după cum arată experiența, nu este atât de necondiționată încât să prevină posibilitatea unor abateri și excepții parțiale Nu vedem în natură cazuri când viața organică a unei ființe cunoscute, din cauza unor influențe externe nefavorabile sau din cauze interne necunoscute nouă, se oprește în dezvoltarea sa sau primește o dezvoltare bolnavă, - - distorsionat? Nu vedem plante uscandu-se prematur, bolnave si raspandite, fara rod? Nu vedem anomalii, deformări și cazuri de dezvoltare morbidă în lumea animală? În lumea umană, o persoană se dezvoltă întotdeauna normal și își dezvoltă acele abilități și talente care sunt inerente naturii sale spirituale? gheață sau primește o direcție perversă și dezastruoasă? Cele mai teoretice cunoștințe și concepte dobândite în copilărie, nu pot fi uitate și pierdute în condiții nefavorabile de dezvoltare ulterioară? Nu, experiența arată, fără îndoială, că o persoană poate nu numai să înainteze, ci și să se oprească, chiar să se întoarcă, nu numai că poate câștiga, ci și pierde ceea ce a dobândit Adevărat, legea ideală a vieții necesită o îmbunătățire constantă; dar în realitate pot exista și există abateri de la această lege: este adevărat (ca să folosim exemplul lui Hume) că o persoană trebuie să locuiască în colibe înainte de a învăța să construiască palate: dar sunt cazuri când este obligat să plece de la palat în coliba și trăiesc doar amintiri ale palatului Dar poate că istoria nu ne permite să generalizăm analogii similare din viața organică și psihică și să le transferăm umanității în general? Poate ne

prezintă legea progresului neschimbată în așa măsură încât abaterile temporare de la ea sunt imposibile? Aproape nu există apărători ai unui asemenea optimism necondiționat, progres istoric, având în vedere faptele indubitabile că omenirea se îndreaptă spre perfecțiune nu chiar într-un mod egal si cale directa, dar pe o cale a abaterilor constante de la norma, suferinta, iluzii, greseli Și în viața istorică a popoarelor vedem cazuri nu numai de dezvoltare anormală, morbidă, ci și de pierdere a celor mai bune din trecut, de vitejia strămoșilor, de instituții care nu sunt destinate să se dezvolte, de invenții care sunt uitate, stare de iluminare care a făcut loc barbariei Omenirea se îndreaptă cu adevărat către perfecțiune, dar nu atât de măsurată și monotonă - - cu pasul drept, cu care înaintează un soldat în marș Nu numai în viața indivizilor, ci și în viața popoarelor și a omenirii, sunt posibile opriri, ocoliri și chiar întoarceri temporare pentru a găsi calea pierdută Toate aceste fenomene arată că este imposibil împotriva posibilității perfecțiunii inițiale a ideii religioase de a prezenta, ca o armă invincibilă, legea progresului universal Este foarte posibil și nu contrazice această lege un astfel de caz atunci când, din motive necunoscute deocamdată, umanitatea sau o parte a ei se abate de la drumul drept, de la adevărul dat inițial și merge să rătăcească mult timp în căi giratorii, până când, fie singur, fie cu ajutorul partidelor? -nu un lider, va ieși din nou pe drumul adevărat și va ajunge la adevăratul concept de Dumnezeu Cu o posibilitate atât de acceptabilă din punct de vedere psihologic și istoric de a pierde sau distorsiona conceptele religioase originale, mai pure și mai perfecte, obiecția formulată de apărătorii imperfecțiunii religiei primitive, că dacă aceste concepte ar fi cu adevărat perfecte, nu ar putea fi pierdute sau uitate și că presupusa pierdere a lor deja arată imperfecțiunea lor Pierdut nu poate fi decât; ceva ce nu merita protejat și păstrat Dacă un astfel de caz este considerat imposibil și contrar legii generale a progresului istoric, atunci poate că motivul principal pentru aceasta este conceptul greșit al religiei în general, al monoteismului primitiv în special Religia este înțeleasă, în general, ca suma de un fel cunoscut adevăruri teoretice și monoteism ca concept definit, dezvoltat teoretic despre Dumnezeu Comparând monoteismul cu politeismul, apărătorii ipotezei imperfecțiunii originale a religiei iau de obicei ideea unui singur Dumnezeu în forma în care ne apare în vremurile ulterioare, așa cum este revelată de gândirea abstractă și, asumându-și existența în vremurile celei mai profunde antichități, ei sunt uimiți de cum ar putea ea să apară acolo cu un nivel general scăzut de educație Desigur, presupunând în vremurile primitive un concept atât de distinct despre Dumnezeu, - - care se regăsește, de exemplu, la unii filozofi sau în sisteme de teologie creștină, și comparând, deci, ideile politeiste brute ulterioare, avem dreptul să ne îndoim de posibilitatea apariției, și apoi de pierderea unui asemenea concept Dar un astfel de amestec de monoteism de mai târziu cu originalul nu poate fi tolerat Având în vedere identitatea conținutului ideii unui singur Dumnezeu în timpurile primitive și ulterioare, trebuie în mod necesar să recunoaștem diferența în forma subiectivă a acestei idei, o diferență determinată de particularitățile stării mentale și morale a unei persoane în diferite perioade ale vieţii sale istorice Vom vedea acum în ce ar putea consta această formă particulară de monoteism original, diferită de formele ulterioare Aici observăm doar că nu există temeiuri psihologice sau epistemologice pentru a crede că ideea unui singur Dumnezeu este cumva mai dificilă sau mai inaccesibilă pentru o persoană

decât ideea multor zei Dimpotrivă, dacă renunţăm la însăşi forma ideii religioase, că; sau orice altă definiție sau dezvoltare logică pe care o poate primi în mintea omului, atunci mai degrabă să presupunem că, prin însăși legea dezvoltării, ideea unui singur Dumnezeu trebuie să fie veche și originală decât ideea de multi zei Pentru noi, este mult de înțeles și firesc să ne imaginăm procesul dezvoltării religioase în acest fel, ■ că mintea unui om era la fel, dintr-una simplă, din unitatea multiplicității și diversității, și nu invers , din multe reprezentări religioase private generalizare și asociere Mai degrabă, mulți zei ar putea apărea în conștiință sau prin dezintegrarea conceptului de un singur Dumnezeu sau prin creșterea și adăugarea altora la un singur Dumnezeu, mai degrabă decât, dimpotrivă, conceptul unui singur Dumnezeu prin fuziune și generalizare a multor zei Mai mult, istoria religiei vorbește cu tărie împotriva unui astfel de proces: în religiile păgâne ne prezintă întotdeauna o creștere treptată a numărului de zei și o creștere a ideilor mitologice și nicăieri nu arată cea mai mică urmă a procesului invers - - Dar, vorbind de posibilitatea de a pierde credințele religioase originare, mai perfecte, ne-am avut în vedere doar să arătăm fragilitatea acelei fundații, pe care apărătorii ipotezei imperfecțiunii religiei originare o consideră invincibilă Dacă această posibilitate s-a concretizat efectiv, dacă umanitatea a pierdut complet și complet religia primitivă sau a păstrat urme ale acesteia și în ce măsură, la această întrebare nu se poate răspunde decât de istoria religiei Dar acest răspuns este de așa natură încât în sine el îndepărtează în cele din urmă nedumeririle care pot apărea atunci când se presupune că există o pierdere completă a monoteismului original Istoria ne arată că nu a existat o astfel de pierdere completă a monoteismului original, ceea ce ne-ar putea îngreuna să explicăm motivele acestuia și că întunecarea și abaterea de la norma conștiinței religioase s-au extins doar la o anumită parte a umanității În istoria poporului lui Dumnezeu, vedem clar păstrarea succesivă a credinței în Dumnezeul unic Dar, și indiferent de această istorie, care ne oferă dovezi neîndoielnice atât ale originalității monoteismului, cât și ale păstrării lui ulterioare, în ciuda tuturor eforturilor criticii negative de a submina această dovadă prin indicarea unor urme imaginare de politeism în cărțile chiar din Vechiul Testament, chiar și în istoria religiilor păgâne, după cum am văzut, există urme de concepte religioase superioare decât cele politeiste "O religie mai pură, mai primitivă, monoteismul, după cum observă pe bună dreptate Kreutzer, oricât de fragmentat și distorsionat în mod deschis de politeismul invadator, nu s-a pierdut niciodată complet, ci a fost păstrat în esență chiar și în Grecia antropomorfă prin intermediul tradițiilor și misterelor preoțești Gândul original generat în chiar adâncurile spiritului uman cu viteza fulgerului raza divină și închisă într-o imagine fericită, nu poate pieri niciodată complet; poate experimenta o diminuare parțială, dar din moment ce își poartă principiul vieții în sine, poate întotdeauna să reapară unei minți care îl va înțelege în deplină ființă; poate fi mereu trezit din nou mai întâi - - vedere inițială și exprimată cu grijă de un gânditor sau poet strălucit" *)) Am încercat să arătăm inconsecvența acelor temeiuri care sunt înaintate în favoarea lor de către apărătorii imperfecțiunilor religiei primitive și, prin urmare, vechimea politeismului, înaintea monoteismului O analiză critică a acestor fundamente ne-a condus la rezultate mai semnificative decât simpla respingere a unei ipoteze insuportabile; ne-a prezentat, de altfel, anumite date, conform cărora avem dreptul să considerăm existența

monoteismului în vremurile primitive nu doar posibilă, ci și probabilă Însă acest gând nu este doar o simplă ipoteză, deși în această formă ar avea în favoarea ei tot atâtea, dacă nu mai multe șanse, precum viziunea contra-pozitivă Ea își găsește deplina confirmare și justificare în adevărata concepție despre esența și originea religiei Religia, așa cum chiar și numele ei indică, este o unire sau o relație între Dumnezeu și om; de aici se vede deja că, în determinarea formei originare a religiei, trebuie neapărat să avem în vedere atât unul cât și celălalt dintre agenții religioși legați reciproc: Dumnezeu și omul, acțiunea Divinului asupra spiritului nostru și a modului în care această acţiune este asimilată din partea omului Aplicând terminologia filozofică acceptată, le putem numi elemente de religie obiective și subiective **) Primul și cel mai important dintre aceste elemente este, desigur, cel obiectiv, acțiunea Divinului asupra spiritului nostru, care determină starea și viața religioasă Din păcate, acest element fie este complet eliminat, fie lăsat la umbră în majoritatea studiilor despre religia primitivă; elementul psihologic, subiectiv, trece exclusiv în prim-plan Religia este recunoscută într-un fel sau altul *) Briefwechsel lui Creuzer Br Z p, **) Cititorii pot găsi o dezvăluire mai completă a conceptului de esență și origine a religiei, care servește drept bază pentru definirea ulterioară a formei inițiale a conștiinței religioase, în studiul nostru: "Religia, esența și originea ei, " special, p - - - creația omului însuși, produsul puterilor sale cognitive Având o astfel de vedere a problemei, este firesc ca chiar și religia primitivă să fie plasată la un nivel cu cunoașterea primitivă, a cărei imperfecțiune este transferată unei alte religii; religia originară trebuie să fie la fel de brută și imperfectă pe cât sunt imperfecte concepțiile originale despre om în general Dar ideea lui Dumnezeu nu este un simplu concept abstract, dezvoltat treptat de minte pentru a-și clarifica în sine începutul și cauza oricărei ființe și, prin urmare, supus legii generale a dezvoltării și perfecționării treptate a conceptelor științifice a minții Dar dacă ideea lui Dumnezeu este generată în sufletul omului nu de modul laborios al gândirii abstracte, ci este rodul influenței vie și reale a lui Dumnezeu asupra spiritului nostru, atunci trebuie să recunoaștem nu numai posibil, ci chiar și Este necesară existența în cele mai primitive timpuri în mintea unei persoane cu totul adevărate, după conținut, idei despre adevăratul Dumnezeu Adevăratul Dumnezeu al religiei nu este o divinitate abstractă deistă, care locuiește într-un fel de distanță încețoșată, despărțită de o barieră de nepătruns care nu permite nicio comunicare cu ființa finită creată de el și lăsând pe om să se ghicească și să se cunoască pe sine în orice fel modurile pe care le dorește; Nici El nu este absolutul panteist, dezvoltându-se după legi de neînțeles, dobândind conștiința numai în umanitate și, prin urmare, la început, împreună cu ea și în ea, autoconștient de sine doar în forme și imagini imperfecte Dumnezeu este o Ființă vie, personală și, prin urmare, într-o relație vie și activă cu creația sa și, în special, cu cea mai înaltă dintre creaturile pământești, omul, relație pe care o numim religioasă Însă o astfel de relație, care decurge în mod esențial din însuși conceptul de Dumnezeu și natura spirituală a unei persoane și necesară pentru atingerea celor mai înalte scopuri ale ființei sale, nu poate depinde în implementarea ei de niciun moment temporal al dezvoltării persoanei în sine sau de gradul dezvoltării sale mentale Trebuie să fie original, deoarece omul primitiv, în ciuda nesemnificației dezvoltării sale culturale, poseda aceleași proprietăți esențiale ale naturii spirituale și același om SOCH V KUDRYAVTSEV T P θ

- - demnitatea eternă, precum și generațiile următoare Întârzierea și starea infantilă a umanității nu numai că nu au eliminat nevoia atitudinii sale religioase imediate față de cea mai înaltă Ființă, dar au provocat cea mai puternică și mai urgentă nevoie de ea Dacă un copil în primii ani de viață are nevoie de îngrijire și îngrijire specială pentru el din partea părinților și educatorilor, atunci omul primitiv, în absența dezvoltării independente și independente, avea o nevoie specială de îndrumare mai înaltă Astfel, încă din primul moment al apariției omului pe pământ, trebuie să admitem acea acțiune supremă și supranaturală a Divinității asupra spiritului său, pe care l-am numit religios - și această acțiune, pe care o putem numi Revelația naturală primitivă, trebuie să aibă a produs în mintea lui ideea despre Dumnezeu, o idee adevărată, monoteistă Căci, desigur, nu este firesc să credem că în orice fel și intenție a Divinității este necesar să trezească în mintea unei persoane idei false și inconsecvente, cu scopul ca el însuși atunci, prin munca veche a mintea, va ajunge la conștiința inconsecvenței lor Dar, poate, la omul cel mai primitiv, în particularitățile stării sale mentale și morale, existau niște condiții nefavorabile pentru percepția corectă a acțiunii divine asupra lui și trebuie să se fi reflectat raza pură de lumină divină care l-a luminat și refracta în conștiință sub formă de imagini politeiste vagi și false? Dar în natura primitivă omul, în virtutea însăși primitivității și imediatității sale, nu putem găsi asemenea condiții subiective, nefavorabile de funcționare Nu intenționăm aici să atingem problema stării morale originare a unei persoane, care în materie de religie are o influență extrem de importantă care determină puritatea și adevărul conceptelor religioase Chiar dacă lăsăm deoparte ideea perfecțiunii morale primitive a omului, care este înrădăcinată în toate tradițiile religioase, și ne oprim doar la acel concept de stare primitivă, pe care ni-l permit apărătorii incompatibilității originare - - perfecțiunea religiei, atunci nu vom găsi în ea nicio condiție subiectivă pentru apariția unor idei false despre Dumnezeu la începutul istoriei omenirii Să admitem, împreună cu Hegel, că așa-zisa stare de inocență era o stare de inconștiență, când pentru om nu exista încă nici bine, nici rău, când voința lui nu avea încă nicio certitudine morală Cu o astfel de stare morală nedefinită și indiferentă a unei persoane, este posibil să presupunem că chiar primul produs al asimilării influenței suprasensibile va fi ideile religioase false? - Dimpotrivă, această stare, sub condiția acțiunii unui obiect suprasensibil extern, ar trebui să fie destul de favorabil, clar pentru formarea adevăratei idei a lui Dumnezeu, deja pentru că, în absența oricărei activități de sine, spiritul uman era destul de pregătit pentru percepția pasivă a oricărei influențe obiective externe în toată puritatea și puterea ei: o asemenea influență nu putea încă întâmpina obstacole, ca, ulterior, într-o personalitate morală deja formată, cu o anumită dispoziție morală Raza de lumină divină, care a luminat pentru prima dată spiritul omului, nu a putut să dea naștere în pământul spiritual fecior la asemenea creșteri morbide precum ideile mitologice despre Divinitate, ci mai degrabă ar fi trebuit să aducă la viață o religie pură și normală concepte Schimbarea lor putea avea loc numai atunci când însuși pământul straturilor originale ulterioare a înecat grăunta inițială de adevăr sau, prin compoziția sa schimbată, a dat naștere unor produse religioase dureroase și anormale -) Elementul obiectiv al religiei - acțiunea vie și directă a Divinului asupra spiritului uman - determină conținutul conștiinței religioase originare: acest conținut, așa cum am văzut, nu poate fi decât ideea

unui adevărat, prin urmare, un singur Dumnezeu, - religia primitivă trebuie să fie monoteistă Dar ce formă definită trebuie să ia acum acest conținut? Care este particularitatea și diferența acestui monoteism inițial față de ideile ulterioare despre Dumnezeul unic? ' -
- Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să ne îndreptăm atenția către un alt element al religiei, elementul subiectiv, spre însuși modul în care ideea religioasă este asimilată de om Că elementul subiectiv - particularitățile naturii umane - ar trebui să aibă o influență determinantă asupra natura conștiinței religioase, aceasta rezultă în mod necesar și din însuși conceptul de religie, ca relație dintre Dumnezeu și om, precum și recunoașterea acțiunii obiective a Divinului asupra spiritului nostru Spiritul uman într-o relație religioasă nu este un tabelul pur al empirismului, reflectând pasiv doar amprenta lenei și influențele lumii suprasensibile; el este o forță vie, autoactivă, care percepe și transformă liber impresiile primite din exterior conform legilor și formelor cunoașterii sale Condițiile și legile acestei cunoștințe limitate au o aplicație universală la tot ceea ce este cunoscut; ele trebuie să se reflecte şi în cunoştinţele pe care le obţinem prin percepţia suprasensibilului Altfel, cunoștințele noastre religioase nu ar fi cunoștințe umane, dezvoltându-se încetul cu încetul, neposedând întregul adevăr, ci apropiindu-se treptat de el; ar fi cunoaștere absolută, eternă, neschimbătoare Prin urmare, ideea religioasă a unui singur Dumnezeu, unul și același în conținutul său, nu numai că poate, ci trebuie să ia diferite forme deosebite, în funcție de condițiile subiective și de legile cunoașterii umane limitate Pe partea ei formală, ea este o minciună fi supus legii dezvoltării treptate a minții umane Monoteismul original nu poate fi identic cu monoteismul care poate apărea în vremuri ulterioare în alte etape ale dezvoltării mentale umane; nu vorbim despre alte influențe morale, istorice, care se pot reflecta într-un mod deosebit asupra trăsăturilor conștiinței religioase în diferite epoci Care ar trebui să fie trăsătura subiectivă, epistemologică, a activității cognitive a omului, care ar putea avea o influență decisivă asupra formei monoteismului primitiv? Acordând atenție atitudinii noastre cognitive - - capacitatea de a obiecte de cunoaștere, întâlnim două forme principale de activitate cognitivă, determinate în principal de gradul de dezvoltare a acesteia: reprezentarea și conceptul Ambele forme, desigur, pot avea multe nuanțe și pași de tranziție în raport cu claritatea, acuratețea, certitudinea lor, dar aceste nuanțe nu sunt încă importante pentru noi Lucrul esențial aici este că forma reprezentării atât în succesiunea psihologică, cât și epistemologică și istorică trebuie să precedă forma conceptului: o persoană trebuie mai întâi să-și imagineze un obiect pentru a trece apoi la un concept rațional despre acesta Evident, trebuie să recunoaștem aceleași grade de cunoaștere subiectivă față de ideea religioasă Conștiința religioasă originală nu poate fi gândire rațională abstractă despre obiectele religioase, credințele originale nu pot fi concepte ale suprasensibilului în sensul exact al cuvântului Monoteismul primitiv, așadar, poate să nu fie un concept, ci doar o reprezentare a unui singur Dumnezeu *) Dar dacă, pe baza observării cursului general al activității cognitive, nu ne-a fost greu să descoperim *) Având în vedere faptul că însăși forma de reprezentare, ca formă de cunoaștere a adevărului, este mai puțin adecvată și perfectă decât forul conceptului, poate arunca o umbră nefavorabilă asupra perfecțiunii religiei primitive, o considerăm necesar să facem o rezervă că atât reprezentarea cât și conceptul o luăm indiferent de

conținutul lor ca formă pură de activitate cognitivă Prin ele însele, ca forme de cunoaștere, ca reprezentare și concept, ei încă nu garantează pentru adevărul sau neadevărul conținutului, ci vorbesc doar despre meritul epistemologic formal al acestuia În ceea ce privește conținutul, forma inferioară de cunoaștere, în ciuda semnificației epistemologice mai scăzute, poate fi mai adevărată și, prin urmare, mai perfectă decât cea mai înaltă Experiența arată că poate exista o concepție adevărată și precisă despre un obiect, dar un concept care înseamnă a explica ce este acesta este fals Acest adevăr general are o aplicare deplină și la religie Pot exista construcții filozofice foarte coerente din punct de vedere logic și chiar gândite ale conceptelor care sunt false în conținut despre Dumnezeu, iar adevărul profund poate fi găsit în cele figurative și simbolice ideilor şi în credinţele sincere şi vii ale oamenilor cărora gândirea abstractă este inaccesibilă Prin urmare, forma de prezentare, caracteristică credințelor religioase primitive, nu poate servi în sine drept prejudiciu acestor credințe, de îndată ce conținutul lor este adevărat Și că așa ar trebui să fie - tocmai monoteist - am văzut asta - - că ideea religioasă primitivă trebuie să fie o idee și nu un concept, atunci este mult mai dificil să dai un răspuns mai clar la întrebarea: ce fel era exact această idee religioasă originală, ce imagine senzuală a servit pentru a exprima ideea de un singur Dumnezeu? Dificultatea aici constă în faptul că reprezentarea, ca formă sensibilă sau înveliș a ideii, poate depinde de diferite condiții subiective; în raport cu un gând sau o idee exprimată de acesta, această înveliș este ceva întâmplător în sensul că una și aceeași idee poate fi exprimată prin reprezentări diferite determinate de diferite stări subiective ale unei persoane Prin urmare, pentru a determina mai exact concepția religioasă inițială, ar trebui să cunoaștem atât trăsăturile naturii spirituale a primei persoane, cât și mediul exterior din jurul său, natura exterioară și influențele acesteia, pe care le-a experimentat, deoarece elementele senzuale ale concepției pot fi împrumutate de o persoană din lumea fizică care o înconjoară, din impresiile produse de obiectele și fenomenele sale Cu această condiție dificil de îndeplinit, este clar că încercarea noastră de a clarifica forma exactă a ideii religioase inițiale a unui singur Dumnezeu nu poate avea decât o valoare ipotetică Ajutor în încercarea unei astfel de explicații ne poate fi oferit de observațiile naturii activității cognitive normale în copilărie, deoarece putem considera pe bună dreptate starea omenirii primitive ca fiind într-un fel analogă cu starea copilăriei În același timp, trebuie să ținem cont de acea trăsătură caracteristică a vieții religioase a primului om, că acesta se afla într-o relație mai imediată și mai vie cu Dumnezeu decât generațiile următoare Între el și Dumnezeu, acel mediu despărțitor și deosebit de refract, parțial întârziat razele Revelației supranaturale, care a apărut încetul cu încetul ca urmare a activității independente a omului și a îndepărtarii lui de Dumnezeu, nu avusese încă timp să se formeze Luând în considerare atât aceste trăsături ale vieții omului primitiv - starea copilărească a forțelor sale mentale și morale și accesibilitatea deosebită a acțiunii vii a Divinului asupra sa - - spirit, putem extrage din aceasta câteva trăsături specifice care caracterizează concepţia religioasă originară a) Prima trăsătură distinctivă pe care trebuie să o recunoaștem în această reprezentare este că trebuie să fie o reprezentare concretă sau individuală Considerând reprezentarea ca expresie sau înveliș a unei idei, distingem trei forme de dezvoltare a acesteia În primul rând, o reprezentare concretă, o imagine a unui singur obiect Apoi o

reprezentare generală, îmbrățișând într-o singură imagine senzuală un anumit grup de obiecte empirice și împrumutând trăsături pentru această imagine de la semne comune tuturor sau multor dintre aceste obiecte: astfel sunt, de exemplu, reprezentări: o masă, o casă, un copac în general; acest tip de reprezentare se află la trecerea la concept și adesea diferă de acesta doar în nuanțe imperceptibile În fine, reprezentarea este simbolică, atunci când gândirea, formând conceptul de obiect, îl îmbracă deliberat într-o anumită imagine senzuală sau într-o operă de fantezie compusă liber din aceste imagini: de exemplu porumbelul servește ca reprezentare simbolică a inocenței și purității, leul - curaj și putere etc primar Forma simbolică presupune deja o anumită reflecție, observație asupra proprietăților analoge ale diferitelor obiecte și, prin urmare, presupune o dezvoltare mentală destul de considerabilă A doua formă, constituind trecerea de la reprezentare la concept, ca generalizare a trăsăturilor esențiale comune multor obiecte, nu poate fi, de asemenea, forma originală a cunoașterii mentale Mai mult, această formă are loc acolo unde multe obiecte similare sunt unite sub o imagine comună Dar ideea primitivă a Divinității este ideea unei Ființe unice, concrete În virtutea acestei singure trăsături, indiferent de faptul că reprezentarea generală și simbolică nu sunt formele primare ale activității cognitive, avem dreptul să presupunem că ideea religioasă originară a fost o reprezentare concretă, că o persoană a uneia - - Dumnezeu trebuia reprezentat sub forma unui singur obiect b) Ce imagine concretă ar putea servi acum pentru a exprima ideea primitivă a Ființei celei mai înalte? Aici trebuie să acordăm atenție faptului că această imagine subiectivă este evocată în sufletul omului prin acțiunea vie a unui obiect suprasensibil asupra lui și că acest obiect, în raport cu conștiința omului, este un obiect exterior Prin urmare, pentru a clarifica problema, trebuie să ne oprim asupra modului cel mai elementar și original de cunoaștere umană a obiectelor exterioare, când, ridicându-se deasupra percepției senzoriale directe, încearcă să înțeleagă, să clarifice pentru el însuși sensul și semnificația lor, dar, totuși neputând compune concepte mai mult sau mai puțin exacte despre ei, își creează caracteristica unui stadiu de dezvoltare cunoscut al copiilor, un fel de idee despre ei Particularitatea acestor idei, așa cum se arată prin observarea copilăriei unei persoane și a istoriei religiilor și culturii, este că o persoană aici judecă și se gândește la obiectele externe prin analogie cu propriile stări mentale, într-un fel sau altul personifică, antropomorfizează ih Deci de exemplu copilul bate piatra pe care a lovit-o, asumându-și în ea voința și dorința de a-i face rău, vorbește cu păpușa, animalul, imaginându-și că trebuie să-l înțeleagă; deci popoarele primitive personifică obiecte neînsuflețite ale naturii în operele lor poetice și miturile religioase, atribuindu-le gândurile, dorințele, acțiunile lor umane Această înclinație a omului primitiv de a personifica, de a antropomorfiza obiectele exterioare, așa cum se știe, a servit unor filozofi drept prilej pentru cele mai pervertite noțiuni despre esența și originea religiei În această străduință copilărească a omului primitiv pentru personificarea obiectelor exterioare, ei pun întreaga esență a religiei, văzând în ea un produs temporar al subdezvoltării inițiale a minții umane, care, prin urmare, trebuie să dispară ea însăși la cele mai înalte trepte ale culturii dezvoltare Dar, în același timp, au uitat complet că personificarea obiectelor nu este una și aceeași, că îndumnezeirea lor religioasă nu este deloc - - sugerează chiar și acesta din urmă că îndumnezeirea asociată cu personificarea,

exemple din care se văd în religiile păgâne, poate fi o eroare în funcție de alte cauze și nu numai de capacitatea de personificare Apoi, în sfera credințelor religioase asociate cu această formă de reprezentare, au trecut cu vederea faptul că forma de cunoaștere nu este aceeași cu conținutul ei interior, că acest conținut nu este epuizat de formă, nu este distrus cu o schimbare sau eliminarea formei și cu trecerea cunoașterii la un nivel epistemologic mai înalt și mai perfect Religia, așa cum arată experiența și istoria, nu a dispărut odată cu slăbirea capacității de personificare vii, direct poetice; trăiește și va trăi, deși conținutul său, în loc de simboluri și imagini, va fi exprimat prin concepte mai perfecte ale minții, corespunzătoare diferitelor stadii de dezvoltare mentală Dar, dacă pot exista interpretări false și unilaterale ale unui fapt real în istoria dezvoltării mentale, atunci însăși dorința omului primitiv de a personifica obiectele exterioare și de a le antropomorfiza este dincolo de orice îndoială și avem dreptul să apelează la el pentru a explica forma originală a religiei nici o idee Nu numai că nu este nimic de necrezut, dar este în deplină concordanță cu legile vieții mentale pe care fenomenul pe care omul primitiv și cea mai înaltă Ființă suprasensibilă îl vor înțelege și îl vor reprezenta în funcție de tipul general de înțelegere a obiectelor exterioare, adică îi va atribui trăsăturile şi proprietăţile propriei sale naturi Și întrucât esența unei reprezentări, în contrast cu un concept, constă tocmai în faptul că o persoană gândește și înțelege obiectele într-o imagine senzuală, atunci antropomorfismul religios primitiv nu poate fi decât senzual, o reprezentare a Divinului într-o imagine senzuală-umană imagine În această trăsătură, antropomorfismul primitiv diferă esențial de acel antropomorfism mai rafinat care se găsește în religiile mai dezvoltate și care constă în faptul că anumite trăsături și proprietăți de natură umană exclusiv spirituală sunt atribuite lui Dumnezeu Prin însăși natura omului primitiv, antropomorfismul său nu poate fi altul decât -- ca spiritual și senzual Acest mod de reprezentare nu numai că nu vorbește împotriva perfecțiunii religiei primitive, ci, dimpotrivă, ținând cont de nivelul stării mentale de atunci a unei persoane, dintre toate metodele de reprezentare concretă, este cea mai perfectă și demnă a unei idei religioase În ceea ce privește antropomorfismul în general, ca formă a unei idei religioase, atunci, dacă nici în religiile cele mai perfecte demnitatea religiei nu este degradată și adevărul conținutului său interior nu este încălcat de unele trăsături antropomorfe atribuite Divinității prin virtute de asemănarea divină a naturii umane *), atunci poate fi reprobabil un astfel de fenomen la cel mai scăzut grad de dezvoltare spirituală Și, dacă, conform legii acestei dezvoltări, în zorii vieții sale istorice, o persoană trebuia să reprezinte cea mai înaltă Ființă într-o imagine senzuală concretă, atunci ce imagine ar putea fi mai demnă de o Ființă perfectă, dacă nu imaginea? a celei mai perfecte dintre creaturile pământești, care, prin natura sa spirituală, constituie o imagine și asemănare a Creatorului? Dacă, de-a lungul timpului, am văzut că o persoană l-a reprezentat pe Dumnezeu sub forma altor obiecte animate și neînsuflețite ale naturii sau a creat imagini fantastice amestecate în acest scop, atunci acest fenomen ar putea fi doar o consecință a declinului religiosului original desăvârșirea, când nu simți pe Dumnezeu în sine, a început să-l privească în afara lui, în natura din jurul său, și a început să transfere în obiectele exterioare acele predicate cele mai înalte, de care ideea religioasă înrădăcinată în spiritul său îi amintea Dar dacă nu putem presupune la omul primitiv o astfel de abatere de la norma

vieții religioase, atunci nu avem niciun motiv să credem că el și-ar putea imagina inițial pe Dumnezeu în asemănarea oricăror obiecte și fenomene inferioare sau neînsuflețite ale naturii Opinia des întâlnită este că în religie, sub formă de reprezentare, antropomorfismul nu poate fi primul, ci doar ultimul *) Omul, remarcă pe bună dreptate Jacobi, îl antropomorfizează în mod necesar pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu l-a teomorfizat la creație Jakobi, Werke T III - - un pas semnificativ și final, de parcă la început o persoană ar fi trebuit să divinizeze cu gaz muștar obiecte neînsuflețite ale naturii, în cea mai directă formă brută (fetișism), pentru a ajunge apoi, încetul cu încetul, la antropomorfismul artistic pur (mitologia elenă) , această opinie nu este altceva decât o concluzie arbitrară dintr-o gândire preocupată de imperfecțiunea extremă a religiei primitive De îndată ce o astfel de presupunere este înlăturată, nu mai există obstacole pentru a vedea în formă antropomorfă forma primitivă a ideii religioase Așa cum nu există niciun motiv să credem că este mai dificil pentru omul primitiv să aibă conceptul unui singur Dumnezeu decât al multor zei, tot așa cu siguranță nu există niciun motiv să presupunem că i-a fost mai ușor și mai convenabil să-și imagineze Zeitatea în forma unui copac, piatră, animal, decât în imaginea umană În același timp, opinia prezentată de noi nu este deloc confirmată nici măcar de istoria religiilor păgâne Antropomorfismul nu există într-o religie elenă și nu apare în alte religii doar în perioadele ulterioare ale dezvoltării lor: este o formă generală și răspândită peste tot a ideii religioase din cele mai vechi timpuri Printre cele mai grosolane triburi sălbatice, venerând obiecte și animale neînsuflețite (fetișuri), această venerație nu epuizează conținutul religiei: împreună cu ea, au și idei despre zei care sunt de natură antropomorfă c) Dar nu numai forma unei idei religioase - forma unei reprezentări concrete, antropomorfe, este determinată de starea subiectivă, psihică, a omului primitiv Particularitatea acestei stări trebuia să impună o nuanță deosebită proprietății calitative a acestei reprezentări, puterii și intensității ei și să introducă astfel o nouă trăsătură caracteristică în conștiința religioasă primitivă Dacă ne amintim că conștiința primului om era copilărească, mai mult pasivă decât activă, foarte impresionabilă și, prin urmare, mai ales capabilă să perceapă și să simtă viu influențe din exterior; dacă, pe de altă parte, ne referim la ceea ce nu este încă perturbat de niciun obstacol cu a - - coroane ale naturii morale a omului, acțiunea vie asupra spiritului său a obiectului cel mai înalt al religiei, Dumnezeu: atunci trebuie să ajungem la presupunerea că concepția inițială a omului despre Dumnezeu trebuie să fi fost o concepție extrem de vie și de energică Ea trebuie să aibă o asemenea forță și intensitate pe care ideile religioase ulterioare nu au putut să le aibă, parțial pentru că odată cu dezvoltarea mentală a omului, odată cu trezirea puterii de reflecție, s-au pierdut treptat vivacitatea și impresionabilitatea originară copilărească și, în principal, pentru că, datorită abaterea oamenilor ƀka de la calea unei vieți cu adevărat religioase, dacă nu a fost complet oprită, atunci până în ultimul grad a slăbit în el sentimentul acțiunii asupra spiritului său de Ființă cea mai înaltă Care este acum trăsătura caracteristică a stării celei mai vii și foarte excitate a facultății reprezentative a omului? Primul indiciu al acestui semn îl avem deja în cea mai obișnuită autoobservare psihică, când vorbim de o idee neobișnuit de vie și de puternică: îmi imaginez acest obiect, această persoană, de exemplu, la fel de clar ca și cum ar fi fost viu în fața mea Dar ceea ce sugerează doar experiența cotidiană se întâmplă

de fapt în stări excepționale de capacitate reprezentativă, ca urmare a unei vivacități deosebite a percepției, pe de o parte, și a puterii impresiei din exterior, pe de altă parte Într-adevăr, experienţa arată că reprezentarea, în anumite condiţii subiective, poate atinge o asemenea vivacitate şi intensitate încât trece în viziunea obiectului reprezentat, în contemplarea lui ca în afara unui obiect cu adevărat existent; deci de exemplu într-o tristețe profundă, gândul concentrat constant la o persoană iubită pierdută poate aduce o viziune reală asupra acelei persoane Dar în cursul obișnuit al vieții, astfel de cazuri sunt excepționale, în cea mai mare parte, anormale, dureroase Ele pot servi doar ca o analogie și o indicație psihologică a gradului în care poate ajunge energia reprezentării Pentru a determina caracterul normal al unei idei religioase vii, extrem de energice, trebuie să apelăm la experimente - - viața religioasă propriu-zisă, întrucât viața obișnuită nu ne poate da un exemplu de acțiune a unui obiect suprasensibil și nici un exemplu al acelei stări subiective de receptivitate a acestei acțiuni, care este dată de viața religioasă Dar în aceste experimente vedem că, atunci când conștiința religioasă este puternic trezită, ideile religioase iau de obicei forma unor viziuni, contemplații, ca obiecte exterioare, ale acelor imagini și idei care sunt trezite de sentimentul religios Nu atingem aici problema calității și semnificației interioare a acestor fenomene ale conștiinței religioase; ele pot fi, desigur, cauzate atât de real, cât și de acțiunea imaginară imaginară asupra spiritului ființei suprasensibile, care a avut loc în religiile false Afirmăm doar faptul că în aproape toate religiile concepția religioasă vie este în cel mai înalt grad sub forma viziunii, contemplației Din aceasta se poate observa că, ținând cont de vivacitatea deosebită a reprezentării religioase primitive, avem tot dreptul să presupunem că această reprezentare ar putea atinge maximul forței și energiei sale, să fie nu o simplă reprezentare, ci o viziune asupra obiectului reprezentat Dacă acum am caracterizat mai specific această idee inițială ca fiind monoteistă în conținut, concretă și antropomorfă în formă de idee, atunci avem motive să credem că omul primitiv, cu cel mai înalt grad de intensitate al conștiinței religioase, nu ar putea reprezenta Zeitatea doar în mintea lui, dar și să-l văd, ca pe o ființă care apare într-o formă exterioară, contemplată senzual Acel concept de religie primitivă, la care ne-a condus analiza noastră asupra posibilelor trăsături psihologice ale conștiinței religioase inițiale, își găsește confirmarea atât în dovezile istorice ale Sfintei Scripturi, cât și în tradițiile despre viața religioasă din primele vremuri ale omenirii Scriitorul sacru al vieții de zi cu zi ne înfățișează pe primul om nu numai ca având ideea unicului Dumnezeu adevărat, ci ne arată și clar că forma ideii sale religioase a fost exact cea pe care am recunoscut-o ca fiind cea mai corespunzătoare starea primitivă a omului: - - nu este o formă a unui concept abstract, ci o reprezentare, și, mai mult, o reprezentare concretă, antropomorfă, ajungând la nivelul viziunii Deci Dumnezeu vorbește cu Adam în Paradis; Adam și Eva, la rândul lor, aud glasul Domnului umblând în paradis în timpul răcorului zilei și se ascund de Fața Sa printre copacii paradisului (Gen ,) Un astfel de caracter aparent prea senzual și real de viziune și epifanie, pentru prima dată, desigur, poate stârni nedumerire și încercarea de a vedea în legenda biblică, precum și în întreaga istorie a primului om, un personaj simbolic Dar, din punctul nostru de vedere asupra trăsăturilor conștiinței religioase primitive, nu este nevoie de o asemenea simbolistică: Dumnezeu nu putea să se înfățișeze primului om altfel

decât într-o formă senzual concretă, iar omul nu ar putea percepe altfel acțiunea religioasă a cea mai înaltă Ființă, ca în forma ѣ viziunea lui Dumnezeu *) În tradiția religioasă *) Deși cartea Geneza nu spune direct că această viziune a lui Dumnezeu a fost antropomorfă și că Dumnezeu a apărut tocmai sub forma unui om, dar acesta este obligat să-și asume trăsături om și l-a așezat în Grădina Edenului (, Io), l-a adus omului pe Domnul animalelor (v), Domnul Dumnezeu a făcut lui Adam hainele de piele ale soției sale și le-a îmbrăcat (,) Cei mai noi interpreți ai Sfintei Scripturi, care recunosc caracterul istoric al primelor capitole ale cărții Genezei, în cea mai mare parte sunt de acord că Dumnezeu i s-a arătat primului om într-o formă senzuală, antropomorfă, deși nu sunt de acord în aprecierea semnificației acestui fapt un fel de epifanie Unii (de exemplu, Delich) văd aici declinul conștiinței religioase originare și cred că teofania a început odată cu căderea omului, "pentru că numai atunci Dumnezeu a putut să se ocupe de un om atât de exterior, materializarea lui și întoarcerea către exterior, în mod adecvat " " Alții (ex Keil) cu mare rațiune găsesc aici un semn caracteristic al desăvârșirii religiei primitive: "Faptul că Dumnezeu se ocupă de primul om în mod vizibil, ca tată și educator al copiilor săi , este forma originară a revelației divine, care nu a apărut numai după cădere, ci a avut deja înainte locul când Dumnezeu a adus animale omului și i-a dat o soție " (Lange, Bibelwerk II Keil, Comment, üb d Bûcher Mose's) De asemenea, este imposibil să nu recunoaștem ideea caracterului profetic, ca să spunem așa, al viziunii primitive a lui Dumnezeu, conform căreia chipul lui Dumnezeu văzut de primul om era chipul Fiului lui Dumnezeu care trebuia să apar pe pământ, ca fiind în total acord cu spiritul narațiunii biblice "Baza comună pentru Bobotează - - a lumii păgâne, desigur, nu vom găsi idei clare și corecte despre religia primitivă, deși după explicarea teoretică a esenței conștiinței religioase inițiale prezentată de noi, avem acum mai multe motive decât înainte să atribuim amintirilor lui această religie păstrată pretutindeni de gheaţa doctrinei unicului Dumnezeu Dar, pe lângă aceste reminiscențe, tonul general al poveștilor mitologice despre vremurile primitive ale omenirii este de o importanță deosebită pentru a confirma punctul nostru de vedere Conform tuturor acestor povești, statul primitiv pare a fi mai fericit și mai perfect din punct de vedere religios decât epocile ulterioare Primii oameni trăiesc mai aproape de zei decât generațiile următoare; zeii le apar în mod constant senzual oamenilor, se întorc între ei, îi instruiesc, iau o parte vie la treburile lor Dacă renunțăm din aceste legende toate trăsăturile particulare cu care le împodobea o bogată fantezie mitologică, atunci vom găsi în ele o legendă conform căreia, în cea mai veche epocă a vieții religioase, o persoană nu reprezenta doar Zeitatea în trăsături senzuale, antropomorfe, dar că, datorită unei speciale, pierdute în timpul de mai târziu a energiei acestei vieți, reprezentarea sa a ajuns la nivelul vederii Prin ceea ce am spus despre natura monoteismului primitiv, unele incorecte Vechiul și Noul Testament, mai ales sub formă de om, este întruparea Fiului lui Dumnezeu; căci rădăcina și începutul umanității Sale sfinte au fost în oameni încă din primii strămoși; iar Fiul lui Dumnezeu a fost pe pământ chiar înainte de nașterea Sa trupească, așa cum Fiul Omului a fost în cer înainte de înălțarea Lui (Ioan :) Imaginile speciale și gradele de revelație, după cum se vede din exemple, corespundeau circumstanțelor și aptitudinii celor care le-au primit (Rev Filaret, Note despre cartea Genezei Sankt Petersburg, ,) "Narațiunea sacră nu oferă o concepție exactă a

imaginii înfățișării lui Dumnezeu (primului om): se poate afirma doar că Fiul lui Dumnezeu care S-a arătat a fost Fiul lui Dumnezeu, care tinde să-L mărturisească pe Dumnezeu, nimeni, mai ales, păcătoși, nevăzuți Ioan (Ibid p Cf de asemenea p) - - concepte ale ei de către filozofi care, în principiu, au permis această formă de religie pentru umanitatea primitivă, dar au reprezentat-o în așa fel încât monoteismul primitiv s-a dovedit a fi în esență mai rău și mai scăzut decât politeismul ulterior Nu este nevoie să ne oprim mult timp asupra acelor concepții asupra esenței religiei primitive, în care, sub denumirea de monoteism primitiv, se înțelege o stare extrem de vagă și nedefinită de sentiment religios, o vagă senzație de ceva suprasensibil, fără orice reprezentare clară şi separată a obiectului însuşi senzaţii Principiul divin în acest stadiu al conștiinței religioase îi apare omului nu ca Dumnezeu (Deus), ci ca Divinitate (Numen), lipsită de orice definiție specifică Prima încercare a minții încă imature de a ieși din această stare extrem de nedefinită și deci imperfectă a conștiinței religioase a fost politeismul, ca dorință de a aduce o oarecare claritate și certitudine în senzația simplă, vagă, a ființei suprasensibile Astfel, politeismul era deja un pas înainte în raport cu această conștiință religioasă originară, care, dacă poate fi numită monoteistă, este doar pentru că în ea, prin însăși vagitatea sa, nu apăreau anumite imagini ale zeilor Dar este evident că un astfel de monoteism jalnic, în comparație cu care cel mai crud politeism este deja progres, nu merită nu numai numele de monoteism, ci și de religie Nu vorbim despre faptul că, permițând o astfel de stare religioasă inițială, ei uită cu desăvârșire de factorul obiectiv al religiei, prezentându-l ca un produs natural al dezvoltării mentale Mai departe, privind religia din această latură exclusiv subiectivă, nu putem admite o asemenea stare nedefinită a puterii cognitive, în care o persoană nu ar avea nicio idee clară despre obiect, ci doar o vagă senzație a unui obiect complet necunoscut: activitatea inițială a puterii cognitive este întotdeauna exprimată inițial în reprezentare și, mai mult, într-o reprezentare concretă Prin urmare, chiar dacă admitem că sursa inițială a religiei a fost un sentiment vag de ceva suprasensibil sau nu, un sentiment de dependență - - omul din orice, din natură, atunci nici atunci acest sentiment nu putea rămâne un simplu sentiment, ci ar fi trebuit să se reflecte imediat în minte sub forma unei reprezentări a unui obiect specific care produce acest sentiment, sub forma unei reprezentări a un singur Dumnezeu sau a mai multor zei, dar nici în acest caz nu putea rămâne o reprezentare de neconceput, fără obiect, a ceva suprasensibil Mult mai importantă pentru noi este punctul de vedere al monoteismului original al lui Schelling El nu numai că admite pe deplin necesitatea unui element obiectiv în religie, dar încearcă și să definească mai precis însăși forma monoteismului primitiv O analiză critică a diverselor teorii despre originea miturilor îl conduce la ideea că mitologiile popoarelor nu pot fi nici o invenție și ficțiune întâmplătoare a indivizilor, nici un produs colectiv al așa-numitei arte populare Nu popoarele sau indivizii privați creează mitologiile, ci o anumită mitologie a unui popor se naște împreună cu poporul însuși, ca conștiință individuală a acestuia Originea însăși a popoarelor și izolarea lor de rădăcina comună a umanității nu este o chestiune accidentală sau rezultatul influenței condițiilor fizice exterioare, ci o consecință directă a separării complete a conștiinței mitologice comune inițiale, consecința apariției a diferiţilor ■ zei în conştiinţa omenirii, care a fost unită până atunci Prăbușirea unității originare a conștiinței religioase a fost cauza principală a divizării

omenirii și a formării popoarelor Dar dacă motivul divizării popoarelor a fost dezintegrarea conștiinței omenirii care fusese până atunci unită, atunci, dimpotrivă, unitatea rasei umane care a precedat divizarea nu putea fi atât de hotărât condiționată și înfrânată de nimic altfel, ca prin conștiința "universalului și a întregii omeniri a Dumnezeului comun" Astfel, conștiința unității Divinului era proprietatea esențială a primitivului, neîmpărțită încă în popoare, umanitate și monoteism, forma primitivă a religiei *) Dar acest lucru este atât de profund și adevărat în esența sa *) Philosophie der Mythologie v Schelling I SOCH V KUDRYAVTSEV, vol π θ - - ideea că împărțirea popoarelor a fost condiționată și însoțită, printre alte motive, de dezintegrarea conștiinței religioase cu pierderea conceptului de un singur Dumnezeu, capătă o cu totul altă culoare în ideile ulterioare ale lui Schelling despre esența monoteismului originar Acest monoteism, în opinia sa, nu era un monoteism absolut pur, pentru că "într-o astfel de presupunere, politeismul timpului istoric ar fi o simplă deteriorare (Verschlechtening) a religiei, pentru care, în plus, nu s-ar putea pune bazele pozitive " monoteismul Nu era altceva decât un relativ monoteism; Dumnezeu, comun întregii omeniri, nu putea fi unul decât în măsura în care alți zei nu au apărut încă în conștiință: el a fost doar primul membru din seria care îl urmărea, care a apărut succesiv în conștiința teismului zeilor În esență, el a fost deja de la început un zeu mitologic și anume potenția, deoarece o serie de zei mitologici începuseră deja cu el Cu o asemenea idee, asumarea perfecțiunii monoteismului original cade de la sine Politeismul, în comparație cu acesta, este deja o mișcare înainte, "o adevărată trecere către mai bine, spre eliberarea omenirii de binefăcătorul în sine, dar suprimându-i libertatea, reținând orice dezvoltare și, în același timp, cunoștințe superioare , forțe "Întregul proces mitologic poate fi privit ca o tranziție de la acest, deși esențial, parcă ar fi crescut în însăși esența omului, monoteism la monoteismul liber conștient Cu o astfel de viziune, politeismul își găsește deplina explicație și justificare, în timp ce este complet inexplicabil cu acea altă viziune, care îl consideră a fi un declin care duce la nimic și o abatere în direcții diferite față de cel dat inițial, ca doctrină, ca o doctrină sistem, monoteism "*) În ceea ce privește o definiție mai specifică a conținutului monoteismului originar, atunci, în virtutea conceptului său metafizic de absolut, ca moment obiectiv ') Schelling's: Phil d Mit V I II - - conștiință religioasă, Schelling ajunge la concluzia că forma originală de religie ar trebui să fie Sabeismul monoteist Deoarece conștiința omului primitiv este în esență subordonată principiului sideral, ca potență divină cosmogonică și în același timp teogonică, ea trebuie să-l onoreze pe Domnul cerului, Bel (Baal sau Uranus), ca zeu al său Acest zeu era singurul, pentru întreaga omenire, încă neîmpărțit în naționalități, un zeu comun Dar el nu era încă singurul Dumnezeu adevărat al monoteismului absolut, ci doar o latură a acestuia și, în plus, nu era adevărată; și din moment ce nu era adevărată, unilaterală, trebuie să fi fost distrusă în procesul antic al politeismului Nu ne vom opri asupra definiției pozitive a lui Schelling a monoteismului primitiv Critica imparțială a evidențiat de multă vreme, atât în cazul de față, cât și în întreaga construcție a procesului mitologic de către Schelling, numeroase contradicții din istoria religiilor - contradicții care au apărut în principal din faptul că cursul actual, istoric al vieții religioase în el este adesea strâns cu forța în ъ cadru teoria metafizică despre absolut și despre momentele dezvoltării lui *) Aici

trebuie să fim atenți la acel gând, care, pentru că nu este greu de observat, este principalul lucru la Schelling, cu greu *) Împotriva ipotezei lui Schelling că Bel (alias Baal și Uranus) era un singur zeu primitiv, este evidențiată de faptul că nicăieri în istoria religiilor acest zeu al cerului nu este singurul zeu; pretutindeni și în cea mai profundă antichitate, alături de el stă zeița pământului și împreună a lunii (Astarte); în plus, aceste zeități majore sunt întotdeauna și pretutindeni înconjurate de zei minori ai diferitelor lumini și elemente ale naturii Dar principalul neajuns al concepției lui Schelling despre Sabeism este că neagă în mod direct orice relație a zeului său astral cu luminarii vizibile obișnuite și crede că a fost venerat în ea ca fiind divin - nu arătând senzual, ci doar spiritual, adică baza interioară sau cauza mișcării siderale Dar istoria nu știe nimic despre un asemenea Sabeism spiritual rafinat Dimpotrivă, este un fapt indubitabil că în Sabeism venerarea religioasă era legată de luminari vizibili senzual, iar zeii siderii aveau o legătură directă cu ei Pfleiderer, Die Religion , , , * - - nu singurul motiv pentru a nega perfecțiunea monoteismului primitiv este gândul că, admițând o astfel de perfecțiune, vom fi forțați să respingem progresele ulterioare în politeism; ca și cum, cu o asemenea recunoaștere, politeismul nu va găsi nicio justificare și explicație pentru el însuși - într-un cuvânt, că, odată cu recunoașterea perfecțiunii religiei primitive, nu este posibilă nicio construcție rațională a filosofiei mitologiei Nu este greu de observat că, admițând această idee, Schelling este de acord pe o bază comună cu acei filozofi (de ex Hume) care resping originalitatea monoteismului pe motiv că recunoașterea lui este în contradicție cu fundamentul progresului istoric Teoria lui Schelling a monoteismului original este, așadar, un fel de compromis cu această viziune larg răspândită El admite un monoteism inițial, dar de așa natură încât să nu contrazică presupusa imperfecțiune și îmbunătățirea ulterioară a conștiinței religioase și cu care chiar și adversarii concepției sale s-ar putea împăca cu ușurință Dar am văzut deja că ideea că conștiința religioasă trebuie să fie supusă legii progresului neschimbat de la mai rău la mai bun nu este altceva decât o presupunere, în sine încă nefundamentată de nimic, că experiențele vieții istorice și mentale sunt constante cazuri de abatere de la acest principiu în toate sferele vieţii Prin urmare, Schelling, dacă ar fi vrut să se mențină pe un teren ferm, ar fi trebuit mai întâi să arate că astfel de cazuri în viața religioasă sunt absolut imposibile, și nu invers - pe baza asumării acestei imposibilități, să slăbească semnificația și demnitatea monoteismului primitiv în comparație cu forme politeiste ulterioare, în ciuda nu numai a unei viziuni corecte asupra religiei, ci în contradicție cu propriile poziții Pentru că nu poate decât să admită că ideea monoteistă este mult mai înaltă și mai adevărată decât ideile politeiste; nu poate să nu recunoască faptul că conceptul lui Dumnezeu ca principiu intern, spiritual al mișcării siderale, un principiu diferit de detectarea concretă a luminii în luminarii vizibile (Bel sau Uranus al său), este un concept - - incomparabil mai înalt decât ideile politeiste de mai târziu Astfel, însăși Schelling sparge involuntar contradicția propriei sale afirmații, cauzată de un compromis cu teorii opuse, că politeismul este un progres în comparație cu monoteismul original În ceea ce privește ideea că, recunoscând perfecțiunea religiei primitive în general, în special, a monoteismului primitiv, distrugem prin aceasta orice posibilitate de construcție rațională a filosofiei mitologiei, deoarece va trebui să respingem orice semnificație în politeism și să vedem în este doar o serie de

concepții greșite discordante, incoerente și nici dacă nu există concepții greșite, atunci această idee nu este altceva decât o prejudecată, din păcate foarte răspândită și care împiedică stabilirea unei viziuni corecte asupra religiei primitive interferează cu construcția rațională a filosofiei mitologiei, bazată pe ideea dezvoltării progresive, dacă numai, pornind de la un concept corect al esenței religiei, distingem în ea strict și precis ambele elemente de bază - obiective și subiective Fără a prejudeca aici problema esenței și originii politeismului (despre care sperăm să vorbim mai târziu), remarcăm aici doar că dacă conceptul ideal de religie (aproximare la care o putem găsi în religia primitivă) presupune echilibrul și armonia combinație a ambelor elemente: acțiune ia Zeități asupra spiritului omului și influență de sine stătătoare din partea unui om care îl caută pe Dumnezeu, atunci abaterea de la acest ideal în păgânism ar putea consta doar în slăbirea sau pierderea unuia dintre aceste elemente ale religiei , și anume, cea obiectivă Păgânismul este abandonarea omului de către Dumnezeu ca urmare a îndepărtării lui de Dumnezeu, este prevederea ca acesta să meargă în afacerile religiei în propriile sale căi Dacă acum predominant, aproape singurul element religios în păgânism rămâne subiectiv, firească, deși în mod normal nesatisfăcută, aspirația omului către Dumnezeu, apoi, evident, această dorință, - cât de firească - - ceva, trebuie să fie subordonat în dezvoltarea sa istorică legii naturale a vieții spiritului uman Înstrăinat de Dumnezeu, o persoană trebuia să-L caute pe Dumnezeu în virtutea unei nevoi religioase ineradicabile și în această căutare să se supună legilor generale ale cunoașterii, ca legi ale unei căutări independente a adevărului Aici, trecerile succesive de la cel mai rău la cel mai bun, de la ideile și conceptele mai puțin perfecte la mai perfecte, sunt destul de naturale și necesare, este necesară o mișcare vitală, legală, care să aibă loc în religia naturală ca și în alte sfere ale viața spirituală a unei persoane Că o astfel de mișcare legală, progresistă a avut loc în păgânism nu poate fi negat fără a închide în mod deliberat ochii la faptele evidente din istoria religiei Pentru a admite este nevoie de o simplă comparație a conștiinței religioase păgâne în diferite epoci În ceea ce privește dezvoltarea, este imposibil, de exemplu pune la același nivel epoca când s-a format ciclul artistic al zeilor olimpici în Grecia și epoca când zeii titani au dominat conștiința religioasă a elenilor; la fel, este imposibil să nu vedem că brahmanismul de mai târziu, bogat în idei religioase și filozofice, este mult mai înalt decât viziunea inițială, slabă în conținut, a hindușilor Dar, în ambele cazuri, dezvoltarea conștiinței religioase în păgânism a fost însoțită de o expansiune a politeismului Același fenomen ne prezintă o comparație a credințelor triburilor sălbatice și slab dezvoltate cu credințele popoarelor politeiste mai civilizate Lipsa mitologiei printre primii nu vorbește încă despre o mai mare puritate și înălțime a conceptelor lor religioase în comparație cu politeismul larg dezvoltat al altora, care sunt mai înalți decât popoarele lor dezvoltate spiritual Cu cât mitologia este mai săracă, cu atât conținutul conștiinței religioase este mai sărac; cu atât mai puțin, înseamnă că în el s-au ridicat întrebări despre diferitele relații ale zeității cu lumea și cu omul, întrebări care, la un anumit stadiu de dezvoltare mentală, nu puteau găsi o soluție decât în legendele și miturile religioase și poetice Chiar și apariția în istoria religiilor a unor astfel de constatări aparent extrem de distorsionate - - religiozitatea, precum: sacrificiul uman, asceza fanatică etc , reprezintă nu un declin, ci o exaltare a vieții

religioase, deși pervertită ca urmare a falsității care stă în însăși esența păgânismului Oricât de false și contrare conștiinței religioase superioare ar putea părea astfel de manifestări de religiozitate, în orice caz, ele sunt fenomene pur religioase și, aprofundând în sensul și semnificația unor astfel de fenomene, vom găsi în ele o puternică, deși dureroasă , excitare a sentimentului religios, - entuziasm care, din punct de vedere al forței conștiinței religioase care operează în ea, nu poate fi comparată cu o vagă teamă superstițioasă sau cu o indiferență plictisitoare în raport cu sălbaticul divin, care nu cunoaște încă nici asceza religioasă, nici cultul polisilabic al popoarelor mai dezvoltate Este nevoie de multă voință, entuziasm și sentiment religios pentru a lupta în numele religiei împotriva celor mai sacre și vitale impulsuri ale naturii, pentru a te condamna pe sine, copiii, vecinii la torturi crunte, la moarte însăși, dintr-o singură dorință de a pe plac Divinului Și aici este imposibil să nu acordăm atenție fenomenului din istoria religiilor că adesea o mai mare dezvoltare a politeismului a fost însoțită de o mai mare dezvoltare și energie a vieții religioase Dintre popoarele din Orient, indienii, a căror religie reprezintă dezvoltarea extremă a politeismului, sunt aproape superiori altora în intensitatea sentimentelor religioase și în severitatea ascezei Un cu totul alt tip de fenomen ne este prezentat de națiunea antică vecină, China, unde rigiditatea conștiinței religioase la prima etapă cosmică și, ca urmare a acesteia, sărăcia mitologiei au dat atât de puțin sentimentului religios al oameni că absența religiozității a fost și este trăsătura cea mai remarcabilă, dar cu un caracter național, vizibil pentru călători Dar dacă trebuie neapărat să admitem etape succesive de dezvoltare în istoria conștiinței religioase păgâne, a căror indicare este sarcina filozofiei mitologiei, atunci aceasta nu ne obligă deloc să punem politeismul mai presus de monoteismul originar și, cu violența adevărului, pentru a-l reduce pe acesta din urmă la punctul de comparație cu el politeismul, chiar și la prima treaptă inferioară a acestuia, s-a dovedit a fi un pas înainte Pentru o asemenea donație către legea istoriei, - - nu va fi nici cea mai mică nevoie de vreun progres, de îndată ce vom acorda atenție faptului că în sine așa-numita dezvoltare nu vorbește încă pentru demnitatea interioară a obiectului în curs de dezvoltare, că este doar un proces legal al dezvăluirea completă a acestui conținut, fără a garanta încă calitatea acestui conținut Prin urmare, poate exista o dezvoltare unilaterală, dureroasă, falsă, la fel ca normală, corectă, însoțită de dezvăluirea adevărului conținutului Astfel, un organism infectat in copilarie cu o boala incurabila se poate dezvolta si dezvolta, dar dezvoltarea lui va fi odata cu dezvoltarea unei boli care se poate termina cu moartea organismului Astfel, un principiu fals și unilateral se poate dezvolta uneori într-un sistem filosofic armonios formal, chiar strălucitor, care poate captiva mințile pentru un timp; dar această dezvoltare unilaterală nu va salva sistemul de soarta comună a tot ceea ce este fals - distrugerea Faptul că o astfel de dezvoltare avem dreptul să presupunem în politeism este demonstrat de cursul general al istoriei sale, care s-a încheiat în autodecăderea sa Cu un astfel de caracter de dezvoltare în politeism, este destul de firesc și de înțeles că forma anterioară a conștiinței religioase, în ciuda subdezvoltării sale, poate fi mult mai mare în conținut, perfectă și adevărată decât toate fazele ulterioare de dezvoltare Pe tărâmul ideilor morale și religioase, dezvoltarea formală sau teoretică și, în acest sens, îmbunătățirea lor, după cum arată experiența, nu implică întotdeauna, alături de aceasta, o îmbunătățire materială a

conținutului O mai mare definiție, concretețe și diversitate a conceptelor morale sau religioase nu garantează că aceste concepte în sine, în conținut, vor fi cu siguranță mai adevărate și mai sublime Un exemplu clar în acest sens este în sfera vieții morale Adesea vedem că un copil, o persoană simplă și nedezvoltată teoretic, este moral mult mai pur, mai înalt decât o persoană relativ dezvoltată și educată Ceea ce lipsește mai întâi în perfecțiunea dezvoltării mentale este răscumpărat din belșug prin adevăr, puritatea sentimentului moral imediat, - - iar dezvoltarea mentală ulterioară este uneori nu numai că nu este însoțită de o dezvoltare și întărire paralelă a conștiinței morale, ci merge în detrimentul acesteia; împreună cu imediata, puritatea conștiinței morale se pierde treptat Același fenomen se remarcă uneori în istoria popoarelor Un trib nepoliticos, nedezvoltat mental, se dovedește adesea a fi mai moral decât un popor extrem de civilizat, care, în ciuda civilizației, nu și-a păstrat energia morală Aceste fapte de necoincidență a moralității cu dezvoltarea teoretică sunt atât de frecvente încât le-au dat chiar unor filosofi un pretext pentru concluzia unilaterală că civilizația în general are un efect dezastruos asupra vieții morale și că numai în apropierea naturii în copilărie triburi și în oameni simpli și neatinși de civilizație ar trebui să căutăm adevărata morală Concluzia, desigur, este foarte grăbită, bazată pe o generalizare a unor fapte particulare; dar adevărul este că, pe baza unor dovezi clare din experiență, nu putem să nu recunoaștem posibilitatea ca, în anumite condiții, dezvoltarea mentală să nu fie combinată cu dezvoltarea morală Același fenomen poate avea loc și în sfera vieții religioase, atât de apropiată de sfera morală De aceea, în procesul istoric de dezvoltare a conștiinței religioase, această dezvoltare, fiind, desigur, o îmbunătățire teoretică sau formală, poate să nu fie o îmbunătățire materială, ba chiar să fie însoțită de o declin și denaturare a originalului, conținut mai adevărat, religios Toate acestea au o aplicație deplină la explicarea relației reciproce dintre monoteismul originar și politeismul ulterior în diferitele sale forme Aceste forme, fiind un fel de dezvoltare a unei conștiințe religioase inițial nedezvoltate, pot constitui în același timp un declin și obturare a acestei conștiințe, în ceea ce privește conținutul ei În această privință, monoteismul originar poate fi în esența sa cu atât mai pur și mai perfect decât următorul politeism, cu cât mai înalt din punct de vedere moral este un copil nevinovat sau un om de rând needucat, dar direct și cinstit - foarte rafinat dezvoltat, dar puțin moral și distorsionând sofistic - - concepte morale ale unei persoane civilizate Și că în acest fel anume trebuie să ne imaginăm religia originară, și în această atitudine religioasă și morală a omului primitiv - mai perfect decât generațiile ulterioare, cufundate în politeismul generației, aceasta rezultă ca din adevăratul concept al originii relului igii, și din conceptul de om ca ființă prin natură și a apărut inițial nu sub forma unui animal sălbatic, ci sub forma unui om, o ființă, deși teoretic nedezvoltată, dar cu toate elementele unei naturi cu adevărat umane : raționalitate, moralitate și religiozitate II Politeism În studiul nostru despre religia primitivă, am încercat să susținem ideea că această religie ar trebui să fie, dacă nu formal, atunci calitativ perfectă și, prin urmare, nimic altceva decât monoteistă O asemenea viziune asupra religiei primitive este rezultatul necesar al unei adevărate concepții despre esența și originea religiei ca relație naturală și normală între Dumnezeu și om; acest rezultat, după cum am văzut, este pe deplin justificat atât prin date psihologice, cât și

prin analogii istorice Să vedem acum dacă această înțelegere a procesului distinctiv al conștiinței religioase ne va ajuta, în mod imediat, ne va aduce la înțelegerea acelei forme, care este istoric veche după cea inițială: înțelegem politicismul, care este considerat imposibil cu asumarea presupunerii religia primitivă apărători ai viziunii opuse Religia, în însăși esența ei, ca relație între Dumnezeu și om, presupune două elemente: obiectiv și subiectiv - influența divină asupra spiritului uman și perceperea acestei influențe de către om și - - din această cauză, participarea independentă a puterilor cognitive ale unei persoane la modul de asimilare a conținutului religios În forma lor ideală sau normală, o posibilă aproximare la care trebuie să recunoaștem în religia primitivă, ambele elemente trebuie să fie în echilibru armonios Acest echilibru nu presupune, desigur, și nici nu necesită imobilitatea absolută a religiei; unul și celălalt element se pot dezvolta armonios și consecvent să realizeze o deplinătate și lărgime din ce în ce mai mare a conștiinței religioase Pe de o parte, Dumnezeu, ca plinătate absolută a vieții și a perfecțiunii, se poate revela unei persoane mai deplin și mai clar, în funcție de acceptabilitatea și îmbunătățirea morală a acesteia, pe de altă parte, iar o persoană, în funcție de dezvoltarea sa spirituală, poate devin din ce în ce mai capabili de o înțelegere mai largă și profundă și de asimilare vitală a conținutului religios Dar idealul este o altă chestiune, realizarea lui efectivă este alta Vorbind despre cursul real al conștiinței religioase, trebuie să avem în vedere nu numai conceptul teoretic de religie, ci și posibilitatea implementării sale practice În implementarea practică, nu trebuie să pierdem din vedere elementele esențiale ale conștiinței religioase: independența și libertatea omului Religia nu este un proces teoretic care are loc în spiritul omului sub influența irezistibilă a potențelor suprasensibile, așa cum credea Schelling În religie, o persoană se află într-o relație liberă cu obiectul său cel mai înalt și, ca ființă liberă, poate realiza și nu are idealul religiei Ținând cont de acest element practic, trebuie să admitem că mișcarea normală a conștiinței religioase pe care am indicat-o s-ar putea să nu fi fost realizată în realitate A nega această posibilitate nu numai de a merge înainte, ci și de a ne opri, de a merge pe căi indirecte, chiar de a reveni, în toate domeniile vieții mentale, morale și sociale, nu numai că ne interzice conceptul de om ca ființă liber rațională, ci și fapte incontestabile ale istoriei si ale vietii cotidiene experienta; religia nu poate fi o excepție în acest caz - - Nu vom intra aici într-o explicație a întrebării: de ce și cum s-a adeverit această posibilitate de abatere de la norma vieții religioase, care se află în însăși structura naturii spirituale a omului, de la ce și cum s-a adeverit toamna, asa-zisa in limbajul dogmei crestine, ai venit, omule? Ne este suficient să recunoaștem această abatere ca un fapt care a avut loc în vremuri imemoriale preistorice; o dovadă suficientă a adevărului acestui fapt este însăși existența unor religii evident false și concepții greșite despre Dumnezeu, care au avut un efect negativ asupra vieții moral-religioase Dar de îndată ce se recunoaște nu numai posibilitatea, ci și realitatea abaterii de la norma religiei, atunci se ridică o altă întrebare: ce influență va avea această abatere asupra cursului ulterioar al conștiinței religioase, în ce forme noi va fi religia exprimat? Idealul religiei, așa cum am spus, constă în corelarea și corespondența armonioasă a celor două elemente ale sale: obiectivul și subiectiv Cea mai apropiată abatere, la prima vedere, de la acest ideal ar putea consta în abolirea oricăruia dintre aceste

elemente Dar o astfel de distrugere este de neconceput fără distrugerea religiei însăși Dacă religia este un atribut esențial și necesar al spiritului uman, iar în religie ambele elemente sunt la fel de esențiale și necesare, atunci cu siguranță nu avem dreptul să presupunem că abaterea de la norma religiei s-ar putea extinde până la distrugerea completă a oricăreia dintre cele două ei elemente fundamentale Deci, nu poate consta decât în fluctuația echilibrului dintre ele, în predominarea oricăruia dintre ele și în creșterea rezultată a acțiunii celuilalt element în vederea restabilirii echilibrului pierdut În aceste condiții, în mișcarea ulterioară a conștiinței religioase, sunt în mod evident posibile doar două cazuri: predominarea fie a elementului subiectiv, fie a celui obiectiv În primul caz, influența vie a celui mai înalt obiect al religiei, Zeitatea, și asimilarea acestei influențe de către o persoană slăbește și poate atinge minimul puterii sale Valoarea predominantă în religie este dată elementului subiectiv, - - autoactivitatea unei persoane și participarea la formarea religiei a forțelor sale cognitive și morale; Religia devine în primul rând opera omului însuși, propria sa creație, iar în dezvoltarea ei ulterioară este supusă legilor generale ale dezvoltării puterii sale cognitive O astfel de religie, în care agentul principal este omul însuși și forțele sale naturale, poate fi numită, deși nu tocmai, religie naturală; spunem: nu tocmai exact, pentru că o astfel de stare religioasă a unei persoane, cum ar fi abaterea de la norma vieții religioase, desigur, nu poate fi numită complet naturală Dar acest prim caz de posibilă oscilație a echilibrului spre elementul subiectiv trebuie să dea inevitabil naștere unei elevații speciale corespunzătoare și acțiunii intense a celui de-al doilea element, cel obiectiv Îndepărtarea și abaterea omului de la Dumnezeu nu putea provoca o îndepărtare corespunzătoare a lui Dumnezeu de om și abandonarea completă a acestuia din urmă în mila destinului său Dimpotrivă, cu cât o persoană s-a îndepărtat mai mult de Dumnezeu, cu atât Dumnezeu, în bunătatea lui, a căutat mai mult să se apropie de el și să-l caute pe cel pierit în virtutea iubirii sale celei mai înalte pentru el Distanța din ce în ce mai mare a omului de Dumnezeu L-a făcut să se apropie de om până în acel moment ultim când cea mai mare și extremă înstrăinare a lui de Dumnezeu a provocat în cele din urmă cel mai înalt act de iubire divină care se apropie de om - întruparea lui Dumnezeu De aici se poate observa că, în paralel cu dezvoltarea religioasă naturală, cu religia naturală, trebuie să apară o altă formă de conștiință religioasă, în care latura obiectivă va fi principalul ei determinant, dezvoltarea vieții religioase va fi condiționată de acţiune specială şi predominantă a Divinului, Dumnezeu însuşi va apărea în religii principalul ghid şi învăţător: va fi o religie a supranaturalului, Frank şi Frank Într-o asemenea religie, elementul obiectiv, supranatural trebuie să dobândească inevitabil o valoare predominantă şi preponderență asupra naturalului, deja prin însuși faptul că acesta din urmă, în dezvoltarea sa, urmează un drum anormal; în raport cu el, elementul obiectiv nu este doar dominant, ci chiar restrictiv, îngrădindu-i libera dezvoltare - - Astfel, ca urmare a înlăturării omului de la norma vieții religioase, după pierderea religiei primitive, conștiința religioasă a trebuit să se bifurce, iar viața religioasă a trebuit să curgă de-a lungul a două fluxuri simultane și paralele, al căror flux nu s-a oprit până acum în istoria omenirii Pe de o parte, vedem procesul natural de dezvoltare a conștiinței religioase, care se exprimă mai întâi în diverse forme ale așa-numitelor religii naturale, păgâne, apoi în cele care le-au

înlocuit, dar înrădăcinate pe același teren al viziunii naturale asupra lumii , diverse concepte filozofice ale lui Dumnezeu ƀ Pe de altă parte, găsim o acțiune treptată, activ-religioasă, supranaturală a Divinității, exprimată în Religia Revelată: patriarhală, Vechiul Testament, creștină Cu o asemenea împărțire a conștiinței religioase în două direcții paralele, nu trebuie uitat că în ambele direcții elementul care le caracterizează nu are decât un sens predominant, dar nu exclusiv și unic Și în religia revelată există un element subiectiv, activitatea puterilor cognitive ale omului și metodele de asimilare a conținutului revelat de Dumnezeu determinate de legile dezvoltării lor Iar în religiile naturale nu putem admite absența completă a elementului obiectiv, abandonarea completă a omului de către Dumnezeu și privarea lui de lumina călăuzitoare a adevărului divin Atât unul cât și celălalt elemente, după cum am observat, condiționează în mod egal posibilitatea religiei, și nu numai religia, ci cunoașterea lui Dumnezeu în general Singura diferență aici este că în primul fel de religie elementul uman, subiectiv, este mai puțin important și nesemnificativ înaintea conținutului Revelației; forme ale cunoașterii umane: reprezentarea și concepția nu sunt aici decât forme, o relație subiectivă, a cărei relație cu conținutul este recunoscută și exprimată mai mult sau mai puțin clar În această din urmă formă de religie, elementul subiectiv iese în prim-plan, iar în spatele ei se remarcă cu greu unele scăpări ale elementului obiectiv; în fața noastră sunt idei și concepte umane naturale despre Dumnezeu și numai cu o privire deosebit de atentă asupra cursului și rezultatelor consecvente - - a procesului religios, putem ghici că, în ciuda aparentei independențe a acestui proces, el a fost îndreptat de o mână providențială invizibilă spre scopul cel mai înalt - spre restabilirea unirii adevărate, religioase, a omului cu Dumnezeu Această diferență și, împreună, asemănarea celor două direcții fundamentale, istorice mondiale, ale conștiinței religioase sunt importante pentru noi, deoarece face posibilă găsirea unor relații și paralele între ele în legile dezvoltării ambelor Pe de o parte, legile naturale ale dezvoltării conștiinței religioase, cu o claritate și o semnificație deosebită care acționează în religiile păgâne, ca legile dezvoltării libere și independente a spiritului uman, pot avea o aplicație la explicarea naturalului sau latura subiectivă în religia revelată Nu este nevoie ca această dezvoltare, din cel mai înalt punct de vedere religios, să pară anormală În fiziologie (cum spune Geoffroy Saint-Hilaire) și anomalii se pot studia legile vieții organice; acelaşi lucru se poate spune despre semnificaţia formelor de conştiinţă religioasă păgână în raport cu latura naturală a adevăratei religii Pe de altă parte, istoria Religiei Revelate poate arunca puțină lumină nu numai asupra semnificației întregului proces al conștiinței religioase naturale, ci și asupra semnificației anumitor momente individuale ale acestui proces Subiectul studiului nostru va fi acum dezvoltarea firească a conștiinței religioase, care a avut loc în afara sferei religiei Revelate și exprimată, pe de o parte, în diverse religii păgâne, pe de altă parte, în diverse, constând, dacă nu în formează, apoi după ideile pe care le exprimă, în rudenie cu aceste religii, concepte filozofice despre adevărurile de bază ale conștiinței religioase Am văzut că conștiința religioasă originară a rasei umane era, în conținutul ei, monoteistă Primul efect al plecării de la idealul vieții religioase, primul rezultat al echilibrului zguduit dintre cei doi factori esențiali ai religiei, a fost cursul firesc - - dezvoltarea sa este schimbarea monoteismului originar în politeism Din cele mai vechi

timpuri imemoriale, politeismul a fost pentru noi o formă universală de religie, răspândită într-o măsură atât de răspândită încât cu greu pâlpâie în spatele lui, doar după o analiză atentă, se descoperă urme ale credințelor originale, mai perfecte Dominația politeismului se extinde nu numai la aproape întreaga lume antică, precreștină, ci și la majoritatea rasei umane în prezent Cum ar putea avea loc trecerea de la o religie mai înaltă și mai perfectă la forma ei inferioară și de ce această formă, evident insuportabilă înaintea judecății unei conștiințe religioase superioare, rezistă atât de mult și cu încăpățânare? Care este sursa puterii și vitalității sale? Răspunsul la această întrebare nu ne va fi dificil, de îndată ce vom stabili exact în ce constă esența politeismului În viziunea cea mai generală și directă a politeismului, două trăsături caracteristice ies clar în el, deosebindu-l de adevăratul concept religios și filozofic al lui Dumnezeu: primul este că recunoaște mulți zei în loc de unul singur; al doilea este că îi reprezintă pe acești zei în diverse forme și trăsături senzuale, împrumutând aceste trăsături de la diverse obiecte și fenomene ale naturii și ale vieții umane În consecință, trăsătura caracteristică și, în același timp, minciuna politeismului constă atât în conținutul său (recunoașterea multor zei), cât și în forma sa (reprezentarea divinității în forme senzuale neobișnuite pentru el) Acum se pune întrebarea: care dintre aceste elemente ale politeismului este fundamentală, originală și cu adevărat esențială? Unde este centrul de greutate al politeismului: în ideea multor zei sau în ideea unei zeități într-o formă senzuală? La prima vedere, se pare că esența și împreună cu minciuna fundamentală a politeismului se află tocmai în ideea unei pluralități de zei Forma sensibilă este o chestiune secundară și relativ neimportantă Această formă este în mod necesar condiționată de gradul inferior de dezvoltare a puterii cognitive a omului, de copilăria lui, ca să spunem așa, și poate îmbrăca indiferent atât conținutul adevărat, cât și conținutul fals Unitatea a II-a - - Dumnezeul gol, adevărat, poate fi imaginat în trăsături senzuale, antropomorfe; deși aceste trăsături constituie o formă mai puțin adecvată și mai puțin precisă de exprimare a ideii de Dumnezeu decât forma conceptului, în sine această formă nu denaturează încă adevărul interior al conceptului de Dumnezeu, constituind un mod firesc și necesar de a înțelegerea divinității într-un anumit stadiu al dezvoltării umane Deci de exemplu iar în Vechiul Testament întâlnim imagini ale Zeității cu trăsături antropomorfe, dar acest lucru nu tulbură puritatea ideii lui Dumnezeu Chiar și cu o dezvoltare mentală semnificativă, nu suntem întotdeauna capabili să ne menținem la culmea conceptelor abstracte, dar datorită legilor naturii noastre, suntem inevitabil atrași de reprezentarea Divinului și a acțiunilor Lui în trăsături senzuale Din aceasta se pare că esența păgânismului constă în politeism, iar reprezentarea senzuală în raport cu acesta este ceva secundar și accidental Cu toate acestea, la o privire mai atentă a problemei, apar multe nedumeriri împotriva acestei presupuneri În primul rând, se pune întrebarea: dacă forma sensibilă este ceva extern și contingent în raport cu conținutul politeismului, atunci de ce acest conținut este atât de strâns legat de această formă încât conținutul este imediat distrus odată cu încălcarea formei? De ce nu poate exista politeismul în afara formei senzuale și fără ea, ca filozofic, de exemplu? predare? De ce, de îndată ce gândirea în curs de dezvoltare (în filosofia greacă) și-a dat seama de inconsecvența ideilor senzuale despre Zeitate cu adevăratul concept al acesteia, politeismul însuși s-a prăbușit și filosofia a ajuns imediat la conceptul de un singur

Dumnezeu? Evident, forma de prezentare este în legătură mai strânsă cu conținutul politeismului, cu gândirea multor zei, decât pare la prima vedere, deoarece distrugerea formei a dus în mod inevitabil la distrugerea conținutului, adică politeismul Într-adevăr, dacă aruncăm o privire mai atentă la această formă de reprezentare caracteristică politeismului, vom descoperi că este motivul principal pentru care omul a fragmentat ideea lui Dumnezeu în idei despre mulți zei Proprietatea formei senzoriale a cunoașterii este tocmai SOCH V KUDRYAVTSEV etc li - - este de așa natură încât reprezintă un gând, un obiect într-o imagine temporal-spațială limitată, în asemănarea unui obiect sau fenomen de natură vizibilă, în general senzuală Același lucru se întâmplă și cu elementele individuale ale unei gânduri sau idei: fiecare dintre aceste elemente este prezentat ca o imagine exterioară, ca un întreg separat, limitat de limitele timpului și spațiului imagini senzuale separate, independente, fiecare exprimând o anumită latură a acestei idei Același lucru trebuie să fie valabil și în raport cu ideea religioasă, de îndată ce această idee devine proprietatea exclusivă a puterilor cognitive ale omului și forma de reprezentare capătă o valoare predominantă Procesul de dezvăluire ulterioară a acestei idei, evident, nu poate consta decât în faptul că diverse aspecte ale acestei idei, apărând încetul cu încetul în conștiința religioasă, vor apărea sub forma unor zei separați, mai mulți Ideea generală a Divinității este ideea perfecțiunii absolute: Dumnezeu este recunoscut în general ca o Ființă perfectă Acum, de îndată ce devine necesar ca gândirea să determine mai distinct și mai precis perfecțiunile care caracterizează conceptele despre Dumnezeu, atunci aceste perfecțiuni particulare vor apărea sub forma unor ființe perfecte separate; bunătatea, de exemplu, atotputernicia, adevărul, puterea, un act de creativitate; meșteșuguri etc , vor fi exprimate în imagini senzuale concrete Dar din moment ce conceptele lui Dumnezeu și atributele sale odată cu dezvoltarea minții se schimbă treptat, devenind mai clare și diversificate în nuanțele lor, și s pe de altă parte, fiecare concept nou este din nou exprimat în forma unei imagini specifice, atunci aceasta dă un loc și un motiv pentru înmulțirea nelimitată a numărului de zei, dintre care fiecare exprimă un moment sau o fază în dezvoltarea unei idei religioase Astfel, în forma reprezentativă a cunoașterii inițiale, în opinia noastră, se află motivul principal al înțelegerii politeiste a Zeității, ca mulți zei Aparent, o obiecție puternică la această opinie este faptul că, de fapt, forma reprezentativă a cunoașterii religioase nu este întotdeauna însoțită de poli- - - teism Astfel am văzut că monoteismul primitiv era însoțit de o formă senzuală de reprezentare a lui Dumnezeu; deci știm că, în religia poporului evreu, trăsăturile senzuale din reprezentarea Zeității nu au interferat cu monoteismul; În mod similar, în lumea creștină, personificările poetice ale Divinului și printre clasele slab educate și ideile decisiv senzuale despre Dumnezeu, nu sunt însoțite, însă, de păgânism și politeism Dar la aceasta trebuie remarcat că aici vorbim despre o conștiință religioasă naturală și, prin urmare, în infirmarea a ceea ce contează în ea, nu se pot cita fapte din istoria conștiinței religioase, care s-a dezvoltat sub influența acelei speciale, supranaturale factor, care este aproape inexistent, a fost în religiile păgâne Acest factor particular este Revelația divină, care introduce un nou element obiectiv în conștiința religioasă În raport cu cursul natural al dezvoltării activității cognitive umane în sfera religioasă, acest element este, în primul rând, ca un proces natural restrâns de descompunere a ideii unui singur Dumnezeu în idei despre mulți zei, ca fiind în o luptă cu el și

limitându-l Fără acest element de reținere, ideile antropomorfe despre unicul Dumnezeu dintre poporul evreu nu ar întârzia să se transforme într-unul senzual păgân Iar în conștiința religioasă a lumii creștine, același principiu de reținere, care nu permite decăderea naturală a formei reprezentative a cunoașterii lui Dumnezeu în politeism, este și Revelația, și parțial un gând reflexiv, în ciuda formei senzuale, ca și pentru exemplu în reprezentări poetice și simbolice ale ideilor religioase, în mod clar conștient că această formă nu este altceva decât o formă neadecvată conținutului Dar că nici aici această formă nu rămâne fără o influență periculoasă asupra însuși conținutului conceptelor religioase, târându-l pe cel care cedează irezistibil către politeism, înțelegerea religiei creștine de către oameni nedezvoltați și needucați poate servi drept dovadă Cine cunoaște superstițiile populare și legendele populare, în care sunt exprimate ideile oamenilor de rând despre subiectele religioase, poate ușor unsprezece* - - există elemente pur păgâne în viziunea sa religioasă asupra lumii Explicarea esenței politeismului în sine ne conduce la cauza principală a tranziției conștiinței religioase de la monoteismul primitiv la o formă mai puțin perfectă de religie, politeismul Acest motiv constă în faptul că omul, ca urmare a dezechilibrului dintre cei doi factori ai religiei, lăsați numai în seama lui și a forțelor sale naturale, a trebuit să se supună în viața religioasă zaken-ului necesar dezvoltării puterii sale cognitive Păgânismul, în temelia sa cea mai profundă, nu este altceva decât îndepărtarea omului de Dumnezeu, iar din partea lui Dumnezeu, Dumnezeu îl abandonează, lăsându-l să meargă pe propriile sale căi *) Dar legea naturală a dezvoltării mentale este că forma epistemologică de asimilare a adevărului, forma necesară și universală, forma conceptului, presupune un alt stadiu, superior, al dezvoltării mentale Dar particularitatea unei reprezentări, în contrast cu un concept, așa cum am văzut, constă tocmai în faptul că ea fragmentează, prezintă în imagini concrete un singur gând viu Ideea unui singur Dumnezeu, supus stăpânirii acestei forme, trebuie neapărat fragmentată în diverse idei politeiste, iar politeismul să devină o religie naturală universală, până când mintea reflexivă în fața filozofiei nu recunoaște nesatisfăcătorul acestui epistemologic forma, în timp ce odată cu ascensiunea conceptului unificator asupra ideii fragmentare nu va fi posibilă trecerea de la politeism la monoteism natural, filozofic În explicarea esenței politeismului, găsim răspunsul la cea de-a doua întrebare pe care am pus-o cu privire la motivele unei răspândiri și stabilități atât de puternice a acestei forme de conștiință religioasă Dacă forma reprezentării este o formă epistemologică necesară, dacă își extinde stăpânirea în domeniul cunoașterii religioase, la fel ca *) În păgânism, după cuvintele Apostolului, oamenii erau fără Dumnezeu (a&sh) în lume (Efes :); Dumnezeu a dat (έ'ιαβε) tuturor popoarelor să-și urmeze propriile căi (Fapte :), a permis să fie vremuri de ignoranță (:) - - și alte sfere ale cunoașterii, este destul de clar că trebuie să fie singura și indispensabilă orice altă formă superioară într-un anumit stadiu al dezvoltării mentale a omului și a umanității Orice altă formă în acest stadiu va fi nefirească pentru el, străină de el și de neînțeles, împotriva căreia se va supăra și va lupta, dacă i-ar fi impusă cu forța Dacă ne imaginăm acum că în această etapă de dezvoltare mentală întreaga rasă umană a fost cândva în picioare și că în prezent există încă aproape o mare parte a umanității la începutul ei mental, atunci pentru noi va fi o distribuție și stabilitate clară și extinsă până la un anumit moment al formei politeiste a conştiinţei religioase Numai conformitatea cu legea, necesitatea firească a acestei forme

poate explica faptul că, la prima vedere, un fenomen ciudat care, păstrat în păgânism, ca amintiri ale unei religii primitive mai desăvârșite, urme ale doctrinei unui singur Dumnezeu nu a primit niciun fel în continuare * dezvoltare, dar a stat în sistemul general de relații credințe ipotetice ale păgânismului în mod izolat, fără a exercita vreo influență tangibilă asupra vieții religioase, în ciuda faptului că, aparent, doctrina unui singur Dumnezeu este cel puțin la fel de înțeleasă și acceptabilă de către mintea ca doctrina multor zei Numai conformitatea cu legea a acestei forme poate explica dușmănia amară cu care majoritatea mai puțin dezvoltată i-a întâlnit pe vestitorii unor concepte religioase mai înalte și mai pure, care s-au ridicat deasupra acestei forme, de exemplu Socrate, Anaxagora Aceeași naturalețe, ca să spunem așa, a formei politeiste a conștiinței religioase într-un anumit stadiu al dezvoltării istorice explică parțial fenomenul din istoria poporului ales care, în ciuda Revelației puternice, supranaturale, care a înfrânat efortul natural pentru politeism , doctrina celui pe care Dumnezeu l-a putut ține și să fie păstrată cu cea mai mare muncă și luptă uneori Întreaga istorie aproape religioasă a acestui popor este istoria luptei constante a ideii de monoteism cu pasiunile păgânismului, pasiuni atât de puternice încât au fost momente când cei mai buni reprezentanți ai acestui popor se îndoiau involuntar că nu au fost lăsați singuri ca închinători ai lui Iehova - - (Regi ,) O astfel de pasiune pare la început surprinzătoare: răspândirea și puterea politeismului în rândul popoarelor păgâne pot fi explicate și prin subdezvoltarea acestor popoare, particularitățile caracterului lor moral și necunoașterea adevărului Dar, aparent, este greu de înțeles cum un popor ar putea fi dus de politeism, cunoscând de mult despre Dumnezeul unic și având idei mai pure despre el, cum ar putea prefera cel mai rău, evident de nesuportat, celui mai bun și în așa măsură încât acest hobby i-ar putea infecta chiar și pe cei mai deștepți din mijlocul lui, de exemplu Solomon Dar chestiunea va fi clară dacă ne amintim că forma reprezentativă a cunoașterii, personificând concepte în imagini sensibile, a fost o formă naturală și inevitabilă într-un anumit stadiu al dezvoltării umane și că această formă, în raport cu ideea religioasă, în sine , fără un element limitativ special, nu poate fi condusă cu blândeţe la fragmentarea conceptului de Dumnezeu, la politeism Astfel, păstrarea ideii de monoteism presupune în mod necesar o luptă încăpățânată cu atracția naturală a puterii cognitive a unei persoane într-un anumit stadiu al dezvoltării sale și, prin urmare, nu este surprinzător că această atracție naturală a încercat în mod constant să se elibereze din puterea principiului supranatural care îl înfrâna și atragea constant o persoană către privitorii păgâni ai lumii ju Evidențiind modul senzual de reprezentare ca element principal al păgânismului, considerând politeismul ca element secundar și dependent în esență de primul, ca de propria sa cauză, ne considerăm astfel îndreptățiți să extindem conceptul de păgânism Păgânul nu este doar cel care recunoaște mulți zei, ci și cel care înțelege Divinitatea ca pe ceva sensibil, pentru care forma senzuală închide complet și absoarbe conținutul, devine chiar acest conținut, ca în lumea păgână Prin urmare, ideea unui singur Dumnezeu poate fi păgână, de îndată ce Divinitatea, din cauza pierderii conținutului obiectiv care însuflețește imaginea senzuală (cum era în religia primitivă), este înțeleasă ca un obiect exclusiv senzual Așa ar putea fi într-adevăr în perioada de tranziție dintre pierderea primei - - religie și o anumită apariție în mintea multor zei, deoarece este firesc să presupunem că

trecerea de la monoteismul original la ioliteism nu a fost bruscă, ci treptată, care a început tocmai cu ideea păgână a unui singur Dumnezeu Deci, în istoria ulterioară a păgânismului, observăm uneori încercări slabe, în principal datorită influenței gândirii reflexive, de a uni pluralitatea zeilor, de a ridica pe unul, zeul principal, deasupra lor; dar aceste încercări nu au dus la o schimbare radicală a politeismului, deoarece zeul cel mai înalt era reprezentat și în trăsături senzuale , era un zeu păgân în esență Drept urmare, asemenea încercări de unificare nu au putut fi stabile, întrucât conștiința religioasă vie a atras irezistibil gândirea la fragmentarea conceptului de Dumnezeu și la multiplicarea zeilor În forma epistemologică a reprezentării, forma originală, naturală, necesară a cunoaşterii, am indicat un element esenţial al păgânismului, care explică originea, răspândirea şi stabilitatea acestuia Dar s-ar putea să ni se reproșeze pe bună dreptate că suntem unilaterali, că ne-am lăsat duși o latură teoretică a religiei cu uitarea de restul, dacă nu ne-am grăbi să facem o rezervă, că, aducând această latură în prim-plan, nu respingem câtuși de puțin alte condiții și cauze care au contribuit la apariția politeismului, ci doar afirmăm că aceste condiții și cauze au avut doar o semnificație secundară și contributivă Fără cauza principală a politeismului pe care am indicat-o, toate celelalte condiții care au favorizat apariția lui nu ar fi fost suficiente pentru a explica acest fapt religios istoric mondial; odată cu recunoașterea ei, și alte condiții își primesc semnificația cuvenită, din care ne vom concentra asupra celor mai importante, morale și istorice Adesea a subliniat declinul moral și corupția omului, ca principalul motiv pentru denaturarea adevărului și apariția minciunilor, în special, ideile politeiste despre Divin O persoană depravată moral și-a creat în mod natural zei după chipul și asemănarea sa, zei cu același caracter senzual, cu aceleași pasiuni, dorințe și motive senzuale, - - pe care a găsit-o în sine; din aceasta au apărut idei mitologice nedemne despre zei, care i-au înfuriat pe cei mai buni oameni chiar și din lumea păgână Că motivele morale ar fi putut avea o influență semnificativă asupra susținerii și dezvoltării politeismului este cu siguranță adevărat Îndepărtarea omului de Dumnezeu, care a marcat începutul procesului de dezvoltare naturală a conștiinței religioase, desigur, nu se putea limita la un singur rezultat teoretic, pierderea adevăratului concept despre Dumnezeu și apoi crearea unor concepte noi, neadevărate A zguduit în mod inevitabil întreaga structură a naturii spirituale a omului, iar în starea morală schimbată a putut găsi nu numai sprijin pentru ideile sale teoretice false despre pr Dumnezeu, dar și entuziasmul de a crea idei noi care sunt mai favorabile ordinii sale morale, datorită legăturii strânse a moralității cu religia și influenței generale a stării fizice a unei persoane asupra cursului ideilor sale mentale Dar, cu toată recunoașterea semnificației elementului moral în stabilirea conceptelor teoretice, este imposibil să nu vedem că originea originară a politeismului, ca doctrina multor zei, nu poate fi explicată dintr-un singur element, ci doar din trăsături calitative cunoscute ale poveștilor mitice despre ei Presupusul interes moral sau, mai precis, imoral al oamenilor în materie de religie ar putea la fel de bine să fie satisfăcut dacă unele trăsături nedemne, antimorale și senzuale ar fi atribuite unei singure Zeități; nu poate fi indicat un motiv fizic special pentru crearea multor zei tocmai în acest scop Gândul multor zei este un gând, în cea mai mare parte, unul teoretic care nu trezește niciun interes moral deosebit Nu vorbim despre faptul că opinia că motivul principal al

politeismului a fost dorința unui om decăzut moral de a crea pentru sine și zei atât de puțin morali ca el însuși este prea umilitoare pentru demnitatea naturii umane și nu este în concordanță fie cu scopul religiei, fie chiar cu cel mai mic caracter religii păgâne perfecte Oricât de insuficiente ar fi, totuși în ele omul se străduiește să exprime ideea unei Ființe atotperfecte; dacă acest ideal este nesatisfăcător înainte - - tribunal de conștiință religioasă superioară; atunci motivul pentru aceasta nu poate sta într-o dorință conștientă, chiar instinctivă, de a coborî Divinul la un nivel moral cu sine Dacă în păgânism, trăsăturile antimorale erau uneori atribuite zeilor, aceasta s-a datorat în principal ambiguității teoretice a idealului moral, o ambiguitate, asupra căreia, desigur, starea morală a unei persoane ar putea avea o oarecare influență ; în această privinţă, şi numai în această privinţă, putem recunoaşte imoralitatea omului ca o cauză indirectă care contribuie la ascensiunea politeismului*) Pe lângă rațiunile morale, condițiile istorice de viață ale omenirii primitive ar putea fi și un motiv destul de puternic contributiv la apariția politeismului, sub influența, desigur, a cauzei fundamentale pe care am indicat-o Ca una și aproape cea mai importantă dintre aceste condiții, vom indica divizarea și izolarea triburilor cu relocarea lor din patria centrală inițială Desigur, chiar înainte de această izolare, conștiința religioasă putea deveni păgână, fără a deveni în același timp politeistă, și este foarte probabil să fi fost așa înainte de formarea naționalităților separate, în sensul că ideea unui singur Dumnezeu chiar înainte de apariţia politeismului pe calea dezvoltării naturale omul a căpătat deja un caracter senzual-păgân Dar, în orice caz, politeismul a mers mână în mână cu formarea de triburi separate, iar în această formare a găsit o condiție externă favorabilă pentru sine Odată cu relocarea triburilor dintr-un centru comun și separarea lor, ideea unui singur Dumnezeu a început să capete caracteristici speciale pentru fiecare trib *) Este de remarcat faptul că Sfintele Scripturi, în ciuda faptului că relele morale ale păgânismului sunt indicate cu o expresivitate deosebită, o consideră totuși a fi izvorul său rădăcină într-un element teoretic Ea numește vremurile păgânismului vremuri ale ignoranței lui Dumnezeu (Fapte :) Apostolul Pavel în epistola sa către Romani, unde găsim cea mai deschisă doctrină despre esența și originea păgânismului, își vede principala cauză în eroarea minții, în necunoașterea lui Dumnezeu (Rom -) și pune morală corupția ca o consecință (articolul); întrucât (neamurile) n-au dat atenție să-L aibă pe Dumnezeu în mintea lor, Dumnezeu i-a predat unei minți pervertite pentru a face lucruri indecente (v) - - caracteristici în funcţie de condiţiile etnografice locale Divinitatea Unică a devenit o zeitate unică, specială a fiecărui trib separat Trib faimos a început să reprezinte zeitatea doar ca propriul zeu, zeul unui trib limitat de premisele și interesele sale ale regiunii; despre semnificația sa în afara acestei zone a clanului și tribului omului nu s-a gândit; tot ceea ce se afla în afara sferei vieții aproape de el era atât de străin de viziunea sa nedezvoltată asupra lumii și îi era atât de indiferent, încât nici măcar nu se punea întrebarea: care este zeitatea tribului vecin și în ce relație se află ea cu a lui propriu, - una este la fel sau nu? Fiecare trib și-a închinat propriul zeu, fără a acorda atenție credințelor religioase ale altor triburi Monoteismul originar s-ar putea astfel transforma, în primul rând, în monoteism tribal Dar odată cu dezvoltarea ulterioară a omenirii, odată cu apropierea în continuare a triburilor, cu fuziunea celor mai apropiate și vecine dintre ele în popoare și state, fie prin apropiere naturală, fie prin cucerire, zeii

diferitelor triburi au devenit dintr-o dată față în față, uniți într-un singur grup, la fel cum au unit Elny, onorându-și triburile într-un singur popor Ce soartă îi așteaptă acum pe acești zei tribali? Se vor contopi ei într-o singură zeitate, ca triburi separate într-un singur popor? Este omul conștient de identitatea lor interioară, în ciuda formei diferite care le-au fost date? Nu, acest lucru nu s-a putut întâmpla tocmai din cauza tendinței irezistibile la fragmentare, care este caracteristică formei reprezentative a conștiinței religioase Mai mult decât atât, ideile despre Dumnezeu, ca urmare a dezvoltării inițiale a fiecărui trib, au devenit deja foarte diferite, iar unitatea lor originală și originea dintr-o singură sursă au fost de mult uitate Aceeași zeitate unică, pe care o venera omenirea neîmpărțită, în mintea diferitelor triburi a primit deja trăsături diferite, iar când triburile s-au apropiat și s-au unit, zeul fiecărui trib părea foarte diferit de zeitatea servită de alt trib În aceste condiții, este firesc ca divinitatea fiecărui trib sau clan să-și păstreze independența și imaginea sa specifică și, atunci când au fost combinate în întregul popor, să-și ia - - un anumit loc cu zeii altor triburi și, astfel, în locul monoteismului tribal, a apărut o combinație de mulți zei - a apărut politeismul *) Am constatat că trăsătura fundamentală a politeismului, care explică atât esența lui, cât și originea și distribuția sa, constă în forma epistemologică de reprezentare, care a condus în mod necesar conștiința religioasă la fragmentare *) Pe lângă motivele morale și istorice pe care le-am indicat, care au contribuit la apariția politeismului, trebuie să amintim și altele, despre care indicii le găsim în Sfânta Scriptură și în lucrările Părinților Bisericii Astfel, în cartea Vechiului Testament, cunoscută sub numele cărții Înțelepciunea lui Solomon, se exprimă o viziune asupra originii politeismului, aparent diferită de cea exprimată de noi În general, autorul acestei cărți vede motivul păgânismului într-o pasiune pentru frumusețea fenomenelor naturale și explică politeismul:) un sentiment de durere față de morți, rude și, în general, persoane dragi; bocitorii fețelor pierdute, pentru mângâierea și amintirea lor, și-au făcut imaginile, care apoi s-au transformat în obiecte de venerație, să devină imagini ale zeilor;) un sentiment de respect și reverență față de persoanele de rang înalt, în special cele îndepărtate după locul de reședință; mișcați de acest sentiment, oamenii le-au făcut imagini, cărora le-au dat semne exterioare de evlavie; aceste imagini s-au transformat în cele din urmă în idoli, iar chipurile înfățișate în zei (Pr Sol , , -) Dar, evident, ceea ce se înțelege aici nu este cauza universală și rădăcină a păgânismului, pe care autorul cărții o găsește în ignoranța lui Dumnezeu (,), ci motive private și secundare, având poate o semnificație specială în acel special cerc de credințe păgâne, care era intim familiar scriitorului cărții menționate Unii dintre Părinții și Doctorii Bisericii (de exemplu, Iustin Martirul, Clement etc) au și ei o părere conform căreia politeismul este considerat un produs direct al forțelor întunecate și malefice care au pus stăpânire pe conștiința religioasă a unui persoană cu pierderea adevăratului zeu al lui Dumnezeu nu, iar zeii păgâni sunt identificați cu demonii Considerând această opinie din punct de vedere religios, nu se poate spune că ar fi fost complet nefondată și nu conținea un element de adevăr Spiritul omenesc, lipsit de comuniunea vie și directă cu Dumnezeu, dar nefiind pierdut în adâncul spiritului străduința pentru suprasensibil, ca în păgânism, s-ar putea supune cu ușurință influenței forțelor întunecate supranaturale, iar această influență ar putea afecta sfera vieţii religioase Dar a atribui totul în păgânism

influenței numai a acestor forțe și a produce politeism din aceasta a fost, desigur, unilateral, dar este ușor, totuși, de explicat, mai ales prin entuziasmul viu și polemic împotriva păgânismului din mijloc a luptei împotriva ei, când neajunsurile ei au apărut pentru conștiința creștină cu o forță deosebită Suntem cu atât mai îndreptățiți să-i recunoaștem unilateralitatea, că, după cum vom vedea, - - ni τη ideile unui singur Dumnezeu în mai mulți zei Prin urmare, pentru o înțelegere mai precisă și mai concretă a păgânismului și a diverselor forme istorice în care se exprimă, trebuie să ne îndreptăm atenția în primul rând asupra acestei forme caracteristice și a raportului ei cu conținutul ascuns sub ea Forma de reprezentare în raport cu conținutul religios este de obicei numită mitologică, iar totalitatea credințelor religioase îmbrăcate în această formă este mitologie Acest nume nu poate fi numit în întregime cu succes; este mai aproape decât conceptul pe care îl denotă și, prin urmare, poate provoca cu ușurință neînțelegeri Cu cuvintele: mit, mitologie, mitic, suntem obișnuiți să combinăm conceptele de ceva fals, fictiv, caracteristic doar păgânismului Dar forma de reprezentare într-un anumit stadiu al dezvoltării mentale poate fi o formă necesară de exprimare pentru adevăratele concepte religioase; în acest sens, ar fi nedrept să-l numim mitologic, iar conceptele exprimate în ea, mituri, cu care ideea de minciună și ficțiune a conținutului în sine este de obicei combinată Acest nume, în aplicația sa generală la religie, poate fi admis doar de cei (cum ar fi Strauss, de exemplu) care nu fac nicio distincție între Religia Revelată și religiile păgâne și văd, așadar, în educație, de exemplu Creștinismul este același proces mitologic care a creat religiile păgâne Dar, din moment ce vorbim exclusiv despre dezvoltarea naturală a conștiinței religioase, putem lăsa acest termen să desemneze o anumită trăsătură caracteristică a păgânismului și, prin urmare, problema semnificației formei de reprezentare în conștiința religioasă este împreună cu problema semnificația miturilor printre Doctorii Bisericii a existat o altă viziune, mai favorabilă păgânismului, conform căreia în păgânismul însuși ei observau urme ale acțiunii providențiale a Cuvântului lui Dumnezeu Deoarece viziunea pe care o luăm în considerare asupra păgânismului ar fi putut apărea cu ușurință pe baza viziunii creștine asupra lumii (baza sa poate fi găsită în Ps , , Concepții Deut în maniheism și gnosticism, la care autorul articole despre originea și forma originală a politeismului în Trud tinde Kiev Akad, (septembrie), - - Întrebarea semnificației miturilor, în toată certitudinea ei, a putut apărea evident doar atunci când credința imediată și vie în adevărul politeismului a început să se clătească și să slăbească În Grecia, această slăbire a mers în paralel cu dezvoltarea independentă a gândirii filozofice; De îndată ce mintea unei persoane s-a eliberat de subordonarea autorității religioase și a început să aibă o relație independentă cu conținutul religiei, atunci, cu o privire imparțială asupra acestui conținut, a descoperit cu ușurință în el o mulțime de lucruri care păreau ciudate, incredibile , chiar fără sens pentru el Dar, în același timp, respectul față de religie în general, față de instituțiile religioase naționale și ancestrale, nu le-a permis filosofilor să recunoască în mod direct drept absurd sau joc de fantezie fără sens ceea ce în timpuri imemoriale a servit ca obiect de venerație reverentă De aici și încercările de raționalizare a mitologiei, de a găsi în poveștile mitice un sens superior, necunoscut majorității sau uitat de aceștia, care ar putea concilia mitologia cu filosofia De aici diversele teorii de explicare a miturilor, în principal cele ale școlii stoice Odată cu

căderea păgânismului și triumful creștinismului ca singura religie adevărată, problema semnificației miturilor și-a pierdut mult timp semnificația și interesul Cu conceptul de mit, ca și cu conceptul de păgânism în general, a fost unită o reprezentare neschimbătoare a erorii extreme a minții umane; dar ce interes ar putea exista în investigarea unei erori cunoscute și ce sens ar putea avea o minciună și o eroare? Odată cu renașterea științelor și trezirea unui interes viu pentru clasicism, mitologia clasică a reînviat și pentru știință, dar interesul ei pentru cunoaștere a fost mai mult arheologic și filologic decât filozofic În secolul al XVII-lea există deja încercări mai sistematice de a explica mitologia *) Dar în aceste experimente *) Primele încercări de a explica mitologia în epoca renașterii științelor vin din Italia, unde fascinația minților pentru antichitatea clasică ar fi trebuit să trezească în mod firesc studiul mitologiei Dar primele lucrări literare înrudite nu au fost altceva decât superficiale și arbitrare comparații ale vechiului panteon păgân cu explicații - - - nu este atinsă problema semnificaţiei formei politeiste pentru conştiinţa religioasă în general În mod cert, această întrebare ar putea apărea numai atunci când, pe de o parte, cercetarea istorică, nelimitată la o antichitate clasică, s-a extins la alte religii ale lumii antice și ale noii, pe de altă parte, când s-a acordat atenția cuvenită a filozofiei mitologie Dreptul la o asemenea atenție a fost primit numai atunci când filosofia, nelimitată la așa-numita teologie naturală sau radiorală, care a avut revelația și aprobarea înțelegerii generale a lui Dumnezeu, inclusă în domeniul priorității sale și al filosofiei religiei, a încercat să înțelegeți sensul și indicați sensul Legile dezvoltării acele forme istorice mondiale în care ideea de suprasensibil, comună întregii omeniri, este de fapt exprimată pentru conștiința religioasă Kant trebuie recunoscut drept adevăratul strămoș al acestei tendințe, care în lucrarea sa "Religia în limitele rațiunii pure" a încercat nu numai să definească conceptul de bază al religiei, ci și semnificația filosofică a formelor speciale de conștiință religioasă, deși el a avut în vedere o religie creștină timpurile lui Kant, în special Hegel, știința suferă mai degrabă din abundență decât din lipsă de diverse încercări de a prezenta conținutul mistic al diferitelor religii într-o ordine strictă de dezvoltare rezonabilă și legală, din infinitul divers și aparent povești incoerente despre păgânism de creat interpretări care corespundeau gustului predominant al vremii Acestea includ lucrări despre mitologia lui Boccachio (De Genealogía Lib), George Pictoria (Theologia Mytliologica,), Giraldi (De diis gentiuin Lib XVII) și altele Este considerată cea mai bună lucrare despre mitologia acestei perioade să fie creația venețianului Noel Conti (Natalis Comes Mythologiae sive explanationis fabularum Lib X,) În ceea ce privește metoda de interpretare a miturilor și viziunea generală asupra semnificației mitologiei, nu există un început și un sistem definit în scrierile din acest timp; diverse puncte de vedere și interpretări, parțial cunoscute din antichitate, se amestecă și se folosesc mai întâi una, apoi cealaltă la arbitrariul interpretului Prin urmare, aici puteți găsi reprezentanți ai diferitelor opinii despre mituri - fizice, istorice etc Yu - - întreg armonios - filosofia mitologiei *) Dar, în ciuda diferenței speciale în prelucrarea materialului mitologic, în ceea ce privește opiniile generale asupra esenței și semnificației mitologiei, acestea nu sunt numeroase și dacă le excludem teorii mixte, combinând eclectic diferite puncte de vedere, ele pot fi ușor reduse la două tipuri principale, determinate în principal de diferența de opinii asupra esenței religiei în general Acei filozofi care nu au recunoscut

în general adevărul obiectiv al religiei și au considerat-o mai mult sau mai puțin o invenție pricepută a legiuitorilor, înțelepților, preoților etc , cu scopul de a acoperi și de a face ideile lor mai acceptabile și mai autoritate pentru un popor needucat, evident, iar pe poveștile mitologice ar fi trebuit să arate ca o acoperire artificială a adevărurilor străine religiei A îndepărta acest văl, a dezvălui aceste adevăruri, în esență complet nereligioase, a fost sarcina interpretării filosofice a miturilor Această tendință i s-au alăturat acei oameni de știință care, deși au recunoscut adevărul și independența religiei, dar au văzut-o doar în singura religie adevărată Revelată, în evaluarea lor asupra religiilor păgâne au fost de acord cu filozofii care au negat complet adevărul religiei Cheia pentru rezolvarea enigmei miturilor, atât ei, cât și alții, au fost căutate în unele trăsături reale ale miturilor: singura greșeală a fost că ei acordau o semnificație universală acestor trăsături particulare, au încercat să explice mitologia din principii care erau potrivite doar pentru explicarea unele b, uneori minore, o alătură a) Prima trăsătură care ne oprește imediat atenția în mitologii este aceea că așa-numiții zei sunt foarte asemănători cu oamenii Asemenea oamenilor, ei se nasc, se căsătoresc, nasc copii; în lor *) Cea mai importantă dintre scrierile despre filosofia mitologiei, pe care am avut-o în vedere și în cercetările noastre, este; Goerres, Geschichte d Mythologie, Creuzer, Symbolik und Mythologie d, ait Volker, Hegel, Vorlesungen üb d Philosophie der Religion Schelling, Philosophie der Mythologie, Pfieiderer, Die Religion, ihrWesen und ihre Geschichte, Eseuri de Max Muller - - impulsurile și acțiunile lor sunt conduse de motive, dorințe, pasiuni pur umane; forma lor cea mai exterioară este în cea mai mare parte umană, deși idealizată Nu sunt acești zei într-adevăr doar imagini ale oamenilor, iar faptele lor sunt fapte umane adevărate, împodobite doar cu fantezie poetică? Această nuanță directă a mitologiei a fost motivul formării acelei teorii a ei, care poate fi numită istorică Conform acestei teorii, mitologia nu este altceva decât cea mai veche istorie prezentată într-un mod deosebit; evenimentele reale din ea sunt distorsionate atât de lungă durată și de infidelitatea tradiției orale, cât și de imaginația primilor istorici - poeți Conform acestui punct de vedere, zeii care sunt activi în mituri sunt oameni obișnuiți: regi, legiuitori, eroi, fondatori de colonii; faptele lor sunt evenimente obișnuite din viața acestor persoane, iar întreaga religie păgână este îndumnezeirea oamenilor, binefăcătorii omenirii, care a început cu un simplu respect pentru memoria lor, terminând cu transformarea treptată a celui mai vechi dintre ei în zei , mai târziu în semizei și mi-eroi fizici *) *) După numele primului interpret al mitologiei din antichitate, din acest punct de vedere, teoria prezentată de noi poartă adesea numele de euemism Eugemer, un filozof al școlii cirineene (c î Hr), și-a expus viziunea asupra mitologiei sub forma unui roman religios și poetic, al cărui scop era să arate că lumea zeilor eleni a fost formată în mod natural prin apoteoză a marilor regi ai antichităţii şi a altor chipuri atente ' Cadrul principal al poveștii sale este insula fictivă Panchaea din estul îndepărtat Pe această insulă există o clasă de preoți a căror datorie este să păstreze monumentele care conțin adevărata istorie a zeilor Pe baza acestor monumente, în principal inscripții pe stâlpii de aur ai templului, se dovedește că Uranus, Saturn, Zeus și alți zei au fost fericiți cuceritori, ultimul dintre care a fost primul care a ridicat un altar strămoșilor săi și apoi el însuși era numărat printre oștirea zeilor Motivul pentru o astfel de concepție a religiei populare

pentru Eugemer, spun ei, a fost că multe locuri și orașe erau venerate ca locul de naștere al zeilor celebri, iar în altele erau arătate mormintele lor, de exemplu sicriul lui Zeus din Creta, opera lui Euhemerus a avut un cerc atât de larg de cititori în antichitate și o influență atât de mare încât Plutarh se considera îndreptățit să spună că a răspândit lipsa de Dumnezeu în tot universul (De Isid et Ozir c) Euhemerismul a găsit numeroși adepți nu doar in - - Nu vorbim despre faptul că această teorie se bazează, practic, pe un concept complet fals și superficial al religiei, ca divinizare accidentală a oamenilor, că nu răspunde și nu poate răspunde la întrebarea esențială pentru religie, cum și prin ce oamenii înțelegătoare ar putea trăi istoric pentru a considera chipurile ca zei, pentru a le atribui fapte extraordinare, supranaturale, chiar dacă într-o formă mitică Am putea lăsa deoparte această lipsă de justificare filosofică a teoriei, dacă în însuși conținutul mitologiei am regăsi într-adevăr o asemenea predominanță a materialului istoric asupra tuturor celorlalte elemente, ceea ce ne-ar obliga involuntar să recunoaștem drept adevărat, ca un neîndoielnic, deși inexplicabil , de fapt, semnificația istorică inițială a mitologului ii Dar în realitate nu este cazul, iar elementul istoric, dacă intră în mituri, atunci în o proporţie atât de neînsemnată încât o singură pasiune poate face să se vadă ceva semnificativ în ea Nu există nicio dispută că materialul istoric ar putea intra parțial în formarea miturilor, în special a celor de mai târziu: dovada acestui lucru se află în istoria semi-mitică a eroilor Dar este și evident că acest element este departe de a fi principalul și nu singurul din mitologie Cele mai multe dintre mituri, și, mai mult, cele mai importante, la prima vedere, își dezvăluie sensul religios, ca și în numele personajelor, deci este în însăși natura acțiunilor lor: așa sunt, de exemplu numele Uranus, Kronos, Helios sau mitul lui Prometeu Mai mult, ceea ce este mai istoric într-un mit nu este conținutul său principal, pe care intenționează să-l exprime, ci material pur accidental Prin urmare, a căuta istoria în mituri este o sarcină complet ingrată, pentru că chiar dacă am găsit în unele dintre ele indicii ale unor evenimente sau persoane istorice, nu putem fi în niciun caz siguri de caracterul lor actual, istoric antichitate (Palephat, Diodor Sicilia, Efor), dar și în lumea creștină Din punct de vedere istoric, ei s-au uitat la mitologie fie complet, fie parțial, permițând alte modalități de explicare a miturilor: Cudworth (în Systema mtelloctuale,), Brain în note la cartea lui Cudworth, Leclerc (Clericus) în note la ediția sa lui Hediod, Banier (Mythologie,), Saint-Croa, Gulman ş a SOCH V KUDRYAVTSEV, vol - - terѣ; ca urmare a analizei miturilor se pot obtine doar evenimente ipotetice, semi-determinate Un fapt istoric poate să se afle într-un mit, dar poate să nu se afle în el, iar faptul că se află într-adevăr în el nu poate fi dovedit; istoricul nu poate decât să se asigure de aceasta, fiind purtat de predilecţia pentru teoria sa Se poate foarte bine ca cauza externă a multor mituri să fi fost evenimentele istorice; dar interpretul nu are reguli ferme pentru a descoperi urme ale acestora și a le separa de ficțiune Liderul aici nu poate fi decât arbitrariul și pasiunea interpretului De aceea explicarea istorică a miturilor nu numai că nu a adus niciun beneficiu istoriei, dar i-a condus pe adepții ei la extreme ridicole, care au provocat aceeași extremă de hipercritică, care a atribuit adesea istoria actuală a timpurilor străvechi tărâmului pluralității Am putea prezenta o varietate de astfel de extreme și un arbitrar evident în interpretare atât în rândul vechilor, cât și al celor noi ai teoriei istorice a mitologiei Deci de

exemplu conform lui Palefat, Centaurii (monstri cu forma jumatate umana, jumatate cal), copiii lui Nephele, nu erau altceva decat tineri din satul Thessalian, numit Νεφέλη i e nor Acești oameni, primii dintre greci, au urcat pe cai pentru a alunga o turmă de tauri care aparținea regelui Ixion din Lapith; De aceea, în mit sunt înfățișați ca jumătate oameni, jumătate cai Au atacat turma cu sulițe, motiv pentru care sunt numiți Κέντορες sau Centauri, adică străpuns După Leclerc, Uranus, Kroios, Zeus erau regi greci; mitul devorării copiilor lor de către Kronos nu înseamnă altceva decât întemnițarea copiilor încăpățânați în închisoare; Tartarul este numele temniței în sine; Mitul lui Prometeu este povestea unui rege care a fost primul care a înființat forje pentru pregătirea armelor Potrivit lui Banier, Atlas, ținând bolta cerului pe umeri, era un rege învățat, care studia astronomia cu un glob în mâini Cele o sută de mâini care au luptat cu titanii în timpul Titanului Omaha nu erau creaturi mitice, ci coloniștii din satul Ge-katonhiriya (Sută de mâini), care au purtat război cu oamenii de pe - - * numiti Titanii Zeii olimpici, a căror asistență foloseau, nu erau zei, ci locuitorii munților din Olimp și așa mai departe b) Nu având baze faptice solide, teoria istorică a mitologiei a condus, în consecință, la o viziune complet falsă a religiei ca îndumnezeire a oamenilor Superficialitatea unei astfel de concepții era deja recunoscută de filosofii antici care, în ciuda tuturor nemulțumirii lor față de miturile populare, nu puteau decât să admită că mitologia în general ar trebui să cuprindă un conținut mai demn și mai important decât simplele povestiri despre diverse personaje și evenimente istorice Părea cel mai probabil ca miturile să conțină un fel de adevăr înalt, teoretic sau moral, ascuns sub învelișul imaginilor poetice Și întrucât filosofii au fost primii care au recunoscut falsitatea mitologiei, este firesc ca sub acoperirea miturilor să înceapă să caute acele concepte și propoziții care constituiau conținutul filozofiei lor Deci, deja printre cei mai vechi filosofi presocratici, întâlnim încercări de a-și armoniza ideile filozofice cu diverse idei mitice ale religiei populare *) Dar aceste încercări fragmentare au luat o formă mai definită în perioada ulterioară a filosofiei grecești În primul rând, era ușor de observat că nici propozițiile metafizice abstracte nu puteau servi drept conținut al mitologiei, deoarece nu erau accesibile timpurilor străvechi, nici adevărurile pur naturale, întrucât nu corespundeau celor prea senzuale, uneori antimorale natura miturilor A rămas acea parte a filozofiei, după conceptul anticilor, care, aparent, putea fi ușor accesibilă *) Deci, de exemplu Pitagora a numit focul central al lumii Vesta sau mama zeilor și cea mai înaltă sferă a lumii Olimp; la Empedocles, patru elemente poartă nume mitice: Zeus, Hera, Nestya și Aidosya; la Heraclit, focul care formează lumea se numește Zeus etc Aristotel distinge în mitologie un element pur mitic, la care se referă legendele antropomorfe despre zei, și însăși baza mitologiei sau a doctrinei zeilor, ca primele principii a lumii Primul element pe care îl consideră o invenție a legiuitorilor, de a da o sfințire religioasă și fermitate legilor; acesta din urmă consideră rămășița înțelepciunii primitive a strămoșilor, care au recunoscut că zeii nu sunt altceva decât substanțe sau principii ale lumii * - - și din cele mai vechi timpuri și datorită bogăției și diversității conținutului său, ar putea servi drept cheie pentru explicarea diferitelor mituri - aceasta este doctrina naturii Din aceasta a apărut cea mai răspândită teorie a interpretării fizice a miturilor, dezvoltată în antichitate în special de către stoici Stoicii în religia populară au văzut personificarea diferitelor elemente, forțe și fenomene ale naturii Din

acest punct de vedere, Crisip a explicat mitologia în eseul său despre natura zeilor: Zeus pentru el este eter, Apollo soarele, Poseidon marea, Vulcan foc subteran etc Metrodorus numea direct zeii personificări ale naturii și fizicul, iar în interpretarea sa a miturilor atât de îndepărtate încât a încercat să o aplice chiar și poemelor homerice: în Iliada a văzut cosmologia și a confundat Agamemnon cu eter, Ahile cu soare etc *) În vremurile moderne, teoria explicației fizice a mitologiei are și ea destul de numeroși adepți Cei mai remarcabili dintre ei sunt faimoșii filologi Heine și Herman Conținutul original al mitologiei, *) O modificare specială a interpretării fizice a miturilor este astronomică Baza pentru o astfel de viziune asupra mitologiei a fost pusă de oamenii de știință alexandrini Fie că astronomii alexandrini înșiși și-au crezut sau nu ficțiunea, dar numai ei, așa cum au găsit elementul astral în mitologia existentă la vremea lor, așa au compus ei înșiși mituri astronomice, găsind pe cer diferiți zei și eroi mitici Deci de exemplu Eudoxus a transferat Caliopea, Perseus, Andromeda, Argos și alte nume pe firmamentul cerului, numindu-le diferitele constelații pe care le-a studiat În general, astronomia este îndatorată oamenilor de știință din Alexandria pentru faptul că terminologia sa a fost umplută cu nume mitice, dintre care unele sunt împrumutate din relațiile astrale existente ale zeilor cunoscuți cu planetele cunoscute, în timp ce altele sunt nou inventate de aceștia Dar Julius Gigin și-a câștigat faima deosebită ca interpret al mitologiei din punct de vedere astronomic Și în timpurile moderne, această viziune asupra mitologiei și-a găsit adepți Deci de exemplu Dorneddens vede în mitologia egipteană doar un sistem calendaristic, o reprezentare simbolică a mișcării anuale a soarelui și a schimbării fenomenelor determinate de acesta în timpul anului egiptean * - - după Heine *), există o serie de filozofii mai mult sau mai puțin coerente despre formarea universului Deci de exemplu când mitul spune că Zeus l-a privat pe tatăl său Kronos de tronul său și de puterea masculină, asta înseamnă că natura creatoare a produs multă vreme doar sălbaticul, monstruosul, anorganicul Dar a venit momentul în care s-a încheiat producția de mase simple și grosiere; în locul obiectelor discordante au apărut forme și ființe organice Încetarea acestei productivități discordante a naturii se exprimă sub forma privării lui Kronos de puterea masculină și a aderării lui Zeus Zeus înseamnă și acea forță organizatoare a naturii, care pune capăt stăpânirii forțelor pur elementare ale naturii Heine recunoaște unii înțelepți antici ca fiind vinovații acestei cele mai străvechi, ascunse sub o coajă mitică, cosmogonie Viziunea asupra mitologiei lui Heine a fost realizată mai clar de Gottfried Hermann, care a încercat să ofere o bază filologică solidă teoriei sale **) De îndată ce începem să analizăm numele zeilor, spune Herman, rezultă în primul rând că ele au o semnificație filologică; atunci o analiză atentă a acestui sens arată că aceste nume nu sunt altceva decât predicate ale formelor, forțelor, fenomenelor și acțiunilor naturii Comparând aceste predicate în legătura lor reciprocă și relația dintre unul și altul, găsim în mitologie un întreg armonios, complet, ale cărui părți reprezintă o legătură științifică strictă; Între timp, luând în considerare aceste nume pentru numele zeilor actuali, pierdem orice legătură și sensul mitologiei Această semnificație a mitologiei, dezvăluită de filologie, arată clar că ea nu poate fi un produs accidental al fanteziei, ci este rodul unei lucrări pur științifice Aceasta este opera oamenilor care, în mintea lor, stăteau deasupra altora, care au observat fenomenele naturii și legile ei și au

dezvoltat din observațiile lor o teorie coerentă a originii *) Pentru o expunere și o critică a teoriei lui Heine, vezi Schelling în a lui: Einleitúng ii d Filosofia d mitologie p şi urm **) Dissertalo de Myth Graecorum Ueber d Wesen und die Bedeu-tung d Mitologia, - - zheniya și conexiunile lucrurilor Procedând astfel, ei au urmat acea metodă care singură face posibilă cunoașterea definită, precisă și clară: această metodă constă în găsirea predicatului distinctiv al fiecărui obiect, pentru a ajunge astfel la o concepție exactă a acestuia Deci de exemplu cine numește zăpadă zăpadă, deși reprezintă obiectul, dar, de fapt, încă nu gândește, nu-l înțelege Pentru a avea un concept despre el, trebuie să-i descoperiți trăsătura caracteristică, să o distingeți de conceptele înrudite și să arătați legătura lor reciprocă În acest scop, înțelepții antici au acordat atenție la trei tipuri de vreme rea: zăpadă, ploaie, grindină În ceea ce privește grindina, au observat că face zgomot, așa că o puteau numi zgomotos, deși acesta exprima doar predicatul, și nu obiectul în sine De aici a venit numele unuia dintre cei trei sute de uriași ai lui Hesiod: Κόττος (din κόπτω) S-a observat despre ploaie că face brazde sau șanțuri pe câmp, iar acum i se numește făcător de brazde Γνγης, numele celui de-al doilea uriaș al cosmogoniei lui Hesiod Ei au observat despre zăpadă că este grea și zdrobește pământul, de aceea au numit-o grea: Βριάρεως, numele celui de-al treilea uriaș Inițiatorii acestor nume înșiși, desigur, nu s-au gândit la niciun gigant, ci doar la grindină, ploaie, zăpadă; motivul personificării a fost forma adjectivă a acestor nume, ceea ce a făcut să presupunem persoana, creatura la care se referă, atunci când obiectul original a fost uitat Din acest punct de vedere, Herman analizează mitologia greacă după cosmogonia lui Hesiod și găsește în ea nu o colecție superficială de observații fizice, ci teorii bazate pe experiență îndelungată, pe calcul exact, astfel încât în întreaga clădire a mitologiei avem dreptul de a vedea rezultatul ъ cunoașterea științifică aprofundată a naturii înțelepții antici Evaluând astfel de teorii ale mitologiei, nu avem nevoie să intrăm într-o examinare critică detaliată a măsurii în care ni se oferă acele interpretări particulare ale miturilor și numelor mitice - - susținătorii teoriei fizice, filologii*) Că se poate găsi în aceste interpretări atâta inteligență cât sunt întinderi care au apărut ca urmare a faptului că a fost purtat de o teorie preferată, acest lucru este firesc; întinderi și improbabilitate pot fi văzute chiar și în exemplul pe care l-am prezentat Cu bogăția și varietatea miturilor, de îndată ce va fi admisă, explicația alegorică, sub influența unei teorii preconcepute, deschide un câmp larg pentru arbitrariul și inteligența interpretului Dintre mituri, după cum a remarcat pe bună dreptate Schelling, atunci este mai greu de spus că ele nu înseamnă decât că o fac Prin urmare, toate astfel de interpretări par să fie foarte suspicios Dacă germanul, în justificarea interpretării sale, se referă la sensul filologic al numelor, atunci acest temei nu este atât de ferm încât să excludă posibilitatea unor explicații arbitrare În orice caz, trebuie remarcat faptul că astfel de explicații ale miturilor, oricât de spirituale ar părea, nu pot cuprinde niciodată întreaga mitologie, ci doar unele aspecte ale acesteia și mituri individuale Este cu siguranță imposibil să aduci toată mitologia sub această teorie; apărătorii ei înșiși fie preiau doar cele mai importante mituri, precum Heine, fie mitologia prezentată într-o anumită formă, de exemplu în Hesiod, ca în germană Toate acestea arată că, dacă există un element fizic în mitologie, atunci acesta nu este mai mult decât unul dintre elementele de intrare, o latură a acestuia, și că această latură este cea principală și

esențială nu poate fi dovedită Este evident, la prima vedere, că semnificația directă pentru conștiința religioasă în mitologie nu era aceea că numele și miturile binecunoscute aveau un caracter fizic (adeptii politeismului nici măcar nu au ghicit despre acest personaj), ci tocmai că ele exprimau zeii si zeitatile lor ia Deci elementul principal în mitologie este religios, iar fizicul, dacă a fost, este accidental și secundar Același lucru ar trebui spus despre acest element ca și despre cel istoric: poate intra în mitologie doar ca material de prelucrare *) Pentru o expunere detaliată a teoriei lumii după Gsziod și după interpretarea lui Hermann, împreună cu o analiză a teoriei sale, vezi Schelling în a lui: Einl în d Philos, d Mitologia, p și mp - - sub influenţa principalelor idei religioase Prin urmare, cu mare dreptate și probabilitate, se pot explica diverse idei despre natură în antichitate din concepte religioase, și nu invers (de exemplu, ideea influenței planetelor asupra soartei omului) Punând un element accidental și secundar în locul celui principal, apărătorii teoriei pe care o luăm în considerare, așadar, nu pot explica satisfăcător nici motivele apariției ideilor cosmologice într-o formă ciudată, aparent pentru ele, de personificări și imagini mitice , sau trecerea acestor idei în idei religioase cu o uitare atât de completă a sensului lor original, încât au fost necesare mii de ani de muncă științifică pentru a le descoperi adevăratul sens Potrivit lui Heine, o astfel de mantie mitică nu a fost îmbrăcată în mod deliberat în viziunea asupra lumii a înțelepților antici Această formă de reprezentare nu era o chestiune de libera lor alegere, ci parcă forțată și impusă acestora În parte, limbile antice nu aveau suficiente expresii științifice exacte pentru a desemna principiile generale și cauzele fenomenelor, iar această lipsă de expresii i-a forțat pe înțelepții antici să reprezinte concepte abstracte sub formă de persoane și relații logice sau reale între ele sub forma nașterii uneia dintre aceste persoane din altele; în parte, ei înșiși au fost atât de entuziasmați de obiectele contemplației lor mentale, încât le-au înfățișat involuntar aceste obiecte în mod poetic și, parcă, dramatic sub formă de actori Dar, în orice caz, orice a determinat prezentarea mistică a conceptelor fizice, înțelepții antici, potrivit lui Heine, știau că nu vorbeau despre persoane reale Întrebarea acum este: cum s-a întâmplat ca personificările pe care le-au creat în opinia populară să devină persoane reale, să devină zei? Aparent, acest lucru s-ar putea explica printr-o neînțelegere firească, care era inevitabilă, cât de repede au ajuns aceste reprezentări simbolice la asemenea oameni care nu cunoșteau secretul originii lor Dar, potrivit lui Heine, nu a fost cazul Vinovații transformării acestor persoane - - creațiile în ființe reale au fost poeți; au observat că simbolurile de acest fel furnizează material bogat pentru diverse feluri de povești amuzante care sunt capabile să captiveze un popor înclinat spre poezie: este firesc că au profitat de acest material și i-au dat treptat acea culoare mitică, care a umbrit complet originalul sensul miturilor Heine nici măcar nu este contrariat să-l recunoască pe Homer drept principalul vinovat în acest caz Potrivit acestuia, Homer însuși nu cunoștea semnificația reală a miturilor, așa cum se poate vedea din multe dintre indicii și indicațiile sale, care i-au izbucnit involuntar Dar, ca poet, și-a înțeles foarte bine avantajul, astfel încât sensul real al miturilor a fost exprimat cât mai puțin, pentru că oamenilor nu le plăceau conceptele abstracte seci, și poveștile, chiar lipsite de orice sens, de îndată ce o în ele se observă o anumită schimbare a obiectelor și a evenimentelor, ca el mult mai mult Astfel, personificările mitologice

au apărut mai întâi independent de semnificația lor științifică în mâinile poeților, iar apoi au atins gradul de lipsă de sens în care le găsim în credința populară obișnuită Este ușor de observat că opinia lui Heine, nici în explicarea originii inițiale a miturilor, nici în explicarea transformării lor ulterioare în credințe populare, nu rezistă criticilor Motivul principal pentru care presupușii înțelepți antici și-au exprimat conceptele cosmologice sub formă de personificări a fost, în opinia sa, sărăcia limbii antice Această explicație ar avea sens dacă ar fi vorba într-adevăr despre concepte filozofice foarte abstracte sau despre adevărurile științifice ale științelor naturii în forma în care acestea există acum Dar înțelepciunea imaginară a înțelepților antici, așa cum se poate vedea din explicațiile lui Heine însăși și ale altor adepți ai teoriei fizice a mitologiei, nu era deloc de așa natură încât să le poată fi greu să o exprime în cuvinte simple Era cu adevărat imposibil, cu cele mai sărace mijloace filologice, să exprime un adevăr atât de simplu încât natura a produs mai întâi obiecte imperfecte, anorganice, apoi mai perfecte, operaționale? - - uman și a fost necesar să se creeze o poveste lungă despre Kronos și privarea puterii sale masculine de către Zeus? Ce profundă și inexprimabilă a fost înțelepciunea vorbirii obișnuite, de exemplu că sămânța trebuie ascunsă sau aruncată în pământ pentru a produce o plantă, sau că vinul vine din viță? De ce au avut nevoie vechii înțelepți să creeze mituri pe aceste subiecte despre coborârea Persefonei în lumea interlopă a lui Pluto sau despre originea lui Dionysos (zeul vinului) din Semena (vița de vie)? Este cu atât mai puțin clar cum adevăruri atât de simple ar putea trezi un entuziasm poetic atât de viu și o dorință atât de puternică de a le comunica clar altora, astfel încât ambele să fie cauza personificării dramatice a acestor adevăruri? În ceea ce privește explicația transformării în continuare a acestor personificări în credințe populare, atunci, desigur, există o parte din adevăr aici Dar adevărul este că influența personală a poeților asupra formării mitologiei nu a avut semnificația vastă care i se atribuie adesea; s-a extins doar la prelucrarea artistică ulterioară a acelui material mitic pe care l-au găsit deja existent în credințele populare, și nu la crearea ideilor religioase de bază Aici ne place adesea să ne referim la expresia clasică a lui Herodot, că Homer și Hesiod au creat Teogonia elenilor *) Dar această expresie nu are deloc acel sens necondiționat, potrivit căruia unii erau gata să-i considere pe acești poeți creatorii mitologiei grecești Cert este că au existat zei în Grecia înainte de Homer și Hesiod; Homer cunoaște deja templele, preoții, sacrificiile și altarele zeilor, nu ca evoluții recente, ci ca instituții străvechi și ancestrale Mai mult, Herodot vorbește aici nu despre zei, ci despre teogonie, adică genealogiile zeilor, astfel încât cuvintele sale, dacă sunt înțelese în sens strict, nu pot însemna decât că acești poeți au determinat cel mai îndeaproape relațiile înainte nedefinite dintre zei, care de la care *) Οντοι cíoíν οι ποίήσκντίς Ο-εογονίην "Ελλησϊν II, Pentru o analiză precisă a acestei expresii, vezi Schelling în a lui: Phil d Mit , p și mp - - si cum se intampla Dar aceasta este încă departe de invenția mitologiei, chiar dacă, în plus, am recunoscut pentru poeții amintiți mai sus o reprezentare poetică mai precisă a zeilor antici Herman explică oarecum diferit originea mitologiei În opinia sa, vechii înțelepți ai mitologiei nu au fost atât inventatori involuntari, cât corectori inteligenți ai religiei originale Religia originară, după toate probabilitățile, a constat în superstiții fizice grosolane, care se bazau pe reprezentarea unor ființe invizibile, în legătură cu

fenomenele naturale, ființe Dar, odată cu dezvoltarea gândirii și a observației, unii oameni mai inteligenți au observat că zeii imaginari nu sunt altceva decât natura și forțele ei Din aceasta a ieșit pur fizică, din fiecare element religios, cunoașterea liberă, ai cărei inițiatori au oferit-o cu intenția de a elibera pentru totdeauna poporul de fostele superstiții Germanus, într-adevăr, găsește în mitologia greacă, așa cum a expus Hesiod, nu numai o legătură complet științifică, ci chiar o filozofie autentică, care ține la distanță de tot ceea ce este supranatural și încearcă să explice totul în mod natural Dacă este înțeles așa cum ar trebui, atunci de fapt nu se vorbește despre zei în el Motivul principal pentru o astfel de concepție incorectă a sensului mitologiei la Hermann ar trebui să fie faptul că el judecă mitologia în general după cosmogonia lui Hesiod În Hesiod, în fruntea cosmogoniei sale, există într-adevăr astfel de personificări care seamănă clar cu concepte abstracte despre forțele și obiectele naturii: de exemplu Haos, Gaia, Eros sau puterea de a uni elemente ostile, Erev sau întunericul primordial, Noaptea, Pontul sau marea, Oceanul: apoi sunt menționate unele zeități cu semnificație mitică: Themis, Mnemosyne etc Cu aceste personificări în minte și întemeiate pe cuvintele luate literal xb Herodot că Hesiod, împreună cu Homer, au creat mitologia greacă, Germanus, cu ajutorul unor interpretări filologice pline de spirit, deși uneori destul de șubrede, a putut să-și prezinte cosmogonia sub forma unui sistem fizic destul de armonios Dar adevărul este că cosmogonia lui Hesiod, conform - - Potrivit criticilor, nu este deloc un produs al conștiinței religioase originare, ci, dimpotrivă, cea mai veche experiență de filosofare asupra acestui conținut, prima experiență a unei viziuni raționale asupra lumii, deși încă renunțând imperfect la pământul religios Nu vorbim despre faptul că mulți critici nu sunt complet siguri de integritatea creației lui Hesiod și permit inserții ulterioare și prelucrare ulterioară în ea Astfel, ceea ce lui Herman i se pare cea mai veche experiență a înțelepciunii este, de fapt, filozofarea ulterioară, presupunând deja mitologia Cosmogonia lui Hesiod reprezintă pentru noi nu începutul mitologiei, ci sfârșitul acesteia și începutul trecerii la filosofie Care sunt astfel de concepte, de exemplu haosul, noaptea, erosul cosmic , oceanos etc nu sunt pur mitologice, reiese clar din faptul că nu au avut niciodată o semnificație semnificativă în conștiința religioasă, ca de exemplu Zeus, Apollo, Venus și alți zei Pe lângă inconsecvența opiniei lui Hermann cu privire la înaltă semnificație științifică a cosmogoniei lui Hesiod, pentru dezvăluirea căreia ar fi necesar să se intre în detalii nepotrivite și inutile în cazul de față, teoria sa în sine reprezintă o mulțime de lucruri incredibile Cum s-a întâmplat ca înțelepții, care s-au gândit să elibereze poporul de superstiții, să se apuce de lucru atât de stânjenit încât, oferindu-le sistemul lor, au uitat să-și explice singurele lor personificări gramaticale și i-au lăsat fie să-și atingă adevăratul sens, fie să cadă din nou în eroare, confundându-le cu persoane supranaturale? Și de ce erau necesare astfel de personificări, capabile să stârnească neînțelegeri? de ce de ex a fost necesar să se numească grindina zgomotoasă, ploi care săpat șanțuri, producând zăpadă abundentă, când s-ar putea desemna pur și simplu aceste proprietăți, care ar duce mai direct la scopul lor vizat decât personificări gramaticale? Dar oricum ar fi, opera presupușilor înțelepți nu a reușit la vremea lor Întrebarea este cum, fiind de neînțeles, nu numai că a rămas intactă, ci a devenit și dominantă ca sumă a credințelor religioase? Că oamenii, prin neînțelegere, ar putea fi numiți

înțelepți, ca persoane, forțe și fenomene ale naturii de luat în acțiune - - fețe pozitive, deși acest lucru nu este ușor, este totuși posibil să recunoaștem Dar cum nu înțelege poporul doar greșit doctrina care i se oferă, ci și greșit înțeles, pentru care nu mai existau motive, acceptă pe credință, în ce fel ființele invizibile, venerate până acum de ele, sunt unite în conștiința lor cu fenomenele naturale? si urme important pentru el, el înlocuiește cu chipuri noi, complet de neînțeles pentru el, sau, mai precis, nume fără sens - acestor întrebări nu li se poate da niciun răspuns probabil c) Incoerența celor două teorii principale ale mitologiei din punctul de vedere al unei înțelegeri nereligioase, ca să spunem așa, a religiei în general, a mitologiei în special, istorice și fizice, - teorii, asupra cărora, totuși, atât de mult inteligența și erudiția a fost cheltuită, pune involuntar la îndoială: poate că există o interpretare științifică a mitologiei, nu este în zadar că știința pierde timp și muncă, încercând să găsească sens în ceva care poate nu o are deloc? Oamenii de știință și filozofii acordă de obicei o atenție completă elementelor istorice, fizice, filologice ale mitologiei, dar o pierd din vedere pe cea principală și involuntară izbitoare, cea poetică Într-adevăr, au existat oameni de știință, mai ales din rândul cercetătorilor antichității clasice, care au privit cu suspiciune orice încercare de a înțelege semnificația și semnificația mitologiei În mitologie, ei nu voiau să vadă niciun adevăr interior, ascuns sub acoperirea simbolurilor; este, după părerea lor, o operă complet liberă de fantezie poetică, neavând alt scop decât interesul estetic Mitologia este poezie și nimic mai mult; a căuta în ea vreo altă semnificație, cu excepția celui prezentat direct, înseamnă a specula în zadar unde pur și simplu se deschide sicriul *) Originea acestei concepții asupra mitologiei este clară; se bazează pe impresia directă făcută de mituri şi îşi găseşte confirmarea în acea istorie *) O viziune similară asupra mitologiei a avut-o celebrul filolog I G Voss (Antisymbolik) și alții - - * Faptul care rimează că poeții erau adesea figuri din domeniul mitologiei, de exemplu Homer și Hesiod Dar ideea este că o astfel de impresie exclusiv poetică a mitului produce numai asupra sentimentului nostru, care este complet străin de conștiința religioasă păgână; a făcut o altă impresie oamenilor care credeau în adevărul lui Pentru noi, miturile, în special ale antichității clasice, mai ales în prelucrarea artistică a acestora de către poeți și artiști, desigur, nu sunt altceva decât basme poetice; dar nu erau așa în vremurile străvechi: aici aveau nu numai un sens poetic - de a satisface sentimentul harului, ci un sens real, religios; a respinge acest sens înseamnă a uita semnificația lor esențială și a evidenția secundarul Numai în virtutea acestui sens religios real, și nu a formei sale exterioare, mitologia ar putea avea acea influență puternică asupra vieții religioase, morale, sociale, pe care o vedem în istoria popoarelor păgâne O simplă invenție poetică, dacă nu ar ascunde un sens mai profund, nu ar depăși niciodată granițele zonei în care arta se învârte de obicei, și nu nu ar putea avea nici puterea stabilității de-a lungul veacurilor, nici influența definitorie asupra vieții pe care o vedem Nu am putut găsi niciun motiv suficient pentru care mitologia ar fi trebuit să aibă o importanță mai mare în viața popoarelor antice decât o au poezia și literatura fină în general și acum Din aceasta se poate observa că elementul de poezie, pe care îl vedem adesea strâns legat de mituri, nu este un element esențial, ci unul adjuvant: poezia este doar o formă exterioară a miturilor, dar forma nu este necesară Identificarea acestei forme cu conținutul, la negarea în mitologie a

sensului cel mai înalt, cu excepția celui poetic, nu putea duce decât la o restrângere unilaterală a câmpului de observație la o singură mitologie clasică, mai precis, grecească Aici într-adevăr găsim miturile (deși nu toate) în cea mai strânsă relație cu poezia și artele plastice Dar aceasta nu depindea de însăși esența mitologiei, ci de caracterul estetic deosebit al națiunii elene, conform căruia tot ceea ce făcea parte din cercul viziunii sale asupra lumii a primit mai mult sau mai puțin artistic - - colorare naturală Dar astfel nu sunt miturile popoarelor, de exemplu Est, - nu vorbim despre poveștile mitice ale triburilor aflate la nivelurile inferioare ale civilizației Cel mai nepretențios simț estetic cu greu va fi de acord să găsească ceva poetic în figurile monstruoase jumătate umane jumătate animale ale zeilor Egiptului și Indiei și în poveștile departe de grațioase despre ei Miturile Orientului, privite direct, sunt mai mult simbolice decât poetice; tipul lor exterior seamănă cu jocul neliber al fanteziei artistice cu scopul de a satisface o gândire religioasă cu ajutorul imaginilor senzual simbolice, în plus, exprimarea exterioară nu este un scop independent și principal, ci doar un mijloc de exprimare a adevărului Combinația formei poetice cu conținutul religios, în acele cazuri în care are loc, este ușor de explicat prin influența cuprinzătoare a religiei asupra unei persoane Religia nu este doar o chestiune de cunoaștere, nu este o teorie; pătrunde în toate sferele vieții spirituale a unei persoane și îi conferă un caracter aparte; este clar că abilitatea estetică a unei persoane poate experimenta această influență atotcuprinzătoare a religiei, iar această influență poate fi exprimată în crearea de lucrări poetice religioase sau semi-religioase Aceasta este o reflectare complet firească și normală a ideii religioase în domeniul sentimentului estetic; conștiința sa religioasă nu îi este străină nici măcar la cele mai înalte niveluri ale dezvoltării sale; dar trebuie să fie evident mai puternică și mai semnificativă în acea etapă inferioară a acesteia, când conținutul religiei nu putea fi încă exprimat sub forma unor concepte religioase mai mult sau mai puțin abstracte, - când forma dominantă a conștiinței religioase era reprezentarea Strânsa afinitate a acestei forme de cunoaștere cu creativitatea artistică a conferit poeziei o semnificație mai mare în domeniul religiei decât în vremurile ulterioare, când gândirea și-a venit în sine Elementul poetic din domeniul religiei, desigur, ar fi trebuit să primească o semnificație și mai puternică acolo unde dezvoltarea deosebită a sentimentului estetic în rândul oamenilor și, ca urmare, semnificația deosebită a poeziei au determinat reflectarea predominantă a ideii religioase în această zonă specială, pe care o vedem în Grecia - - Dar, cu toate acestea, toate aceste motive naturale și legitime ale influenței religiei asupra sentimentului estetic nu explică încă pe deplin și în cele din urmă acea predominanță prea sesizabilă și izbitoare a elementului poetic asupra celui religios, pe care o observăm adesea în religiile păgâne, în principal în mitologia greacă care și uneori a dat motive să considere toată mitologia ca o creație fără scop a fanteziei capricioase Într-adevăr, în Grecia, mai ales în vremurile ulterioare, observăm o folosire atât de liberă a poeților cu material mitic încât se ajunge involuntar la concluzia că cutare sau cutare poveste mitică cu ei nu are deloc mijloacele de a exprima vreun adevăr religios, ci pur și simplu ca un produs al fanteziei artistice libere: mitul străvechi, simplu, care stă la baza poveștii poetice este aici, în scopurile poeziei, la fel de indiferent față de orice idee superioară ca material, precum, de exemplu, întâmplare extraordinară într-un basm

Poezia nu există aici pentru religie, ca slujitor al ei, ci religia pentru poezie; poezia este principalul lucru, iar conținutul religios este secundar, un complot simplu pentru prelucrare artistică gratuită Că o asemenea valoare poate avea uneori religie pentru poezie, acest lucru este incontestabil; dar nu exprimă deloc faptul normal și constant al relației lor reciproce, ci excepționalul și având propria sa cauză în declinul religiei Dacă nu în raport cu poezia și religia în general, atunci cel puțin în raport cu predominanța poeziei în mitologie, remarca lui Schelling că "poezia poate fi scopul natural și chiar produsul imediat necesar al mitologiei, dar nu poate fi deloc producătoare idei de bază sau sursă despre zei "*) Într-adevăr, poezia în adevăratul sens al cuvântului, ca creativitate artistică, presupune libertate deplină în alegerea materialului, în manipularea lui și în prelucrarea lui artistică; prin urmare, adevărata poezie și artă , așa cum îi vedem în Grecia, ar fi imposibil dacă zborul *) filozofie d Mitologie Introducere - zborul fanteziei a fost blocat de noțiuni religioase, prin însăși natura lor permițând schimbarea arbitrară O atitudine complet liberă, cea mai benefică pentru artă, față de materialul religios nu putea apărea decât atunci când credința religioasă în adevăr s-a pierdut, cel puțin semnificativ slăbită și, în consecință, în imuabilitatea credințelor religioase, atunci când aceste credințe erau prezentate ca nu sacru cu strângere la care trebuie tratat cu evlavie, ci materialul simplu al poeziei, care poate fi manipulat liber Și tocmai în această poziție, nu a creației vii, ci a începutului decăderii și decăderii, găsim mitologia în timpul strălucitei dezvoltări a artei în Grecia Din această cauză, tot ceea ce a fost introdus în domeniul religiei încă de pe vremea lui Homer și Hesiod nu mai are o semnificație pur religioasă, ci reprezintă declinul treptat al politeismului grec; interesele cu adevărat religioase, având în vedere acest declin, își caută o altă ieșire în așa-zisele mistere Deficiența generală a acelor teorii ale mitologiei, pe care le-am luat în considerare până acum, a constat în faptul că fiecare dintre ele a exaltat și generalizat unilateral unul dintre elementele neesențiale ale mitologiei, fie istorice, fie fizice, fie artistice, uitând despre principalele și esențiale - religioase Că fiecare dintre aceste elemente se găsește în mitologie este, desigur, dincolo de orice îndoială; altfel nu s-ar fi putut forma teoriile mitului despre care am vorbit În ciuda caracterului lor unilateral, aceste teorii au pornit de la date mitologice reale și numai aceste date le-ar putea oferi un fel de probabilitate aparentă Dar că aceste elemente, în ciuda faptului că uneori constituie o trăsătură remarcabilă, remarcabilă a miturilor individuale, nu sunt în niciun caz principalul lucru în mitologie, simplul fapt că adepții politeismului care credeau în adevărul său nu au bănuit niciodată în el acel conținut SOCH V KUDRYAVTSEV, vol - - ceea ce a fost pus sub ea de către oamenii de știință critici de mai târziu Acești savanți erau gata să vadă în mitologie orice alt conținut decât conținutul religios, în timp ce adepții politeismului nu se gândeau să vadă în ea altceva decât conținut religios Ei vedeau în zei și în poveștile despre ei doar zei și istoria lor și, dacă unii dintre ei, în vremurile de mai târziu, au căutat un sens mai profund și mai misterios în spatele poveștilor mitice obișnuite, atunci acest sens era tot același religios Așa-zisele mistere ale grecilor nu ofereau nicio interpretare istorică sau fizică a credințelor populare, ci adevăruri religioase și rituri religioase, care li s-au părut fondatorilor acestor mistere mai profunde și mai salvatoare decât credințele și riturile obișnuite Întrucât, potrivit unor oameni de știință (de

exemplu, Herman), înțelegerea religioasă a mitologiei nu este cea originală, ci cea ulterioară, care nu a fost înțeleasă de primii autori ai acesteia și a fost o denaturare a sensului inițial al istoricului ei, fizică etc , istoria reală a religiei nimic nu știe despre un astfel de sens original al poveștilor mitice; dimpotrivă, ea mărturisește că încercările de a găsi în mituri orice alt sens decât cele religioase aparțin deja epocilor ulterioare ale începutului neîncrederii în adevărul imediat al spuselor religioase și începutul reflecției și al scepticismului Influența puternică pe care a avut-o mitologia asupra vieții morale indică, fără îndoială, caracterul ei esențial religios Mitologia pentru poporul păgân este religia lor, pentru ei nu este un joc de fantezie, nu este o istorie poetică, nu fizică alegorică, ci o chestiune de interes vital suprem; are o putere puternică asupra minții și inimii Filosofiile alegorice despre natură, ficțiunile poetice nu vor crea altare și temple; ei nu vor fi rugați și nu li se vor oferi jertfe Toate acestea sunt posibile și de înțeles doar presupunând că mitologia nu este pură ficțiune sau ficțiune amestecată cu faptele reale ale istoriei și fizicii, ci conține un oarecare adevăr superior, - - deși răsucit în țesătura imaginilor senzuale ale fanteziei, iar acest adevăr cel mai înalt nu poate fi decât religios Deci conținutul mitologiei este religios În ce poate consta, deci, acest conținut și cum poate fi dezvăluit sub țesătura pestriță și atât de fantastică a diverselor mituri? Iată o întrebare, a cărei soluție poate să nu fie aceeași, în ciuda adevăratei recunoașteri generale a adevăratei naturi a mitologiei Religia este o relație între Dumnezeu și om Conținutul real al religiei este efectul acțiunii vii a Divinului asupra spiritului uman; Însuși actul acestei acțiuni îl putem numi o revelație divină în sensul larg al cuvântului, iar conținutul religiei care este produs de aceste acte, o învățătură revelată Forma religiei, în special forma învățăturii sincere, este deja opera persoanei care asimilează acest conținut Acolo unde unul dintre aceste elemente ale religiei este absent, nu există religie în adevăratul sens al cuvântului Dar în păgânism, prin însăși natura sa și în contrast cu adevărata religie, se pare că nu putem permite ca elementul revelației divine să fie direct prezent Deci unul din două lucruri: fie în păgânism a rămas doar o formă de religie - mitologie, fără niciun conținut religios real; sau, dacă ar exista acest conținut religios, atunci nu ar putea fi produsul conștiinței religioase păgâne însăși; a fost împrumutat de undeva din afară, din exterior Dar de vreme ce acum singura sursă de conținut religios real nu putea fi găsită decât într-o singură religie istorică, revelată de Dumnezeu, religia Vechiului Testament, atunci, evident, doar de aici putea fi împrumutat tot ce este cu adevărat religios și perfect în păgânism Acestea, aparent, singurele concluzii posibile despre semnificația mitologiei în cunoașterea adevărului religiei ne explică posibilitatea apariției în lumea creștină și în rândul oamenilor de știință creștini a două vederi opuse asupra ei, opinii care au fost uneori combinate inconsecvent de unul și același scriitor În timp ce unii, recunoscând doar religia revelată de Dumnezeu ca caracter al religiei adevărate, * - - ei nu vor să vadă în mitologia păgână vreun conținut religios real și, în raport cu acesta, iau punctul de vedere al euemismului și al teoriei fizice a mitologiei; alții găsesc în el un astfel de conținut, dar nu recunosc puterea păgânismului de a-l produce în felul său; ei cred că acest conținut nu este altceva decât un împrumut din domeniul singurei religii adevărate, un împrumut ascuns și distorsionat intenționat sau nu sub influența diferitelor condiții a) Această ultimă viziune, care a

fost inițiată de filosofii evrei platonizatori Aristobulus și Philo, se găsește adesea printre vechii apologeți și profesori creștini ai Bisericii (Justin, Clement etc), care au găsit în unele mituri evenimente distorsionate din Vechiul Religiile testamentare, la fel ca în filosofia păgână, elemente, împrumutate în secret din cărțile sacre ale poporului evreu Dar dezvăluirea sistematică și științifică a acestui punct de vedere, în aplicarea mitologiei propriu-zise, aparține timpurilor moderne, în principal oamenilor de știință din secolul al XVII-lea: Gerhard Voss, Bochart și mai ales episcopul francez Daniel Huet *) Multă inteligență și învățătură extraordinară au fost cheltuite de ei pentru a demonstra ideea că în mitologie, și au avut în vedere în principal greacă, există distorsionate și apoi x) Prima experiență sistematică de explicare a miturilor din punct de vedere istorico-religios o găsim la Stephen Guichard (Harmonie étymologique des langues Par), care a încercat să demonstreze că numele zeilor păgâni și legendele despre ei sunt împrumutat din Sfintele Scripturi și Istoria Evreiască Daniel Gsinsii (Aristarchus sacer) folosește filologia pentru a explica numele celor mai importanți zei greci din rădăcini evreiești Bochart (Geographia sacra) păstrează aceeași direcție Opera lui Gerhard Voss (A'ossius, de'Theologia gentili et caet) este remarcabilă pentru vremea ei prin erudiția extinsă și bogăția de conținut Deși în ea Foss nu se limitează deloc la nici un fel de interpretare a miturilor, ci recurge la diferența dintre mituri și la o explicație istorică și fizică a acestora, cu toate acestea, cu o dragoste deosebită, urmărește ideea că numele și faptele lui majoritatea zeilor cei mai importanți sunt distorsiuni ale numelor și activităților persoanelor din Vechiul Testament Aceeași direcție în explicarea mitologiei este urmată de Huet (Hixetius, în Demonstrat io Evangelica), Laveau, Thomasin și alții - - superstiția spumoasă a poporului, înșelăciunea preoților, fantezia poeților, fapte din istoria actuală a Vechiului Testament Huet s-a lăsat îndeosebi dus de teoria sa în așa măsură încât a văzut în Tuat fenicienii, Adois sirienii, Osiris egiptenii, Zoroastru perșii, Cadmus și Danae grecii - pe scurt, în toate personalitățile aproape divine și umane ale diverse mitologii unul și același chipul lui Moise Ecouri și influențe ale unor astfel de teorii pot fi găsite până la o dată ulterioară în diferite scrieri teologice Deci de exemplu în grădinile Hesperidelor se gândesc uneori să găsească o legendă distorsionată despre paradis, în lupta titanilor cu zeii, un indiciu al pandemoniului babilonian, la Zeus, Posidon și Pluto îi recunosc pe cei trei fii ai lui Noe, în Vulcan Tu bal-cain, inventatorul fierului, în mit oh Hercule ^ vezi urme ale istoriei Joshua Nun etc Pentru a evalua această teorie, ar fi de prisos pentru scopul nostru să intrăm în studii factuale privind măsura în care acele asemănări sunt valabile, pe care apărătorii ei cred că le găsesc meleda cu așa și cutare mituri și cu așa și cutare evenimente ale Istoria Vechiului Testament Desigur, și fără prea multe dificultăți, am vedea aici o mulțime de subtilități, exagerări pline de spirit, aproximări accidentale și interpretări filologice arbitrare, care ar suspecta cu tărie validitatea acestor asemănări și ar zgudui baza faptică a acestei teorii Dar ideea nu este asta, ci lipsa de încredere a principiului însuși pus în fruntea acestei teorii Acest principiu constă în faptul că asemănarea observată între credințele diferitelor popoare presupune întotdeauna o legătură istorică între aceste credințe Odată recunoscut acest lucru, a fost firesc să ajungem la concluzia că sursa originală din care au provenit credințe religioase similare trebuie să fie veche din punct de vedere istoric, și anume religia unui popor mai vechi

decât grecii, evreii Asemănările dintre ideile și simbolurile religioase private dintre diferitele popoare, desigur, nu pot fi respinse Dar ar fi prea grăbit să concluzionăm de aici la o sursă comună a acestor asemănări și la diseminarea lor prin transmiterea sau împrumutarea acestor idei de către unul - - oameni din altul În primul rând, la astfel de popoare se găsesc idei religioase asemănătoare, între care, fără cele mai puternice întinderi și ipoteze îndrăznețe, este greu de asumat o legătură și relații istorice, cu atât mai puțin influență și apropiere reciprocă Și nu este nevoie de asemenea exagerări și ipoteze, de îndată ce asemănările ideilor religioase între diferitele popoare pot fi explicate mai simplu și mai natural prin asemănarea nevoilor religioase, a opiniilor și conceptelor religioase, în funcție de unitatea naturii spirituale și ideea de religie Însuși modul de exprimare sau prezentare a conceptelor religioase poate fi asemănător, chiar același între popoare diferite, datorită acelorași săpături și metode de exprimare senzuală și simbolică a anumitor idei În cele din urmă, amintirile istorice preluate din cea mai veche epocă a rasei umane pot fi stocate independent de diferite popoare și, ca unul dintre elementele mitologiei, servesc drept bază similară pentru legendele religioase Deci, de exemplu, nu este nevoie să aducem în legătură istorică cu legenda biblică despre paradis, miturile care există în aproape toate religiile despre așa-zisa epocă de aur, despre starea inițială fericită a rasei umane Purtând în suflet efortul pentru o viață fericită și fericită și negăsind o corespondență cu acest efort în viața reală, o persoană putea transfera cu ușurință idealul unei astfel de vieți în trecutul de mult trecut și necunoscut pentru el și să creadă că atunci totul a fost mult mai bine, că oamenii din vremuri trăiau mai fericiți și că cea mai fericită vârstă era la începutul rasei umane Dacă ne amintim acum că un astfel de ideal de fericire inițială la acea vreme nu ar fi putut fi altceva decât senzual, atunci putem înțelege cu ușurință de ce și mai multe caracteristici specifice ale imaginii Epocii de Aur s-ar fi putut forma într-un mod similar printre popoare diferite Întrucât o persoană ar putea crede o viață binecuvântată la un anumit grad de dezvoltare mentală numai într-o abundență de binecuvântări senzuale, de exemplu, într-o viață lungă mai obișnuită, într-o putere deosebită de forță, în libertatea de munca obositoare, de aici, convenabil iar fără izvor istoric, legende asemănătoare ar putea apărea pe pr despre longevitatea primilor oameni, - - despre creșterea lor gigantică și așa mai departe Să luăm o altă legendă, foarte răspândită în religiile păgâne, despre potop: legenda despre acesta nu exprimă și aparent nu exprimă nicio idee pur religioasă și nu dă dreptul de a asuma vreun motiv subiectiv general pentru apariția unei astfel de legende în aproape toate religiile Dar totuși, și aici nu este nevoie să ne asumăm vreun împrumut din cărțile Vechiului Testament; este foarte probabil ca aceasta să fie o memorie istorică universală a marii catastrofe, păstrată independent în memoria diferitelor popoare Desigur, vorbind despre posibilitatea originii unor idei religioase similare între popoare diferite, indiferent de apropierea lor istorică, nu respingem în niciun caz posibilitatea unei tranziții reale a conceptelor religioase de la un popor la altul Apărăm doar ideea că aceste împrumuturi private nu pot servi în niciun caz drept bază pentru concluzia despre dependența istorică reciprocă a religiilor întregi sau chiar a celor mai importante concepte religioase Idei împrumutate, de ex transferul cultului unei zeități cunoscute dintr-o țară în alta, din Egipt în Fenicia sau Grecia, în cea mai mare parte, ca material accidental, intră în ciclul unei viziuni cunoscute

asupra lumii și se asimilează curând cu ideile de acest ciclu, pierzându-și caracterul real Dacă cauți urme ale unor astfel de împrumuturi, atunci, desigur, ele nu sunt nicăieri mai mult decât în religia elenilor; dar în ciuda faptului că aceste materiale împrumutate din exterior sunt atât de modificate sub influența unei viziuni elene deosebite asupra lumii, încât întregul set de povești mitice, de unde au provenit inițial, reprezintă un întreg armonios și imprimat de un singur personaj artistic, astfel încât, în ciuda faptului că abundența elementelor străine, nimeni nu pare să recunoască religia greacă ca un produs complet original al spiritului grec Din toate acestea se poate observa că, dacă este imposibil să respingem legalitatea în încercarea de a găsi asemănări externe și urme de împrumuturi istorice în religiile diferitelor popoare, atunci, în orice caz, astfel de încercări pot mai degrabă - fi mai util pentru înțelegerea istoriei exterioare a popoarelor decât pentru înțelegerea sensului și semnificației religiilor înseși Dimpotrivă, aceste încercări, aplicate la explicarea originii și semnificației religiilor, după cum arată experiența, au făcut mult rău și au întunecat însăși problema, în loc să o explice, mai ales când au fost făcute cu imparțialitatea cuvenită a unui istoric , dar sub influenţa unor idei preconcepute Deci de exemplu nu poate fi trecut cu vederea faptul că extremele și exagerările din teoriile lui Huet și Fosse și-au avut sursa în opinia preobișnuită despre faima și influența considerabil extinsă a religiei și a legendelor istorice ale poporului evreu în rândul popoarelor păgâne din jur și chiar îndepărtate popoarele păgâne, o părere că ar putea să se întâlnească cu unii dintre vechii Doctori ai Bisericii, care credeau că tot ce este mai bun în religia și filosofia păgână este împrumutat de la evrei Dar trebuie remarcat faptul că poate exista pasiune pentru extrema opusă Găsim oameni de știință care, sub influența prejudecăților despre profundă antichitate a egiptenilor, chinezi sau indieni, cu ajutorul aceluiași joc de convergențe și paralele între ideile religioase ale popoarelor cu totul diferite, s-au gândit să găsească sursa acelor sau alte Vechiul Testament și chiar credințe creștine, apoi printre antici ъ Persov, apoi în India, apoi în China Toate astfel de concluzii au o valoare științifică mică, deși aproximarea ingenioasă a asemănărilor cu cei miopi poate părea uimitoare Dar am spus deja că asemenea asemănări în sine nu dovedesc câtuși de puțin relația istorică a ideilor similare, dacă doar nu există dovezi istorice directe în favoarea unei astfel de relații; nu există asemenea dovezi b) Dar dacă conținutul istoric al religiei Vechiului Testament nu poate fi conținutul esențial și cel mai profund al mitologiei și, pe de altă parte, un astfel de conținut nu poate fi într-un fel sau altul decât prin însăși ideea de religie, atunci nu ne vom apropia de adevăr dacă mergem mai departe - în spatele religiei Vechiului Testament în adâncul secolelor și vom începe să căutăm adevărul ascuns al păgânismului nu în Revelația pozitivă a poporului evreu, ci în cea primitivă care l-a precedat, în primitivul comun întregii rase umane - - religie? Conținutul religios propriu-zis al mitologiei, adevărul păgânismului, nu va fi, așadar, nimic altceva decât Revelația primitivă care se întoarce în vremuri preistorice imemoriale și se păstrează conform tradiției Cele mai importante mituri vor fi doar cochilii și simboluri ale doctrinei religioase primitive, care s-au schimbat în diferite moduri datorită condițiilor istorice și de altă natură Iată punctul de vedere al mitologiei care este împărtășit de mulți savanți și principalul, cel puțin unilateral, exponent al căruia este Kreutzer Kreutzer nu se gândește, desigur, să

producă totul în mitologie din această sursă Domeniul mitologiei este atât de vast încât cele mai diverse elemente își găsesc locul în el Deoarece în antichitate religia avea o semnificație cuprinzătoare și educația religioasă înlocuia orice alta pentru o persoană, atunci mitologia ar fi trebuit să cuprindă nu numai învățătura religioasă, ci și un cerc complet de cunoștințe primitive; pe lângă ideile pur religioase, există și indicii de idei istorice și fizice și concepte de idei astronomice și morale Prin urmare, explicarea miturilor nu poate fi făcută dintr-un punct de vedere pur religios, ci diferitele mituri au semnificații diferite și necesită interpretări diferite Dar nu mai puțin important și esențial în mitologie este, fără îndoială, religios; Kreutzer produce acest element religios din tradiția primitivă, care este patria Orientului "Cele mai vechi mituri, spune el, cu un conținut pur teologic și aproape toate miturile de acest fel care au supraviețuit în lumea greacă, au venit acolo din Orient; miturile teologice cu o colorație orientală sunt inițial vederi holistice, cunoștințe și idei sau adevăruri revelate, care erau deja foarte timpurii exprimate în imagini Acestea sunt imagini ale poeziei templului, tipuri maiestuoase, care vorbesc mult Dar acest caracter simplu al învățăturilor religioase originale a fost șters cu politeism " Dar, în ciuda distorsiunii religiei primitive în politeism, nu a dispărut niciodată complet în păgânism politeismul invadat, totuși, niciodată - - nu a dispărut deloc, ci s-a păstrat în esență chiar și în Grecia antropomorfă prin tradiţii şi mistere preoţeşti Oricât de fragmentată ar fi refracția prismei mitice, cu toate acestea, aici, prin multitudinea razelor refractate, se vede adevărata lumină a soarelui, care, dacă nu a produs imediat un joc pestriț și variat de culori mitologice, atunci în orice caz, a fost sursa și cauza inițială a întregului joc de lumină " Dintre toate distorsiunile religiei primitive la care putea fi supusă în păgânism, rămășițele adevăratei religii s-au păstrat prin nume de familie preoțești ereditare, care au fost, de exemplu, atenianul și eleusinianul Eumolpide, care în învățăturile lor secrete au putut să păstreze intacte tradițiile originare orientale Desigur, ceva din tradiția inițială putea fi distorsionată, dar această soartă nu se putea întâmpla decât asupra unor astfel de tradiții care erau nesemnificative, nu constau în legătură cu învățătura principală despre unitatea lui Dumnezeu și nemurirea sufletului, și de aceea nu a intrat în compoziție învățătura preoțească; dar aceste adevăruri de bază au fost întotdeauna păzite cu credință de preoți și păstrate în învățătura lor secretă*) În ceea ce privește ideea principală a teoriei lui Kreutzer, și anume, posibilitatea păstrării în păgânism a unor urme ale Revelației primitive, această idee în sine, desigur, este corectă Mai târziu, noi înșine vom indica această tradiție ca pe unul dintre elementele obiective ale păgânismului Dar punctul esențial al dezacordului nostru cu teoria lui Kreutzer și cu alte teorii omogene este că în ele acest element obiectiv este pus în prim-plan, că tot ce este mai bun, esențial și cu adevărat religios în păgânism este produs din el, iar restul , carapacea mitică, se referă sau la o înfrumusețare poetică și în același timp o denaturare a acestui conținut interior, sau la acele elemente istorice, fizice și de altă natură care au crescut doar mai mult sau mai puțin accidental împreună cu mitologia și nu aparțin esenței acesteia Pornind de la poziția, deja dezvăluită de noi, că conștiința religioasă naturală, *) Creuzet, Sjinbolik th I De asemenea lui Briefweclisel, Br - - cea mai joasă formă a căreia este păgânismul, este religia cu un element subiectiv predominant, avem tot dreptul să

vedem în acest element tocmai esența și centrul de greutate al păgânismului Elementele obiective însă, printre care se numără urmele religiei adevărate primitive păstrate * în păgânism, pot avea doar o importanţă secundară; ele sunt nici mai mult nici mai puțin decât simple urme și fragmente, care nu sunt incluse în mod esențial în structura generală și conținutul viu al păgânismului Prin urmare, ar trebui să căutăm adevăratul sens al mitologiei nu în conținutul adus din afară și numai în mod tradițional stocat în el, ci în mitologia însăși, care reprezintă pentru noi dezvoltarea independentă a conștiinței religioase naturale, experiența viziunii religioase asupra lumii, care aparține în principal la activitatea de sine mintea umană, într-o formă epistemologică particulară reprezentări Deplasarea unilaterală a centrului de greutate de la latura subiectivă a religiei la latura obiectivă a făcut ca gândirea fundamental corectă a lui Kreutzer să ia forma unei ipoteze nedovedite, conducându-l la o viziune incorectă atât asupra conținutului, cât și asupra formei politeismului Toate aceste neajunsuri au fost semnalate de multă vreme de criticii teoriei lui Kreutzer, deși nu au explicat cu suficientă claritate cauza din care au apărut Deci, în primul rând, terenul istoric pe care s-a gândit să-și întemeieze ipoteza s-a dovedit a fi șocant Ideea că mitologia greacă nu trebuie considerată și studiată în sine în sine, ci în legătură cu mitologiile altor popoare, este recunoscută ca adevărată și de succes; dar în ceea ce privește opinia conform căreia cele mai importante mituri grecești au trecut din Orient, în special, la metoda concretă a însăși tranziția și transformarea lor, atunci teoria lui Kreutzer s-a dovedit a fi în mare măsură insuportabilă și contrară ultimelor date ale arheologiei și filologie comparată Și mai insuportabilă a fost presupunerea, care este atât de importantă în sprijinul teoriei lui Kreutzer, că tradițiile secrete ale Orientului și ideile religiei primitive au fost păstrate în castele și misterele preoților Dar insuficient fundamentată din punct de vedere istoric, ipoteza lui Kreutzer, în însăși esența problemei, - - nu a întârziat să conducă povestea către alte viziuni unilaterale Întrucât conținutul religios al religiei primitive părea a fi foarte limitat - aceasta este doctrina Dumnezeului unic și nemurirea sufletului - și ideile mitologice infinit de diverse, încât era greu să le consideri variații nesfârșite ale unei câteva adevăruri simple, s-a dovedit a fi necesar să atribuim cea mai mare parte a miturii în seama acelui element nereligios al mitologiei despre care am vorbit De aici reproșul făcut de criticii teoriei lui Kreutzer că, în ciuda concepției sale corecte asupra caracterului esențial religios al mitologiei, prin care s-a ridicat deasupra unilateralității foștilor ei interpreți, este justificat, nu mai puțin, pe baza ideii că mitologia conține nu numai învățăturile religioase e, ci și întreaga gamă de cunoștințe primitive, au dat importanță acestui element nereligios (istoric, fizic etc) mai mult decât ar trebui, în detrimentul celui principal, religios Kreutzer a fost condus la o asemenea extindere a sensului elementului nereligios în mitologie nu numai de dorința de a combina în teoria sa toate cele anterioare ca momente particulare, ci, în principal, după cum am spus, imposibilitatea din punctul de vedere al vedere a teoriei sale pentru a explica diversitatea și complexitatea mitologiei Metoda greșită adoptată de el pentru a determina sensul miturilor l-a ținut și mai mult pe drumul greșit Tocmai, Kreutzer a considerat ocazia exterioară, colorarea exterioară a unui mit ca fiind un indiciu al conținutului său intern, în timp ce materialul extern poate fi complet indiferent față de un astfel de conținut Dacă un mit conține elemente istorice sau

fizice sau astrale, atunci aceasta nu servește încă ca dovadă că mitul însuși are ca conținut un eveniment istoric sau un concept fizic Întrucât chiar și în miturile pe care Kreutzer le-a recunoscut ca fiind specific religioase, diversitatea extremă a țesăturii mitologice nu putea fi în niciun fel conciliată cu puritatea și înălțimea presupusului conținut, el a trebuit să ajungă la concluzia că miturile au un sens simbolic, o opinie care, cum vom vedea acum, nu exprimă în niciun fel adevăratul caracter al formei mitologice - - c) Am văzut că printre oamenii de știință care au recunoscut semnificația religioasă a mitologiei, unii căutau un element obiectiv, cu adevărat religios, al păgânismului în învățătura Vechiului Testament revelată de Dumnezeu și în istoria poporului evreu, alții (precum Kreutzer)) a mers mai departe, am văzut acest element în anterioară această Revelație, primitiv comun întregii rase umane de tradiție, a cărei patrie era Răsăritul Dar un pas mai departe era posibil; a fost posibil să se caute bazele și izvorul obiectiv al păgânismului nu în orice revelație istorică reală, ci în distanța inaccesibilă a relației metafizice dintre Dumnezeu și om și să se considere politeismul ca un moment necesar binecunoscut al acestei relații, nu doar o amintire a oricărei revelații istorice, ci o revelație reală reală Acest ultim pas spre o înțelegere obiectivă a mitologiei a fost făcut de Schelling Pentru a-și stabili conceptul de mitologie, Schelling procedează prin criticarea diferitelor teorii anterioare despre esența și originea miturilor El respinge orice gând de a le inventa și inventa de către oricine, fie că sunt indivizi sau un întreg popor cu propria sa creativitate poetică populară Nu oamenii sau indivizii produc mitologii, ci anumite mitologii oamenii iau naștere împreună cu el, ca conștiință individuală Însăși separarea poporului de masa generală a unei singure și inseparabile umanități are loc ca urmare a separării și instaurării preliminare a unei anumite conștiințe mitologice sau a apariției diferiților zei în conștiința până acum unică a umanității *) Schelling recunoaște monoteismul ca formă originală a conștiinței religioase, deși nu în sensul în care apărătorii perfecțiunii religiei primitive înțeleg această expresie Monoteismul lui Schelling este, așa cum îl numește el însuși, "numai monoteism relativ" Dumnezeu, comun omenirii, nu putea fi unul decât în măsura în care în mintea lui nu apăreau încă alți zei; el este doar primul termen din seria ulterioară în succesiune *) Einleitung in d Philosophie der Mythologie p - - zeii umblători ai politeismului De fapt, încă de la început a fost un zeu mitologic, anume potenția, deoarece o serie de istorie mitică a zeilor începuse deja cu el Din aceasta este deja clar că este imposibil să se caute vreun alt început care să explice monoteismul inițial (de exemplu, Revelația supranaturală) și altul pentru politeismul ulterior (de exemplu, o denaturare a acestei Revelații) Ambele forme de conștiință religioasă sunt în legătură esențială și reprezintă un proces istoric necesar Care este sensul acum și care sunt forțele motrice ale acestui proces? Dacă religia nu este un produs subiectiv al forțelor umane, dacă mitologiile în special nu sunt ficțiune și produsul poeziei populare sau ale indivizilor, atunci evident că trebuie să căutăm prima sursă a acestui proces nu în om, ci undeva mai sus decât el Deși acest proces își are baza în conștiința actuală a omenirii, din care trebuie să plece, totuși, întregul său curs este o mișcare necesară, căreia, de fapt, conștiința însăși, care o experimentează succesiv, îi este subordonată Istoria zeilor, schimbându-se succesiv în mitologiile popoarelor, este istoria propriu-zisă a conștiinței religioase a omenirii, care trebuie să supraviețuiască momentelor individuale

exprimate de acești zei Dar aceste momente nu sunt doar forme ideale de conștiință, ele nu sunt doar categorii logice sau etape fenomenologice ale cunoașterii, cunoașterii în dezvoltare constantă Nu, acestea sunt potențe absolut reale care iau în stăpânire conștiința, o domină și, în plus, acestea sunt aceleași potențe reale care stau la baza existenței și originii lumii și care constituie (kon-stituiren) viața divinității însăși, urmărește eficient, potența cosmogonie și teogonie Așadar, mitologia, ca politeism consistent, nu este altceva decât un proces prin care potențele divine sau, mai simplu, Dumnezeu însuși, mediat (adică sub forma conștiinței), se pune din nou pe sine, adică este un proces teo-junior Din acest punct de vedere, ceea ce în mitologie la prima vedere pare a fi doar umanoid, istoria subiectivă, de fapt devine obiectivă, exprimă universală - - evenimente absolute, deoarece în procesul mitologic conștiința umană trece după aceeași lege și pe aceleași trepte, de-a lungul cărora a trecut inițial natura; principiile procesului mitologic sunt, împreună, principiile oricărei ființe și origini, atât istorice, cât și naturale Potrivit acestei singure explicații adevărate, obiective, a mitologiei, ultimul ei fundament și adevărata cheie a înțelegerii ei se află nu în relațiile istorice, ci în relațiile transcendental-metafizice, pe scurt, în însăși esența (Wesen) a lui Dumnezeu*) Care sunt aceste potențialități reale, care determină conținutul, cursul și momentele procesului politeist, - răspunsul la această întrebare este dat de doctrina metafizică a lui Schelling despre Dumnezeu În Dumnezeu, conform învățăturii sale, trebuie să distingem trei puncte: baza (puterea), existența (mintea) și iubirea Aceste trei puncte din filosofia sa a religiei ne apar ca trei potențialități:) posibilitatea de a fi (Seinkõnnen), numită și subiectul ființei;) ființă pură fără nicio posibilitate, nu subiect, ci doar predicat al ființei și obiect al ființei, în cele din urmă) unitatea ambelor, posibilitatea auto-pozitivă a ființei sau a spiritului În unitatea acestor trei potențialități, libere de orice opoziție, Dumnezeu are doar ființă potențială, ființă în concept El ajunge la ființă reală numai prin separarea sau tensiunea acestor potențialități ca rezultat al voinței divine, care împreună este începutul lumii Această separare constă în faptul că primele două potențialități își transformă relația reciprocă, astfel încât posibilitatea de a fi (Seinkõnnen) se postulează ca ființă actuală, pentru a fi învinsă (reală) de ființa actuală și a redeveni din nou numai posibilitate În aceasta constă procesul cosmogonic și - întrucât în el numai Dumnezeu devine un adevărat Spirit conștient de sine - împreună și procesul teogonic; acest proces, care are loc în istoria naturii, ajunge la desăvârșire și se odihnește în conștiința umană: în el potențialul divin de a realiza *) Ibid p - - ei reclamă unitatea anterioară, distrusă, ca să spunem așa, pentru un timp în procesul cosmogonic La atingerea acestei păci și unitate, viața divină nu se termină Potențialitățile care în esența conștiinței umane au ajuns la o unitate temporară și odihnă sunt din nou separate: același proces care, ca formare a lumii, cosmogonic, a precedat conștiința umană și a avut-o drept rezultat, începe din nou în cea mai înaltă formă , forma conștiinței: acesta este procesul nostru fologic Faptul că are loc în conștiință nu o împiedică să fie la fel de reală și obiectivă ca prima, cosmogonica; pentru că nu conștiința noastră o produce liber, ci ea însăși se supune acestui proces și doar îl exprimă Ca și în istoria naturii, așa și în istoria conștiinței, acest proces nu este doar cosmogonic (în sensul naturalului), nu numai mitologic (în sensul subiectivului), ci și cu adevărat tsogonic, reprezentând

procesul de viata divina În cel mai apropiat mod, acest proces mitologic constă în faptul că separate, intrând într-o luptă, ca să spunem așa, între ele, potențialele succesiv unul după altul pun stăpânire pe conștiința unei persoane ca stăpânind asupra lui și supunându-i forțele, adică ca zeii Mitologia, în esență, nu este altceva decât manifestarea succesivă în conștiința potențelor divine sub forma unor zei succesivi În primul rând, acel principiu se ridică din nou în conștiință, care stă la baza naturii reale și care a fost odată învinsă de apariția vieții; este începutul: "bază întunecată, forță oarbă" Așa cum în procesul cosmogonic al naturii, acest prim principiu s-a manifestat în sistemul mondial astral, tot așa acum în procesul mitologic corespunzător apare ca un principiu divin sideral, ca Domnul cerului, Bel sau Uranus; religia mitologică originală este astfel astrală, Sabeismul Mișcarea ulterioară și împreună trecerea la politeism a acestei religii primitive, relativ monoteiste, constă în înmuierea acestui om primitiv astral, conștient, începutul, în apariția împreună cu el a femininului - - principiu, Urania sau Militta Babilonului Următorul următor, dominând asupra conștiinței religioase, zeitatea este Kronos sau Baal, zeul fenicienilor și perioada pslasgică a grecilor, a căror latură feminină este reprezentată de Cybele, mama zeilor Odată cu Kronos începe multitudinea actuală de zei care stau unul lângă altul, în timp ce politeismul anterior era doar consistent Lupta primului zeu cu al doilea zeu, care este forțat să iasă din conștiința religioasă de către el, este exprimată în mitologia egipteană ca lupta lui Typhon cu Osiris, în timp ce Isis, conștiința religioasă, oscilează între unul și celălalt Dar de la începutul naturii, după o luptă acerbă în regnul animal, atinge echilibrul și liniștea în om, în care forțele naturii se împacă, lupta zeilor egipteni în formă de animal se încheie cu reconcilierea în zeii în formă de om al Greciei, unde în spatele forțelor dure ale lui Uranus și Kronos ѣduet Zeus blând și principiul real al naturii devin din nou înfrânte și reduse la o formă invizibilă *) Schelling atribuie teoriei sale despre mitologie faptul că ea singură oferă o adevărată explicație obiectivă a miturilor, că este atât complet științifică, cât și complet istorică, complet empirică și în același timp complet filozofică; cu adevărat istoricul în ea coincide complet cu filozoficul; ea găsește începutul obiectiv al explicației miturilor în obiectul însuși și obligă mitologia să se explice Ne-am îndepărta prea mult de sarcina principală a studiului nostru dacă, pentru a distruge această pretenție mândră a lui Schelling asupra semnificației teoriei sale, am decide să criticăm atât baza sa metafizică, învățătura lui despre absolut, cât și justificarea ei prin fapte din istoria religiilor Critica filozofică și științifică a evidențiat deja inconsecvența principiilor de bază ale filozofiei lui Schelling, și mai ales artificialitatea, exagerarea și arbitrariul în subsumarea faptelor în concepte abstracte Insolvabil *) Filosofie Am văzut că trăsătura caracteristică a concepției montane-religioase inițiale despre Dumnezeu unic consta în vioicitatea și intensitatea sa deosebită Ideea celei mai înalte Ființe, sub influența vie a acestei Ființe, a atins: gradul de viziune, contemplarea Divinului într-o formă senzuală Omul primitiv, cu cel mai înalt grad de intensitate al conștiinței religioase, nu putea doar să reprezinte Divinul în mintea sa, ci și să-L vadă ca pe o ființă, apărându-i în forma exterioară, contemplată senzual, a unui om *) Dar odată cu slăbirea tensiunii, odată cu ieșirea din conștiința unei persoane la adevăratul principiu Suprasensibil care o strângea, evident, această vioicitate și intensitate inițială a Reprezentării, care avea loc în *)

Dreapta Prezentare generală , ianuarie ' ;' ; ' - - religii! primitiv De la grad; Trebuia să coboare maho-po-yalu la vioarea viziunii și a contemplației: o simplă idee psihologică Imaginile ființelor antropomorfe ar trebui treptat să se estompeze/să-și piardă din vioarea și intensitatea, să se transforme din vizibile aproape senzual în momente de tensiune ale "conștiinței ființelor în ființe întunecate, cețoase, pe jumătate vii", în ceea ce este cel mai aproape de noi; Putem numi fantome sau apariții O slăbire suplimentară a vieții originare a concepției religioase a constat în faptul că aceste imagini slabe, încetul cu încetul, și-au pierdut vitalitatea pentru conștiință, și s-au transformat în reprezentări mentale obișnuite ale ființelor supranaturale, în credință În Existența lor Acum, sperăm, cu suficientă claritate, forma originală a conștiinței religioase naturale și împreună forma originală a politeismului au fost definite Cea mai veche religie naturală trebuie să fie credința în existența unor ființe asemănătoare oamenilor, fantomatice, supranaturale, dar lipsite de demnitatea și caracterul cu adevărat divin Acest tip de ființe, numele de spirite se poate potrivi cel mai bine, desigur, nu în sensul precis definit pe care acest cuvânt l-a primit în vremurile ulterioare, ci în sensul diferenței dintre aceste ființe și zeii actuali ai politeismului ulterior; Astfel, prima formă de politeism o putem numi pnevshatism ; ■ Conceptul prezentat de noi despre forma originară a conştiinţei religioase naturale elimină complet acele dificultăţi care constituie o piatră de poticnire pentru ipotezele citate mai sus de Pami; dimpotrivă, în opinia noastră, găsim o justificare completă și un loc adecvat și o explicație pentru acele fapte reale din istoria religiei primitive, care, dacă au fost înțelese greșit și interpretate unilateral, au condus la teorii false În primul rând, acest concept explică faptul indubitabil al prezenței antropomorfismului atât în cele mai vechi straturi ale religiilor culturale, cât și în credințele religioase reale ale celor mai sălbatici necivilizați - - triburi * Acest fapt; extrem de dificilă pentru apărătorii teoriei, ^ bazată pe presupunerea imperfecţiunii extreme, a religiei primitive Aceste teorii pretindeau că antropomorfismul nu a fost începutul, ci desăvârșirea procesului de conștiință religioasă, și din moment ce o persoană trebuia să urce de la îndumnezeirea obiectelor și fenomenelor naturale mai puțin perfecte la cele mai perfecte, de la natura fizică la un persoană, care este destul de realizată în antropomorfe *politeismul greco-roman Sub jugul unei false teorii, antropomorfismul în cele mai vechi religii sau "a fost ignorat sau, mai des, reinterpretat în sens alegoric idei despre forțele și fenomenele naturii, care au condus la o falsă, așa-numită interpretare fizică, mitologie Zeii antropomorfi ai religiilor antice erau înțeleși ca personificări ale forțelor și fenomenelor naturii; adevăratul antropomorfism a fost considerat un fenomen ulterior Viziunea noastră nu numai că explică pe deplin prezența elementului antropomorf în cele mai vechi religii, fără a-i distorsiona sensul, ci arată și adevăratul său sens original Desigur, între acesta, antropomorfismul originar, și cel artistic, greco-roman, care a constituit istoria politeismului, există o diferență uriașă, determinată de procesul secular de dezvoltare a conștiinței religioase Dar această diferență se referă la grad, nu la ideea de bază a ambelor; această idee este că cea mai perfectă și cea mai bună expresie exterioară și întruchipare a atotperfectului este omul Această idee a fost exprimată cu toată claritatea în religia primitivă; amprenta ei palidă a fost exprimată în cel mai apropiat de forma primitivă a conștiinței religioase naturale Tocmai la aceeași idee originală s-a

întors păgânismul la sfârșit, după multe secole de rătăcire, de căutare și de schimbare a diferitelor idei despre Dumnezeu, astfel încât întreaga istorie a păgânismului este un ciclu complet în care conștiința religioasă revine la acea formă de bază,? din care a ieșit, cu singura diferență fiind că ceea ce în religia primitivă era plin de conținut viu, real, a rămas în păgânism, în esența sa, o singură formă subiectivă; antropomor mondial- - a zeilor fizici din Hellas nu era o lume de creaturi reale, ci fictive create de oameni Acea nevoie a conștiinței religioase de o divinitate vie după imaginea unui om, pe care păgânismul a simțit-o și doar într-un mod fals crezut că o satisface în antropomorfismul artistic al religiei grecești, a găsit o adevărată satisfacție în creștinism ■ Trăsăturile antropomorfismului originar, pe care le-am indicat, explică în continuare acele trăsături ale celei mai vechi epoci a conștiinței religioase, care, fiind false înțeles, a dus la o idee falsă nu numai a pr forma originară a politeismului, dar și a formei originare de religie în general Toate teoriile despre dezvoltarea naturală a conștiinței religioase provin în mod egal din asumarea imperfecțiunii extreme a primului moment istoric al acestei conștiințe orice ființă sau zeitate, astfel încât starea de conștiință religioasă din primul moment poate fi numită atee; zeii, în forma lor cea mai crudă, trebuie să fi apărut mai târziu, ca rodul unei dezvoltări mentale pe termen lung Alții, considerând teama de fenomenele naturale formidabile ca fiind motivul original al religiei, consideră naturalismul direct ca fiind religia originală Alții, după cum am văzut, consideră credința în existența sufletelor strămoșilor morți ca un astfel de motiv și consideră îndumnezeirea acestor suflete sub formă de spirite, fantome ca formă originală a religiei În toate aceste opinii există un element de adevăr, de îndată ce vom atribui trăsăturile prezentate nu religiei cu adevărat primitive, ci celei care a înlocuit-o și constituie primul moment al conștiinței religioase naturale Dacă religia este înțeleasă ca credință într-o anumită zeitate sau zei, atunci, desigur, într-un anumit sens putem numi starea inițială a conștiinței religioase naturale lipsă de Dumnezeu, deoarece cei recunoscuti ca suprasensibili - - imagini noi care au rămas pentru o persoană cu pierderea celor vii obiect religios, nu erau zei în sensul propriu-zis În locul adevăratului Dumnezeu, pierdut de omul cu religia primitivă*, nu a mai apărut altul, cel puțin acela și un zeu sau zei fictivi; Locul lor era ocupat de ființe umbre care nu puteau avea nicio semnificație religioasă cu adevărat pentru el; deși în om a rămas un sentiment vag de ceva suprasensibil sau, mai bine spus, ideea întunecată a Divinității care nu l-a părăsit niciodată, dar acest sentiment nu avusese încă timp să fie determinat și exprimat în nicio idee concretă*) Întrucât ființele fantomatice ale religiei naturale originare nu erau zei adevărați, atitudinea față de ele și sentimentul trezit de ele nu puteau fi cu adevărat religioase Singurul sentiment care putea avea loc era și un sentiment de frică, pe care și acum o persoană nedezvoltată îl simte față de așa-zise fantome și monștri fantastici imaginari - un sentiment de frică superstițioasă, fără nicio acțiune practică sau morală Prin urmare, frica poate fi într-adevăr recunoscută ca fiind descoperirea inițială *) Ideea de neînfricare practică, ca prim moment al conștiinței religioase naturale a unei persoane care și-a pierdut perfecțiunea religioasă primitivă, este confirmată și în viziunea biblică a stării religioase inițiale a " -ului uman" Apostolul Iuda, înfățișând învățători falși mergând pe calea lui Cain, crede că esența erorii lor este în necredință și blasfemie (Iuda) De aceea, este probabil că nu idolatria, ci lipsa de Dumnezeu a

dominat descendenții lui Cain, care "numai putea alcătui acea adâncime a relelor " în care oamenii au căzut curând Cât despre superstiție, este de necrezut că numai ea ar putea distruge sentimentul de onestitate, fără urmă și fără speranță de îndreptare, și chiar acest lucru s-a întâmplat înainte de potop în mulți (Initial Bibl History of Metropolitan Philaret, p) Aceeași idee de ateism practic, care a înlocuit starea originală perfectă a religiilor, trece și prin tradițiile popoarelor păgâne Conform nairului grecesc, mitologiei, după epoca de aur, oamenii încetul cu încetul au abandonat complet cultul zeilor; în nebunie sfidătoare, spune Hesiod (Op et dies), nu voiau să slujească pe nemuritori, nu cinsteau altarele zeilor fericiți, nu aduceau jertfe, așa cum se cuvine muritorilor Această rasă rea este distrusă de zeii furioși de un potop, de care Deucalion și Pyrrha sunt salvați - - sentiment religios, dar nu era deloc frica de fenomene naturale formidabile (si animalele simt o astfel de frică, dar cu ele nu are nimic de-a face cu religia), ci frica de ființe supranaturale, în care și exprima atitudinea inițială față de suprasensibil, care acum a devenit străin unei persoane Aceste ființe suprasensibile, după cum am observat, pot fi numite cel mai îndeaproape spirite, deoarece pentru conștiința religioasă nu au devenit încă zei, iar teoria pneumatismului a ghicit aici partea dreaptă a problemei Greșeala ei a fost că a considerat aceste spirite nu direct spirite; ci sufletele strămoșilor morți Deși, datorită vagului și subdezvoltării conștiinței religioase inițiale, ar putea exista cazuri de amestecare a morților cu ființe suprasensibile, întrucât acest tip de amestecare, ca element incidental, poate fi întâlnit și în religiile păgâne ulterioare, dar este o chestiune secundară putere şi aleatorie În general, conștiința religioasă distinge întotdeauna ființele supranaturale, divine, care servesc ca subiect de cult religios, de sufletele sau umbrele strămoșilor A-l identifica pe cel din urmă cu cel dintâi pe baza unor posibile cazuri speciale înseamnă a ridica elementul accidental al religiei la locul principalului și esențial Euhemerismul este o teorie la fel de neîntemeiată, atât în aplicarea epocii ulterioare, cât și inițiale a păgânismului În ceea ce privește acum o definiție mai specifică a credințelor religioase pe · privit de religioase ·: și o astfel de interpretare a credințelor religioase, care în momentul de față ar fi moartea pentru religie, de exemplu materialist, iar înțeleptul antic, cu direcția cea mai aparent distructivă a gândirii sale pentru religie, nu numai că putea să se considere religios, ci și să fie astfel, referindu-se la produsele gândirii sale nu cu o conștiință clară a rațiunii reflexive, ci cu evlavie a sentimentului religios Un fenomen imposibil în vremurile de mai târziu · Dar simpla ambiguitate a conștiinței religioase nu este încă suficientă pentru o explicație completă a trăsăturilor sale pe care le-am indicat Trebuie să ne întoarcem la a doua dintre cauzele pe care am prezentat-o, care a determinat mișcarea ulterioară a conștiinței religioase după naturalism, pentru a înțelege cum sentimentul religios din religiile culturale putea fi uneori satisfăcut cu un conținut non-religios În timp ce prima cauză, care este dezvoltarea culturală generală, explică în principal forma unei mișcări religioase, a doua determină conținutul acesteia Ideea Divinului, înrădăcinată în profunzimile spiritului uman, conduce mintea umană la căutarea unui singur zeu, mai mult decât naturalist, care să satisfacă idealul perfecțiunii absolute, începutul ființei Dar întrucât, în același timp, în păgânism, omul este lipsit de comuniunea vie și directă cu Dumnezeu și a pierdut acel element esențial al religiei, care poate fi numit obiectiv sau Dumnezeu-

revelat, este firesc ca negăsind pe Dumnezeu în sine și nesimțind prezența Lui aici, el îl va căuta în afara lui, în realitatea care îl înconjoară și îi va oferi întrebări despre începutul absolut și unic al ființei Este de la sine înțeles că aceste cereri se vor dovedi în cele din urmă fără succes: o persoană va căuta în zadar în lume pentru - - fenomene condiţionale a ceea ce este mai înalt decât ele şi despre care aceste fenomene nu pot da un concept adevărat Dar pentru a ajunge la această convingere, în care se vor arăta în sfârșit minciunile păgânismului și nevoia unui ajutor superior, conștiința religioasă trebuie să treacă consecvent printr-un ciclu de posibile definiții ale absolutului, împrumutate din sfera limitării Drumul pe care îl urmează în acest caz este, în esență, doar o continuare a aceluiași drum pe care l-a urmat până acum în naturalism Omul se va întoarce și acum la fenomenele naturii, cu singura diferență față de momentul anterior al conștiinței religioase, că acolo a grupat fenomenele naturii omogene, aparent perfecte, sub principiile unificatoare ale zeilor naturaliști specifici, și aici chiar aceste grupuri și zeii care îi unesc vor deveni impuls către cea mai înaltă și mai înaltă unitate, iar foștii zei vor coborî deja într-un loc secundar Ea va realiza această unitate superioară în așa fel încât va începe să-și devieze principiile și forțele universale de la fenomenele și obiectele naturii, va căuta în natură însăși cauza cea mai înaltă și generală care stabilește toate fenomenele concrete și către această cauză va include predicatele acelei ființe absolute și perfecte, ideea pe care o poartă în minte Etapele succesive ale drumului pe care o va parcurge acum conștiința religioasă sunt determinate de acele aspecte și momente ale vieții lumii către care mintea umană, în funcție de gradul de dezvoltare a acesteia, în legătură cu alte condiții istorice și sociale, își va îndrepta atenția Există trei astfel de etape principale (ca în forma anterioară de religie a extraordinarului), judecând după unde o persoană va căuta în principal începutul absolut al ființei: fie în domeniul naturii anorganice, în domeniul vieții organice, fie în tărâmul spiritual-organic, ființei umane Deși putem găsi elemente ale fiecăruia dintre aceste trei momente de conștiință religioasă în toate religiile culturale care au încheiat ciclul dezvoltării lor, religiile pot servi ca reprezentanți caracteristici ai primului moment pentru noi: lumina (Sabeism și Zoroastru), chineză și egipteană , - - al doilea, brahminismul, al treilea, budismul și religia greco-romană a) Cea mai originală și veche experiență de introducere a unității viziunii asupra lumii în ideile politeiste împrăștiate până acum despre zei ne este prezentată de religia luminii, bazată pe distincția dintre lumină, dătătoare de viață și deci recunoscută ca divină obiecte și fenomene ale naturii din tărâmurile întunecate, extrem de materiale ale vieții Și o mică observație a fost suficientă pentru a vedea că acele obiecte și fenomene particulare ale naturii, pe care omul până atunci le considera zone independente ale ființei cu zeități separate în fruntea lor, nu sunt de fapt astfel încât în existența și schimbarea lor să depindă de unele mai mari forțele naturii Sentimentul religios, nemulțumit de ele, caută acum într-o serie de fenomene și forțe ale naturii astfel încât să poată fi numit într-adevăr cel original și principal, care ar determina existența și viața diferitelor obiecte și fenomene particulare, fără ca el însuși să depindă de lor Când o astfel de forță, care condiționează toate schimbările din natură și ea însăși nu este condiționată de nimic, pare să fie găsită, atunci o persoană se va întoarce la ea ca pe o adevărată manifestare a celui mai înalt principiu și a perfecțiunii absolute, în ceea ce privește adevărata și

suprema sa divinitate În primele etape ale dezvoltării sale mentale, o persoană nu este încă capabilă să facă o abstractizare completă a forței invizibile din manifestarea ei materială și, prin urmare, această forță din conștiința sa religioasă trebuie să fie inseparabil legată de substratul său material, trebuie să fie doar fenomenul cel mai universal și vital b natura însăși Întorcându-și acum privirea în jurul său, o persoană observă, în primul rând, opoziția dintre pământ și cer, obiecte și fenomene pământești și cerești Primele reprezintă variabilitate constantă, dependență a ființei de diferite condiții, durată scurtă în existență; acesta din urmă este imuabilitatea în ființa sa, armonia și ordinea în mișcarea sa, constanța și independența față de orice condiții pământești Întreaga viață și existența obiectelor pământești depinde de lumină și căldură, a căror sursă este pornită SOCH V KUDRYAVTSEV T II - - cer; lumina și căldura, pe de altă parte, nu depind deloc de obiectele pământești Astfel, corpurile cerești constituie un contrast perfect cu obiectele pământești, iar dacă o persoană ar fi vrut să aplice predicatele perfecțiunii absolute la ceva material: necondiționalitate, eternitate, imuabilitate, putere etc , se pare că nu le-ar putea atribui nimic legal ca luminari Luminatele din timpuri imemoriale, eterne pentru om, sunt neschimbate și într-o ordine invariabil armonioasă sunt deasupra pământului; Lumina și căldura au o influență atât de puternică asupra vieții ființelor pământești, încât o persoană aflată într-un anumit stadiu de dezvoltare mentală nu ar putea cu mare drept să atribuie nimic din natură onoarea de a fi cea mai înaltă sursă de viață și de ființă, ca luminii și purtătorii săi, luminarii Religia luminii se află în două etape principale de dezvoltare La început, încă poartă caracterul imediatității conștiinței religioase și nu renunță încă complet la forma anterioară de naturalism Luminari: soarele, luna și stelele sunt venerate ca întruchipare directă a puterii divine, dar această putere, fiind împărțită în zei separați, nu poate fi redusă la niciun principiu comun Este cea mai veche religie a luminii, astrolatriei sau Sabeismului *), care este considerată de mulți a fi forma originală a politeismului În a doua etapă, de la anumiți purtători materiale de lumină, lumini vizibili la orizont, conștiința religioasă în curs de dezvoltare urcă la ideea generală de lumină, distrage, ca să spunem așa, de la anumite obiecte materiale principiul divin general, care este cuprinse în ele, și conferă acestui principiu un sens mai profund și spiritualizat, extinzându-l nu numai în domeniul fizic, ci și în cel spiritual al ființei Conceptul de lumină este combinat cu conceptul de bunătate, adevăr, ordine, tot ce este mai bun în om *) Cuvânt: Sabeismul este adesea produs în numele Sabeanilor, faimoșii oameni ai Arabiei Fericite, care erau închinători ai luminarilor Dar Schelling consideră o astfel de formare a cuvintelor ca fiind incorectă și, mai probabil, derivă acest cuvânt din cuvântul ebraic ¡(aba (armata), în special, oștirea cerului, astfel încât înseamnă de fapt închinători ai stelelor Phil d Mit , p , - - lume: aceasta este religia luminii la cel mai înalt stadiu de dezvoltare, vechea religie persană a lui Zoroastru Găsim urme ale Sabeismului sau slujirii luminatelor din toate religiile culturale, ca moment anume inclus în acestea Dar într-o formă mai pură și cu o mai mare certitudine găsim egr-ul în Haldea, Babilonia; Arabia Pe lângă conștiința religioasă a opoziției dintre pământesc și ceresc, și noțiunea că lumina și căldura sunt sursa principală și universală a vieții în natură, cauza primei apariții și stabilității religiei luminarilor, în aceste țări erau condiții pur locale Centrul originar de educație în rasa umană, Babilonul și Caldeea ■ au prezentat ochilor

omului, cu excepția micilor oaze roditoare, o câmpie pustie și săracă, cu darurile naturii, lipsită de bogăția și diversitatea animalelor și se formează viața vegetală, iar deasupra ei un cer frecvent, constant fără nori, pe care luminarii străluceau cu o splendoare deosebită; cu atât mai puternic ar fi trebuit să atragă atenția omului, că în țara lui dreaptă, nu bogată în fenomene naturale maiestuoase, nu și-a putut opri sentimentele estetic-religioase, căutând în Natură revelațiile Divinității, sentimentele Natura și localitatea își lasă inevitabil amprenta: religiile naturii și venerarea luminarilor sunt mai stabile acolo unde puritatea constantă a cerului și strălucirea luminilor contrastează cu deșertul câmpiilor care înconjoară omul ! Esența Sabeismului constă în faptul că aici luminarii sunt venerați de ființele vii care au putere asupra soartei lumii Ideea vieții de sine a luminarilor este o idee comună aproape întregii antichități; se găsește la cei mai buni filozofi greci, de exemplu la Platon; s-a trezit în om prin mișcarea lor de sine veșnic corectă și neschimbătoare, ale căror cauze exterioare, ca și în mișcările și schimbările obiectelor pământești, el nu le-a văzut Cea mai monotonă regularitate și legalitate a mișcării lor nu numai că nu a sugerat mecanismul și lipsa de viață a acesteia, ci, dimpotrivă, li s-a părut (cum le-a făcut mai târziu filosofilor) cea mai bună dovadă a propriei raționalități interne a luminarilor; * - - corectitudinea neschimbată a indicat imuabilitatea minții lor divine, care este opusă minții umane schimbătoare, din cauza ignoranței adevărului Datorită acestei corectitudini neschimbate, un semn al celei mai înalte înțelepciuni, și relația acestor zei vizibili (cum i-a numit Platon) cu pământul și oamenii nu pot fi aleatorii și schimbătoare, în funcție de fluctuațiile sentimentului și voinței, din astfel de alte stări ale o persoană a apărut atitudine față de ei Ca propriile lor mișcări, la fel sunt relațiile lor cu pământul, determinate o dată pentru totdeauna cu o necesitate inevitabil; relația lor cu oamenii este relația de libertate, dar relația de lege, constantă și neschimbătoare Totul în lume este invariabil predeterminat, de voința acestor zei vizibili Deci, în natură, prin ascensiunea și așezarea lor corectă, ei distribuie anotimpurile timpurilor anuale, lunilor, zilelor, de care depinde ordinea vieții pe care o vedem pe pământ Așadar, m-am gândit, omul, în lumea umană, aparent schimbătoare, fenomenele au loc după aceleași legi neschimbate înscrise pe cer și determinate de mișcarea luminilor Prin această viziune asupra luminarilor, sarcina înțelepciunii lor religioase a fost determinată pentru slujitorii lor A studia legile apei divine, exprimate în cursul luminarilor, a determina relația lor cu natura și oamenii, pentru a ghici, ca să spunem așa, apa zeilor - în asta consta înțelepciunea religioasă, filozofia etc de împreună teologia Sabeismului Această înțelepciune este astronomia, strâns legată de astrologia (sau horoscopia), deoarece zeii vizibili erau zei nu numai ai naturii, ci și ai oamenilor Preoții Babilonului și Caldeei sunt magicieni care au studiat cursul corpurilor cerești și au încercat să determine relația lor cu lumea fizică și umană Nu numai fenomenele naturale, ci și soarta fiecărei persoane sunt destinate în diverse relații, luminari; schimbărilor în pozițiile lor relative în cer în orice moment le corespund schimbări pe pământ și în lumea umană A ghici semnificația acestor schimbări și semnificația lor, în raport cu soarta oamenilor, este sarcina astrologului, la soluția căreia nu ar trebui să fie condus de nicio inspirație și revelație a voinței zeilor, ca în religii - - care a permis libertatea și variabilitatea ființelor superioare, dar observarea respectuoasă a legilor veșnic neschimbate

ale mișcării luminilor Această direcție religioasă explică de ce, dintre științele naturii, astronomia este cea mai veche și mai perfectă știință din antichitate Informațiile astronomice antice, nu numai despre babilonieni și caldeeni, ci și despre chinezi, egipteni, indieni, i-au surprins adesea pe cei mai noi oameni de știință; timpurile ulterioare din epoca ulterioară a educației alexandrine reprezintă nu atât o îmbunătățire cât o declin și uitare a informațiilor și observațiilor originale cele mai vechi Explicația acestui fapt aparent ciudat, prosperitatea străveche și apoi uitarea pe termen lung a astronomiei, stă în însăși esența religiei luminarilor și în locul pe care ea îl ocupă în procesul conștiinței religioase culturale Această religie a fost odată cel mai vechi punct din acest proces în toate religiile politeiste avansate Deoarece contemplarea și studiul luminarilor era o chestiune religioasă, este firesc ca toate puterile minții cunoscătoare să fi fost odată concentrate în ea; dar odată cu schimbarea conștiinței religioase, cu direcția ei către alte părți ale naturii, zelul pentru studiul cerului a slăbit și el Ceea ce a fost dobândit a fost păstrat ca o tradiție care se estompează treptat; aceeași religie care a dat naștere astronomiei i-a pus în curând lanțuri, împiedicându-i dezvoltarea ulterioară, transformând-o într-o tradiție astronomică Sabeismul inițial, ca urmare a dezvoltării ulterioare a conștiinței religioase, încetul cu încetul a trebuit să se dovedească a fi nesatisfăcător Primul lucru care trebuie să fi părut un defect la el a fost absența certitudinii și a semnelor caracteristice la fiecare dintre zeii vizibili la orizont Toate corpurile de iluminat reprezintă o substanță luminoasă uniformă; bineînțeles, în mărimea lor, soarele și luna ar fi trebuit să iasă în evidență față de un număr de altele și să determine o persoană să le recunoască drept zeități principale, iar pe celelalte ca secundare Dar acest lucru nu este suficient: conștiința religioasă a vrut să-și determine în cel mai scurt mod cu putință morala - - amabil, și relația lor atât unul cu celălalt, cât și cu ceilalți luminari, - au vrut să le facă, ca să spunem așa, mai vioi și mai diverși decât le permitea doar diferența lor vizibilă și slabă pentru conștiință în puterea relativă a luminii și a dimensiunii Dar de vreme ce omul nu a putut găsi temeiuri pentru această definire a trăsăturilor caracteristice ale luminilor chiar în lumini, atât de monoton în esența lor luminoasă, el nu le-a mai căutat în cer, ci pe pământ și a transferat luminarilor proprietățile acelor fenomene ale naturii și propria sa viață, care i s-au părut cele mai importante și caracteristice Primul și gata material pentru o astfel de definiție mai vie și mai concretă a zeilor vizibili, luminile omului găsite în forma anterioară de religie, naturalismul; foștilor zei naturali a încercat acum să le dea o semnificație astrală, care este cea mai strânsă legătură între aceste două momente de conștiință religioasă Au apărut lumini de sex masculin și feminin, ca soarele și luna, Saturn și Venus etc , au apărut lumini binefăcători și rele O altă modificare a Sabeismului a fost apoi separarea în cei mai mulți luminari a diferitelor proprietăți și calități în funcție de diferența dintre acțiunile lor asupra obiectelor pământești și personificarea acestor calități sub forma unor zei individuali cu trăsături antropomorfe În această etapă de dezvoltare, sabeismul ne apare în religiile triburilor siro-l feniciene și canaane, care aveau aceasta; influență dezastruoasă și demoralizatoare asupra vieții religioase a poporului evreu Aici, personificarea soarelui, ca primul și șef al zeilor, sursa puterii benefice a luminii și căldurii, este Baal sau Bel Dar același zeu al soarelui, în funcție de diferența dintre diferitele

părți ale acțiunilor acestui luminar, se desparte în câțiva alți zei: el este fie ca Yao (Adonis sirian), zeul primăverii și al soarelui răsărit, apoi ca Baal Shaman sau Moloch, zeul căldurii și al secetei distructive Lui Baal, soarele îi corespunde "zeității-Astarte" feminină; luna; planeta Saturn este personificată ca o zeitate sumbră și rea sub forma Molidul Fenician sau Hercule etc ■ Dar? dacă uniformitatea zeilor vizibili, luminarii ar putea duce, pe de o parte, la definirea cea mai particulară a acestora - - trăsături antropomorfe (în care se poate observa declinul Sabeismului), apoi, pe de altă parte, ar putea duce și la rezultatul opus, la reducerea monotonului la unitate, la cel mai înalt principiu Natura luminoasă comună tuturor ar putea sugera că toate sunt doar manifestări ale unui principiu divin, lumina Din luminarii separați ai omului s-a ridicat în acest fel la conceptul de lumină în general, ca principiu divin al naturii, iar luminarii nu mai erau zei independenți și autoexistenți, ci doar produse ale celui mai înalt principiu, lumina Dar, în același timp, conștiința religioasă în curs de dezvoltare nu putea să nu observe că principiul divin nu este necondiționat, singurul care are putere deplină asupra a tot ceea ce este pământesc Omul a observat curând că nu totul în natură depinde de lumină și căldură Desigur, lumina este sursa vieții pentru plante și organisme Yao la fel timpul există o masă întunecată și moartă, independentă în existența ei de lumină, pământul, care este doar luminat de lumină, dar nu provine din ea Lumina și căldura se opun întunericului și frigului - ca ceva ostil lor, care poate fi alungat de lumină doar pentru o vreme, dar nu distrus de ea Această latură întunecată, care este ostilă principiului luminii al naturii, trebuie să-și aibă originea într-o forță paralelă și, în același timp, independent, opusă - forța întunericului Astfel religia luminii care a apărut din Sabeism ne apare ca un dualism a două supreme începutul - al luminii și al întunericului, cu care, în timpul mișcării ulterioare a conștiinței religioase, conceptele morale despre bine și rău se îmbină în această direcție O dezvăluire completă a doctrinei religioase bazată pe această idee se găsește în Zendavesta, o colecție de scrieri sacre și imnuri atribuite lui Zoroastru*) *) Părerile despre timpul vieții lui Zoroastru diferă: în timp ce unii atribuie timpul vieții lui domniei lui Cyrus sau Darius Hystaspes (c î Hr), alții cred că el a trăit nu mai târziu de î Hr Chr Istoricii moderni (de ex Duncker, Gesch d Alterth) tind la această din urmă opinie" În ceea ce privește însăși compoziția Zendavesta, diferitele părți ale acestuia aparțin unor timpuri diferite, iar cele mai vechi sunt separate de cele mai târziu, poate de secole întregi - - Începutul absolut al tuturor Zendavesta existente consideră timpul nemărginit, Zeruane-Akerene Dar acest principiu este doar un principiu abstract, imaginabil, care nu are un caracter definit, personal și, prin urmare, nu constituie un obiect de venerație religioasă reală Din acest prim principiu curg două esențe opuse, "lumină necreată" și "întuneric necreat", binele și răul, Ormuzd și Ahriman, primii născuți ai lui Zeruane Ormuzd este numit începutul și stăpânul luminii, temelia tuturor ființelor, rațiunea, plinătatea fericirii etc Zeruane l-a făcut rege peste toate, dar ea însăși stăpânește asupra lui Ahriman, începutul și stăpânul întunericului, este sursa tuturor relelor și dezordinei din lume Dar nu este supărat din fire, ci din propria sa voință, pentru că s-a îndepărtat de creatorul său Dar și după această cădere, Ormuzd a vrut să-l îndepărteze de rău, fără să intre încă în luptă cu el, dar el însuși nu și-a dorit acest lucru Care a fost cauza inițială a acestei schimbări de la natura bună din Ahriman la cea rea, acest Zendavesta nu

explică; dar numai pentru a distruge diviziunea și lupta dintre lumină și întuneric, divinitatea supremă a determinat crearea lumii prin Ormuzd Crearea lumii, conform învățăturilor lui Zendavesta, este precedată de apariția feruers (fravasha) sau spirite Esența lor, însă, nu este pur spirituală, ele au o formă fantomatică exterioară a acelor ființe care ar trebui să apară mai târziu și pe care ar trebui să le reînvie Deci de exemplu ferorii umani au aspect uman, ferorii animale au aspect animal etc ; toate creaturile pământești își au blănurile Astfel, feruers nu sunt în esență altceva decât lumea reală vizibilă anterior, lumea ideală vizibilă existentă, care servește ca prototip al primei; deci de exemplu Chiar înainte de crearea lumii, conform Zenda Vesta, soarele, luna și stelele existau din lumina originală, dar numai ca feruers Lumea feruers este așadar un fel de lume platoniciană a ideilor, doar într-o formă mai senzuală: feruers sunt prototipuri de lucruri personificate sub forma unor ființe vii sau gânduri divine despre lucruri În lumea fizică, - - ele sunt principiile animatoare, sufletele obiectelor si fenomenelor sensibile; mișcă norii și vânturile, fac să curgă apa, să crească copacii etc În lumea morală, ei luptă în principal împotriva răului de pe pământ Fiecare persoană, nu numai în viață, ci și moartă, chiar și nenăscută, are propriul său feruer, care este prezent în mod invizibil alături de el și îl ajută în timp ce trăiește pe pământ Dar adevărata casă a lui Feru-Erov este Gorodman, țara celor binecuvântați bolta fermă a cerului Tărâmul feruers reprezintă o distincție de perfecțiune și valoare, în funcție de valoarea acelor obiecte a căror reprezentare ideală Cei mai înalți feruri sunt ființe divine, care nu se află în fruntea unor ființe și fenomene particulare, ci a unor clase mari de ele Aici aparțin cele șapte spirite principale ale lui Amshaspandiev, printre care Ormuzd însuși este inclus Acestea sunt, pe lângă Ormuzd, spiritele regatului, animalul, metalele, pământul, apa și vânturile, plantele și spiritul revelației sau legii divine Ei sunt urmați parțial ca asistenți ai lor, parțial ca zeități independente, feruers obiecte și fenomene mai private Cel mai mare respectat prin numărul lor este folosit de așa-zișii lideri, spiritele planetelor și convenabilul, primul între care ocupă Mitra, creatura divină, a cărei adevărată semnificație este greu de determinat: unele sunt dandu-l soarelui, altul cu planeta Venus, in rest foc Mithra ocupă un loc foarte important în mitologia perșilor; el este numit un mijlocitor între Ormuzd și Ahriman, aducând reciproc, împăcarea lor, stabilirea unui echilibru între bine și rău În ceea ce privește doctrina mai particulară a feruers, este clar că, având în vedere amploarea principiului, care permite un număr nedefinit de mare dintre ele și atunci când este imposibil să distingem cu exactitate între diferitele sfere ale existenței senzuale și spirituale, aceasta doctrina ar putea fi extrem de confuză, confuză și discordantă Cel mai întunecat punct aici este semnificația Iseds sau spiritele bune; cum se raportează ei la feruers, sunt și feruers, dar numai - - nu este valabil, dar numai ființe care mai trebuie să apară în lume, sau ființe speciale diferite de ele, este greu de decis ■ Aducând lumea ideală în realitate, crearea lumii senzuale este finalizată acest cuvânt, Honover, este personificat și de perși ca un ·· special ființă divină ■ Crearea ■ a lumii, spirite ușoare și natură frumoasă, provocat activitatea creatoare a lui Ahriman, dar numai în direcția opusă În paralel cu spiritele luminii și pentru a lupta cu ele și cu un început bun, spiritele întunericului și sunt produse de ei rău Ele sunt la fel de numeroase ca și cele bune și, în ordine și valoare, corespund primelor; așa că Ahriman a contrastat șapte Amshaspandiya cu șapte

Darvandov, celor șapte feruri ale planetelor - șapte comete, care erau venerate de perși ca mesageri ai nenorocirilor trimiși de Ahriman; Isedam, spirite bune, rezistați Fecioare, spirite de răutate și minciuni Fiecare calamitate fizică: boală, ■ secetă, moartea etc , au drept reprezentant o ființă rea creată de Ahriman Dualismul, care apare în tărâmul spiritelor, se realizează apoi cu toată ascuțișul atât în natura fizică, cât și în lumea umană Tot obiectele şi fenomenele sunt împărţite în două clase, lucrările lui Ormuzd și Ahriman, bune și rele, folositoare și dăunătoare, curate și necurate Acest dualism determină întreaga latură morală și rituală a religiei lui Zoroastru Cu toată puterea ta pentru a lupta împotriva manifestărilor înclinației malefice, pentru a extermina aceste manifestări, pentru a ajuta Ormuzd în lupta sa cu Ahriman - aceasta este sarcina vieții religioase și morale a unei persoane Prin însăși natura politeismului, este firesc să ne așteptăm ca această sarcină să fie înțeleasă nu atât în sens spiritual și moral, cât o luptă împotriva răului moral, ci într-un sens extern și senzual cale Deşi lupta morală şi > conectat cu îndatoririle ei și nu sunt ratați aspect, dar sunt complet ascunse de numeroasele prescripții formale și ceremoniale care ies în prim-plan în Zendavesta Deci diviziunea este vie - - nyh și plantele în curate și necurate, creații ale lui Ormuzd și Ahriman, conduce o serie de prescripții stricte, detaliate și extrem de meschine privind diferența de hrană, curățenia organismului, curățarea de pângărire etc Prescripția de a extermina animalele și plantele dăunătoare, de a cultiva și păstra cele utile, care au avut o puternică influență influenta, se bazeaza pe aceasta impartire pe dezvoltarea agriculturii in Persia Nelimitat de natură, dualismul apare și în rasa umană, dezvăluindu-se nu numai în diferența dintre oamenii buni și cei răi, ci și în diferența dintre popoare Și între țări și popoare există un popor creat de Ormuzd și o țară aleasă, acesta este Iranul; toate celelalte popoare și țări, Turan, sunt sub stăpânirea lui Ahriman; lupta împotriva acestor popoare este un lucru sacru și are un caracter la fel de religios ca și lupta împotriva înclinației malefice în general Perioada luptei dintre Ormuzd și Ahriman și, împreună, perioada existenței lumii reale, după cea mai înaltă definiție a lui Zeruane, trebuie să dureze de ani, care sunt împărțiți în patru epoci sau epoci mondiale, fiecare de de ani În secolul I, doar Ormuzd domnește; aceasta este epoca de aur a fericirii și fericire pe: pământ; în al doilea, deși Ahriman începe să acționeze, preponderența rămâne totuși de partea binelui; a treia vârstă reprezintă o epocă a echilibrului între bine și rău; în a patra, Ahriman atinge dominația completă * ··: Cu toate acestea, lupta dintre lumină și întuneric, Ormuzd și Ahriman, trebuie să se încheie cu triumf și victorie completă, în primul rând Cum va avea loc acest triumf, religia perșilor dă doar o idee vagă, întunecată de imagini mitice Ideea generală este că în timpul domniei extreme a răului pe pământ, în ultima perioadă mondială a stăpânirii lui Ahriman, trebuie să apară pe pământ un mântuitor; reconciliator al vrăjmașiei luminii și întunericului, Sosiosh (Saoshiang) Dar cine este acesta: acest conciliator și cum va îndeplini lucrarea de a pune capăt luptei mondiale a binelui și a răului, nu există un răspuns clar la aceasta: el este numit doar ultimul născut al oamenilor, fiul lui Ormuzd Religia persană recunoaște doctrina învierii morților și a judecății universale a oamenilor, care va fi - - produs de Ormuzd sau de misteriosul conciliator amintit mai sus Oamenii răi vor suferi un anumit timp în iad, după care cometa Gurger va cădea pe pământ și va provoca distrugerea completă, lumea prin foc În flacăra acestui foc, nu numai

tot ceea ce este material, ci și Ahriman însuși cu spiritele rele și oamenii vor fi curățați de rău, iar apoi, împreună cu "Ormuzdom" și spiritele lumina se va uni din nou sub stăpânirea principiului divin străvechi, primordial "Zeruane-Akerene Iată principalele trăsături ale religiei persane În ceea ce privește vizibilul, obiectul de cult, personificând divinitatea luminii, apoi im era un foc sacru, întreținut cu evlavie - pe altare și turnuri înalte Apoi soarele răsărit a servit ca obiect de închinare ca cea mai perfectă reflectare a puterii divine a luminii Este remarcabil că, limitându-se la aceste simboluri, religia persană nu a permis idolii ca imagini ale zeilor inferiori și a persecutat idolatria printre alte popoare b) Conștiința religioasă, în mișcarea ei către o definire din ce în ce mai perfectă a ideii de Divin, ca ființă absolut perfectă, nu s-a putut opri la religia luminii A simțit curând contradicția acestei idei cuprinse în ea, atât în însuși principiul ei, cât și în prezentarea sensibilă a acestui principiu Dualismul a două principii opuse l-a limitat pe fiecare dintre ele și a contrazis conceptul de " Ființă" cu adevărat divin și, prin urmare, nelimitat în forța și puterea sa Reprezentarea celor două principii sub formă de lumină și întuneric nu numai că era încă prea senzuală și concretă, dar nici nu putea fi susținută și fidelă în sine Binele și răul, fenomenele și obiectele utile și dăunătoare nu puteau fi strict distribuite ca manifestări ale unuia sau altui principiu Același lucru, de ex soarele, cea mai desăvârșită lucrare a lui Ormuzd, crește plante agricole utile și ierburi otrăvitoare, produce căldură benefică vieții organice și provoacă în același timp căldură și secetă, - - distrugând vegetația Cele mai frumoase creații ale lui Ormuzd se dovedesc a fi dăunătoare și rele în alte cazuri, în timp ce creațiile lui Ahriman au partea lor bună și se dovedesc a fi necesare pentru armonia vieții comune a naturii De îndată ce se face o astfel de observație, de îndată ce se găsește o contradicție în religia luminii, ea trebuie să dea loc unor noi experiențe de viziune religioasă asupra lumii Dar eliminarea deficiențelor religiei luminii la început nu putea fi decât incompletă și imperfectă Dualismul a rămas, dar a fost atenuat semnificativ de faptul că cele două principii supreme ale ființei nu au fost plasate într-o relație puternic ostilă și contradictorie unul față de celălalt, iar un principiu a distrus doar ceea ce l-a creat pe celălalt: cu o astfel de atitudine, era imposibil să explicați unitatea și armonia naturii; aceste începuturi au fost sunt acum înțelese sub forma a două condiții la fel de necesare și la fel de condiționate pentru armonia și totalitatea ființei Ideile de lumină și întuneric urmau să fie înlocuite cu idei mai generale; dar aceste reprezentări nu puteau încă trece direct în concepte pur abstracte de fenomenele materiale și trebuie să fi avut un caracter senzual · · Acest moment ulterior în istoria cosului religios? un moment de dualism atenuat, dar neeliminat încă și de înlocuire a unei reprezentări specifice a luminii și întunericului cu o reprezentare mai generală, găsim în religia Chinei *) ƀ Materia tânără și odihnitoare,' Ying Ambele sunt condiții de viață la fel de necesare; unul nu poate exista fără celălalt; dar existând împreună, nu vin unul de la altul; niciunul dintre ei *) Monumentele scrise ale credințelor religioase ale Chinei sunt, după cum se știe, scrierile lui Confucius (r î Hr), pe care chinezii îl cinstesc drept idealul umanității, "prințul înțelepciunii" în măsura în care activitatea reformatoare a lui Confucius i-a atins, este greu de judecat Confucius însuși insistă în mod repetat mai târziu că a transmis învățătura antică în forma ei cea mai pură și nu a adăugat nimic la ea și nici nu a luat nimic din ea Pfeiderer Gesch d Rei - -

nu poate fi numit primul sau al doilea Manifestarea reală a acestor principii este cerul și pământul - prima expresie a principiului activ, a doua a principiului pasiv Totul a venit din cer și din pământ; ei sunt tatăl și mama a tot ceea ce există Aceste două principii, Yang și Ying, forță și materie, cer și pământ, prin însuși conceptul lor, au relația necesară: ■ forța acționează asupra materiei, o formează; materia percepe acţiunea forţei Diferitele grade de acțiune a forței asupra substanței determină diferența dintre obiectele lumii În fiecare lucru ambele principii sunt legate; nu există nimic care să fie doar Yang sau doar Ying; dar relaţiile legăturii lor reciproce sunt foarte diferite: în unele lucruri predomină un principiu, în altele altul Pe baza unei asemenea predominări a unuia sau altuia principii, întregul tărâm al existentului este împărțit în două jumătăți, dintre care într-una predomină Yang începutul, în cealaltă Ying-ul început; este masculin și feminin, activ și pasiv, zone albe și negre ale ființei Astfel, în viziunea religioasă chineză asupra lumii nu există loc pentru conceptul de creație sau chiar de dezvoltare a Lumii de la început; aici este doar un amestec de două opuse în raporturi diferite, nu o origine, ci un adaos mecanic Deci, începutul absolut al ființei este dualitatea începuturilor opus-fals, care, prin combinarea lor în diferite grade, compun lumea Dar nu se poate spune că conștiința religioasă a nV a simțit contradicțiile acestui dualism cu nevoia minții, căutând unitatea principiului absolut, și nu a căutat o cale de ieșire din el Cea mai veche încercare de a reconcilia dualismul cosmic o găsim în filosofia lui Laodza (sec VI î Hr) Laodzy a încercat să se ridice deasupra dualismului religios la monism, reducând principiile forței și materiei la cea mai înaltă ființă primordială, pe care a numit-o Tao (minte, cuvânt, lege, ordine) Tao în esența sa este inaccesibil și de neînțeles pentru un om este etern și neschimbător și este forța creatoare a naturii; cerul și pământul sunt manifestări ale acestui principiu etern și sunt ele însele eterne Tao este descris de trăsăturile unui pur spiritual - - început, cu predicatele perfectiunii absolute Dar filosofia religioasă a lui Laodza era o abatere de la spiritul viziunii oamenilor asupra lumii; adepţii ei au format o sectă specială, care, încetul cu încetul, a distorsionat complet cu idei superstiţioase învăţătura înaltă a fondatorului său asupra minţii supreme Mai fideli spiritului religiei, dar pentru acea încercare mai puțin satisfăcătoare de a reconcilia dualismul, găsim în filosofia celebrului filosof "Chu-gi (gt A D), care mai presus de putere și materie și-au pus unitatea indiferentă, pur formală - Talki (Da-nu) Această unitate nu este nici un fel de ființă, sau chiar "identitatea absolută a celor două principii, ci doar o unificare mecanică, ca să spunem așa, a lor" într-un concept abstract -■■ >·■ În ceea ce privește conștiința religioasă propriu-zisă, s-ar fi căutat punctul de plecare dintr-un dualism esențial anti-religios într-o înălțare inconsistentă, dar destul de naturală ■ a unui principiu - puterea - peste "celălalt" Deși ambele principii ale ființei sunt absolut egale în sensul lor și se condiționează unul pe altul, totuși, pentru un sentiment religios, forța originară, a cărei revelație este Raiul, iese decisiv în prim-plan ';■ pământ ■ ca o manifestare a unui alt principiu , · -■ Ying, aproape dispare pentru ■ conștiință religioasă Cerul este numit cel mai înalt stăpân (Chang-ti) și îi sunt atribuite predicate spirituale înalte, care seamănă cu conceptul adevăratului Dumnezeu, nair, omnipotență, omniprezență, atotștiință, dreptate, har, milă; Dar, cu toate acestea, aceste predicate exprimă mai degrabă conștiința instinctivă a unei nevoi religioase decât concepția reală a unei Ființe

spirituale supreme Spre deosebire de aceste predicate, zeitatea' rămâne cerul, "cerul albastru" vizibil (Thien) pentru o idee populară grosolană, sau o ordine cerească, neschimbătoare și o lege a ființei, cerul inteligibil (Lao'-thien) pentru un gândire dezvoltată Evident, o astfel de zeitate nu poate fi numită ființă personală sau spirituală Deși spiritualul din lume este manifestarea puterii cerului, totuși cerul sau principiul puterii nu este un spirit conștient de sine Un astfel de concept al principiului suprem este exprimat clar și direct de filozofiile chineze - - canapele "Antichități înțelepte", spune unul dintre ei *), dintre toate obiectele, doar o persoană era venerată ca un suflet înzestrat Yang și Ying nu sunt animați; ei nu sunt înzestrați cu rațiune, nu gândesc, nu doresc etc Astfel, cerul și puterea sunt o forță universală a naturii care acționează inconștient De aceea, tot ceea ce se spune în limbajul religios obișnuit despre raționalitatea cerului, mila, dragostea, mânia, dreptatea și Ave în conformitate cu adevăratul sens al mirosotesanului chinezesc, ar trebui să fie acceptat numai pentru figuri de reprezentare, exprimând ideea de legislativitate a naturii, astfel încât să înțeleagă aceste expresii ale multor filozofi Dar nu se poate vedea că cea mai incredibilă nevoie de o asemenea expresivitate a umanității dual cosmologic Lizm și nevoia de o divinitate vie, personală Conștiința religioasă din China a încercat să satisfacă această nevoie și în alte moduri, prin recunoașterea spiritelor ca ființe umane superioare, ființe divine Doctrina spiritelor, aparent, nu poate avea loc în viziunea chineză asupra lumii Principalele și singurele zeități sunt Yang și Ying, iar primul lor produs nu este vreun intermediar între ele și lumea zeității, ci elementele sau, mai bine, principalele elemente ale naturii În definirea acestor elemente, se poate vedea încă o observare foarte superficială a naturii; deci de exemplu elementele principale, în care predomină începutul Yang, sunt venerate cerul, norul, tunetul și fulgerul; elemente cu predominanța începutului Ying, tot patru: vânt, apă, munți, pământ **) Evident, nu există nimic aici: în comun cu conceptul de orice zeu sau spirit minor Dar credința populară nu este atât de consistentă *) Oing-li-ching Wuttke, Gesch d Heidenthums al - lea p **) În urma timpului, odată cu dezvoltarea gândirii, s-a dezvoltat și a reprezentat elementele inițiale ale ființei Există până la astfel de elemente în filosofia lui Chu-gi, care în unele detalii seamănă cu tabelul de principii sau categorii ale filozofiei pitagoreice Aici găsim "pace și mișcare, unitate și dualitate, pare și ciudat, viață și moarte, întuneric și întuneric, suflet și trup, foc și apă, masculin și feminin, bine și rău etc - - telna Constatând că cea mai înaltă manifestare a principiului puterii pe pământ este spiritul conștient al omului, acesta analogia ar putea admite că în alte obiecte și fenomene ale lumii poate fi găsită aceeași conștiință și chiar într-un grad mai mare de perfecțiune decât pe pământ om - secol Astfel, ca principiu conștient al vieții văzut pe pământ, sufletele oamenilor, și același principiu asumat în alte obiecte, spirite, servește ca obiect de venerație religioasă ca cea mai perfectă manifestare a principiului divin Yang Mai presus de toate stau spiritele soarelui, ale lunii și ale altor lumini, ca cele mai pure manifestări ale puterii supreme Aceste spirite (Chin) credința populară atribuie o mare influență asupra pământului și treburilor umane; de aici și importanța astrologiei și a stării înalte a astronomiei în China antică, care a scăzut de la răspândirea budismului Pentru băuturi spirtoase, locul doi în conștiința religioasă este ocupată de sufletele strămoșilor și ale persoanelor glorioase din istoria Chinei, înțelepților și

conducătorilor, iar pe pământ spiritul împăratului, care servește ca reprezentant legea şi ordinea cerească Venerarea strămoșilor este ·! cea mai extinsă parte a riturilor religioase din China Din cele mai vechi timpuri, templele au fost construite în cinstea lor (de exemplu, numeroase temple ale lui Confucius), s-au făcut sacrificii Credința populară recunoaște în ei posibilitatea de a se amesteca în cursul obișnuit al treburilor, prin urmare li se adresează rugăciuni pentru ajutor și sfat Mai ales în fiecare familie se bucură de reverență religioasă pentru sufletele strămoșilor lor, ca patroni și protectori ai casei În fine, pe lângă spiritele astrale și sufletele strămoșilor, religia populară recunoaște și existența spiritelor ținuturilor, râurilor, munților, tunetelor, vânturilor, precum și spiritelor patrone ale provinciilor, orașelor etc , deși cultul aceste spirite nu sunt foarte dezvoltate Că venerarea spiritelor, cu atât mai puțin venerarea sufletelor strămoșilor morți, bazată pe presupunerea nemuririi sufletului, nu decurge decisiv de la începuturile religiei chineze, acest lucru a fost recunoscut clar de filozofii chinezi Prin urmare, unii dintre ei (Chu-gi) au respins hotărât această venerație ca o superstiție contrară spiritului religiei; alții au permis-o, dar i-au dat sensul nu de venerație religioasă, ci de SOC simbolic V KUDRYAVTSEV T II - - exprimarea skago prin diferite rituri de respect simplu pentru memoria strămoșilor și a marilor persoane Dar am indicat deja adevărata cauză a acestui fenomen Imediat, în aspirațiile sale instinctive, sentimentul adevărat, religios, nu putea fi mulțumit de zeii elementali impersonali Yang și Ying; căuta o cale de ieșire din tărâmul morților, ordinea mecanică a naturii și a populat lumea cu ființe care, deși nu primeau numele de zei și nu erau recunoscute ca nimic mai mult decât spirite - patroni, dar, cu toate acestea, au luat în stăpânire o conștiință complet religioasă, împingându-i la un plan mai departe este cel mai înalt început al vieții Religia antică a pneumatismului a servit drept temei istoric pentru un astfel de cult al spiritelor Cu cât conștiința religioasă era mulțumită de cea mai înaltă formă culturală, cu atât se ținea mai ferm de credințele anterioare, deși aceste credințe nu puteau fi aduse într-o legătură organică cu cele de mai târziu O schiță a viziunii religioase a lumii a Chinei arată că aceasta se bazează pe dualismul cosmologic, care în adevăratul său sens nu este altceva decât materialism pur Într-adevăr, el părea să fie astfel, cu dezvoltarea consecventă a gândirii în sistemele filozofilor chinezi Desigur, conștiința religioasă, așa cum am văzut, a încercat în diferite moduri să se sustragă acestei consecințe logice; dar, cu toate acestea, însăși esența ideii de bază a religiei Chinei era de așa natură încât nu putea decât să aibă o influență dezastruoasă asupra vieții religioase și morale De aici, pe tărâmul teoretic, absența aproape completă a convingerilor religioase în clasa superioară și mai înțelegătoare a poporului și declinul religiei antice în rândul oamenilor de rând, înlocuită acum de rituri superstițioase fără sens, când de budism, răspândirea pe scară largă dintre care din India nu ar fi putut avea loc dacă oamenii ar fi început religiile erau mai satisfăcătoare În domeniul moral, există absența principiilor morale vii, înlocuite cu principiul beneficiului material Într-adevăr, ar putea o religie, care nu numai că nu ar putea explica motivele caracterului obligatoriu al binelui și negației răului, ci, prin ea însăși, - - faţă de esenţa ei, le-a făcut indiferenţi din punct de vedere moral, manifestări la fel de necesare ale fiinţei? De fapt, conform învățăturii Înțelepții chinezi, binele și răul, perfecțiunea și imperfecțiunea sunt la fel de necesare în domeniul ființei și se

relaționează unul cu celălalt ca lumina și umbra, alb și negru; Binele provine din predominarea începutului lui Yang, răul din predominarea începutului lui Ying; ele se condiționează în mod necesar reciproc și se află în aceeași relație ca și începuturile În același mod, nu poate exista nimic complet bun și perfect, nici complet rău și rău, așa cum nu există un singur lucru care să fie Yang sau Ying pur O astfel de privire asupra semnificației contrariilor morale, echivalate cu contrastele fizice, ar putea sfinți indiferența perfectă admițând legitimitatea egală a binelui și a răului, dacă sentimentul religios, de asemenea legal în inconsecvența sa, care a înălțat un principiu divin în detrimentul altuia, nu a procedat la fel în raport cu activitatea practică, făcându-se o datorie ca cineva să se străduiască pentru bine, și nu pentru rău, la imitarea cerului, la realizarea în propria viață a aceleiași ordine și corectitudine neschimbătoare, pe care o observăm în legalitatea naturii c) Am văzut că, de în raport cu forma anterioară, religia Chinei este fără îndoială un pas înainte, dar un pas indecis și neconcludent Ea doar a înmuiat dualismul, dar nu l-a distrus complet, ea a înlocuit ideile de lumină și întuneric cu idei mai generale despre cer și pământ, dar încă nu a eliminat complet caracterul senzual al principiilor sale fundamentale de ființă Mișcarea ulterioară a gândirii religioase ar putea consta, atât în eliminarea completă a dualismului prin reducerea principiilor elementare ale naturii la un principiu superior, cât și în îndepărtarea lor mai mare de la forma senzuală a reprezentării, în a le conferi un caracter mai abstract Aceasta este ceea ce găsim la a treia religie cosmică, cea egipteană*) ■ ····- *) Derivarea principalei viziuni religioase-filosofice a Egiptului din masa ideilor mitice prezintă dificultăți semnificative, care decurg din faptul că acestea nu sunt încă clar delimitate * - - Religia Egiptului · are același caracter cosmic ca și religia Chinei, de asemenea încearcă să găsească în sine: natura fundamentelor originare ale ființei; dar ca urmare a unei analize mai profunde a principiului vieții lumii, în loc de două principii, recunoaște patru, care, de altfel, cu o mai mare certitudine și claritate decât religia chineză, conferă un caracter religios, numindu-le direct zei și ființe Aceste ființe divine supreme sunt:) Knef, sau spiritul primitiv, care apare, acum sub forma unui spirit real, acum sub forma unei sufluri, suflare și căldură, îmbrățișând și înconjurând universul; prin urmare, el și ■ sunt reprezentați ca un simbol al unui șarpe care se înfășoară în jurul pământului;) Neith, sau materie primitivă, care, totuşi, nu apare sub forma unei mase complet moarte şi nemişcate, ■ ci ca o substanţă înzestrată cu o forţă productivă internă, doar excitată de acţiunea primului principiu asupra ei;) Seveh, timp primitiv: această zeitate este personificată în soare, care determină ordinea timpurilor anuale, ziua și noaptea pe pământ La fel ca Saturn cu grecii și Kali cu indienii, Seveh este prezentat predominant din partea sa formidabilă și distructivă; prin urmare, i se atribuie și originea răului;) Pasht este un spațiu nemărginit, cu care se leagă gândul la întuneric, dezordine și dezordine Nou în același timp", dar la o combinație ciudată de concepte, ideea dreptății divine este transferată aceleiași zeități, iar zeița Pasht apare pe partea bună, ca răzbunătoare a nedreptății și gardian a ordine Mondiala Două dintre aceste principii divine, care exprimă latura activă a ființei, Knef și Seveh sunt zei; restul Neit și Pasht, materie primă și spațiu, sunt zeițe diverse straturi și momente din religia Egiptului, despre stabilirea succesiunii lor cronologice De aici dezacordurile semnificative în expunerile istorice ale religiei egiptene: ceea ce

este venerat de unii ca fiind momentele ulterioare ale conștiinței religioase (de exemplu, cultul Osiris și Isis), apoi alții sunt recunoscuți ca vechi și originali În expunerea noastră l-am urmat pe Rheth: "Roth, Egipt ir ZotOastr Glaùbenslehré, T I - - Dar aceste patru zeități principale nu rămân separate și neconectate într-o "unitate cea mai înaltă" precum Yang și Ying în China Deasupra lor, ca unitate și origine supremă, vine cea mai înaltă zeitate Ammun, al cărei nume înseamnă ascuns sau misterios În "scrierile" religioase de mai târziu, "cunoscute sub numele de Hermes Trismegistus , această divinitate supremă · este înfățișată cu trăsături maiestuoase, care amintesc de adevăratul concept de Dumnezeu Ammun este principiul suprem al universului, invizibil, de neînțeles, primordial, etern, omniprezent și omnipotent Natura este doar un produs al ei și o vagă reflectare a perfecțiunii sale; Este greu să-l cunoști, este imposibil să-i rostești esența; nu are nume; numai două nume sunt potrivite pentru el: "tată" și "bun original" - Dacă în acest concept este imposibil să nu vedem influența gândirii filozofice de mai târziu, atunci, în orice caz, unele date inițiale pentru acest concept ar fi trebuit să existe în religia egipteană de mult timp, deși într-o formă nedezvoltată, deoarece filosofia religioasă , pentru a fi într-adevăr o religie populară pe care o cunosc, trebuie să mă alătur oricăror elemente tradiționale · ; · Însuși numele divinității originale ascunse sau misterioase arată deja că cea mai veche conștiință religioasă nu este nu putea spune nimic cert despre el; de aceea, pentru viața religioasă, Amun nu avea un sens viu: nu i se construiau temple, nu se făceau sacrificii, iar pentru popor era aproape necunoscut Cu o asemenea ambiguitate în ideea lui Amun, este la fel de dificil atât să-l consideri o zeitate personală, cea mai înaltă, așa cum este descris în pasajele lui Hermes, cât și să-l recunoaștem doar ca o uniune abstractă și formală a celor patru principiile inițiale menționate, indiferența lor, cea mai înaltă patru-unitate, așa cum cred unii (Rot) De asemenea, este greu de determinat relația sa cu cei patru zei principali: dacă sunt lucrările sale sau părți ale samago-ului său, ieșind în evidență din indiferența inițială În ceea ce privește relația acestor patru zei cu lumea, universul nu este altceva decât dezvăluirea propriilor lor sine: ei sunt incluși în componența sa ca elemente principale ale existenței lumii Dar în același timp apar la egipteni - - îmbrățișând și înconjurând universul, astfel încât să nu treacă complet și complet în lume și lumea nu este realizarea deplină a zeității Deși zeitatea este în lume și îi servește drept bază, dar, în același timp, există în afara stipei și, așa cum ar fi, o reține în adâncul ei Dezvăluirea acestor zei în lume are loc printr-o varietate de lucruri: copularea lor, motiv pentru care apar noi zei secundari, numiți creați și apăruti, în contrast cu primii necreați și ascunși Astfel, cosmogonia sau doctrina originii lumii printre egipteni este în același timp și teogonie, doctrina originii zeilor Prima generație de zei sunt opt zeități cosmice numite Kabirs Ele sunt rodul combinării celor patru zeități principale, în principal Knef (spiritul primordial) și Neit, materia Acești Kabir sunt: Garsef-Ment (Mendes Grekov), marele spirit care formează lumea, personificarea forței productive a naturii; Fta, căldura primordială care vine din influența lui Knef asupra materiei; Pe și Anuke, zeițe ale jumătății superioare și inferioare a firmamentului cerului: Re și Yog, soarele, un bărbat și luna, o zeitate feminină; în cele din urmă, Dar și Ator, spațiu luminos și întunecat al lumii Din aceasta se poate observa că fiecăruia dintre cei patru zei principali corespunde manifestării sale duale; Knefu - Ment și Fta;

materia primitivă - zeiţele Pe şi Anuka, timpul primitiv - Re şi Iog; spațiul primordial - Zate și Ator Dar în credința populară, primul loc printre acești zei este ocupat de Re, soarele, în care nu se poate să nu se vadă influența continuă a formei astrale anterioare de religie Odată cu trecerea timpului, aceste opt zeități, la rândul lor, sunt fragmentate în diverse zeități particulare, primind nu numai semnificație cosmică, ci și morală Deci de exemplu de asemenea, divinitatea Re, ca sursă a luminii nu numai fizice, ci și mentale, apare ca o nouă zeitate - Thoth, începutul oricărei înțelepciuni și cunoștințe; Yog este transformat într- o zeitate a dreptății și a judecății postume și primește numele Gapi etc Apariția tuturor acestor zei precede apariția ; om pe pământ Pentru a o popula, opt Kabir coboară pe pământ, și anume în Egipt și se conectează reciproc - - prin negație produc o nouă, a doua generație de zei, de obicei presupus a fi printre cei doisprezece Nu este nevoie să le enumerăm numele și să le stabilim semnificația, cu atât mai mult cu cât, cu informații fragmentare și confuze despre mitologia egipteană, aici predomină dezacorduri semnificative între cercetătorii antichităților egiptene Să observăm doar că toți acești zei din a doua generație au deja un caracter local și național și sunt strâns legați de Egipt și Nil De la acești zei provine o nouă, a treia generație de zei complet antropomorfi pe pământ Aici doar această lume a ființelor superioare se desparte în cele bune și rele și apar opoziția morală și lupta Înainte doar zeitățile bune conduc; apoi vine predominarea celor răi și războiul deschis împotriva celor dintâi Cei mai importanți zei buni de aici sunt Osiris și Isis, care ulterior, în perioada antropomorfă a religiei egiptene, au eclipsat aproape toți ceilalți zei din conștiința populară și au ocupat în raport cu ei aproape același loc ca în Grecia Ze a luat totul în raport cu generaţiile lui Saturn şi Uranus Cel mai puternic dintre zeii răi este Tpoov, urmașul lui Seveh zeul timpului, liderul partidului zeilor ostili lui Osiris Dar, pe lângă zei, multe spirite inferioare iau parte la această luptă, - Aiofi, monștri de o putere și o dimensiune extraordinare, asemănătoare cu titanii și giganții greci După o lungă luptă, Thioon a fost învins și aruncat în Pyle, dar, cu toate acestea, puterea sa nu a fost complet distrusă, ci doar limitată, iar reînnoirea dușmăniei sale împotriva lui Osiris o regăsim în istoria omenirii Pentru a curăța pământul de predominanța forțelor întunecate ale dezordinei care i s-au întâmplat, spiritul universal Kpef trimite asupra lui un potop, prin care pământul revine la starea sa primitivă În același timp, pentru a purifica înseși spiritele care sunt indignate împotriva bunătății și ordinii, zeitatea soarelui și a Mentului formează trupuri umane și animale, în care închid spiritele căzute; în acest fel se produce rasa umană - - cer Diferitele grade de purificare sunt exprimate prin diferite grade de tranziție a sufletelor de la o ființă organică la alta și aici stă baza doctrinei egiptene a transmigrării sufletelor Rasa umană nou creată a fost pusă sub stăpânirea și îndrumarea directă a zeilor din ultima generație, care în acest scop iau o formă umană, apar printre oameni, au întemeiat primele societăți, dau legi și cărți sfinte, determină riturile de cult, etc Osiris și Isis joacă rolul principal Dar puterea complet nedistrusă a răului, personificată în Tython, pare încă o dată să intre într-o luptă cu binele Reprezentarea acestei lupte dintre Osiris și Tython, moartea și îndumnezeirea primului, victoria finală asupra lui Tython de către fiul său Thoros etc , este subiectul principal al mitologiei Egiptului și este în cea mai strânsă legătură cu cultul egiptean Religia egipteană reprezintă o dezvoltare destul de

completă a principiilor cosmice ca principii divine ale lumii Ea nu se oprește la patrupedismul originar, așa cum se face religia Chinei la dualitatea sa, în dezvoltarea acestor principii merge din ce în ce mai departe, pentru că în procesul său de natură, care este și un proces homogonic, este prezentată nu ca o simplă combinație mecanică de forță primitivă și materie, dar ca o dezvoltare consecventă a principiilor cosmice Aici, începutul mișcării sau dezvoltării, apropiat de conceptul de viață ca început absolut al ființei, este deja introdus în câmpul formării lumii Dar religia care a exprimat cu mai multă claritate ideea de dezvoltare și viață, ca idee de bază a unei zeități, este indianul sau brahmanismul) Formele anterioare de religie au căutat definiții pentru un început absolut, în principal în domeniul forțelor cosmice generale ale naturii Dar aceste forțe cosmice însele erau principii moarte, fără viață, în ciuda personificării lor sub forma unor zei adevărați Conștiința religioasă trebuia inevitabil să-și dea seama de lipsa esențială a acestor zeități cosmice: din principiile elementare ale lumii nu putea să apară decât un agregat mecanic, mai mult sau mai puțin abil, dar nu natura plină de viață și mișcare Sub influența ideii de absolut, omul nu putea să nu observe - - că zeii elementali sunt în esență lipsiți de conținut concret viu, că viața ascunsă în natură, revelată în ființele vii și însuflețite, în tărâmul bogat variat al naturii organice, este un principiu mai perfect și mai bogat în conținut decât principiile elementare ale neînsuflețitului natură A deturna acest început de viață de la manifestările sale concrete în ființe vii, a surprinde principalele momente ale procesului de viață și a-l pune în locul începutului absolut, divin, a fost sarcina ulterioară a conștiinței religioase în curs de dezvoltare, a cărei soluție găsim în brahmanism Brahmanismul este una dintre cele mai bogate și profunde forme de politeism Egale în antichitate a educației, vecine geografic, dar independente în ceea ce privește dezvoltarea independentă, China și India reprezintă o diferență semnificativă în natura viziunii religioase asupra lumii În timp ce în China absolutul este prezentat ca o dualitate de forță și materie, o dualitate care se repetă și continuă în lucruri concrete, viziunea indiană asupra lumii acordă o atenție exclusivă unuia dintre momentele acestei dualități, forța Adevărata ființă este putere, viață, proces; fiind în repaus, materia este doar o umbră a ființei adevărate, ceva în sine neadevărat și nu independent Al doilea moment al existenței naturii, cel material, este împins în planul cel mai îndepărtat, aproape distrus pentru conștiința religioasă, astfel încât, spre deosebire de viziunea chineză asupra lumii, esențial materialistă, indianul poate fi numit idealist Absolutul, conform conceptului de brahmanism, nu este nimic material sau vreun principiu elementar al naturii; este viața absolută, care servește drept sursă de viață și de mișcare în lume Viața, în revelația ei efectivă în lume, în existența ființelor vii, ne prezintă trei momente principale ale procesului vieții: nașterea, continuarea vieții, moartea, începutul, continuarea ființei și distrugerea Aceste trei momente, îmbrățișând conceptul de viață, servesc drept definiție a absolutului însuși, care apare ca o forță triplă: producerea, conservarea și distrugerea - - Dar ¡ acestea sunt trei moment: esența procesului de viață nu este altceva decât momente neindependente ale ideii în esență a vieții; cele trei momente prin care absolutul se definește pe sine nu sunt decât diferitele laturi și forme ale ființei sale Absolut pe esența este una; este cea mai înaltă zeitate, Brama-Ishvara (Brahma-domn) pMagan-Atma (marele spirit) "Ca și în Amonul egiptean, o trăsătură caracteristică în conceptul despre acesta, cel

mai înalt Brahma, este secretul și incomprehensibilitatea lui; "Este imposibil să spui despre el, brahmanii învață, Ce este, pentru că el nu este tot ce se poate vorbi; nu se poate ști despre el decât că nu este " El nu poate fi conceput sub nicio formă definită, nici gândit în vreun fel anume; el este o ființă de neînțeles, care nu are un nume adevărat care să îi corespundă A reprezenta cumva o ființă divină atât de pură , trebuie să mă gândesc clar la fiecare concept definit, nu trebuie să mă gândesc la nimic Când mă gândesc la altceva, încă nu mă gândesc la ființa primitivă; vis, atunci am o concepție despre cea mai înaltă zeitate Ca un om nu vede pur lumina atunci cand priveste obiectele iluminate, pentru ca aici lumina este mereu colorata, incompleta si amestecata cu umbra, dar cand priveste direct la sursa directa de lumina, in soare, si atunci in realitate nu vede nimic din lumina foarte orbitoare la fel și un om, când își îndepărtează mintea de la orice ființă definită, finită și își fixează cu fermitate privirea spirituală asupra ființei adevărate, pure și simple, nu vede nimic: dintr-o lumină în exces, întunericul se răspândește în fața ochilor lui și vede cu adevărat indiferent, primul principiu al luminii și al întunericului, al ființei finite și divine, adevărata divinitate Dar aspirația către această divinitate misterioasă și contemplarea ei este doar subiectul celei mai înalte înțelepciuni religioase și al celei mai înalte perfecțiuni morale Pentru conștiința religioasă obișnuită, incomprehensibilul Brahma-IIshvara rămâne închis în îndepărtatul amurg sacru Ca și Amon în Egipt, el nu are nici temple, nici - - victime Fantezia poetică, care a creat imagini simbolice ale altor zeități, nu îndrăznește să-l atingă; nu are mitologie Acest Brahma cel mai înalt se dezvăluie în trei momente, exprimând, așa cum am spus, conceptele de construire, conservare și distrugere a forțelor naturii, conceptele personificate în imaginile celor trei zei supremi care alcătuiesc Trimurti sau triplicitatea indiană, care este înfățișat simbolic ca o figură cu trei capete Acești zei sunt Brahma, Vishnu și Shiva Brahma ocupă primul loc printre ceilalți doi zei ai Trimurti; el este numit primul născut, capul tuturor spiritelor, iar pe pământ creatorul și patronul tuturor brahmanilor Conceptul de creație se referă la Brahma; totul venea de la el și înaintea lui nu era nimic, în afară de primul și singurul început al ființei Dar identic ca nume și deseori contopindu-se în sens cu Brahma-Ipivara, cel mai apropiat de el în demnitate, Brahma împărtășește cu el soarta tristă a uitării treptate dintre oameni și a îndepărtarii în conștiința religioasă în fața celor două zeități ulterioare, de îndată ce gândul la om ѣka a început să atragă nu atât începutul, cât însuși procesul de a fi În prezent, Brahma este aproape necunoscut oamenilor / strălucirea măreției sale a trecut la Vishnu și Shiva Vishnu este zeul păstrării și continuării vieții, concept care poate fi exprimat în cuvântul nostru: providență El pătrunde și animă tot ceea ce a creat Brahma Ca conducător al lumii și cel mai apropiat administrator al acesteia, el apare de mai multe ori în lume pentru îmbunătățirea ei, întrupându-se acum sub formă de animale, acum sub formă de om, pentru a distruge răul în creștere și a da triumful de virtute Istoria mitică a acestor încarnări (Avatar) lui Vishnu este materialul principal al poeziei sacre a indienilor ■*) *) Există zece astfel de Avatare: pentru prima dată apare în timpul potopului, în pește, pentru a-l salva de la moarte pe Mina, indianul Noe cu familia; apoi, sub forma unei țestoase, aduce oamenilor băutura nemuririi; sub forma unui mistreț și a unui om-leu, el pare să extermine uriași: sub forma eroului Rama, luptă împotriva tiranilor; ca eroul lui Bala-rama - împotriva rebelilor din casta

Kshatriyev; Cum - - Shiva, în sensul său original, este un zeu formidabil al distrugerii și morții; într-o nouă consecință, ideea nu numai a anihilării, ci și a unei nașteri senzuale, a unei forțe senzual productive a naturii, este legată de ea Prin urmare, cultul său reprezintă două laturi: una sumbră, care necesită jertfa tuturor viețuitoarelor, exprimată în auto-tortura și sacrificiile umane sângeroase ale admiratorilor săi; altul pur senzual, îndumnezeind puterea naturală a nașterii și exprimat în simboluri imorale "și rituri * **) Trei momente ale naturii divine, revelate în Brahma, Vishnu și Shiva, constituind ideea de bază a religiilor brahmane, trec în mod constant prin întreaga viziune religioasă asupra lumii, extinzându-se la toate fenomenele naturii, vieții sociale, chiar istoriei Peste tot brahmanismul găsește o triplicitate în manifestarea puterii divine Astfel, în natură, fiecare zeitate are o sferă specială de manifestare proprie; aceste zone ale existenței lumii se numesc Gunas Guna-Satva este regiunea lui Brahma, partea cea mai divină a lumii: acesta este cerul și lumea zeilor; pe pământ această latură se exprimă în tot ceea ce este bun și adevărat; în om, prin cunoaştere; lumina servește ca o manifestare senzuală a acestui tărâm al ființei Guna-Rajas, unirea părților divine și non-divine ale lumii, lumea luptei și a mișcării, schimbarea dintre lumină și întuneric În lume, expresia sa fizică este regiunea de mijloc a aerului dintre cer și pământ, iar pe pământ elementul fluid al apei La om, această sferă a ființei se manifestă ca dorință și pasiune, condus Krishma, ucide dragonul Kaliya; precum Buddha, a fondat budismul În cele din urmă, în ultima sa încarnare viitoare, el va apărea ca un răzbunător (Kalki) pentru a distruge lumea complet și a purifica sufletele de păcate **) Se crede că această a doua semnificație a lui Shiva, ca forță productivă a naturii, este introducerea ulterioară în brahminismul pur a ideilor din zona de religie care a aparținut vechilor nativi din sudul Indiei, cuceriți de ariani tribul hindușilor și amestecat cu acesta Într-adevăr, brahmanii, stricti și fideli spiritului religiei lor, resping acest cult senzual al lui Shiva și se îndepărtează cu dezgust de la simbolurile și riturile sale imorale, care sunt distribuite în principal printre clasele inferioare ale indienilor - - acțiunile lui Aceasta este lumea lui Vishnu În cele din urmă, Guna-Tamas este cel mai îndepărtat de regiunea divină a celor existente, morți și în repaus materia, cauza distrugerii vieții și sursa morții Erupția din adâncurile pământului, focul pământesc, atot-devoratorul este un simbol și o revelație a conducătorului acestei zone a ființei, Shiva Tot ceea ce este grosier și material în om, Dorințele și înclinațiile sale senzuale, aparține acestui domeniu ' Aceeași împărțire tripartită este realizată de brahmanism în umanitate ca microcosmos Adevărata umanitate este concentrată în poporul sacru indian; Indienii care nu au intrat în caste și apoi străinii alcătuiesc celelalte două domenii ale vieții În chiar oamenii lui Brahma are loc aceeași trinitate de momente de natură divină, realizându-se în cele mai înalte trei caste juridice: brahmani, Kshatriyas (războinici, nobili) și Vaishyas (fermieri)*) Sensul, îndatoririle și direcția religioasă a fiecăreia dintre aceste caste sunt aduse într-o relație remarcabilă cu cele trei zeități principale și cu cele trei domenii ale vieții Fiecare castă își servește în primul rând zeul patron: ocupația înțelepciunii religioase și venerarea lui Brahma este specialitatea brahmanilor; kshatriyas îl venerează în principal pe Vishnu; cultul lui Shiva este deosebit de răspândit în rândul oamenilor de rând Toate riturile sunt atașate trăsăturilor caracteristice ale acestor zeități Deci Brahma este stăpânul luminii,

iar culoarea deschisă este proprietatea cultului său Vishnu este considerat zeitatea aerului și a apei: culoarea albastră îi este dedicată și apa din cultul său se bucură de respect religios; Gange este un râu sacru pentru închinătorii lui Vishnu; după principiile cultului lor, ei ard morții pentru a nu pângări apele Închinătorii lui Shiva, dimpotrivă, își descriu zeul *) În ceea ce privește cea de-a patra Lasta sudra (artizani, slujitori), nu a fost considerată egală cu prima și, după cum cred ei, provine de la băștinașii cuceriți și înrobiți de tribul arian, India: primele trei caste sunt opuse ultimul sub numele comun "născut de două ori" (Dwidjas), adică acceptat solemn într-o societate religioasă, Având sacrificii, rituri și drepturi comune, de exemplu citirea cărților sacre, membrii castei Sudra sunt excluși din toate acestea - - ctbq în imagini groaznice, în care culori roșu și negru, simboluri ale nașterii și morții naturale, au semnificație religioasă Ei nu cinstesc apele, drept urmare îngroapă sau aruncă morții în apă, pentru a nu pângări focul prin arderea lor Însăși istoria religiei culturale a poporului indian reprezintă aceeași trinitate în perioadele dezvoltării sale În perioada cea mai veche, venerația lui Brahma o domină: el, cel mai important, este o zeitate; alți doi: sunt doar asistenții săi și sunt pentru el în aceeași relație ca Neptun și Pluto cu Zeus în mitologia greacă Aceasta este epoca compilarii Vedelor și a structurii teocratice a societății sub controlul brahmanilor, epoca celei mai mari purități a religiei brahmane Nemulțumită de predominanța moșiei sacre, casta oamenilor nobili-războinici, încetul cu încetul, intră într-o luptă de lungă durată cu aceasta Consecința acestei lupte în termeni politici a fost dezintegrarea unității poporului indian, formarea multor posesiuni separate și războaie constante între ele, constituind perioada eroică a istoriei indiene Predominanța castei Kshatriya s-a reflectat și în atitudinea religioasă - în exaltare ei, e patronul lui Vishnu și în declinul serviciului lui Brahm In spate epoca, a urmat Ved, perioada compozițiilor epice sacre, în care Vishnu predomină decisiv peste alte zeități Ca o forță reală, viața în mișcare, ca personificare a valului divin care conduce lumea, Vishnu a trebuit să iasă în prim-plan în epoca vieții politice active și a luptei Epopeea servește ca expresie a acestui timp, reprezentând, odată cu dezvoltarea politeismului artistic, declinul purității originare a religiei Gândirea religioasă a trecut în domeniul fanteziei, iar pluralitatea în ideea principiului divin a depășit dorința de unitate absolută, exprimată pretutindeni în Vede În cele din urmă, epoca independenței politice a poporului indian a trecut și, odată cu aceasta, timpul strălucitor al domniei lui Vishnu, zeul regilor și al eroilor, care a coborât pe pământ în formă umană și a muncit printre alți eroi pentru binele oamenilor, a trecut și el Semnificația politică a castei Ksha - Trinitatea a căzut, la fel ca și dominația brahmanilor și sub stăpânirea străinilor toți hindușii au devenit, parcă, oameni obișnuiți A sosit timpul pentru domnia zeului castei inferioare, formidabilul Shiva, ai cărui admiratori aparține acum majoritatea populației Indiei Predominanța posomorâtului în asceza ei sălbatică și sacrificiile sângeroase și, în același timp, cultul extrem de senzual al lui Shtsva, conform conștiinței brahmanilor înșiși, exprimă declinul religiei, deoarece Shiva deține stăpânirea asupra celei de-a treia și ultima epocă a lume, epoca celei mai mari îndepărtari a oamenilor de zeități Religia indienilor nu se limitează la cele trei zeități supreme În spatele lor se află un număr nenumărat de altele secundare, ale căror mostre au fost create de epopee și în a căror mitologie nu vom găsi niciun sistem strict și idei religioase

clar conștiente Acești zei inferiori, înzestrați cu un corp eteric, asemenea zeilor antropomorfi ai Egiptului și Greciei, nu sunt străini de dorințele, pasiunile și plăcerile pământești În poeziile eroice, ei apar în mod constant printre oameni, iau un rol viu la treburile și destinele lor Cea mai caracteristică trăsătură în mitologia indiană este că, fidel ideii sale fundamentale despre viața organică, ca definiție a vieții divine în general, ea distinge constant în fiecare zeitate o latură activă și una pasivă, una masculină și una feminină De aici, majoritatea zeilor sunt însoțiți în viziunea mitologică a zeiței, ca și soțiile lor Aceste zeițe sunt chiar atașate de: trei - zeii supremi: deci soția lui Brahma este Sarasvati, zeița înțelepciunii, a poeziei, a finei artele și darul vorbirii; soția lui Vishnu este Laxmi, zeița iubirii; Shiva, în sensul său distructiv, corespunde lui Kali, zeița sumbră a timpului, în productiv, lui Bgavani, zeița nașterii și morții Pe lângă zei, religia indiană permite și existența multor spirite inferioare, atât bune (severe), cât și rele (azur) și chiar liderul principal al acestora din urmă - maizazur, capul răului, ostil oamenilor Religia brahmanilor s-ar ridica puțin peste formele precedente de politeism, dacă conținutul ei esențial s-ar limita la distincția pe care am indicat-o a trei - - momente în manifestarea unui singur principiu divin și o deținere destul de armonioasă a acestor momente în întregul câmp al existenței Meritul său principal constă în faptul că încearcă să rezolve o întrebare, neatinsă de religiile anterioare, despre semnificația lumii fenomenelor în raport cu Divinul și să tragă din aceasta concluzia despre semnificația vieții pământești în general pentru omul, ca principiu pentru activitatea sa morală În formele anterioare de politeism, cauza; fenomenul diversităţii şi multiplicităţii fiinţei de la începutul său principal rămâne neexplicat; Lumea și zeii înșiși apar printr-o necesitate, pe care mintea nu încearcă să o explice, la fel ca relația dintre ceea ce s-a întâmplat cu principiul de bază al ființei Brahminismul are o atitudine complet diferită față de această întrebare: din cele mai vechi timpuri, a fost ocupat cu întrebarea cum ceea ce s-a întâmplat are legătură cu originalul, particularul și pluralul cu absolutul și rezolvă această întrebare prin negarea completă a independenței lumea fenomenelor Adevărata ființă este Brahma; în afara ei nu există nimic independent; lumea nu este altceva decât dezvoltarea unei substanţe absolute "Totul este Brahma și Brahma se întâmplă tuturor", această propoziție panteistă sub diferite forme este exprimată constant în cărțile sacre ale indienilor "Așa cum mii de scântei ies dintr-o flacără sau dintr-un fier încins, atunci când este lovit cu un ciocan, tot așa toate ființele ies din Brahma neschimbătoare și se întorc din nou la el " Dar care este motivul acestei deschideri a lui Brahma în lumea pluralității, această apariție a divinității, ca să spunem așa, din ea însăși? La această întrebare, dificilă pentru orice panteism, desigur, nici religia brahmanilor nu poate da un răspuns satisfăcător; admite doar că apariția lui Brahma în lumea reală este ceva fals și imperfect în Brahma însuși Fenomenul diversității ființei, originea lumii este introducerea culorii și a umbrei în lumina pură primitivă, perturbarea purității ei Lumea a venit de aici; că în Brahma a apărut o poftă nedemnă de a ieși din sine; a părăsi starea adevărată a cuiva și a trece într-o alta neadevărată - pofta, de care Brahma îi este rușine, așa cum unui om îi este rușine de păcătosul său - - pofta Această poftă este o stare falsă, auto-amăgirea lui Brahma, care este legată de adevărata lui natură, în același mod în care un vis greoi și visător este la starea de veghe De aici și noua idee despre lume ca vis al unei

zeități, un vis care nu are adevăr și nici independență; ființa lumii fenomenelor se raportează și la ființa adevărată, ca visele și visele unei persoane la realitate Această stare de auto-amăgire și somn a lui Brahma se numește Maya, un concept semnificativ care are o largă aplicație în filosofia religioasă și în viața practică a adepților brahmanismului Conștiința religioasă, exprimată prin acest concept, încearcă să clarifice ideea neadevărului ființei actuale cu ajutorul altor idei mistice Așadar, ea numește crearea lumii sacrificiul și tăgăduirea de sine a lui Brahma, pentru că, despărțindu-se prin trecerea de la o unitate clară și fericită în multiplicitatea întunecată a existenței obiective, el, așa cum ar fi, se leapădă de sine, se sacrifică pe sine Așadar, crearea lumii este numită și faptă ascetică (Tapas), chin și auto-tortura lui Brahma Chinul pe care gândul îl trăiește când, pornind de la conceptul de unitate pură a ființei, vrea să înțeleagă multiplicitatea realului, sau invers, plin de idei de ființă obiectivă, vrea să le uite complet și, renunțând la ele, urcă la ființă pură indiferentă, există o oarecare aparență de chinul pe care Brahma îl trăiește, deschizându-se în lume Ideea generală a tuturor acestor reprezentări este că lumea este un fenomen fals, neadevărat într-o ființă absolut unică și perfectă În această viziune asupra semnificației auto-revelării absolutului în lume, panteismul indian este complet în contradicție cu panteismul modern, unde lumea este recunoscută ca necesară, în continuare legală și adevărată, manifestare a absolutului Dar este evident că conceptul de necesitate oarbă explică dezvoltarea divinității în lume la fel de puțin ca și conceptul brahminic al întâmplării Ambele concepte nu sunt altceva decât o recunoaștere mascată a imposibilității rezolvării, contradicția fundamentală a panteismului Este la fel de neplăcut pentru noi de ce ar fi trebuit să fie necesară o ființă absolut perfectă și o singură ființă pentru a dezvălui SOCH V KUDRYAVTSEVA, v p - - el însuși în lumea imperfectă a multiplicității, precum și modul în care un impuls accidental și fals sau dorința de a se dezvălui lumii ar putea apărea în Brahma, sau ceea ce l-a făcut să se lepede de sine și să se ofere ca un sacrificiu dureros O asemenea idee, acoperită cu imagini fantastice de poftă, sacrificiu, vise, despre lipsa de independență a lumii, cu mare acuratețe, încerca să clarifice și să elibereze de contradicții filosofia religioasă a indienilor (Vedanta) bazată pe Vede; speră să realizeze acest lucru prin transferul conceptului de Maya din absolut în tărâmul spiritului uman Dacă Brahma, învață ea, este singura ființă adevărată, apoi toată ființa în general, iar în afara ei nu există altă ființă, atunci în ea, ca în unitatea absolută, nu poate apărea nicio dualitate, nici o diversitate; în ea nu poate exista niciun motiv sau motivație pentru a trece într-o altă ființă, neadevărată, sau pentru a ne deschide în lume Această lipsă de temelie a lumii este deja exprimată în însăși concepția despre Maya Maya exprimă ideea că Brahma face ceva ilegal atunci când se dezvoltă într-o lume a diversităţii, se autodistruge şi îşi neagă adevărata fiinţă; Pacea poate veni numai prin auto-amăgirea lui Brahma, păcatul său împotriva lui însuși Dar într-o asemenea idee există o contradicție; în conceptul unui Brahma pur, unul și indiferent, nu se oferă nici cea mai mică posibilitate pentru apariția unui astfel de fenomen nedivin și fals precum Maya Deci, în Brahm însuși nu există și nu poate fi Maya De unde este ea acum? De unde vine fenomenul unei ființe diverse, când nu există temeiuri pentru el în Brahm, când urmează există într-adevăr o singură ființă, absolut o singură ființă, iar multiplicitatea este ceva fals și înșelător? Evident, dacă ființa pare a fi plurală, atunci, din moment ce sursa

unui astfel de fenomen nu se află în Brahm, atunci poate fi doar în noi înșine Dar de fapt, și nu pentru Brahma, există o diversitate de ființă, dar există doar în noi și pentru noi Deci, dacă am spus mai înainte: Maya îl seduce pe Brahma, trezește în el o falsă dorință de a se dezvălui lumii, acum această situație ar trebui să se transforme astfel: Maya nu seduce Brahma, - - îndemnându-l să se deschidă către lume, dar numai către noi, îndemnându-ne să ne imaginăm lumea ca fiind existentă; nu Brahma, ci suntem conduși în rătăcire de Maya: lumea nu există cu adevărat, ci doar pare să existe, iar această ființă aparentă, iluzorie, este Maya Astfel, lumea este într-adevăr Maya, un fenomen înșelător și iluzoriu, dar Maya nu este a lui Brahma, ci a spiritului uman; această Maya este o fantomă, pe care o considerăm adevărată, o fantomă care devine mai puternică pe măsură ce spiritul nostru se îndepărtează de Brahma și care dispare de îndată ce o rază de viziune adevărată, divine, cade în sufletul nostru; atunci suntem convinși că numai Brahma există cu adevărat și că orice altceva doar pare să existe Întreaga lume este într-adevăr un vis greu; dar nu Brahma îl vede în vis, ci noi, oameni ignoranți Înțelepciunea trebuie să ne trezească din acest somn Astfel, Vedanta, dorind să distrugă contradicția din ideea de bază a religiei brahmane, ajunge la un idealism absolut, transferând Maya de la Brahma la om, recunoscând lumea ca nu o dezvoltare a unei zeități, chiar dacă este o falsă, ci un produs subiectiv al sinelui nostru Conștiința religioasă, desigur, nu putea urma filozofia în negarea hotărâtă a lumii reale Se agață ferm de realitatea ființei, deși consideră această ființă ca pe o manifestare neadevărată a divinității, Maya Dar Maya lui Brahma are încă mai multă realitate decât Maya spiritului uman Dar, cu toate acestea, o astfel de idee a lumii, ca manifestare dependentă și neadevărată a unei zeități, nu putea decât să se reflecte în trăsăturile caracteristice ale întregului sistem de viață religioasă De aici și sentimentul profund și jalnic al neadevărului și al nesemnificației a tot ceea ce există, care este unul dintre motivele principale ale poeziei lirice și străpunge constant printre cele mai strălucitoare imagini "Viața este trecătoare", spune Sankgara; se evaporă rapid ca o picătură care tremură pe o frunză de lotus Munți mari cu șapte mări, soare și cei mai strălucitori zei, tu, eu, întreaga lume, toate acestea vor fi spulberate de timp și vor dispărea pentru totdeauna, ca un vis greu, ca un yen de mare Deci, de ce trebuie să ne facem griji aici?" Asta explică lucrul ciudat - - fenomenul că într-o țară cea mai bogată în daruri ale naturii, plină de cele mai maiestuoase și luxoase manifestări ale vieții puternice și strălucitoare a naturii, o persoană religioasă simte un profund dispreț față de această viață și o dorință de a renunța la tot ce este pământesc Numai sub influența acestui sentiment, din mijlocul brahmanismului, a putut să apară budismul, care a pus idealul fericirii în nesemnificație și pacea eternă a neantului Dacă lumea este un fenomen fals, de care Brahma încearcă să se elibereze, ca de ceva rușinos, pentru a se întoarce la o ființă cu adevărat unită și absolută, în care totul real trebuie să dispară, atunci sarcina vieții morale a unei persoane ar trebui să dispară constă şi în a renunţa la tot ce este variat senzual Așa cum Brahma încearcă să o distrugă pe Maya care îl seduce, la fel o persoană trebuie să o dizolve pe Maya care îl înconjoară, trebuie să privească lumea și tot ceea ce este pământesc ca pe o amăgire de sine și să se străduiască, prin lepădare de sine, să se întoarcă la adevărata ființă divină Calea unei astfel de întoarceri este, teoretic, cunoașterea adevărului, iar practic, asceza (Tapas) Cunoașterea originală a

adevărului este conținută în Vede; Apogeul și scopul oricărei cunoștințe este convingerea că totul este Brahma și că nu există nimic altceva decât Brahma Lumea și o persoană nu sunt în esență diferite de Brahma, iar mântuirea unei persoane constă în realizarea uniunii complete cu Brahma, distrugerea de sine ca privat și individual într-o singură viață absolută simplă Potrivit Vedelor, ele indică doar calea către cunoaștere și mântuire Adevărata unitate cu Brahma și adevărata cunoaștere a lui sunt obținute prin renunțarea minții la tot ce este plural, de la orice gând și reprezentare definită prin adâncirea în sursa originală a tuturor ființelor Gândirea nu poate atinge cunoașterea zeității; acest lucru este posibil numai cu condiția de a nega orice gând despre ceva; pentru că adevărata cunoaștere are în fața ei un câmp de obiecte care nu este infinit divers, câte un obiect - Dumnezeu, care trebuie să absoarbă toată atenția omului O astfel de renunțare la gândire, o astfel de totușire a minții în contemplarea continuă a golului, fără obiect - - a ființei, un astfel de somn al sufletului în stare de veghe, realizat prin puterea voinței și tensiunea minții, este idealul înțelepciunii brahmanului *) Acea luptă pentru distrugerea sinelui propriu, care în gândire este exprimată prin negarea gândirii personale definite, în viața practică se exprimă în isprava sacrificiului de sine (Tapas), care constituie idealul perfecțiunii religioase Asceza indiană constă într-o renunțare completă la tot ceea ce satisface natura senzuală, în indiferența față de tot ce este pământesc, ca fals, față de bucuriile și tristețile vieții, față de viața și moartea însăși și, în sfârșit, în automortificarea și torturarea trupului, ca parte a naturii umane, cea mai îndepărtată de adevărata ființă divină Așa cum pentru Brahma viața lumii, în care se dezvăluie, este o ispravă, un sacrificiu și un chin, tot așa și viața unei persoane trebuie să fie un sacrificiu și o ispravă constantă pentru a renunța la Maya care îl înconjoară, ființa invalidă și întoarce-te la Brahma Chiar și în cele mai vechi timpuri, scriitorii greci și romani au fost uimiți de poveștile care le-au ajuns despre filozofii indieni Gimnosofi, care fie rătăceau goi prin păduri, expunându-se de bună voie la căldura soarelui și la frigul nopților, mâncând ierburi sălbatice și rădăcini, sau au stat nemișcați ani întregi într-un singur loc, cu mâinile și ochii îndreptați spre soare În ciuda declinului brahminismului în prezent, realitatea chiar și acum confirmă în mare măsură legendele anticilor În special închinătorii lui Shiva au câștigat notorietate pentru auto-tortura lor crudă Legendele religioase de acolo concurează una înaintea alta în entuziasmul ascezei fanatice, înfățișând exemple incredibile de fapte ascetice ale zeilor și eroilor care au durat sute și mii de ani Începutul absolut al ființei, la care Braminskaya *) Ar trebui, totuși?, de remarcat că o astfel de stare nefirească, extatic-contemplativă, majoritatea asceților cred că o realizează nu atât prin tensiunea reală a gândirii, cât prin mijloace fizice artificiale, de exemplu întunericul pe care multă vreme încearcă să se încăpățâneze să se uite la un moment dat sau la soare, sau chiar la vârful nasului etc - - înțelepciunea religioasă a purtat în sine sămânța distrugerii și trebuie să se dovedească în mod necesar a fi la fel de nesatisfăcătoare atât pentru gândire, cât și pentru conștiința religioasă Ca orice început strict panteist și idealist, cel mai înalt Brahma, lipsit de orice certitudine și conținut viu (pentru că orice certitudine este un semn al ființei neadevărate, concrete), transformat într-un ceva gol, indiferent și nedefinit, evaziv pentru gândire Pentru minte, un astfel de început nu dădea niciun conținut, niciun punct de sprijin și, prin urmare, în sensul său

real, era în esență ceva de neconceput, neexistând pentru ea ca obiect În această privință, Hegel a afirmat pe bună dreptate în logica sa că ființa abstractă (și așa este orice principiu panteist strict desenat) este egală cu nimic și trece în ea Brahma s-ar putea transforma cu ușurință în acest nimic pentru gândire, egal cu o ființă goală fără conținut, cu o mișcare suplimentară consistentă a gândirii Dar un astfel de abstract, egal cu neantul, absolut nu putea, desigur, să satisfacă nici măcar conștiința religioasă, care, în virtutea ideii lui Dumnezeu înrădăcinată în minte, se străduia în mod constant pentru Divinitatea adevărată și vie Nemulțumit de brahmanism, a trebuit să-l caute din nou - și să caute, în virtutea însuși principiului politeismului, în lumea fenomenelor, în cercul ființei actuale Dar din moment ce principiul vieții organice, care a fost luat pentru a determina absolutul în brahmanism, s-a dovedit a fi insuportabil, atunci pentru conștiința religioasă a mai rămas un singur lucru - să caute un principiu nou, mai înalt pe care o putea găsi acum în regiunea existenței umane care se ridică sub sfera vieții organice Nu viața organică în general, difuză în natură, conform omului este obiectul cel mai perfect din lumea fenomenelor, iar el trebuie să furnizeze acum elementele pentru determinarea celei mai înalte ființe Forma organică a religiei trebuie să treacă în antropomorfă) Atât elementele negative, cât și cele pozitive ale unui nou moment în procesul conștiinței religioase, găsim în budism *) *) Întemeietorul budismului a fost fiul regal și împreună cu ascetul Shakiamuni, care a trăit în secolul al VII-lea către R Chr Din India budismul foarte repede, o lume- - - Budismul este adesea numit o doctrină atee Acest nume este justificat dacă ne oprim pe o latură negativă a lui, asupra distrugerii în ea a doctrinei lui Brahma, ca cel mai înalt, unic principiu al ființei Într-adevăr, învățătura lui Shakiamuni nu-l cunoaște; admite, desigur, existența zeilor religioși ai mitologiei indiene, dar acești zei în esență sunt doar o ființă umană superioară, care nu are o demnitate și un caracter cu adevărat divin: deși sunt mai înalți decât el, sunt la fel esență ca el este o neînsemnată și neînsemnată care poate transforma ființe Adevărata Zeitate a brahmanismului, cel mai înalt Brahma, care este ignorată de fondatorul budismului, este chiar destul de clar respinsă de filozofii budiști Ei consideră că ideea unui singur Brahm suprem este incompatibilă cu variabilitatea faptică evidentă a lumii; din neschimbat nu poate veni schimbarea Întrucât adeptul brahmanismului conchide astfel: întrucât Brahma este unul și neschimbabil, atunci nimic schimbător și multiplu nu poate exista cu adevărat; lumea este o fantomă, Maya; - Budismul conchide pe reversul: întrucât obiectele lumii sunt multiple și schimbătoare, ele nu se pot dezvolta dintr-un singur început neschimbător; și astfel Brahma nu există Lumea nu poate fi produsul lui Brahma, susține un alt filozof budist *), pentru că atunci toate lucrurile ar trebui să vină din ea la un moment dat; lumea în întregime trebuie să apară brusc, pentru că o cauză nu poate exista fără ca efectul ei să nu existe Dar vedem că lucrurile apar în lume unul după altul, fie prin naștere, fie prin creștere Din aceasta trebuie să se concluzioneze că nu există una, ci o serie întreagă de cauze și că Brahma nu este singura cauză a tuturor Dar ni se va spune: această multiplicitate de cauze este acțiunea voinței lui Brahma, care a spus: așa și așa ceva apare acum și asta după, În același mod de predicare, s-a răspândit în China, unde a luat numele de religie Fo (numele chinezesc al lui Buddha), în Tibet, unde este cunoscut sub numele de religia Lamai, și în toată Asia Centrală și de Sud Numărul adepților săi (până la de milioane) depășește numărul

adepților tuturor celorlalte religii de pe glob, fără a o exclude pe cea creștină *) Vaçomitra, una dintre cele mai vechi scrieri religioase ale budismului - - iar după aceasta iar altul Dar la aceasta trebuie să se răspundă că, de îndată ce multe acțiuni (acte) ale voinței sunt acceptate în Dumnezeire, atunci prin aceasta este recunoscută pluralitatea cauzelor și astfel prima propoziție conform căreia există o singură primă cauză a tuturor este distrusă Noi, fiii lui Shakiamuni, recunoaștem cu fermitate asta adevărul că mersul lumii nu are început Dar dacă nu există Brahma, cel pe care brahmanismul l-a recunoscut ca fiind singurul existent cu adevărat, în raport cu care lumea reală este o ființă nesemnificativă, neadevărată și înșelătoare, atunci ce rămâne în cele din urmă existent? Evident, un lucru: - chiar această lume a multiplicității și a fenomenelor înșelătoare Această lume nu a putut fi complet distrusă de brahmanism, deși a recunoscut-o ca fiind neadevărată; este singur și acum rămâne pentru budism ca ființă Brahminismul a încercat să distrugă lumea în Brahma; în budism, Brahma însuși este anihilat în lumea aparențelor și a multiplicității Deci, într-adevăr, există doar o multiplicitate infinită de fenomene fluide și în continuă schimbare Caracterul esențial al acestei multiplicități este nesemnificația și lipsa ei de independență; totul apare și dispare constant în ciclul etern al ființei (Samsara); distrugerea este scopul final al tot ceea ce există; neantul este esența lui; neantul este începutul lui Dar dacă nimicul este temelia lumii și, în același timp, nimic nu vine din nimic, atunci pentru budist existența reală a lumii a rămas în esență la fel de neînțeles ca și pentru brahmanist originea ei din absolut unit și simplu Ieșind din această contradicție - nevoia de a gândi începutul lumii și în același timp de a nega acest început cu negarea absolutului, prima cauză a lumii, budistul a căutat în reprezentarea infinitului un lanț de fenomene în schimbare fără început sau sfârșit El crede că, extinzând schimbarea fenomenelor particulare și multiple în infinit, atât în spațiu, cât și în timp, el, așa cum ar fi, anihilează în ceața distanței nesfârșite însăși întrebarea despre începutul acestei schimbări, despre începutul lumea Prin urmare, în cosmologia budiștilor, rolul principal îl au ideile fantastice despre pluralitatea ființelor - - acționând în spațiu și despre enormitatea perioadelor vieții lumii În locul adevăratei infinitate a principiului divin, budistul încearcă să umple golul rămas în gândul său prin eliminarea acestui principiu, cu o falsă infinitate de numere și spații Nenumărate sunt lumile care există printre budiști, nenumărate sunt trecutul și trebuie să vină în viitor; nemăsurat de vaste şi lungi sunt epocile vieţii lumii*) Dar caracterul infinitului, atribuit lumii multiplicității și fenomenelor, nu face din această lume o adevărată ființă adevărată Esența acestei lumi în budism rămâne aceeași ca și în brahmanism; lumea fenomenelor este o lume înșelătoare, nesemnificativă, a ființei neadevărate și nimic mai mult Budismul se agață de neantul lumii cu o perseverență deosebită; Însuși Shakiamuni își numește învățătura "învățătura despre neantul a tot" sau "învățătura despre nimic care îl face pe om binecuvântat" În budism, această nesemnificație ar trebui simțită și mai profundă și mai puternică decât în brahmanism: acolo lumea este manifestarea lui Brahma, deși nu este adevărată, dar se întoarce la Brahma, iar o persoană în ființa sa tristă are speranța de a se întoarce cândva la ființă Adevărat; aici lumea este un produs al neantului pur și nu poate fi salvată de soarta ei tristă, *) Fantezia poetică budistă, stăpânind această idee a infinitității fenomenelor în spațiu și timp, o dezvoltă în cosmologii incredibile Deci, de exemplu, conform învățăturilor budiștilor chinezi,

lumea pe care o vedem se sprijină pe o floare de lotus care iese din marea parfumată și care, pe lângă universul palid, poartă petalele sale multe alte lumi asemănătoare numărul lor conform sistemului nostru numeric poate fi exprimat nu mai puțin de - milioane de cifre Dar această mare parfumată este din nou doar o parte nesemnificativă a tot ceea ce există; lângă el sunt tot atâtea mări parfumate pline cu tot atâtea flori de lotus câte flori de lotus sunt pe prima mare Odată cu numărul de timpi de dezvoltare și succesiune a lumilor, unul după altul, există un joc fantastic care se naște din dorința de a îndepărta cât mai mult din conștiință gândul la începutul lucrurilor și de a închide abisul care desparte inexistența din ființă Deci de exemplu o saga povestește despre un incident care s-a petrecut în epoci de patrulaioane (Kalp) până în prezent; fiecare dintre aceste epoci conține de milioane de ani și așa mai departe - - transformându-se în nimic Toată viața, spune budistul, este moarte Nu este surprinzător, așadar, că în absența gândirii unei vieți adevărate și perfecte, ca scop al existenței și aspirațiilor omului, latura negativă, conștiința nesemnificației vieții, va ieși în prim-plan în minte a unui budist, ca principal sentiment religios, și va forma sămânța din care toate mai departe, viziunea practică asupra lumii Gândul tragic al vanității sau, așa cum o spune budistul, al bolii lumii îi pătrunde toată viața, iar reprezentarea acestei boli în diferitele ei forme este cea mai îndrăgită temă a scrierilor religioase Ființa este un ciclu etern de fenomene în care orice formă de viață apare doar pentru a dispărea imediat, ca un val pe mare sau o bule de apă; tinerețea este fără valoare pentru că se termină la bătrânețe; frumusețea este nesemnificativă, căci trece curând; sănătatea este supusă bolii, viața este supusă morții Dar nici moartea însăși nu dă pace, întrucât nu este încetarea ființei, ci duce la renaștere, la reînnoirea ființei, deci la un nou ciclu de boală și nenorocire Doctrina brahminiană a transmigrării este susținută ferm de budism și servește doar la intensificarea sentimentului de tristețe a ființei, privând o persoană de ultima speranță de a o pune capăt cu moartea corpului Cu o astfel de perspectivă tristă și fără speranță asupra vieții, evident, singurul ei scop, singurul său fericire și cel mai înalt bine, în absența unui ideal pozitiv, nu poate fi decât distrugerea vieții, transformându-se în neant Dar cum se poate atinge acest scop atunci când chiar moartea însăși nu oferă unei persoane pacea inexistenței? Pentru a rezolva această problemă, trebuie să aflați ce cauzează continuarea existenței noastre în general, în special, reînnoirea constantă a ființei în renașterea consecventă a sinelui nostru prin transmigrarea sufletului Brahmanismul a găsit prima bază a existenței concrete plurale, esențial neadevărate și, prin urmare, tulburătoare, în pofta lui Brahma, în dorința sa falsă și ilegitimă de a se manifesta în viața lumii Acest - - ideea cauzei fundamentale a ființei concrete rămâne în budism, singura diferență fiind că este transferată din esența lui Brahma, distrusă în ea, în tărâmul spiritului uman Toate nenorocirile și nenorocirile vin din constrângerea și nemulțumirea dorințelor noastre; și așa tocmai în aceste dorințe, în existența lor, se află adevărata cauză a nenorocirilor vieții; dacă nu ar exista dorințe, nu ar exista durere de nemulțumirea lor După aceste dorințe, în nenumăratele lor diversitate, ce sunt ele în esența lor, dacă nu forme de descoperire a uneia și aceleiași dorințe generale și fundamentale de existență, dorința de a fi și de a-și păstra ființa? II deci "dorința de a fi" este sursa vieții și motivul reînnoirii ei continue și, în același timp, continuarea bolii și a durerii vieții Dar "dorința de a fi" nu

este doar o dorință personală a unei persoane la un moment dat al existenței sale pământești Viața reală nu este un fenomen fragmentar și trecător în ciclul ființei, deoarece ea însăși nu este cauzată de dorința noastră personală , deci la randul ei nu se poate opri din Exista doar o dorinta personala - Nu este Viata reala este condamnata de viata celei anterioare si constituie consensul pentru post-permanent Bu mir a moralitatii, exista o valoare continua a cauzei celei mai înalte legi a cauzalității morale, conform căreia fiecărui bine sau rău al existenței trebuie să i se aducă rodul corespunzător lui însuși în cutare sau cutare, fericită sau nefericită stare a omului Dar acest fruct, după cum arată și experiența, nu crește brusc și nici imediat după încheierea cutare sau cutare act; el trebuie să se maturizeze, iar contemplarea sa reală nu poate fi decât în perioada ulterioară a vieţii sufletului după această perioadă dată; faptă bună sau rea, este o sămânță care încolțește și crește abia după moarte, într-o nouă perioadă din viața sufletului, așa cum sămânța unei plante trebuie să moară mai întâi pentru a încolți doar cu un nou primăvară Din cauza unei astfel de legi a pedepsei, nimeni nu poate fi în siguranță în distrugerea unei existențe mizerabile Cea mai virtuoasă persoană poate îndura boala existenței pentru acțiunile unui perfect - - altele noi în perioada anterioară a vieții; la fel, în fiecare nouă perioadă de metempsihoză, el poate săvârși fapte bune și rele, care trebuie să dea roade, pentru ca boala existenței să poată continua în infinit fără speranță de mântuire Acum că s-a descoperit cauza principală a bolii existenței, nu este greu să-i găsim vindecarea Acest medicament unic și radical este eradicarea dorinței de a trăi, distrugerea a tot ceea ce se leagă de viață - dorințe senzuale, aspirații, plăceri De îndată ce acest lucru va fi realizat, atunci a doua condiție, care stabilește limita pentru reînnoirea ființei, viața morală, va fi ușor îndeplinită, deoarece toate motivele imorității, pasiunii și dorinței vor fi suprimate și, în același timp, , acele semințe rele nu vor fi semănate în viața reală, care, conform legii răzbunării, trebuie să rodească în următoarea perioadă a vieții sufletului Deci, în determinarea mijloacelor de atingere a ultimului scop al ființei, fericirea, budismul converge în esență cu brahminismul Aceasta înseamnă renunțarea la senzualitate, asceză Dar între idealurile ascetice brahmane și budiste există și o diferență caracteristică, constând în faptul că la acesta din urmă această asceză este mai negativă, mai blândă și străină de acele fapte de autotortură, ca în brahmanism II acest lucru este firesc, pentru că în timp ce brahministul vede în materie, în special în corp, fenomenul care este cel mai îndepărtat de Brahma pur și spiritual și se îndepărtează de ființa adevărată, divină și, prin urmare, îi este ostil, budist , care neagă Brahma, neagă întuneric însăși contradicția a ființei adevărate în ființa materială El găsește sursa răului nu în materie, ci într-o sferă pur spirituală, în dorința de a fi; simpla distrugere a laturii materiale a ființei, mortificarea corpului, nu poate distruge prin ea însăși această dorință Shakiamupi însuși a fost la început un ascet sever, conform idealului asceților brahmani, dar curând s-a convins că isprăvile trupești și auto-tortura nu pot oferi mântuirea de nenorocirile vieții, deoarece adevăratul sediu și patrie a răului nu este în trup, ci în "dorinţă", în afecte şi - - pasiunile sufletului; deci "garanția mântuirii" descoperită de el a constat nu în autotortura, ci în lepădarea de sine Dar cu cât un budist apreciază mai puțin faptele trupești, cu atât mai puternic expune latura pur spirituală a ascezei, renunțarea la lume și atașamentele ei (biksha) trebuie să rupă toate legăturile care îl leagă de lume;trebuie

să renunțe la proprietate și viața de familie;trebuie să se ferească mai ales de iubirea senzuală, deoarece în ea se exprimă cel mai puternic pasiunea plăcerii și dorința de a fi; el trebuie să înăbuşe toate dorinţele senzuale, dar să nu se chinuie pe sine însuşi ostenelile ascetice şi postul, căci este inutil, ci să trăiască moderat pentru a înfrâna senzualitatea Dar în sine, îmblânzirea dorințelor senzuale și eliminarea a tot ceea ce leagă o persoană de viață este doar o cale necesară pentru atingerea celui mai înalt obiectiv al ființei Este doar "începutul gajului mântuirii": scopul cel mai înalt și cel mai înalt bine, care odată cu încetarea vieții prezente nu poate fi atins decât de natura aleasă, dar a cărui realizare este în general promisă numai în viitorul îndepărtat , ca rod al faptelor pe termen lung ale sacrificiului de sine, este "stingerea" completă și dispariția întregii vieți și conștiințe - nirvana Indiferent de perfecțiunea pe care am putea-o atinge, atâta timp cât ne dorim, simțim, gândim, dorim să fim ceva, nu putem atinge pacea; numai în "neantul perfect, unde nu există "nici gând, nici amintire" poate să dispară în cele din urmă boala existenței Nirvana este numită de budiști medicament care vindecă toate bolile, apă care potolește setea dorinței, foc care arde toate păcatele Nirvana nu este pentru ei Nu există nicio imagine, nici culoare, nu ocupă spațiu, nici timp, nu este nici limitată, nici nelimitată, nici prezentul, nici trecutul, nici viitorul, nu este nici dorință, nici mișcare, nici dorință, nici acţiunea, nici suferinţa etc sub Din toate aceste predicate negative este clar că nirvana este în esenţă pură inexistenţă, anihilarea spiritului individual, iar dacă uneori este numită "a fi de cealaltă parte a Samsarei" adică circulație a ființei prezente și este înfățișată ca o stare pozitivă - - fericire și beatitudine într-o altă lume, acest lucru nu schimbă esența conceptului însuși al neantului ca scop al ființei Aceste expresii sunt necesare pentru a face pe cât posibil accesibil gândirii neconceputul într-o formă pur negativă a ideii de nimic Dacă uneori înțelepții budiști chiar își descriu nirvana cu predicate și trăsături care aparent seamănă cu cele ale unei zeități, atunci acest lucru cu greu poate ascunde adevăratul sens al acestui concept, cum ar fi predicatele înțelepciunii, omnipotenței, milei, dreptății etc atribuite de către Chineză spre cerul lor Acestea nu sunt altceva decât expresii poetice care arată caracterul absolut al nirvanei, iar adevăratul sens al acestor expresii este bine cunoscut de către budiștii antici Ideea de bază a budismului, care produce lumea din neant și face din nimic scopul cel mai înalt al ființei, la prima vedere reprezintă o negare completă a religiei și trezește nedumerire extremă cu privire la semnificația sa religioasă Religia, în însăși esența ei, se bazează pe ideea relației dintre Dumnezeu și om Prin urmare, poate exista vreo religie fără Dumnezeu? Budismul este însă o religie, de altfel, cea mai răspândită pe glob, iar în caracterul său poate fi cea mai pură și morală dintre religiile păgâne Această contradicție a budismului cu ideea de religie ar rămâne insolubilă și ar reprezenta cea mai mare enigmă pentru filosofia religiei dacă ne-am opri la o învățătură a fondatorului budismului și nu am acorda atenție formei pe care a luat-o această învățătură într-un conștiință religioasă vie La începutul său, budismul nu a intenționat să ofere nicio soluție nouă întrebărilor teoretice ale religiei Terenul său este pur practic, nemulțumirea față de viață și efortul de a găsi calea corectă către adevărata fericire Fondatorul budismului și-a îndreptat toată atenția către această latură Asemenea numeroșilor filozofi morali din alte țări și popoare, el nu numai că nu a atins chestiuni teoretice, ci a tratat astfel de

întrebări cu dispreț, considerând o astfel de ocupație ca o distanță de adevăratul scop al vieții Diverse condiții istorice ale vremii, în special nemulțumirea față de dispozitivul de castă - - societatete, a atras spre el un cerc mare de studenți Dar, în toate împrejurările favorabile, învățătura lui Shaka-amuni, rămânând pe temeiuri practice, limitându-se la rezolvarea problemei binelui suprem, nu a putut decât să creeze o școală filozofică mai mult sau mai puțin numeroasă, asemănătoare celor care, sub acoperirea religie, a apărut anterior în India, dar nu o religie Religia îl cere pe Dumnezeu, iar absența lui pentru conștiința religioasă nu poate fi înlocuită nicio clipă de învățătură practică, oricât de înaltă ar fi aceasta Într-adevăr, conștiința religioasă nu a rămas niciodată fără ea La început, nevoia acestui element religios viu a fost îndeplinită de zeii obișnuiți ai mitologiei indiene Am văzut că nici Shakiah Muni, nici cei mai apropiați adepți ai săi nu i-au atins; numai cel mai înalt Brahma a fost eliminat; au continuat să existe pentru conștiința religioasă ca ființe reale Desigur, aceste ființe în budism și-au pierdut adevărata demnitate divină; ei nu sunt mai mult decât o ființă umană superioară, ci la fel ca el, fiind răsăriți din neant și trebuind să se transforme în același neant din care au venit Dar acest lucru nu i-a împiedicat pentru prima dată să fie un surogat pentru adevărata Zeitate; iar în alte religii păgâne de forme inferioare zeii nu erau mai buni; au luat naștere, s-au născut, nu se știe cum și de unde: dar asta nu i-a împiedicat să se bucure de respect religios Desigur, acest lucru ar putea fi doar pentru prima dată; mascat în alte religii de originea misterioasă a zeilor, gândul nesemnificației lor în budism a fost exprimat clar și tăios Zeii minori ai Indiei nu aveau niciun sens în budism; erau nou-veniți în el și extratereștri Conștiința religioasă trebuia să găsească în budismul însuși, pornind de la principiul său, acel principiu cel mai înalt al religiei, despre care fondatorul ei a tăcut Calea pe care o va urma acum conștiința religioasă a fost deja parțial conturată de noi Budismul a apărut ca urmare a eșecului brahmanismului pentru el Ideea de bază a brahmanismului, pe care a luat-o pentru a defini absolutul, a fost, după cum știm, ideea vieții organice în trei momente esențiale ale dezvoltării sale Budismul în sine - - la începutul ei a apărut ca o negare ascuțită și hotărâtă a conceptului de viață, ca o doctrină a neantului a tot Dar acesta a fost primul moment negativ; după ppm trebuia să fie urmată de una pozitivă, stabilirea unui nou concept de absolut, care urma să apară în locul celui vechi distrus Am văzut că nervul conducător al întregului proces al conștiinței religioase politeiste, care provoacă mai întâi conștiința eșecului fiecărui moment prezent și apoi apariția unuia nou, este ideea adevăratului Dumnezeu, ca un absolut Ființă perfectă, mereu inerentă minții umane; aplicând implicit standardul acestei idei la fiecare definiție dată a Zeității și găsind-o nepotrivită pentru ea, omul caută definiții care sunt mai perfecte și mai potrivite acestei idei Dar de îndată ce inconsecvența nu numai a principiilor cosmice ale naturii, ci și a ideii lor celei mai înalte despre viața organică este recunoscută deja în procesul conștiinței religioase, atunci în lumea fenomenelor, asupra căreia s-a întors conștiința religioasă păgână departe de adevăratul Dumnezeu, și-a întors privirea, doar un principiu mai perfect, - spiritul conștient al omului, care se ridică în semnificația sa deasupra principiului organic al vieții, așa cum acesta din urmă s-a ridicat deasupra principiilor elementare Deci, în domeniul ființei spirituale, omul va căuta acum definiții ale absolutului Întrucât, prin însăși natura politeismului, de care se leagă în mod

esențial forma reprezentativă a cunoașterii, acest principiu spiritual nu poate apărea ca un concept pur și abstract al spiritului, ci trebuie reprezentat concret, într-o formă senzuală, atunci, evident, cel mai înalt principiu trebuie dat pentru conștiința religioasă, nu ca spirit cel mai înalt, ci ca ființă spiritual-senzuală, ca om ideal sau perfect Astfel, următorul moment al conștiinței religioase după brahmanism nu va fi altceva decât un antropomorfism ideal Sămânța pentru o astfel de definiție a principiului divin se află deja în budismul însuși Conștiința religioasă păgână, pentru a determina acest început, căuta pe cel mai perfect în realitatea actuală a existenței lumii Dar ce ar trebui să fie cel mai perfect conform viziunii despre lume a lui Bud - - dezamăgire? Desigur, nu lumea fenomenelor, a cărei esență este neantul, și nici zeii populari ai Indiei, care au același caracter Cel mai perfect lucru din lumea neantului este tocmai conștiința acestui neant și răscumpărarea și eliberarea de boala ființei pe care o condiționează Cea mai perfectă este gândirea unei persoane, ghicirea adevăratului sens al existenței lumii și eliberarea unei persoane de legăturile sale Fiecare Buddha, adică "un om luminat" în general, conform budismului, este incomparabil mai înalt ca demnitate decât zeii și samago lui Brahma Puterea mea este mare, spune Brahma într-o legendă budistă, dar ce vreau să spun și ce pot face împotriva preotului lui Buddha? sensul și scopul vieții mai presus de toate este marele Buddha Shakiamuni În el, pentru prima dată și în cel mai înalt grad, această conștiință și-a găsit expresie reală; el a fost primul care a dezvăluit oamenilor "garanția mântuirii" De aceea, este destul de firesc să ne așteptăm ca tocmai conștiința religioasă să-i atribuie acele predicate ale perfecțiunii absolute, pe care le caută în domeniul spiritual și spiritual ființă senzuală; Buddha, încetul cu încetul, îi va apărea acelui zeu, pe care îl cere Și așa s-a întâmplat de fapt Nemulțumit de o singură învățătură practică, sentimentul religios budist caută în întemeietorul budismului acele trăsături de perfecțiune absolută, pe care nu le găsește nicăieri în lume Buddha este mai întâi un om ideal, perfect; Lui i se atribuie predicate înalte, în care el este înfățișat în principal ca un mare binefăcător nu numai al omenirii, ci al întregii lumi și al mântuitorului ei de relele vieții Potrivit legendei budiste, nu numai spiritele pământești se îngrămădesc la Buddha pentru a studia, ci și zeii înșiși, inclusiv Brahma și Indra, pentru a învăța de la el "adevărata lege" a ființei Deși fantezia poetică îi împodobește viața cu diverse legende, în care elementul supranatural și minunat joacă un rol însemnat, dar Buddha nu depășește încă granițele omului ideal, dar încetul cu încetul predicatele care i se atribuie capătă un caracter din ce în ce mai exaltat cel mai puternic, mai mult SOCH V KUDRYAVTSEV T P - - mai milos decât cel mai milos, mai frumos decât cel mai frumos, regele învăţăturii, oceanul bunătăţii etc ; dar și răscumpărarea veșnică a întregii creații, conducătorul lumii, atotputernicul, atotștiutorul, Brahma lui Brahma, Indra Indra, zeul zeilor sau înălțat deasupra tuturor zeilor, părintele lumii etc Odată cu ridicarea treptată a lui Buddha la nivelul unei zeități, ascensiunea cultului merge în paralel Până când semnificația divină a lui Buddha a fost dezvăluită pe deplin, cultul său putea consta doar în simple semne de respect pentru memoria sa de cel mai mare binefăcător al omenirii Dar încetul cu încetul un asemenea respect trece într-un cult complet religios Templele în cinstea lui, care probabil la început nu erau decât recunoştinţă, monumente în cinstea lui, precum templele lui Confucius din China şi templele în cinstea eroilor (ex Tezeu) din Grecia, devin temple ale unei zeităţi; I se fac sacrificii fără sânge

înaintea imaginilor lui Buddha; rugăciunile sunt adresate lui Buddha ca ființei celei mai înalte Dar cea mai abundentă hrană pentru cultul superstițios al lui Buddha sunt presupusele rămășițe ale lui Buddha păstrate în diferite temple, de exemplu oasele, unghiile, dinții, etc , și poze din ele Aceste rămășițe, considerate miraculoase, precum și arborele sub care se presupune că Buddha a predat, atrag mulțimi mari de închinători Dar de îndată ce conștiința religioasă l-a ridicat pe Buddha la demnitate divină, atunci, evident, el nu a mai putut rămâne pentru el istoric doar Buddha Shakiamuni, care a trăit, a predat și a murit într-un anumit loc, la un anumit moment Shakiamuni ar putea fi doar o încarnare temporară și o revelație a Buddha suprem, o ființă divină supranaturală S-ar părea că budismul ar trebui acum să ajungă în mod natural la recunoașterea celui mai înalt principiu al ființei, care la un moment dat sa manifestat senzual în persoana lui Buddha Shakiamuni Dar un obstacol de netrecut în calea unei astfel de recunoașteri consta în însăși esența conștiinței religioase politeiste și în forma sa caracteristică de reprezentare, care a determinat o persoană să înțeleagă principiul divin sub forma multor zei: în budism, ca și în alte limbi - - religiile de șah, conștiința nu putea ieși din legăturile impuse de natura generală a viziunii politeiste asupra lumii Prin urmare, nu există doar un Buddha suprem, ci mulți Buddha De unde provin aceste ființe divine este o întrebare complet de nerezolvată pentru budism, și este rezolvată, sau mai bine zis deghizat, la fel ca și problema începutului lumii: și anume reprezentarea unei multiplicități infinite a ființei în spațiu și timp Cât de nenumărate sunt lumile și epocile vieții lumii, la fel sunt nenumărate multitudinea de Buddha, atât lumi trecute, cât și viitoare Singura, deși inconsecventă, reconciliere a acestei pluralități a ființei divine cu cerința unității principiului absolut pentru budism este aceea că toți acești Buddha din conștiința religioasă se retrag în fundal înaintea măreției lui Buddha Shakiamuni O mulțime nenumărată de Buddha care l-au precedat, precum și cei care l-au urmat, servesc, parcă, ca însoțitori sau suită ai celui mai mare Buddha Shakiamuni; el apare printre ei ca divinitate supremă, iar toate onorurile religioase îi aparțin în mod predominant Constituind o reflecție slabă și, parcă, o repetare a lui Shakiamuni, ceilalți nenumărați Buddha sunt esențial asemănători cu el în sensul că toți, ca și el, la vremea lor au fost întruchipați sau trebuie să apară sub forma unui om Doctrina întrupării lui Buddha este cea mai caracteristică trăsătură a budismului, care s-ar fi putut forma sub influența doctrinei brahminice a încarnărilor lui Vishnu Dar, de îndată ce mulți Buddha și posibilitatea întrupării lor sunt admise, este firesc ca sub influența fanteziei religioase și poetice să se deschidă aici cel mai larg câmp pentru diverse feluri de legende mitice, cu care abundă budismul de mai târziu O trăsătură mai remarcabilă aici este comunitatea popoarelor budiste așteptarea apariției unui nou Buddha sub numele Matreya, adică plin de dragoste și milă, care va elibera în sfârșit adepții budismului de persecuție și calamitate și va învinge pe toți dușmanii lor În ceea ce privește esența atât a acestuia, cât și a tuturor Buddha-urilor în general, indiferent de încarnările lor senzuale, budiștii au cea mai vagă idee despre asta; antropomorfism aspru în conștiința lor religioasă a modernului- * - - înlocuiește cu putere însăși nevoia de a se gândi la Buddha altfel decât în formă umană Posibilitatea ușoară a formării diverselor legende și mituri, dată în ideea unei multitudini de Buddha și a întrupării lor, pe de o parte, este o confuzie a budismului la răspândire el în ţările vecine ale Indiei, cu credințele native, pe de

altă parte, toate acestea au dus la tot mai multe o denaturare mai mare a acesteia prin diferite reprezentări superstițioase, în care ideea originală a budismului aproape a dispărut și care sunt adesea prezentate, în loc să fie semnificative, totuși sisteme false, doctrinare, o colecție necugetă a celor mai grosolane superstiții Pe lângă cultul lui Buddha s-a dezvoltat şi cultul lui Arg^tov, adică sfinți care, prin fapte, au ajuns sau sunt aproape de a obține cea mai înaltă beatitudine: au putere asupra naturii, cunosc și descoperă viitorul și fac minuni Ideea de nirvana, care este cea mai caracteristică budismului, și-a pierdut adevăratul sens: nirvana în budismul de mai târziu nu este nimic, nici măcar o stare de beatitudine, ci pur și simplu "cel mai înalt cer", care se ridică deasupra altor ceruri, scaunul În China, unde budismul este cunoscut sub numele religiei Fo, el a primit o nuanță deosebită prin introducerea în cultul său a venerării native a spiritelor, care a primit semnificația de zei individuali, stăpânind asupra lor diverse fenomene naturale În Asia Centrală și Siberia, el s-a amestecat cu șamanismul industria vila lamaiscade budism, recunoscând că Buddha se întrupează constant și există pe pământ, trecând aparent de la o persoană aleasă de el la alta;Dalai Lama din Tibet servesc ca o astfel de încarnare constantă a lui Buddha, căruia îi revin onorurile divine Într-o puritate mai mare în prezent, budismul a fost păstrat pe patria sa, în India: există mai multe amintiri adevărate ale unui singur Buddha-Shakiamuni; în templele antice nu există alte imagini, cu excepția lui Buddha Cei mai educați dintre budiști, chiar și acum, îl venerează pe Buddha nu ca pe un zeu, ci doar ca pe un om divin, mare, transferând predicatele unei zeități în nirvana, care este destul de asemănătoare cu cea a brahmanilor, idealiștii - - conceptul de Brahma-Ishvara este înțeles ca principiul absolut impersonal al ființei Am prezentat trăsăturile caracteristice ale budismului, care, credem, cu suficientă claritate îi determină semnificația și "locul în procesul credințelor religioase ale păgânismului " filosofia religiei" Nicio altă formă de religie nu a fost supusă unei evaluări atât de variate și a experimentat, ca urmare a acesteia, o plasare atât de variată în gruparea religiilor, precum budismul Dar, în opinia noastră, toate aceste dificultăți în evaluarea budismului au provenit în principal din faptul că au acordat o atenție exclusivă unui lucru mai remarcabil și mai original din el, conținutului său filozofic inițial, uitând de principalul, de înțelegerea și procesarea religioasă a acestui continut Dar pentru filosofia religiei, centrul de greutate al budismului și ceea ce este esențial în el nu constă în acele motive practice care i-au cauzat viziunea morală asupra lumii, ci în acea idee a unui început suprasensibil, care a apărut în mod natural din această viziune asupra lumii; pentru religie, principalul lucru în budism nu este așa-numitul nihilism, ci antropomorfismul în ideea lui Dumnezeu Budismul / așa cum am spus, reprezintă două laturi: negativă și pozitivă Dar la negativ, exprimat în eliminarea ideii de viață, și odată cu ea Brahma, purtătorul acestei vieți, conștiința religioasă nu s-a putut opri mult timp; altfel, budismul, așa cum am observat, nu ar fi devenit o religie, ci doar o școală sau o sectă filozofică în cadrul brahmanismului S-a trecut imediat la formarea unei idei pozitive a principiului divin; care trebuia să înlocuiască absolutul impersonal brahminic - și am văzut; că, în virtutea legii generale a dezvoltării politeismului, această idee nu putea deveni altceva decât antropomorfă "Pentru conștiința religioasă, această latură pozitivă este mai importantă decât cea negativă, care, din acest motiv, a rămas în budism

nu atât sub forma unei doctrine teoretice a lumii, cât mai degrabă sub forma unei viziuni morale asupra lumii, doctrina nimicului și a durerii nici a ființei și a uelo- - - practica religioasă și morală revărsată de această învățătură În ciuda faptului că în budism conștiința religioasă a păgânismului, aparent, și-a atins limita, a găsit în domeniul lumii reale cele mai înalte și cele mai perfecte, ceea ce putea servi la determinarea începutului absolut perfect de a fi pe care îl căutau - o persoană în forma sa ideală, el nu putea fi ultimul moment final al păgânismului; în ea politeismul nu și-a spus încă ultimul cuvânt Acest lucru se datorează faptului că însuși idealul omului în fața lui Buddha era unilateral și mai mult negativ decât pozitiv Buddha Shakiamuni, idealizat și ridicat la nivelul demnității divine a omului, nu mai semăna cu idealul unui filozof, poate un ascet, în conștiința nesemnificației lumii și a bolii ființei, fugind de tot ceea ce prezintă viața pentru noi, cu bogăția și diversitatea conținutului său Prin urmare, toate trăsăturile ideale ale perfecțiunii acestui om-zeu - o demnitate negativă și cea mai înaltă trăsătură morală - iubirea s-ar putea manifesta în el nu ca un principiu activ, ci ca unul pasiv, ca compasiune și milă infinită Dar omul, cu dezvoltarea sa cu mai multe laturi, cu bogăția sa variată de viață și activitate, reprezintă un conținut incomparabil mai larg pentru idealul de perfecțiune decât budismul găsit în el A idealiza acest conținut al naturii umane și de aici a împrumuta trăsături pentru a defini un ideal absolut, mai larg și mai semnificativ decât cel budist, va fi sarcina ulterioară a conștiinței religioase pe calea pe care a început-o acum Această sarcină a fost asumată de politeismul greco-roman Ideea principală a politeismului elen (romanul este doar o dezvoltare ulterioară a principiului stabilit în el) este reprezentarea principiului divin în trăsăturile ideale ale unei persoane Iar acel om, a cărui demnitate superioară, în comparație cu natura și forțele ei, era recunoscută de conștiința religioasă și în care, prin urmare, credea să găsească trăsături ideale pentru a reprezenta un început absolut perfect, a fost totuși un om firesc în unitatea inseparabilă a laturii spirituale si senzuale ale fiintei sale - - Prin urmare, ideea principiului divin trebuia inevitabil să includă nu numai cele mai înalte calități și perfecțiuni pur spirituale ale omului, ci și acele fenomene ale naturii sale, care sunt determinate de îmbinarea în el a principiului spiritual cu senzualitatea Sub formă de zei, astfel de aspecte ale naturii umane au fost idealizate și ridicate la nivelul demnității divine, care nu numai că nu putea fi ridicată nivelul principiului divin, ci, dimpotrivă, au umilit tocmai acest principiu și l-au redus la nivelul deficiențelor umane În lumea zeilor au apărut personificări nu numai ale virtuților și perfecțiunilor, ci și ale viciilor și pasiunilor Dacă budismul în În timp ce antropomorfismul său era unilateral în sensul că idealiza doar virtuțile negative ale naturii umane, elenismul, cu înțelegerea sa cuprinzătoare a acestei naturi, a căzut în extrema opusă: și-a îndumnezeit nu numai virtuțile, ci și deficiențele sale Desigur, politeismul elen nu a dobândit brusc un asemenea caracter de antropomorfism cuprinzător, iar ideea care stă la baza acestuia a fost exprimată cu toată claritatea doar în epoca prosperității sale, al cărei început ar trebui considerat a fi vremurile lui Homer și Hesiod Și când grecii au repetat din cuvintele lui Herodot că Homer și Hesiod le-au dat zei, atunci acest lucru, desigur, trebuie înțeles în așa fel încât la vremea lor, sub influența fanteziei lor creatoare, tipul caracteristic mitologiei elene a fost stabilit si determinat Dar înainte de momentul formării sale finale,

religia poporului grec a trecut prin toate fazele procesului religios natural, iar urmele lor sunt destul de clar vizibile în componența sa Astfel, am avut deja ocazia să menționăm urme de fetișism, zoolatrie și naturalism în tradițiile religioase ale poporului grec; venerarea copacilor, stâlpilor aspri, pietrelor, izvoarelor, aparține acestei cele mai vechi epoci, așa-zis pelasgice Urmele perioadei astrale se păstrează, de asemenea, în mod vizibil, atât în juxtapunerea zeilor cunoscuți cu luminari cunoscuți, cât și în zeitățile direct astrale Deci de exemplu numele lui Apollo a fost mult timp asociat cu reprezentarea soarelui, Diana cu luna, Afrodita cu planeta Venus etc Dione, vechea soție a lui Zeus, Helios, - - Selene, Hekate, Iris, Eos, Hemera, Nimfele Pleiadelor, Hesperide etc , sunt zeități pur astrale *) Memoria formei cosmice a religiei a fost păstrată în ideea generațiilor lui Uranus și Gaia, apoi Kronos, care au precedat-o stăpânirea lui Zeus și a urmașilor săi Desigur, miturile despre acești zei ar putea reflecta influența credințelor religioase de mai târziu, dar că, în general, slujirea zeilor cosmici a precedat slujirea lui Zeus, acest lucru se exprimă nu numai în atitudinea acestor zei antici față de cei noi, ceea ce este indicat de mitologie, care vorbește clar despre răsturnarea și privarea lor de putere, dar confirmat și de tradiția istorică Existența ulterioară în Grecia a unui altar și a unui lăcaș de cult pentru Kronos și Rhea (de exemplu, Dealul Kronos din Olympia, templul lui Kronos și Rhea din Atena la poalele Acropolei etc) tradiția populară a dat naștere la timpurile străvechi ale epocii de aur Saturnian Caracterul cosmic a fost purtat inițial chiar și de acei zei care au apărut mai târziu în anumite trăsături antropomorfe; asa, de exemplu vechiul Zeus dodonian sau pelasgic, Diana, Atena și Apollo Întâlnim chiar și unele încercări de a transforma acest politeism cosmic într-o viziune panteistă asupra lumii, asemănătoare cu cea indiană: aceste încercări se remarcă în cele mai vechi imnuri orfice, în care Zeus este înfățișat ca principiu și esență panteistă a ființei * **) Dar aceste încercări au rămas la nivelul unei aspirații nedezvoltate, care nu a trecut în conștiința populară Această conștiință, după o lungă perioadă de ezitare, a luat o altă cale spre un antropomorfism determinat Lupta dintre zeii vechi și noii, care joacă un rol atât de important în mitologia greacă, exprimă această șovăială și lupta internă a religioșilor Cât de semnificativ a fost elementul astral în mitologia greacă se poate observa din faptul că, într-o epocă de scepticism față de religie, unii oameni cu capul limpede (de exemplu, Hyginus) puteau folosi acest element pentru a construi explicații astronomice destul de duhovnice ale întregii mitologii grecești **) Ζενς άρχη, Ζευς μεσσα, άι'ος ό'εκ πάντα, τέτυκτ ai - ACEST VERSET este adesea citat de filozofii greci, de exemplu Platon, numindu-l: παλαιός λογος picior IV, - - conștiință, fie asuprită de imaginile puternice ale zeilor cosmici, fie purtată de noile idei religioase - luptă care s-a încheiat cu victoria decisivă a lui Zeus și a olimpienilor - adică recunoașterea superiorității forțelor spiritului uman peste forțele naturii, întruchipate în fostii zei Pentru scopul nostru, care este de a stabili momentele principale și generale ale procesului politeist, nu este nevoie să intrăm într-o definiție specială a semnificației și semnificației acestei sau aceleia zeități din mitologia elenă și să transmitem, totuși, conținutul faptic din acesta, care este general cunoscut Dar trebuie să ne oprim la o trăsătură caracteristică a politeismului elen, care îl deosebește destul de clar de o serie de alte religii, și de aici explicăm atât deficiențele care au dus la distrugerea lui, cât și locul pe care i-am

acordat-o în procesul religios constiinta Această trăsătură este așa-numita lui artă În acest sens, desemnarea religiei elene ca religie a frumuseții sau a harului (dată pentru prima dată de Hegel) poate fi bine acceptată În caracterul ei artistic, religia elenă este la fel de mult, dacă nu mai mult, subiectul filozofiei artei ca și al filosofiei religiei Elementul artistic din el este atât de puternic încât în spatele laturii poetice predominante, unii (de exemplu, Voss) nici nu au vrut să vadă vreun sens și conținut religios, considerând-o un produs excepțional al fanteziei poetice Dar un astfel de personaj al mitologiei elene este foarte înălțător și îl face valoros pentru poet, cât de mult, aparent, îl privează de valoarea sa religioasă reală și ridică îndoieli dacă ocupă pe drept acel loc final în procesul conștiinței religioase naturale, pe care i-am atribuit-o, dacă servește mai degrabă ca un moment de declin, decât progresul acestei conștiințe Bineînțeles, în ceea ce privește forma, trebuie să-i acordăm pe bună dreptate primul loc Frumusețea ușoară și grațioasă a grecului mitologia lasă în urmă simbolurile și reprezentările urâte ale zeilor în religiile din Orient - - În loc de figuri ciudate, monstruoase, cu o combinație grosolană de forme umane și animale, cu o exagerare incomodă a numărului și volumului organelor, în loc de zei cu fețe urâte, cu capete de câine și de pasăre, cu multe brațe și picioare (ca, pt de exemplu, în India și Egipt), întâlnim figuri grațioase ale artei clasice; în locul mitologiei absurde generate de nepoliticos şi imaginație nestăpânită, găsim povești poetice Dar chestiunea ia o altă întorsătură dacă, din partea exterioară a religiei, se acordă atenție conținutului ei Aici, în loc de experimente armonioase și destul de consistente în viziunea religioasă asupra lumii, găsim o țesătură pestriță și incoerentă de imagini, desigur, artistice, dar fără nicio semnificație filozofică importantă Religiile Orientului, chiar și la prima vedere, par în conținutul lor mult mai bogate și mai profunde decât religia grecilor, care pare mai degrabă un joc liber al fanteziei poetice capricioase decât produsul unei nevoi religioase serioase de a înțelege sub forma reprezentărilor întrebările superioare ale minţii Cu aceste trăsături ale religiilor Greciei și Orientului, se pune involuntar problema semnificației lor comparative Conținutul mitologiei grecești, aparent, ne face să o considerăm un declin al conștiinței religioase; dar, între timp, semnificația istorică a poporului grec, bogăția puterilor și abilităților cu care era înzestrată și, în cele din urmă, împrejurarea că antropo-porfismul a fost finalizarea unui proces semi-teist și, în consecință, apariția lui a fost cauzată de nesatisfăcătorul formele anterioare de religie, ne fac să privim cu durere religia elenilor punctul ei de vedere favorabil Într-adevăr, pentru o judecată corectă a mitologiei grecești, trebuie să distingem în ea ideea ei generală și modul său de exprimare La prima vedere, ceea ce este cel mai frapant aici este modul de exprimare, arta Apărătorii elenismului își îndreaptă atenția în principal către această latură, cu scopul de a ridica religia elenilor deasupra tuturor celorlalte religii Ei cred că, descoperind în ea predominanța elementului poetic și dându-i numele de religie a frumosului, i-au dat astfel palma primatului asupra celor mai vechi - - ele religiile Dar dacă arta pune această religie în frunte în ochii unui estetician și dacă această trăsătură a ei a fost de mare importanță în educația generală relație", atunci, pe de altă parte, tocmai aceasta este trăsătura care constituie; un dezavantaj semnificativ pentru filosof și explică motivul imperfecțiunii sale în comparație cu alte religii antice / Predominanța artistică a lipsit-o, ca religie, de virtuți esențiale și de

semnificație; satisfăcând simțul estetic, s-a dovedit a fi nesatisfăcător pentru un sentiment religios mai profund, deoarece așa cum religia trebuia să ofere satisfacție nu vreunei nevoi a spiritului uman, ci tuturor aspirațiilor sale superioare Gândit, vor avea, de asemenea, drepturile lor în materie de religie, precum și de sentiment; dar religia frumuseții nu putea răspunde la întrebările religioase ale minții și nici nu putea da reguli ferme pentru activitatea morală De îndată ce gândul a atins imaginea artistică pentru a scoate din ea ideea ascunsă în ea, această imagine s-a împrăștiat, lăsând în urmă doar una vagă și o idee evazivă, pentru că însăși eleganța, eul ei, făcea posibilă separarea conținutului și a expresiilor sale, întrucât aici expresia sau forma nu era ceva străin de gândire, ușor de îndepărtat de ea printr-o cochilie, ci un cunoscut, inferior moment al acesteia sau a propriei fiinţe Aici ideea și fenomenul se aflau într-o unitate vie organică și fiecare străduință de a le separa ar fi la fel de regretabil ca și dorința, în întregul organic, de a separa viața de substratul ei material În această privință, religiile din Orient, în ciuda grosolăniei simbolisticii lor și chiar s-ar putea spune că tocmai ca urmare a acestei grosolănii, nu o fac Capacitatea de a fuziona organic ideea și manifestarea ei senzuală a fost mult mai satisfăcătoare pentru conștiința religioasă decât politeismul grec Așa se explică și un alt fenomen caracteristic în religia greacă, atitudinea ostilă față de aceasta a gândirii filosofice abstracte, o atitudine opusă celei pe care o întâlnim la popoarele Orientului Din punct de vedere religios: printre popoarele răsăritene s-a dezvoltat liber o filozofie strâns legată de religie și care își dezvoltă ideile Mai exigent Și - - mințile mai profunde, fără a părăsi însuși domeniul religiei, fiind preoții ei, găsiți în ea hrană pentru mințile lor, au devenit interpretii și continuatorii ei în domeniul gândirii În Grecia, pe de altă parte, adevărații fondatori ai religiei au fost poeții (ex Homer, Hesiod) și artiștii Dar interesele poeziei și interesele religiei s-au separat și au condus în direcții opuse Interesul religiei a constat în abstracția ideilor din imagini senzuale, în transformarea reprezentărilor în simboluri ale conceptelor; interesul poeziei se aflǎ în cea mai mare distanţă posibilă de general şi abstract,>(r)b dezvoltarea și diseminarea ideilor concrete vii;; în loc să fie neelegante și să nu aibă în sine, indiferent de conținut, vreo semnificație a simbolurilor De la această mitologie greacă aspirată constant de la de la general la particular, de la idei despre zei înșiși și despre ei înșiși până la descrierea relației lor cu oamenii, până la aducerea lor în rândul oamenilor De aici - introducerea în ciclul ideilor religioase a numeroase tradiții istorice ale poporului grec, care sunt, de exemplu marșul argonauților, războiul teban; cucerirea Troiei, isprăvile lui Hercule, Thezeus și alții Istoria legendară a oferit mai multă hrană pentru poezie;' decât ideile despre zei în detașarea lor de treburile pământești Prin urmare, "spiritul religios al popoarelor grecești s-a îndreptat în principal către dezvoltarea artistică a saga-urilor și a legendelor istorice, uitând complet de" conținutul interior și adevărat al religiei Faptele zeilor erau amestecate și confundate cu legende eroice, astfel încât zeii au devenit de interes pentru grec doar în măsura în care ei înșiși se luptau sau iubitor(r)! eroi, dar a rămas complet neîngrădit pentru un sentiment religios și moral mai profund Astfel, prin subordonarea religiei poeziei, prin predominarea poveștilor eroice înaintea crezului, s-a pierdut lumea greacă a zeilor și ultima rămășiță a conținutului teoretic, iar prin reducerea zeilor în: tărâmul uman

pasiuni și interese, iar ultimul: o umbră a caracterului moral și a sensului Consecinţă!! aceasta ■ a fost aceea; că mințile mai serioase nu și-au găsit hrană în religie; din artistic - - Era absolut imposibil ca mitologia modernă să dezvolte vreo viziune sistematică asupra lumii De aici, preoții, ca reprezentanți ai înțelepciunii religioase, nu aveau nicio semnificație în Grecia și nicio influență asupra cursului educației mentale, iar filozofii greci nu erau religioși, înțelepți - tsami, ci dușmani ai religiei populare : >> >> >(■■ Deoarece principalul motiv al nesatisfăcătorului grecesc skago politeismul pentru religioși conștiința a fost înrădăcinată măiestria lui, atunci era imposibil să ¡ așteptați ^: cum rămâne cu eliminarea predominanța formei artistice, neajunsurile acesteia vor fi eliminate și se va deschide posibilitatea gândirii de a forma o viziune religioasă mai profundă asupra lumii? Dar obstacolul de netrecut în calea acestui lucru constă în ideea de bază a religiei elene Întrucât idealul unei persoane, ale cărei trăsături trebuiau să servească la determinarea idealului absolut, era pentru ea o persoană fizică într-o unitate inseparabilă, laturile spirituale și senzuale ale naturii sale, iar viața unei astfel de persoane reprezenta o varietate extraordinară a fenomenelor nu numai disimilare, ci și contradictorii , ·то unificarea acestei diversități, străduindu-se în același timp să păstreze trăsăturile caracteristice ale vieții umane, , a reprezentat o sarcină insolubilă pentru conștiința religioasă Dimpotrivă, cu cât sfera vieții umane s-a extins mai mult și; relațiile ei au devenit mai complicate, cu cât părțile ei au apărut mai clar noi și mai noi conștiinței, cu atât lumea zeilor, reprezentanți ai acestor părți și relații s-a răspândit din ce în ce mai mult Toate acestea au fost pe deplin exprimate în politeismul roman, care, în ideea sa de bază, nu este altceva decât o continuare a greceștii Atitudinea sobră, practică a poporului roman a fost străină de acea formă artistică și poetică, care a lăsat o amprentă deosebită asupra mitologiei elenilor; în religie nu numai că nu s-a lăsat dus de ea, dar a fost conștient și de neajunsurile mitologiei grecești, care au apărut din predominanța acesteia forme şi exprimate în mituri şi idei prea senzuale despre zei Dar ceea ce a fost adus în religie prin această atitudine mai sobră față de ea a constat doar într-o îmbunătățire a formei politeismului, dar nu într-o schimbare a conținutului și a ideii sale de bază Schimbarea nu a depășit înlocuirea formei artistice a - - setarea mai mult sau mai puțin simbolică *); dar această formă, deși mai potrivită cu interesul religios decât cu cea artistică, nu putea să dea prin ea însăși un conținut nou Mitologia rusă consta din simple personificări ale diferitelor concepte legate de viața de familie, socială, istorică Și așa cum este zona de astfel de povvegiy! se extinde odată cu dezvoltarea vieții sociale, este clar că mitologia romană a avut un domeniu vast pentru reproducerea arbitrară a unor astfel de personificări mitice, astfel încât nicăieri nu există o asemenea multitudine de zei, în continuă creștere a numărului lor, ca la romani Acest, străin de artă, "caracterul rațional al mitologiei era complet în spiritul poporului roman pozitiv, care, chiar și în ideile religioase, dorea să distingă clar și clar un anumit gând în fiecare zeitate; sunt expresibil Această idee a fost parțial exprimată în chiar numele zeității, de exemplu Pietas, Fides, Concordia, Virtus, Fortuna, Bellona, Victoria, Flora, Pomona etc , au fost parțial exprimate clar în atributele și caracterul acesteia, de exemplu Minerva, Vesta, Ceres, Janus, Quirinus și alții Cu un caracter atât de rațional al mitologiei romane, ar fi trebuit să-și piardă în mod firesc semnificația artistică

pe care o avea mitologia greacă De îndată ce conceptul este recunoscut și exprimat destul de clar, între el și expresia sa senzuală nu mai poate exista acea egalitate și întrepătrundere "între idee și fenomen, care constituie Găsim deja încercări de înlocuire a formei artistice cu una simbolică în Grecia, mai ales în cosmogonia lui Hesiod, care reprezintă un prilej de a introduce o oarecare gândire filosofică și unitate în religia populară Acolo, alături de zeii populari, există concepte personificate ale diferitelor stări și pasiuni, de exemplu moarte, somn, visare, răzbunare, crimă/înșelăciune, suferință etc iod În mitologie, există și mai multe eimyoyy Cheskyya' decât zeități artistice, de exemplu Nike (zeița victoriei) Evnomiya: (lege), Summer (uitare), Irena' (bucurie), Diki (adevărat), fanatos (brr smzrt?), etc Dar în Grecia, un astfel de fel de zeitate nu a avut niciodată un important semnificație religioasă - În același mod, cosmogonia lui Hesiod în acele părți în care s-a abătut de la credințele populare și a încercat să introducă un element abstract de reflecție, nu a primit recunoaștere într-o conștiință religioasă vie, a rămas o experiență (și, de asemenea, nereușită) de personal fyaaorff ^ vovadgiya - peste conținutul rel igii - - esenţa reprezentării artistice Ideea primează asupra formei și în locul unei imagini elegante se obține o imagine simbolică sau alegorică Lumea zeilor romani nu este lumea ființelor individuale vii create de imaginația creatoare, ci o colecție de concepte personificate care nu constau unele din altele, nici cu forma lor senzuală, nici în vreo unitate organică Dar cedând în modurile de exprimare a contemplației religioase religiilor popoarelor culturale din Orient, religia greco-romană nu este însă mai puțin superioară acestora în ideea sa de bază și în acest sens serveşte de fapt ca desăvârşire a procesului politeist În religiile din Orient, conștiința religioasă naturală, căutând un început absolut în domeniul ființei condiționate și limitate, s-a îndreptat fie către principiile și forțele naturii moarte, fie către conceptul de viață senzorial-organică și aici a căutat predicate pentru determinarea celei mai înalte Fiinţe În politeismul greco-roman, conștiința religioasă, așa cum am văzut, nu avea astfel de definiții; a constatat că cel mai perfect fenomen din domeniul ființei este omul însuși și că natura lui trebuie să ofere trăsături ideale pentru a reprezenta un început absolut, perfect Această natură umană ideală a fost înțeleasă, de altfel, în toată amploarea și varietatea ei de manifestări, și nu dintr-un punct de vedere unilateral și negativ, ca în budism Dar pentru formarea unui concept complet și distinct de Dumnezeu pe baza acestui principiu, acea formă de reprezentare senzorială, care, după cum știm, constituia un accesoriu esențial al conștiinței religioase păgâne, a servit ca un obstacol de netrecut Sub dominația predominantă a acestei forme, ideea lui Dumnezeu nu și-a putut găsi un răspuns la sine expresii în mintea umană și nu putea apărea decât sub formă fragmentată, sub forma a numeroși zei antropomorfi, fiecare dintre ei încercând să exprime o latură a naturii umane Neputând să se ridice deasupra reprezentărilor sensibile, religia greacă nu a putut nici să ajungă la realizarea nesatisfăcătoarei acestei forme, nici să abstragă ideea de spirit, - - sau principiul spiritual, în general, din descoperirile sale individuale la o persoană Filosofia greacă era destinată să facă ambele: respingând forma religioasă a reprezentării senzuale, a eliberat ideea spiritului de fragmentarea sa în manifestări concrete, astfel încât, în ciuda ostilității exterioare a filozofiei grecești față de religia populară, ea este în esență într-o relaţie cu aceasta conexiuni şi îşi continuă munca După cum vom vedea, în fața celor mai

buni reprezentanți ai săi, ea exprimă clar și distinct sub formă de concepte ceea ce religia a simțit vag și instinctiv și a încercat fără succes să exprime în idei Vrăjmășia dintre ei se referea mai mult la forma înțelegerii decât la esența problemei Am conturat procesul secvenţial al conştiinţei religioase sub forma reprezentării, procesul religiilor păgâne Acest proces ne prezintă un ciclu complet de dezvoltare în care conștiința religioasă naturală, după ce a epuizat toate definițiile Divinității disponibile, a revenit într-un mod deosebit la ideea originală din care a apărut Așa cum religia inițială era un antropomorfism viu, revelator, tot la același antropomorfism, dar lipsit de conținut viu, păgânismul a revenit după o lungă rătăcire pe ocoliri S-a întors, ca să spunem așa, la religia primitivă, la reprezentarea lui Dumnezeu după chipul omului, dar fiind lipsită de factorul obiectiv al religiei, acțiunea vie a Divinului asupra spiritului omului, nu a putut găsi decât cele pierdute forma, dar nu și conținutul, pe care ea însăși nu l-ar putea oferi Ceea ce a ajuns în antropomorfism a fost o dorință întunecată, instinctivă, dar nesatisfăcută de a-L avea pe Dumnezeu sub formă de om, dar pe acest Dumnezeu nu l-a putut găsi singur și l-a inventat doar după chipul și asemănarea lui Dar ceea ce păgânismul a căutat vag și a languit despre restaurarea religiei primitive, pierdute, a fost dat într-un alt mod - creștinismul în doctrina întrupării lui Dumnezeu Cuvântul Ceea ce în păgânism era o nevoie, un vis, în creștinism a devenit - - realitate si adevar În acest sens, se poate spune că creștinismul a fost în adevăr aspirația limbilor, satisfacția, crearea unei dorințe și aspirații religioase instinctive, exprimate ca ultimul rezultat și ultimul cuvânt al conștiinței religioase păgâne Aceasta explică parțial de ce lumea greco-romană, care cu cea mai mare claritate și vioiciune a exprimat acest ultim cuvânt al păgânismului în antropomorfismul său, s-a prezentat cel mai favorabil pământ pentru perceperea semințelor învățăturii creștine, care i-a dat adevărul , nu imaginar, Dumnezeul-omul, pe care l-a căutat zadarnic în zeii săi antropomorfi În concluzia studiului nostru asupra procesului politeist de dezvăluire a unei idei religioase sub formă de reprezentare, considerăm că nu este de prisos să acordăm atenție semnificației acestei forme în conștiința religioasă în general, indiferent de certitudinea pe care a primit-o la păgânul lume Pe La prima vedere, se pare că această formă este o proprietate exclusivă a păgânismului și trebuie să fie un fenomen trecut iremediabil, de îndată ce conștiința religioasă a intrat în cel mai înalt grad de dezvoltare Păgânismul, cu concepția sa senzuală și, în virtutea acesteia, politeistă despre o divinitate, se pare că acum are semnificație doar ca moment important trăit al conștiinței religioase, care poate fi subiect de cercetare pentru un istoric și filosof, dar care nu mai are semnificatie vitala cu o religie mentala mai dezvoltata constiinta oznom Cu siguranță are o astfel de semnificație și acum, dar numai pentru popoarele puțin dezvoltate sau care s-au oprit într-un anumit stadiu al culturii Io, la o privire mai atentă a chestiunii, se dovedește că această formă, aparent, depășită a timpului său, nu și-a pierdut încă semnificația vitală nici în starea actuală a conștiinței religioase în rândul popoarelor și indivizilor care au depășit cu mult limitele a unei viziuni politeiste asupra lumii Forma reprezentării senzuale a zeității, desigur, este SOCH V KUDRYAVTSEV T P ■ - - forma caracteristică activității cognitive a unei persoane într-un anumit stadiu al dezvoltării sale mentale este o formă inferioară în comparație cu forma unui concept rațional Dar aici este necesar să se acorde atenție faptului că în natura mentală a omului cea mai înaltă

formă de cunoaștere nu distruge forma inferioară din care a apărut; forma inferioară continuă să existe cu cea superioară, ca o condiție necesară și firească pentru viața mentală a omului Gândirea cea mai abstractă nu distruge activitățile fanteziei și ale sentimentului, în ciuda faptului că aceste puteri și abilități par să dea cunoștințe, mult inferioare ca valoare cunoștințelor pe care ni le oferă rațiunea Cel mai chibzuit filozof, cel mai riguros om de știință, doar în anumite momente de tensiune ale puterii lor de gândire stau în culmea activității cognitive; în cursul obișnuit al vieții, ei, ca și oamenii cu puțină dezvoltare, au nevoie de idei, imagini și jocuri fantastice Dacă omul ar putea renunța complet la aceste forme inferioare de activitate cognitivă, nu ar mai fi un om, ci un fel de ființă superioară Ceea ce am spus despre cunoaștere în general este valabil și despre unul dintre tipurile sale, cunoașterea religioasă În ciuda faptului că, la un anumit grad de dezvoltare mentală, suntem în mod clar conștienți de inadecvarea formei de reprezentare senzorială pentru exprimarea ideii de Dumnezeu și a obiectelor suprasensibile, noi, datorită structurii naturii noastre, nu putem , totuși, nu renunțăm niciodată la această formă, nu ne putem lipsi pentru a nu reprezenta aceste obiecte în termeni senzuali Și ceea ce este cel mai remarcabil dintre toate, numai în condiția acestor reprezentări noțiunile religioase dobândesc pentru noi vie, concretețe și puterea de a acționa nu numai asupra rațiunii, ci și asupra sentimentului și voinței - putere religioasă Cunoașterea noastră despre Dumnezeu, de îndată ce se ridică exclusiv în domeniul gândirii abstracte, capătă o anumită uscăciune rațională și lipsă de viață, un anumit caracter teoretic unilateral, iar în momentele de dispoziție religioasă avem întotdeauna tendința de a coborî din acest tărâm sublim în tărâmul ideilor concrete vii Nu este nimic ilegal într-un astfel de fenomen, - - astfel încât ar trebui să încercăm cu toată puterea să o stârpim, deoarece se bazează pe fundamentul esențial al vieții noastre mentale, potrivit căruia momentul calitativ superior nu distruge cel inferior; dimpotrivă, orice încercare de a distruge aceasta din urmă nu ar avea ca rezultat o înălțare, ci la denaturarea naturii umane, ar fi unilaterală și o încălcare a integrității și armoniei ei În organismul mental al naturii noastre, aici se repetă același fenomen ca și în viața organică în general Deci, în viața unei plante, rădăcina nu dispare odată cu apariția trunchiului, trunchiul cu dezvoltarea ramurilor și frunzelor, frunzele cu aspectul florilor și fructelor; forma inferioară de viață rămâne cu cea mai înaltă: are loc și în viața religioasă Ceea ce am spus despre semnificația formei senzuale de cunoaștere a lui Dumnezeu în dezvoltarea individuală a fiecăruia, trebuie să spunem același lucru despre semnificația ei în viața religioasă a popoarelor și a omenirii Așa cum în dezvoltarea individuală nu se produce prin transformarea și trecerea forțelor inferioare ale spiritului la cele superioare, tot așa în umanitate progresul ei se face nu prin schimbarea întregii mase a unităților naționale care o alcătuiesc, ci în popor tuturor indivizilor, ci prin evidențierea în ea a elementelor superioare și cele mai perfecte, - înainte numai în fața popoarelor vii, istorice mondiale, purtătoare de civilizație într-o epocă dată, și apoi în fața celor mai buni reprezentanți din printre aceste popoare În același timp, elementele inferioare, momentele inferioare de dezvoltare, nu dispar, ci rămân ca bază și pământ al celei mai înalte dezvoltări culturale Prin urmare, toate etapele diferite ale dezvoltării omenirii, toate formele existenței sale, care uneori erau istorice, nu dispar nici acum; se păstrează la diferite popoare, triburi, indivizi care s-

au oprit în anumite stadii de dezvoltare, astfel încât să putem studia parțial istoria vieții umane și acum nu numai în monumente scrise, ci și vizual, comparând și clasificând diverse forme de viață socială , mental, moral, religios viețile diferitelor popoare Fiecare moment al dezvoltării omenirii și-a lăsat amprenta nemuritoare asupra memoriei veacurilor în forme amorțitoare, ca să spunem așa - - popoare și triburi care s-au oprit în acest moment Aceeași păstrare și existență a momentelor inferioare de dezvoltare, alături de cele superioare, observăm la popoarele care, aparent, au lăsat cu mult în urmă aceste momente inferioare, trăite La cei mai educați oameni avansați vom întâlni numeroase grade de dezvoltare umană, iar dacă nu suntem înșelați de aspectul exterior general al civilizației, atunci sub masca acesteia vom descoperi cu ușurință în unele clase inferioare ale societății, la unii indivizi, formele originale de dezvoltare umană și apoi pașii de tranziție ulterioare până când ajungem la indivizi care servesc de fapt ca reprezentanți tipici ai adevăratei civilizații din acest timp, și nu purtători doar ai formelor sale Același fenomen de conservare și stabilitate a momentelor de dezvoltare trăite în domeniul religiei îl regăsim și, astfel încât studiul acestor momente din trecut nu este doar cunoașterea istorică a ceea ce a fost și a trecut, ci împreună cu înțelegerea forme moderne de conștiință religioasă în diferitele sale etape: acest studiu nu este doar istoria filosofică a religiilor, ci și filosofia însăși a religiei, arătând nu numai sensul a ceea ce a contat cândva, ci și a ceea ce este acum Ceea ce am spus, arătând semnificația importantă și vitală a formei reprezentative a conștiinței religioase, ne dă dreptul să căutăm reflecții ale momentelor acestei forme nu numai în componența generală a religiilor păgâne existente în prezent, unde putem efectiv se regăsesc pe fiecare dintre ele, plecând de la ideile pneumatice vagi ale sălbaticilor din Australia și urcând definitiv până la momentele cele mai înalte și mai dezvoltate, dar și în însăși religia în care victoria finală asupra păgânismului și trecerea conștiinței religioase la un nivel superior și mai dezvoltat s-au exprimat stadiul mai perfect al acesteia, ne referim la religia creștină Desigur, căutând aceste momente inferioare ale conștiinței religioase în forma ei cea mai înaltă și cea mai perfectă, trebuie să luăm religia creștină nu în idealul ei și nu în forma în care își găsește expresia în chipurile celor mai buni reprezentanți ai săi, ci în starea actuală a religiosului - - conștiința popoarelor și a persoanelor care profesează această religie Keely, să judecăm această stare nu după cărțile simbolice și nu după indivizi a căror dezvoltare mentală este la nivelul acestor cărți, ci după ideile religioase ale maselor, aflate mult sub acest nivel, atunci vom găsi printre ei o multitudine de credințe religioase, care, în ciuda învelișului lor creștin, creat de educație, istorie, limbă, seamănă cu momente îndepărtate și străvechi ale procesului religios, legate de viziunea creștină asupra lumii doar printr-o legătură externă Aceste credințe ne apar fie sub formă de superstiție, cu un anumit nivel de educație, urmărind constant religia ca o umbră în spatele corpului, fie sub forma unor reprezentări variate, expresii figurative și simbolice, contopite organic cu conținut religios care este esențial străini lor care, desigur, și-au pierdut autenticitatea, sensul păgân, dar nu mai puțin clar amintind de acest sens anterior Ar fi o lucrare extrem de interesantă, cu ajutorul etnografiei și filologiei, să urmărim în domeniul superstiției și al limbajului religios urmele păstrate ale momentelor de conștiință religioasă prezentate de noi Ne vom limita la o simplă indicație a unora dintre cele mai proeminente Forma originală

a religiei naturale, pneumatismul, poate fi văzută destul de clar în credința în fantome, care este larg răspândită în păturile inferioare ale societății, și în acea teamă instinctivă superstițioasă care trezește în omul nedezvoltat fenomenele naturii combinate cu această credință, un teama care, după cum am văzut, constituie expresia esențială a sentimentului religios în acest stadiu de dezvoltare O astfel de teamă vagă este deja evocată la un copil de întuneric, de exemplu nopți, o zonă deșertică, o pădure mohorâtă, un cimitir, singurătate etc Desigur, o astfel de frică nu poate apărea din niciun raționament despre presupusul pericol al unor astfel de obiecte și fenomene: un astfel de raționament nu este accesibil unui copil și nu are orice temei în experiență Această frică este pur instinctivă, iar sursa ei cea mai profundă este sentimentul supranaturalului, al căruia constituie forma originală de exprimare - - minciuni De aceea, după cum arată experiența, chiar și o persoană relativ dezvoltată nu se poate elibera uneori de această frică superstițioasă Raționalismul superficial va numi această frică rămășița poveștilor superstițioase auzite în copilărie Dar știm că sentimentele și ideile copiilor dispar complet cu timpul și nu rămân să-și producă influența în anii maturi Între timp, această frică (și credința în fantome adesea asociată cu ea) nu numai că nu dispare, dar uneori într-un mod ciudat coexistă chiar și cu neîncredere completă Alte momente de religie naturală, pe care le-am numit fetișism, zoolatrie și șamanism, le putem observa și într-o conștiință religioasă vie în prezent Ce este, dacă nu fetișismul, venerația superstițioasă a diferitelor obiecte neînsuflețite, foarte obișnuite, cărora le este atribuită o semnificație magică supranaturală? Deci de exemplu este considerat pământ sacru luat dintr-un loc semnificativ, apă dintr-o sursă recunoscută ca vindecatoare, diverse feluri de amulete purtate pentru vindecarea bolilor etc Putem găsi elementul de zoolatrie ca și în respectul superstițios pentru diverse animale, care servesc ca simbol imagini yami concepte religioase superioare, precum și în legendele religioase populare, în care animalele sunt personaje vii Acea formă de religie, pe care am numit-o șamanism, s-a păstrat foarte vizibil în credința în vrăjitorie, în conspirații, cu respectul pentru stările extatice, care sunt recunoscute ca supranaturale în multe secte religioase O altă formă de religie, naturalismul, se reflectă în numeroase credințe în diferite tipuri de ființe care locuiesc în diferite regiuni ale naturii Pentru oamenii de rând, și acum, pădurea mohorâtă servește ca locuință a pădurarilor, bazinul adânc - apă, râul - sirene; Peșterile întunecate servesc drept locuințe pentru gnomi, vârfurile de munte pentru spiritele de munte etc Mai mult, formele mai dezvoltate de conștiință religioasă se reflectă în numeroase expresii și idei religioase utilizate în mod obișnuit care există - - nu numai ca idei superstițioase, ci și ca desemnări simbolice ale adevăratelor concepte religioase Prima dintre aceste forme, după cum știm, este religia luminii Credința în influența sa a strălucit asupra soartei omului, în semnul rău al cometelor, al eclipselor de soare, diferența dintre zilele fericite și cele nefericite - toate aceste prejudecăți, care au constituit până de curând slăbiciunea chiar și a clasei de oameni educați din lumea creștină , servesc ca un ecou al religiilor formei inferioare ale luminii, - Sabeism sau astrolatrie O amintire a formei celei mai înalte a acestei religii, în care principiul divin este identificat cu reprezentarea luminii în general, găsim în reprezentările larg răspândite ale zeității, precum și tot ce este bun și perfect, sub imaginile luminii și luminii , - tot răul sub imaginile

întunericului și sumbru Conceptul de Dumnezeu, ca concept rațional, desigur, nu are nimic în comun cu astfel de idei; în natura divină însăși nu poate exista nimic asemănător cu lumina fizică; în esență, nu poate fi numit nici lumină, nici întuneric sau orice altceva fizic Dar, cu toate acestea, în ciuda tuturor argumentelor rațiunii, care spune că în raport cu Divinul, predicatele atât ale luminii, cât și ale întunericului sunt la fel de nepotrivite, o persoană inconștient și încăpățânat totul este divin și bun, atât în limbaj și simbolism, cât și în reprezentarea directă , se conectează întotdeauna cu ideea de lumină Nimeni de ex simbolic nu dorește să reprezinte Divinitatea sub forma nopții sau întunericului sau sub formă de pământ, apă etc , deși aceste imagini în sine nu sunt mai bune sau mai rele decât lumina, dar în raport cu Zeitatea pot avea în egală măsură propriul lor sens, ca expresii figurative, și nu au nici un sens ca expresii directe Dar, în același timp, nimeni nu i se pare ciudat când vorbește despre strălucirea Divinului, despre lumina slavei divine, despre iluminarea de sus, iar în imagini simbolice îl reprezintă pe Divinul ca strălucitor, strălucitor, care trăiește în rai În toate religiile, Zeitatea și spiritele bune sunt reprezentate într-o formă strălucitoare, strălucitoare, adesea înconjurate de raze Reședința zeilor este de obicei presupusă fie în cer, fie în țările muntoase luminoase ale pământului - Noile spații subterane sunt locuite de aceleași creaturi sumbre, fie că sunt ciclopii și giganții mitologiei grecești sau demonii din noțiunile populare ale lumii creștine La fel, în limbaj, pentru a desemna tot ce este bun și perfect, unei persoane îi place să împrumute predicate din lume și din fenomenele ei; vorbim despre lumina rațiunii, adevărul, iluminarea, spiritele strălucitoare, gândurile clare etc , deși în sens literal aceste expresii au la fel de puțin înțeles ca și expresiile: spirit întunecat, faptă neagră, dispoziție mohorâtă etc Spirite , ca și gândurile, în esența lor, la fel de puține pot fi numite lumină sau întuneric, ca alb, negru, roșu, galben Însă limba, într-o multitudine de expresii nenumărate, a păstrat involuntar culoarea vremurilor foarte îndepărtate, imemoriale, acele vremuri în care cuvântul nu era doar o expresie condiționată, un semn al unui concept binecunoscut, ci avea un caracter viu, cu adevărat literal adică, când încă nu existau cuvinte figurate și rânduri de vorbire, dar fiecare cuvânt își exprimă direct conținutul Și aceste vremuri de formare a limbilor separate și de răspândire a popoarelor pe suprafața pământului din câmpiile Mesopotamiei coincid cu acea epocă din istoria religiei, când religia luminii în cea mai veche formă sa născut și a câștigat dominație peste conștiința religioasă Opoziţia luminii, ca divină şi perfectă, cu cel sumbru, ca imperfect şi rău, păstrând acum un sens pur figurat, simbolic, avea cândva sensul ei religios imediat şi sensul real, într-un moment în care conştiinţa religioasă în lumină vedea adevărata manifestare a divinului începutul, iar în întuneric și întuneric, descoperirea unei forțe întunecate, ostile acestui început Întrucât religia luminii a fost prima dintre religiile culturale care s-a ridicat deasupra politeismului naturalist, iar sarcina acestor religii era să reducă pe cât posibil acest politeism disparat la cea mai înaltă unitate a principiului divin, aceasta explică și de ce numele comun a zeității constă în cea mai strânsă legătură cu chiar acest moment al conștiinței religioase - - Aici, pentru prima dată, diferența dintre zeitatea în general și zeii individuali a început să fie clarificată pentru conștiință, iar numele acestui concept în curs de dezvoltare a omului a trebuit, în mod natural, să fie împrumutat de la acea idee a principiului divin, care

în acel moment era dominant De aceea, printre majoritatea popoarelor ariene, cuvintele care exprimă conceptul de zeitate au semnificația rădăcină a luminii și a fenomenelor legate de aceasta *) Cu cât conștiința religioasă s-a înălțat mai departe de la ideile senzuale despre principiul divin la conceptele mai abstracte, deși nu a renunțat încă complet de la elementul senzual, concepte, cu atât mai mult aceste concepte se contopeau cu idei analoge într-un mod mai înalt și mai perfect *) Pentru majoritatea limbilor indo-germanice, numele zeității provine dintr-o rădăcină comună: Diw, un cuvânt care înseamnă a străluci și exprimă ideea unei lumini strălucitoare, strălucitoare Această rădăcină se păstrează clar în numele sanscrită al zeității Dewa, în grecescul Ζευς și Θεός, în latinescul Deus, în lituanianul Diewas Numele în sanscrită al zeității Dewa este un adjectiv în formă și înseamnă strălucitor, strălucitor; a fost aplicat mai întâi tuturor zeilor, iar apoi a fost adoptat pentru a exprima conceptul general al divinității De la rădăcina Diw, filologii mai produc și cuvântul grecesc Ζευς, în antichitate, în locul acestui cuvânt, se folosea adesea forma έυς, în speranțe indirecte ¿/¿ός, Jí¿, care s-a păstrat ulterior Cuvântul Θεός este considerat identic ca semnificație cu Ζευς și έυς, deoarece sunetele Z și J sunt elementele constitutive de intrare ale literei θ Afinitatea latinului și lituanian Deus și Diewas cu rădăcina comună indo-germanică Diw este clară în sine De asemenea, filologii consideră că numele Jupiter, în cea mai veche formă Jos, Jowis, este înrudit cu Dies, Ζευς și Θεός Că cea mai veche formă a lui Jos, păstrată în cazuri oblice, este identică cu Dies - lumină, zi și, prin urmare, cu Deus și Diw, provenind din aceeași rădăcină, arată formele arhaice ale numelui lui Jupiter, care împreună indică semnificația acestuia: Dispater, Diespiter, adică negătorul luminii Numele zeității dintre triburile slave este Dumnezeu (Bug, Bagh, printre slavii occidentali), deși provine dintr-o rădăcină diferită, exprimă aceeași idee de lumină Rădăcina sa Bhag și Bhaga în sanscrită înseamnă inițial soarele Ca zeitate a soarelui, Bhag este menționat printre principalii zei în Vede, cea mai veche parte a cărților sacre din India În Zendavesta, acest cuvânt este deja folosit constant ca nume general pentru zeitate Același nume Bhaga și în același sens a fost găsit în inscripțiile antice din vremea regelui Darius: Nakim-Rustemskaya și Beristunskaya; Genul feminin al acestui cuvânt, Bhagini (zeiță), pluralul Bhagâha (zei) și Bhagastona, locul de locuit al zeilor, se găsesc și aici - - religiile moderne, pierzându-și trăsăturile caracteristice și ar fi mai greu să se separe aici momentele cele mai vechi, păgâne, ale conștiinței religioase de cele mai târzii Dar și aici, o analiză nu mai puțin atentă ar putea scoate la iveală urme ale unui amestec de elemente religioase eterogene Vom indica aici o formă finală de conștiință religioasă naturală, antropomorfismul Influențele și reflectările acestei forme nu pot fi trecute cu vederea în tendința generală a maselor subdezvoltate de a se îndepărta de conceptele înalte și pure ale lui Dumnezeu în tărâmul unor idei mai concrete, antropomorfe Aceasta include nu numai idei asemănătoare omului despre Dumnezeu și acțiunile Sale în credințele populare, ci și, în general, preferința pe care o persoană subdezvoltată o acordă elementelor legendare ale religiei față de cele strict dogmatice De aici se explică exaltarea adesea remarcată a cultului oamenilor sfinți, echivalându-i uneori cu demnitatea divină, în plus, conștiința religioasă se raportează la aceștia chiar cu mai multă vioiciune și intensitate decât cu Divinitatea însăși, iar în cele mai grosolane idei populare, sfinții sunt chiar ceva din genul de zei

antropomorfi, fiecare guvernând asupra unui anumit fenomen natural sau asupra unei anumite părți a vieții umane Am subliniat în principal introducerea falsă și ilegală a elementelor păgâne inferioare ale conștiinței religioase în cercul credințelor religioase superioare Dar aceasta nu limitează semnificația formei de reprezentare și a momentelor la care aceasta contribuie în materie de religie Am indicat acest sens când am vorbit despre semnificația elementului subiectiv în domeniul cunoașterii religioase *) Într-adevăr, dacă în sine forma reprezentării senzuale este o formă naturală și necesară de cunoaștere, dacă ca atare nu dispare, trecând într-o formă superioară, ci rămâne cu ea, atunci în religia adevărată trebuie să-și aibă și ea propriu-zisă și de drept loc Influența acestei forme se reflectă nu numai în numeroase expresii figurative și simbolice și imagini religioase) "Dreapta Review " , martie, p ő, - - concepte, dar și în acea latură exterioară, practică a religiei, care se numește cult O astfel de admitere a elementului senzorial în domeniul religiei nu este un fel de condescendență față de slăbiciunea mentală și limitările unei persoane nedezvoltate, ci o cerință firească a naturii sale spirituale, care nu permite distrugerea momentelor inferioare ale viața ei odată cu apariția celor mai înalte Prin urmare, din punct de vedere filozofic, nu se poate numi rațional și corectează dorința unor societăți religioase (de exemplu, protestantismul) de a renunța în religie de la elementul ei senzual, ca ceva ilegal și în esență păgân O astfel de renunțare, chiar dacă ar fi destul de posibilă, ar lăsa inevitabil un gol semnificativ în conștiința religioasă și ar încălca integritatea și vitalitatea acesteia, ceea ce, ca urmare, ar avea un efect nefavorabil asupra vieții religioase A indica locul normal și legitim în domeniul adevăratei religii nu numai al formei de reprezentare în general, ci și al principalelor ei momente din istoria acestei religii, în diferitele sale epoci, este afacerea filozofiei religiei dezvăluite Trebuie să arate că, incluzând aceste puncte, dar în același timp dându-le înțelesul, măsura și semnificația cuvenită, religia creștină și în acest sens este cu adevărat o religie universală, întrucât ea singură dă o adevărată satisfacție acelor nevoi de cunoaștere religioasă și sentiment, care nu dădea decât o satisfacție imaginară și temporară păgânism